

BÜNTETŐJOGI
TANULMÁNYOK
XIII.

2012

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK
XIII. kötet

I,presszum

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK
XIII. kötet

Tisztelt Olvasók!

Idén is új kötettel gyarapodik a Büntetőjogi Tanulmányok sorozat, szám szerint ez már a tizenharmadik, melyet jelen írással ajánlok figyelmükbe.

Az 1945 utáni koncepciók perек még mindig szolgálnak újabb tanulságokkal – ezt bizonyítja Kahler Frigyes dolgozata. A szerző jogtörténész és gyakorló jogász egy személyben, így ehhez a témához is a múltat kutató szakember kíváncsiságával és bírói precizitással közeledett.

Botos Gábor tanár úr dolgozatában arra hívja fel a figyelmet, hogy az európai uniós tagság az igazságszolgáltatási reformokat is tágabb dimenzióba helyezi. Még ennél is messzebbre, Európa határain túlra tekint Rózsa Mária, a Fair Alapítvány elnöke, amikor azt vizsgálja, mennyiben más az igazságszolgáltatási kultúra az Amerikai Egyesült Államokban, mint Magyarországon és hogyan látják az amerikai bírák magyar kollégáik helyzetét.

Büntető anyagi jogi vonatkozásban két szankció került a figyelem középpontjába, az egyik a közérdekű munka, a másik a megrovás. Előbbiről Bótor Szabolcs veszprémi törvényszéki bíró tollából olvashatunk egy nagyon részletes tanulmányt, a megrovás ellentmondásos jellegét pedig Bejczy Alexa zalaegerszegi ügyészről domborította ki.

Hol vannak azok a rönkök, melyeken kicsorbulhat a „favágó” bíró fejszéje? Az átlagosnak tűnő ügyekben fellelhető jogértelmezési-jogalkalmazási nehézséggel foglalkozik Németh Miklós, a Győri Városi Bíróság bírója, kellő humorral és kellő szakértelemmel közelítve az egyes témákhoz.

Napjainkban az agresszió teret nyer az iskolák falai között is, a felnőttek világában eluralkodó negatív magatartásminták áttevődnek a gyermekekre. Az aggasztó jelenség okát és megnyilvánulási formáit tárja fel Kánics Éva bírónő az Erőszak az iskolában – egykoron és napjainkban című meggyőző írásában, melyben oktatástörténeti érdekességeket és mostanában elbírált tanulságos jogeseteket is olvashatunk.

Szabó Anna joghallgató dolgozata a női bűnözés kriminológiai szempontú vizsgálatáról szól, s mondanivalója több ponton egybecseng Kánics Éva kolléganőnk következtetéseivel.

Novákné Lang Szabina és Szekeres Diána a szerzői az áldozatsegítésről írt tanulmányuknak, amely remek összefoglalót nyújt a téma iránt érdeklődőknek. Szekeres Diána tanárnő még egy dolgozattal jelentkezett, melynek témája a roma kultúra tradicionális konfliktusmegoldása. A mű egészen végigvonul az a gondolat, hogy az alulról érkező és a múltban gyökerező kezdeményezéseket meg kell tanulni megismerni, elfogadni és meghonosítani.

Tolnai Orsolya keszthelyi városi bírósági fogalmazó avatott szakértője a mézelő méheknek. Dolgozatából szinte minden fontosat megtudhatunk a méhek hasznos tevékenységéről, a méhpusztulások okáról, az ezzel kapcsolatos polgári kártérítési perekről és esetleges büntetőjogi következményekről.

Íme, a tizenharmadik kötet választéka! A tanulmányokat oldalszám szerinti sorrendben, egymás után olvasva kirajzolódnak bizonyos kapcsolódási pontok és gondolati egységek,

de a művek önmagukban is külön-külön önálló egészet alkotnak, melyből visszatükröződik az adott témák sajátossága és a szerzők egyénisége.

Ezúton köszönöm meg munkabizottságunk korábbi elnökének, dr. Kahler Frigyes úrnak és jelenlegi elnökének, dr. Magyar Károly úrnak a könyv kiadása érdekében végzett szervező munkáját. A könyv megjelenéséhez anyagi segítséget nyújtott a Győri, a Veszprémi és a Zalaegerszegi Törvényszék, ezért külön köszönet illeti meg dr. Takács József elnök urat és dr. Gyenizse Zsolt megbízott elnökhelyettes urat.

Önöknek pedig megköszönve a munkánk iránti érdeklődést, jó olvasást kívánok,

tisztelettel:

Jungi Eszter
szerkesztő

Koncepciók perek a kommunista egyházpolitika kelléktárában – avagy katolikus papok elleni kirakatperek és titkos eljárások

A magyarországi viszonyokra – 1945 után – közvetlenül hatást gyakorló *bolszevik ideológia* (és gyakorlat) a marxizmus-leninizmusnak nevezett nézetrendszeren alapszik. A marxizmus – mint az közismert – a német filozófia materialista ága. Sajátja volt az az agitatív szellem, amely az elméletet a gyakorlattal egyesítve a társadalmi rend megváltoztatására törekedett, s így a francia forradalmi materializmus örököse lett.

V. I. Lenin úgy vélekedett, hogy a legújabb korban a vallás gyökerét a tőke vak hatalmától való félelem alkotja. Lenin szerint: fel kell lépni azon revizionista nézetekkel szemben, hogy a vallás az ember magánügye. Nem magánügy azonban a vallás a párthoz tartozás szempontjából! Lenin az ateista propagandát az osztályharc részének tekinti, s eszközeit az osztályharc mindenkori érdekeinek rendeli alá. Lenin a vallás „megszűnését” soha sem bízta „spontán folyamatokra”, netán a véletlenre, s különösen nem a távoli jövőre.

A fékevesztett vallásellenes gyűlölet gyökereit keresve minden bizonnyal *Nyikolaj Bergyajevnek* kell igazat adnunk: „Lehetetlen a kommunizmust megérteni, ha csak mint társadalmi vagy gazdasági rendszert nézzük. A vallásellenes propaganda szenvedélyességét és a Szovjet-Oroszországban végrehajtott vallásüldözést csak akkor érthetjük meg, ha a kommunizmusban valamiféle vallást ismerünk fel, amely le akarja váltani a kereszténységet. Csak egy vallás – nem pedig egy gazdasági vagy politikai tan – állítja magáról, hogy birtokában van az abszolút igazságnak, kizárólagosan és nem tűrve konkurenciát maga mellett. Csak egy egyház adhat ki az egész birodalom lakosságára kötelező »katekizmust«. Más szóval a *kommunizmus azért üldöz minden vallást, mert maga is az!* És mint olyan, »egyetlen igaz vallás«, ezért nem bírja elviselni a többi »hamis vallás« tételét. Saját hitét akarja kényszerrel, erőszakkal keresztül vinni, anélkül, hogy törődne az emberi szellem szabadságával. Ez a végleges *e világi vallása, utolsó, végleges tagadása a másvilágnak és szellemi életnek.* Éppen ez ad neki spirituális és misztikus jelleget.” (Kiemelések az eredetiben. K.F.)

Attól a pillanattól kezdve, hogy a szovjet haderő 1944 októberében megindította a hadműveleteket Magyarország meghódítására, megkezdődött az a folyamat, amely egy új – a korábbi (s nemcsak a nyilas) hatalommal élesen szemben álló – tényleges hatalmi helyzetet hozott létre. A magyar egyházak az új körülmények között magától értetődően humánus alapon ott folytatták tehát embermentő tevékenységüket, ahol a „barna pogányság” világában abbahagyták. Ennek a küzdelemnek a kezdetektől volt bátor és elszánt képviselője *Mindszenty József* veszprémi püspök, majd esztergomi érsek, hercegprímás. Mindszenty első főpásztori szózata a hadifoglyok emberi jogainak tiszteletben tartásáról, az elesett ka-

1 dr. Kahler Frigyes egyetemi docens, a Veszprémi Törvényszék nyugalmazott kollégiumvezető bírágja

tonák megbecsüléséről és az értük való imáról szólt. Szólt még az egész társadalmat alapvetően érintő kérdésről, az igazolási eljárásról: „az igazoló eljárás tölti el szorongó aggodással sokak lelkét”.

Valamire való magyar politikusnak tudnia kellett, hogy a hatalom a Szovjetunió és a szovjet vezetés által irányított kommunisták *kezében volt*. A kommunisták, mint a végrehajtó hatalom eszközeit a belügyet és annak összes létrehozható eszközeit, azonnal a kezükbe kaparintották. Így került sor 1945. január 17-től Péter Gábor vezetésével (de szovjet tanácsadók felügyelete alatt) a Politikai Nyilvántartó Iroda (majd Rendszeti Ügyosztály) megszervezésére. Május közepére már működött a Vidéki Főkapitányság.

A politikai osztály személyi állománya 95%-ban kommunista párttagokból szerveződött.

Ha kellő figyelmet szentelünk az MKP főideológusának – a kiemelkedő koncepciós perek, közöttük a Mindszenty-per egyik „társszerzőjének” – *Révai Józsefnek* – a Szabad Népből megjelent – a „reakcióról” írott cikkének, választ kaphatunk arra, hogy kik kerülnek a közeljövő üldözöttjeinek véget nem érő listáira. „*Reakciós az, aki antikommunista.*” Más szavakkal: ellenség mindenki, aki nem kommunista, avagy nem támogatja a kommunista párt politikáját. Így egy csapásra milliókra tágult az ellenség köre: *csaknem az egész társadalom*. Körvonalazódott tehát a „bűnös nemzet” elleni büntetőhadjárat ideológiája. *Az első számú közellenség így a katolikus egyház lett.*

A harcos ateizmus elvi álláspontját képviselő bolsevik ideológia – mint az *Jemeljan Jaroszlavszkij* nyomán jól ismert – csak olyan módon tudta elképzelni a társadalom feletti uralmát, ha a számára „idegen befolyást” jelentő *istenhitet végérvényesen megszünteti*. E stratégiai cél elérését szolgálta a „progresszió” és a szabadságjogok érvényesülését hangoztató *megegyezésés*, a nyers fizikai *erőszak*, a tömegmegmozdulásokkal történő manipuláció, az állam és az egyházak közötti „megegyezéses”, a *sajtóban folytatott hecckampányok*. Ezt azonban csak a legmagasabb kommunista fórumokon mondták ki nyíltan. Az egyház elleni harcban kulcsfigurák voltak olyan renegát (apostata) keresztények, akik a kommunista párt tagjaként léptek fel volt egyházuk ellen, vagy az egyházuk kebelében maradván – a szovjet „Élő Egyház” mintájára – a „békemozgalom” álcájában buzgólkodtak az egyház (ak) ön-felszámolásában.

Az egyház felszámolására az ÁVO-n belül Rákosi utasítására már 1946-ban létre hoztak egy alosztályt kizárólag az „*egyházi ügyek*” kezelésére. Az Egyházügyi Alosztály vezetésére *Tihanyi János* államvédelmi tiszt kapott kinevezést. Az alosztály feladatkörét jórészt az 1951-ben felállított Állami Egyházügyi Hivatal vette át. Megszervezték – részben egyháziakból, részben civilekből – az *ügynökhálózatot* is, amely lényegében 1990-ig működött változó hatásokkal.

A koncepciós perek fogalmán olyan büntetőeljárásokat értünk, amelyek elszakadnak a büntetőeljárásnak a büntetőeljárás törvénybe foglalt céljától és különböző politikai célok elérését szolgálják.

A politikai cél elérése érdekében

– fiktív tényállás alapján, vagy/és megalapozatlanul (Be. 239. §. /2/bek.)

– *anyagi-jogi rendelkezés megsértésével (ideértve a büntetés kiszabására vonatkozó szabályokat és bírói gyakorlatot), vagy/és*

– amorális jogszabályok alkalmazásával

hoznak akár államellenes bűncselekményekben, akár köztörvényes

bűncselekményekben marasztaló ítéletet.

Visszatérve a koncepciós perek kérdéséhez, számos koncepciós per folyt a kizárólagos hatalom megragadása érdekében. A kormányzó kiscsapatát szétverésére indított perek (A Magyar Testvéri Közösség pere és szatelit-perei) szorosan kapcsolódtak a katolikus egyházi személyek ellen indított perekhez. Ennek a már fentebb említett ideológiai ok mellett ugyancsak oka volt az a tény is, hogy a katolikus *egyház a kizárólagos hatalom megszerzésének egyik gátja volt.*

1948 karácsonyán Rákosi elérkezettnek látta az időt kiadni a letartóztatási parancsot Mindszenty József hercegprímás ellen. Ő irányította mindvégig operatív módon a primás koncepciós perét is. Rákosi a katolikus egyház megsemmisítésére törekedett. Mindszenty irányában táplált engesztelhetetlen gyűlöletét erősítette az 1945-ös választások előtt kiadott pásztorlevél. Rákosi Mindszentyt tette meg bűnbakká a választások elvesztése miatt.

A következő részben kiemelünk *néhány eljárást* a több százból, amelyet Magyarországon katolikus papok ellen folytattak le.

A bemutatott büntetőeljárások a koncepciós perek különböző forgatókönyvei szerint készültek ugyan, de céljuk minden esetben a kommunista párt *egyházat megsemmisíteni szándékozó politikáját* szolgálta. Ez kapcsolja össze P. Kiss Szaléz perétől a Mindszenty- és Grósz-peren át a Regnumos atyák ellen folyt eljárásokig a perek folyamát.

P. Kiss Szaléz, és a hozzá kapcsolódó **P. Lukács László Pelbárt**, és **P. Farkas Jozefát** ügyében – amelyben pontosan meg nem határozható számú civil személyt is elfogtak – a nyomozást a magyar politikai rendőrség folytatta le, majd a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEK) keresztül *szovjet katonai bíróság* mondott ki bűnösséget és szabott ki büntetéseket. A büntetéseket a szovjet hatóságok hajtották végre. Az Orosz Föderáció *1993-ban rehabilitációs okmánnyal tanúsította, hogy a szovjet hatóságok általkívégzett P. Kiss Szaléz és az ügyben több kényszermunkára ítélt személy politikai megtorlás áldozata lett.*

P. Kiss Szaléz és a szerzetestársai egy olyan koholt eljárás áldozatai lettek, amelyben a kommunista párt – a politikai rendőrség segítségével – egyszerre támadta az egyházat, a gyöngyösi és hatvani ferences szerzetesek jelentős társadalmi befolyását csökkentendő, és a polgári értékeken alapuló Független Kisgazdapártot.

Az eljárásban tény volt, hogy gyöngyösi fiatalok rálöttek orosz katonákra, bosszúból, mert egyikük anyjával erőszakot követtek el. Ugyanezek a fiatalok rátámadtak két rendőrre is megbosszulandó egyikük apjának halálát.

Tény volt, hogy Kiss Szaléz fiatalok részére – keresztény szellemű nevelésük érdekében – szervezetet hozott létre, a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Mozgalmat (KEDIM) és bekapcsolódott a Független Kisgazdapárt szervezésébe.

Ezekből a tényekből – számos valótlan elem hozzáadásával – konstruálta meg a politikai rendőrség a hatalmas fegyveres összeesküvésről és hatalomátvételtől szóló legendát.

P. Lukács László Pelbárt az egyházüldöző kommunista hatalomnak esett áldozatul. Olyan cselekmény, amely sérti a keresztény erkölcsöt, vagy a papi hivatás szabályait, nem merült fel az iratok elemzése során. Ilyen momentum a kínvallatással kicsikart vallomásokban sincs.

P. Pelbárt a szovjet kényszermunka-táborban – ahová az egyházüldöző hatóságok az egyház megtörésének szándékával juttatták – életét veszítette. P. Farkas Jozefát és **P. Zachar Róbert** szerzeteseket ugyancsak súlyos megtorlás érte az ügyben. Súlyos verések, éheztetés, télen a meleg ruha megvonása játszott szerepet megtörésükben.

P. Farkast megkínózták, és börtönbe tartották – *ítélet nélkül* – 1948-ig, amikor is a kecskeméti ferences rendházba került. 48 évesen, fiatalon ragadta el a halál.

P. Zachar esetében a SZEB visszaadta az anyagot a magyar hatóságoknak, akik *internálási* döntést hoztak. P. Zachar sorsát az iratokból tovább nem lehet nyomon követni.

A P. Kiss Szaléz-ügy a konstruált koncepciós perek tipikus példája, ahol a politikai célok kombinációja – a kiszagdapárt felszámolása, az egyház elleni támadás sajátos összefonódása – jelentkezik.

P. Károlyi Bernát *ferences* szerzetes ellen 1945-től folyamatosan lépett fel az államhatalom a bűnüldözés eszközével. *Három eljárást* indítottak ellene. Már az *első eljárás* árulkodik az államhatalom szándékairól és a nyilvánvaló jogsértésről. Az a jogi helyzet, hogy az 1945. évi VII. tv.-ben foglalt bűncselekmények csak a háború idején voltak elkövethetők, éppen olyan jól ismert volt az eljárás megindítása idején, mint amikor az eljárást megszüntető határozatot hozták. Így egy olyan ügyben indítottak eljárást és rendeltek el *előzetes letartóztatást*, amelyet az első feljelentés alapján meg kellett volna szüntetni. Hogy mégsem ez történt, nem véletlen.

Nemzeti sorskérdések és a *magyar kereszténység sorskérdéseinek* fejtegetései miatt indult a második per.

Egyébként nem csak ő írt erről. A jobboldali elfogultsággal aligha vádolható, akkor éppen kormányfőtisztviselő Bibó István A magyar demokrácia válsága, A magyar demokrácia mérlege és a Zsidókérdés Magyarországon 1944 után c. nagyívű tanulmányaiban foglalkozik a kérdésekkel, *vitakérdésnek* tekintve azokat!

A *második eljárás* a koncepciós perek azon fajtájához sorolandó, ahol a hatalom a *jogszabályok alkalmazásával manipulál*. Az ügy tényállása – hogy ti. ne a spanyol polgárháborúban keresztényüldözésről elhíresült személyeket juttassák hatalomra keresztények, olyan *vélemény*, amely többé – kevésbé egy demokratikus országban bármikor kinyilvánítható, különösen pedig választási időszakban. Ezt egyébként a magyar törvények is garantálták! Gondoljunk csak a dolgozat bevezetőjében is idézett 1946. évi I. és 1946. évi X. tv.-ben foglaltakra.

Kiemelkedő jelentősége miatt már itt hangsúlyozzuk: a Mindszenty-perben a Népbírószágos Országos Tanácsa (NOT) – Jankó Péter tanácselnök vezetésével – nyíltan meg is fogalmazta: **„Tűrhetetlen volna, hogy a demokratikus haladást biztosító államrendet és államformát reakciós erők szervezkedése akár jogellenesnek nem minősíthető eszközökkel is veszélyeztesse.”**

Miről van szó tulajdonképpen? A büntetőjogi bűnösség megkérdőjelezhetetlen előfeltétele volt a *jogellenes magatartás*. Olyan cselekvés, vagy mulasztás, amelyet a jog nem tiltott (tehát nem volt jogellenes), nem eredményezhetett büntetőjogi bűnösséget. A koncepciós perekben azonban a jogellenességet felváltotta a *reakciós* fogalma – kommunistaellenes olvasatban. Ettől kezdve bárki, bármilyen jogszerű magatartása büntetőjogi bűnösséget eredményezhetett. *Ez történt Károlyi Bernát második perében is*, amely szerves folytatása az első ügynek, amellyel nem tudták elhallgattatni.

A *harmadik* per értelmezése a legbonyolultabb. Egyrészt azért, mert itt a koncepciós perek másik – bonyolultabb – típusával állunk szemben, a konstruált koncepciós perrel, másrészt, mert az elérni kívánt politikai cél ennél a pernél összetett.

A nyomozást a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Csoportfőnöksége (Katpol) végezte.

Az első kérdés: valóban koncepciós perről van-e szó?

A koncepciós perek fogalmának meghatározásakor taglalt elemek sorra fellelhetők Károlyi atya perében.

A Károlyi-perben a Katonapolitikai Osztály két szálát font össze. Egyik az állam ellenes *szervezkedés*, másik a *kémkedés*.

Ehhez képest *tervezik* a résztvevőket három körből: az egyházhoz és a Horthy-korszakban Ludovica Akadémiát végzett katonatiszti karhoz, valamint az USA követségéhez tartozó személyekből. A politikai cél is hármas: igazolni, hogy az USA a szocialista országok meghódítására törekszik, igazolni, hogy a volt katonatisztek a demokrácia olyan ellenségei, akik szövethetnek a „nemzetközi imperializmussal”, igazolni, hogy a katolikus egyház „kémközpont”, a reakció támasza.

A politikai cél elérése érdekében:

– *fiktív tényállás alapján, vagy/és*

– *megalapozatlan (Be 239. §. /2/bek.) tényállás alapján* jártak el.

Ezeknek a politikai céloknak alárendelt a tényállás megszerkesztése. Az, hogy a *tényállás kitalált*, több oldalról igazolható:

Történelmi tény, hogy nem létezett 25 000 felfegyverzett volt katonatisztet tömörítő és „Kecskemét környékén” 100 000 fő támogatását élvező összeesküvés. Sem *Szinnay* altábornagy nem volt az összeesküvés élén. Ma már ismeri a kutatás a magyar kommunista ellenes ellenállás történetét. Ha összeadjuk a legtágabban értelmezett kommunista ellenes ellenállás (tehát nem csak fegyveres szervezkedések) miatt elítéltek számát, az nem éri el az 1200 főt sem. Miért „ismerik be” tehát a gyanúsítottak sorban, hogy részt vettek egy nem létező összeesküvésben? Erre a kérdésre a Katpolon (ugyanaz a helyzet az ÁVO és ÁVH kihallgatásainál is) alkalmazott kegyetlen – az akkori törvényekkel is ellentétes – vallatási módszerek adnak magyarázatot. Már akkor is hírhedt volt az előállított személyek *súlyos fizikai bántalmazása*. Erről írt Berkesi András államvédelmi őrnagy az Almásy altábornagy ügyében folytatott vizsgálat kapcsán. E szerint az altábornagyot úgy megverték, hogy menni sem tudott, s ezután „mindent bevallott.”

A *megtévesztés* működött, amikor Károlyinak vádlott társa haláláról mutattak táviratot, hogy ilyen módon jussanak a kívánt vallomáshoz. A fiktív tényállás érhető tetten a *kémkedési blokkal* kapcsolatban is.

Károlyi Bernát ügye úgy zárult le tehát a legfelsőbb pártállami hatalom akaratából, hogy Károlyit az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) börtönében most már „törvényesen” el lehessen pusztítani.

Molnár Erik igazságügy-miniszter Rákosi Mátyásnak írt jelentésében az előzetes le tartóztatásban lévő egyházi személyek „ügyének elintézésére” tett javaslatot. A 31 egyházi személy közül – köztük más ferences is szerepel – a 31. „*Károlyi Bernát ferencrendi szerzetest, aki a pasaréti úti rendház főnöke volt, 15 évi fegyházra ítélték, mert egy nagyszabású kémkedési ügynek volt a terhelteje. Korábban is elítélték 7 hónapi börtönre demokráciaellenes izgatás miatt. A Legfelsőbb Bíróság tárgyalja le az ügyet és hagyja helyben az első fokú ítéletet.*”

Alea iacta est!

Az ítélet másodfokon csak színjáték volt. A fellebbezési tanács összetétele garancia volt arra, hogy kellően osztályharcos ítéletet hirdessenek.

Az egyházi személyek ellen indított büntetőügyek közül a kizárólagos hatalomra törő kommunista párt a *Mindszenty József bíboros hercegprímás elleni pert tekintette* kulcsfontosságúnak, amelyre azóta készült, hogy Mindszenty József elfoglalta az esztergomi széket.

Ennek a „hadjáratnak” egyik fontos állomása volt az *iskolák államosítása*, ahol a Mindszenty József bíboros hercegprímás vezette katolikus egyház kemény ellenállást tanúsított.

A hatalom első válasza a *Pócspetri-ügy* volt.

Ezt az ügyet a koncepciók pereinek ahhoz a típusához soroljuk, amikor egy *meztörtént balesetet* „alakít át” a per „tervezője” gyilkossággá. Pócspetriben az iskolák államosítása ellen tiltakozó szülők a községházához mentek, ahová be akartak menni. Egyik rendőr – aki a községháza őrzésére volt kirendelve – csőre töltött és kibiztosított puskával – a puská csővét maga felé fordítva – a fegyver agyával lökdöste/ütötte a behatolni akaró embereket. A puská elsült és halálos sebet ejtett a rendőrön. Ebből a balesetből született meg a gyilkosság vádja, amelyet Asztalos János plébános beszéde váltott ki!

A nyomozást személyesen Péter Gábor, az ÁVO vezetője irányította, akit Rákosi Kádár János főtitkárhelyettesével a helyszínre küldött. 1948. június 5-i feljegyzésük számol be a június 2- és 3-i „események menetéről”.

A perben két halálos ítéletet hoztak, Királyfalvi (Kremper) Miklós jegyzőt „volt zászlóst”, aki „részese a gyilkosságnak” nyomban kivégezték, *Asztalos János* plébános kegyelmet és életfogytig tartó börtönt kapott.

A Pócspetri-ügy mellett a katolikus egyházat érintő koncepciók per volt az Actio Catholica (AC) ellen irányuló eljárás.

A *Michalovits Zsigmond és társai* ellen indított perben 1948. július 23-án hirdetett ítéletet az Olti-tanács. Michalovitsot távollétében (ekkor már Rómában volt) 10 év börtönre, 10 év hivatalvesztésre, teljes vagyonekobzásra és Budapest területéről 10 év kitiltásra ítélték. **Lénárd Ödön**, az AC titkára izgatás büntette miatt 6 év börtönbüntetésre, 10 év hivatalvesztésre, teljes vagyonekobzásra és Budapest területéről 10 év kitiltásra szóló ítéletet kapott.

„Az Actio Catholica vezetője elleni eljárás nyitotta meg az utat ahhoz, hogy magasabb rangúak is sorra kerüljenek: Mindszenty József köréből előbb a titkára következett, majd a primás” – állapította meg helyesen a Szakács-Zinner szerzőpáros.

A katolikus egyház ellen indított támadás *fő frontpere* a *Mindszenty-per*.

A Mindszenty-perben – amely a *konstruált koncepciók* perek típusához tartozó, terrorper – megjelenik a kommunista rendszer lényege: a társadalom leigázása érdekében, a történelmi finomszerkezetek szétrombolása, a jogrendszer felemészítése. Megjelenik mindaz, amit a történelem kriminalizálásának is mondhatunk, amikor a bűnüldözésre hivatott államhatalom maga válik bűnözővé.

A Mindszenty-per célját és funkcióját tekintve egy nagyívű folyamat része – kísérlet a legnagyobb magyar történelmi egyház – a római katolikus egyház – meggyengítésére, s távlatilag megsemmisítésére.

*Ideológiai*lag az ateizmus „államvallássá” tételének egyik állomása. Ez egyben fenyegetés a nem katolikus istenhívő emberek felé is, egyfajta lecke az állami akarat mindenhatóságának elfogadására.

A per társadalmi céljait kutatva világosan kitűnik, s ez forrásszerűen is igazolható a per előkészítésének anyagából:

- az egyház felszámolása érdekében az egyházkormányzat állami ellenőrzés alá vonása;
- az ország lakosságának többségét kitevő birtokokon élő *paraszt* földtől való megfosztása és integrálása a diktatúra kiszolgáltatottjainak tömegébe;
- a vallásos állampolgárok kiszorítása az érvényesülés minden területéről. Mindez része a magyar civil társadalom szétzúzásának, ninsteleonné – ez által kiszolgáltatottá – tételének.

Az egzisztenciájában és emberi jogaiban védtelen társadalom ezáltal az *általános szolgaelvőség* állapotába kerülhetett, amely a *permanens félelem* fenntartásával uralható.

Tévesnek kell tehát tartanunk azt a vélekedést, hogy a Mindszenty-per csupán „napi politikai érdekektől indíttatva került megrendezésre”, valójában sokkal többről van szó. Egy hatalmi berendezkedés stratégiai lépéséről. Ezt alátámasztja az a tény is, hogy a Mindszenty-per nem kizárólagosan magyar jelenség. A kommunista vezetés alá került országokban (Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia) hasonló jellegű és célú pereket rendeztek. Valamennyi mintája az 1920-as években Szovjet-Oroszországban megrendezett Tyihon-per volt.

A pert óriási *hecc*kampány előzte meg, amelynek az volt a célja, hogy a magyar közvéleményt Mindszenty bíboros – és a hozzá hű papok – ellen fordítsa. A kampányt a MKP/MDP megyei bizottságai meghatározott forgatókönyv szerint vezették.

A kampány sikeréért a politikai rendőrség (ÁVO/ÁVH) volt a felelős. Fő szerepük volt a Mindszenty ellenes „tiltakozó mozgalom” elindításában és fenntartásában, ideértve egyes rétegek – elsősorban a pedagógusok – kényszerítését a hecckampányban részvételre.

Az előkészítésben fontos szerep hárult az ekkorra túlnyomó részben kommunista kézben lévő *sajtóra*. A gyalázkodó hangvételű cikkek, hamis interjúk, koholt riportok voltak hivatva felkorbácsolni a tömegindulatokat. Ezt erősítette a „népnevelők” tevékenysége, főleg a fálvakban.

A tömeghisztéria szintjéig fokozott gyűlöletre uszító propaganda célja többek között annak alátámasztása, hogy a Mindszenty ellen indított per megindítása „népi” követelés, amely elől nem térhet ki a kommunista párt.

Ilyen pszichológiai előkészítés után... Nullius in omnia fallax. Nullius conspirationis paticeps fui et sum. Mindenféle lemondás, térítvény stb. kizárva...

Áttekintve az eljárást, kézzel foghatóvá válik egy koncepciós per anatómiája. A *nyomozás* elrendelője – formailag ez az első jogi lépés a bűnügyekben – nem a hatóság erre hivatott vezetője, hanem a diktatúra első embere – Rákosi Mátyás – volt.

A *vádemelés szakaszának* sajátossága, hogy a vádiratot ugyancsak a legfelsőbb politikai vezetés szerkesztette. A vádirat elszakadt a nyomozati anyagban szereplő tényállástól és teljesen önkényesen kapcsolnak össze a valóságban össze nem függő mozzanatokat. A jogszabályok alkalmazása teljes mértékben távol került azok valóságos céljától.

A *per bírósági szakasza* is mindenben a koncepciós perek hagyományait követte. Az első fokon eljáró bíró, Olti Vilmos – források bizonyítják – tudomására hozzák, milyen döntést vár el a legfőbb pártvezetés. A parancsot Tímár István (IM főosztályvezető, korábban áv. tiszt) közvetítette. A *meghozott ítélet* – amely az utasítás szerint Mindszenty bíboros

esetében életfogytig tartó szabadságvesztésről szolt – elemzése igazolja, nagyobbik részét nem a bíróság szövegezte.

Az ténykérdés, hogy a primás részt vett-e szervezkedésben (mai terminológiával összeesküvésben). Ő tagadta, a vád sem tudta bizonyítani összeesküvés létét.

Jogkérdés azonban, hogy a hűtlenség (mai terminológiával hazaárulás), a kémkedés és titoksértés megállapítható volt-e?

A primás levelei nem tartalmaztak olyan adatot, ami kémkedésnek, titoksértésnek minősülhetett volna. Az ítélet itt olyan *contra legem* törvénymagyarázatot produkált, ami megrendítette a jogbiztonságot: nem kell titoknak minősített adatnak („köztudatosági adat”) lenni a titoksértésnél és kémkedésnél a közölt ténynek, információnak! Elég, ha azt olyan személynek hozzuk a tudomására, aki arra nem illetékes.

A hazaárulás kérdésében teljes egészében figyelmen kívül hagyták, hogy Mindszenty József olyan időben (1946. május 4., december 6., 1947. június 12.) folyamodott a Szövetéséges Ellenőrző Bizottság legitim USA képviselőjéhez, illetőleg államelnökéhez, amikor ez *a testület gyakorolta a magyar szuverenitást*.

A legnagyobb iustismord azonban a fellebbezési fórumhoz, a Népbíróóságok Országos Tanácsa (NOT) Jankó Péter által vezetett ítélőtanácsa határozatához fűződik. Korábban erre már utalás történt: „Türhetetlen volna, hogy a demokratikus haladást biztosító államrendet, államformát *reakciós* erők szervezkedése akár alakilag jogellenesnek nem minősíthető eszközökkel veszélyeztesse.” Ezért büntettnek tekint „bármilyen...haladásellenes, reakciós irányú változtatást”.

Ez végső csapás volt – nem csak a jogbiztonságra, hanem – magára a jogra és a teljes önkény irányába nyitotta meg az utat.

Aki nem támogatja a kommunista politikát, az bűnelkövető és akár halállal is büntethető.

Ez a Mindszenty-per *mindenkihez* címzett életveszélyes fenyegetése!

A Mindszenty-pert az 1990. XXVI. tv. jogilag *semmissé nyilvánította*. Más szóval olyannak kell tekinteni, mintha meg sem történt volna! S ezzel a kérdés jogilag elégséges módon lezártnak tekinthető.

Történetileg azonban a Mindszenty-per *nem feledhető*, hiszen hordozza egy ország alávetésének hatalmi technikáját, egy ordas eszme alattomos gátlástalanságát, a kommunizmus igazi arculatát, s egy hitéhez, nemzetéhez és népéhez hűségese főpap törhetetlen hitvalló vértanúságát.

A Mindszenty-per után a kizárólagos hatalom birtokába került MDP tovább folytatta az egyház megsemmisítésére indított harcot, most már abban a meggyőződésben, hogy semmi sem állhat győzelme útjába. 1950. augusztus 30-án **Grósz József** kalocsai érsek és **Darvas József** vallás- és közoktatási miniszter aláírta azt a „*megállapodást*”, amelyet nyomban követett a *szerezetesrendek „megszüntetése*”. Ezzel az állam fontos lépést tett a teljes egyházkormányzat állami felügyelet alá helyezése felé. Így az *1947. évi XXXII. tv.- a felekezetek teljes egyenjogúságáról alkotott törvény – a felekezetek egyenlő leigázásaként valósult meg*.

Még alig száradt meg a tinta az „egyezményen”, amikor Farkas Mihály 1950. szeptember elején az újabb „*harc szakaszra*” hívta fel a figyelmet. Révai József pedig 1951. április 14-én „a klerikális reakciót”, mint „az imperializmus legfontosabb ügynökét” jelölte meg. Május 4-én az MDP Titkársága ülésén az egyházpolitika módosulásának kérdéséről

beszélt. Kifejtette, miként lehet „egyik vagy másik püspökre fő tüzet irányítani” (elsősorban Grószre, Péterire (sic!) és Shvoyra, utánuk Hamvasra és Papra). Elhatározták a „*pálosok elleni per előkészítését*” is. A forrás ezt követően így folytatódik. „A per vádlottjait »amalgán« (sic!) módszerrel kell kiválogatni: a pálosokon kívül vádlott legyen a ciszter rendfőnök és néhány püspök, akik ellen komoly bizonyítékaink vannak.

- A) A per politikai vonala a következő legyen: A vádlott pálos szerzetes gyilkosságainak elkövetésénél szövetkezett a népi demokrácia esküdt ellenségeivel, ellenforradalmi szervezetet épített ki, és ebben a munkájában támaszkodott nemcsak saját rendjére, hanem az egész klerikális reakcióra, beleértve a püspöki kart.
- B) A pernek bizonyítani kell, hogy a vádlott püspökök a régi rend visszaállítását akarják, esküdt ellenségei a népi demokráciának, illegálisan dolgoznak ellene, megszegik törvényeinket, kémkednek, valutaüzletet kötnek stb. Ezek a püspökök csalárdul írták alá az állammal kötött egyezményt, egy pillanatig sem gondoltak az egyezmény becsületes betartására, nem lehet tehát rájuk bízni az egyezmény betartásáról való gondoskodást sem.
- C) A pernek bizonyítani kell, hogy a legfontosabb szerzetesrendek, megszegve az egyezményt és az állam törvényét, illegalitásba vonultak, szervezett állam ellenes működést fejtenek ki a reakciós püspökök tudtával és segítségével.
- D) A pernek bizonyítani kell, hogy a szerzetesrendek és tagjai erkölcsi mocsárban élnek.

Nem kétséges tehát, hogy a „megegyezés” nem más, mint az egyház felszámolását elősegítő hivatkozási alap, amelyet minden esetben „megsért” az egyház, ha bármit tesz, ami hivatása körébe tartozik. Ezért „a kormány a maga eszközeivel gondoskodik az egyezmény betartásáról”, vagyis átveszi nyíltan is az egyházkormányzást. Ez 1951. május 15-én az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) felállításával meg is történt.

A **Grósz-per** előkészítése, a *Szabad Nép* 1951. április 13-i támadásával kezdődött. A per koncepciója több vonalon készült el és a vádirat 1951. június 11-én készült el.

Grósz József (*1887) kalocsai érsek ellen demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntette, valutaüzérkedés, külföldre szöktetés büntette és bűnpártolással elkövetett népellenes büntett volt a vád.

(*Dr. Bozsik Pál* (*1884) pesthidegkúti plébánossal, *dr. Farkas Endre* (*1886) szentzéki ügyésszel, *Dr. Hévey László* (*1902) miniszteri osztályfőnökkel, *Dr. Pongrácz Alajos* (*1909) követségi tisztviselővel, *Endrédy Vendel* (*1895) zirci apáttal, *Hagyó-Kovács Gyula* (*1888) jószágkormányzóval, *Csellár István Jenő* (*1911) pálos rendi főnökkel, *Vezér (Vezír) Ferenc* (*1914) pálos perjellel szemben emeltek még vádat.)

Az ügyet az Olti-tanács 1951. június 22–28-ig tárgyalta és az 1951. június 28-án kihirdetett ítélet szerint Grósz József 15 év börtönbüntetést kapott, s súlyos büntetés várt a per – valamint a szatellit-perék – többi vádlottjára is. Másodfokon a Legfelsőbb Bíróság Jankó Péter vezette tanácsa hozott ítéletet. Kisebb – a jogi minősítést érintő – változtatásokkal az első fokú ítéletben kiszabott büntetéseket helybenhagyta.

Vezér Ferencet sem Olti, sem Jankó nem ajánlotta kegyelemre. Hasonló álláspontot fejtett ki Molnár Erik igazságügyminiszter is. Az elnöki tanács 1951. aug. 2-án megtagadta a kegyelmet, így a halálos ítéletet másnap végrehajtották. A rendkívül brutális ítélet tartalmaz olyan „elvi” megállapítást is, amely „visszaköszön” több ügyben, amelyet a rendek feloszlátása után a szerzetesi élethez ragaszkodó szerzetessel szemben folytattak. Mint látni

fogjuk, a bíróságok arra hivatkoznak, hogy a Grósz-perben precedens értékkel mondta ki az ítélet, hogy ti. a szerzetesrendek a népi demokrácia megdöntésére irányuló illegális szervezetek! Ezért megdönthetetlen vélelem, amellyel szemben bizonyításnak helye sem lehetett, hogy ha a felosztatott rend tagjai együtt laknak, az állam elleni szervezkedés.

Erre a koncepcióra épült – amely „pseudo-jogi” tételként működött – **Mester Margit Mária (1906-1961) UST nővér, rendalapító** büntető pere. Ezzel utaltunk arra is, hogy a Mester-per nem az eddig ismertetett konstruált koncepciók perék kategóriájába sorolandó, hanem a *tendenciózus koncepciók perék* csoportjába, ahol a *joganyaggal történő visszaélés* adja a per koncepció voltát. Mint látni fogjuk, ebben a perben mind az anyagi, mind az eljárásjogi szabályok súlyosan sérültek, s több amorális szabály mellett a pseudo-jogi normák szerint döntöttek.

A rendházakon kívül a szerzetesek életére érvényesnek kellett volna lenni a Magyar Népköztársaság Alkotmánya (1949. évi XX. törvény) VIII. Fejezetében leírt szabadságjogoknak, jelesül a lelkiismereti és vallás, a szólás, a sajtó, a gyülekezés és egyesülés szabadságának.

Az Alkotmányban kihirdetett szabadságjogokat azonban teljes mértékben felülírta a *pszeudojog*, amely a vallásszabadságot vallásüldözéssel váltotta fel, s minden szólást (sajtót), gyülekezést, egyesülést, amelyet nem a hatalom jóváhagyásával gyakoroltak *bűncselekménynek* kezeltek és a bűnüldöző hatóságok e szerint jártak el.

Így indították meg számos szerzetes – többek között Mester Margit és társai ellen – a büntetőeljárást.

„Büntett miatt büntetendő, aki a Magyar Népköztársaság Alkotmányában meghatározott, népi demokratikus államrend vagy népköztársaság megdöntésére irányuló cselekményt követ el, mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet vagy azt lényeges anyagi támogatásban részesíti” (1.§ (1) bek.). „Büntettet követ el az is, aki az (1) bekezdésben meghatározott mozgalomban vagy szervezkedésben tevékenyen részt vesz vagy azt előmozdítja.” (2) bek.

A fenti törvényi minősítés büntetési tétele: az (1) bekezdésben írt cselekmény halál, vagy életfogytig tartó börtön avagy öt évtől tizenöt évig terjedő börtön. A (2) bekezdésben szereplő fordulat öt évtől tizenöt évig terjedő börtönrel büntetendő.

A vád tehát halálos minősítést is tartalmazott!

Az itt alkalmazott „jogtechnika” nem más, mint annak megkerülése, hogy perrend szerűen bizonyítsa a vádhatóság: a szerzetesrendek »együtt tartása« az államrend megdöntésének célzatával (és nem hitéleti céllal pl. a szerzetesi fogadalom megtartása) történt. Erre nézve az a »beismerés«, hogy a szerzetesek reménykedtek a rendszer megváltozásában, még ÁVH-s megítélés szerint sem elégséges. A büntetőeljárásban évszázados gyakorlat, hogy a mindenki által köztudott tényeket, továbbá azokat a tényeket, amelyekről a hatóságnak hivatalból tudomása van, nem kell külön bizonyítani. Ezt a tételt most az *állam ellenes célzat bizonyításának mellőzésére használta a vádhatóság*, úgy állítva be a dolgot, hogy a szerzetesrendek együtt tartásának megkísérlése köztudottan – de legalább is a hatóság által hivatalból tudottan – állam ellenes célzattal történt. 1950. szeptember 26. napján volt a bírósági tárgyalás. Mester Margitot a Jónás-tanács bűnösnek mondta ki – Kapronyi Ferenc II. és Kontra Éva III. r. vádlottal egyetemben – demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel büntetéseben. Ezért 5 évi börtönre, mint főbüntetésre, mellékbüntetésül teljes jogyonelkobzásra és 10 évi közügyektől eltiltásra ítélte.

A bűnösség megállapításában – mint arra már utaltunk – az egyház megsemmisítésére irányuló állami akarat testesült meg. Kimondása szemben áll az akkor érvényes jogszabályokkal épp úgy, mint a büntetőjog alapvető elveivel. Alapja kizárólag a kihirdetett jogot felülíró *pszeudo-jogot érvényesítő gyakorlat*, amely realizálta a kommunista párt – egyébként az alkotmánytörvénnyel szemben álló – egyházakra vonatkozó elhatározását. A *felbbezési eljárás lefolytatására* a Legfelsőbb Bíróság előtt 1952. január 25. napján került sor „nem nyilvános” tárgyaláson. A másodfokú ítélet Mester Margit esetében nem hozott változást.

„Az újhatvani lázadás” ügye a korszak kiemelkedő koncepciós pere. Sajátossága, hogy felismerhetők benne – nagy számban – a konstruált elemek, s bőséges teret kap a *tendenciózus koncepciós perekre* jellemző *joganyaggal történő visszaélés, s a pseudo-jog széles körű alkalmazása*.

Kriszten Ferenc Rafael, Veres János Géza, Zsiga Sándor András, Tarcza József Aurél meghurcolása, megkínzása és elítélése idején, Magyarországon a kommunista diktatúra, amely állami programmá tette a vallásüldözést, az Isten-hit megsemmisítését, teljes magabiztossággal hitt legyőzhetetlenségében.

Az Újhatvanban történtek nyomán folytatott büntetőeljárás a koncepciós perek azon típusához tartozik, amikor *valós elemek* (a tiltakozó tüntetés ténye) *eltorzításával* kreál a hatalom egy soha sem volt államrend megdöntésére irányuló mozgalmat.

A szerzetesek a hatvani rendház tagjaiként közmegebecsülésnek örvendtek, elsősorban a vasutasság körében. A szerzetesek készültek az elhurcoltatásukra. Imával és a kegytárgyakat a híveknek átadva készültek a megpróbáltatásokra. A lakosság meg akarta védeni a szerzeteseket, ezért körülvették a templomot és a rendházat. Az ÁVH karhatalmi erői brutális fellépéssel betörték a rendházba, összeverték a szerzeteseket, számos világi hívőt bántalmaztak, letartóztattak és elhurcoltak.

1950. június 19-én az újhatvani ferences templom körül néhány száz fő gyűlt össze a rendház szerzeteseinek védelmére. Az ÁVH egységei nyomban akcióba léptek, és feloszlatták a tömeget, Krisztián Ferenc Rafael házfőnököt, Veres János Géza, Zsiga Sándor András és Tarcza József Aurél szerzeteseket pedig az 1950. június 19-ről 20-ára virradó éjszakán letartóztatták. Fogva tartásba került még Karácsonyi Sándor napszámos, Fillér Rezső cipész-mester, majd Garami József kőművessegéd is. A nyomozást az Államvédelmi Hatóság Ügyészségi Kirendeltsége (Budapest) és a Budapesti Államügyészség folytatta le.

A szerzetesrendek ellen irányuló támadásra Révai adta meg a jelet. Révai József beszéde az MDP KV 1950. május 31. és június 1. között megtartott ülésén hangzott el, s a *Szabad Nép* június 6-i számában jelent meg. A cikkben bárki olvashatta, hogy „a szerzetesrendek a régi rendszerben... a feudális nagybirtokos osztályhoz tartoztak. Földbirtokaikat a népi demokrácia a dolgozó parasztság között osztotta fel, de a rendházaikat, zárdáikat, kolostorait meg hagyta. Felmerül a kérdés: fenntartható-e ez a helyzet a népi demokráciában.” A válasz benne volt a kérdésben, s ennek megfelelően döntött az MDP KV 1950. június 1-jei határozata a klerikális reakció elleni harcról. A határozat a szerzetesrendeket, mint „...a klerikális reakció agitátor apparátusát” károsnak és felszámolandónak ítélte. A *Szabad Nép* és a helyi lapok, amelyek ugyancsak a Kommunista Párt irányítása alatt álltak, napi szinten, durván támadták a szerzeteseket. Az egyház felszámolására indított hajszát az MDP Agitációs Propaganda Bizottságának Horváth Márton által előterjesztett, 1948. november 22-i elaborátuma alapján folyt, amelyet a KV 1948. november 22-én fogadott el.

Valamennyi hatósági eljárásban bevett gyakorlat volt az egyháziak lejáratása (ezt az 1948. novemberi határozat külön kiemeli) és *hamis bizonyítékok koholása*. Utóbbira Rákosi Mátyás személyesen adott írásbeli utasítást. „*Gerő, Farkas, Révai visszavárolag. Lásza Péter e. feltétlenül gondoskodni kell róla, hogy a szerzetesekre kompromittáló tények s anyagok, irattár, Horthy – Hitler képek, fasiszta könyvek, nyilas és horogkeresztek + dorbézolások és élelmiszerhalmozások adatai, sem a régi sem az új akcióknál el ne kallódjanak.*”

Érthető tehát, hogy ebben az ügyben is döntő szerepe van a *konfabulációnak* is pl. nem létező fegyverek tekintetében. Az eljárás gerincén – ha tetszik „logikáján” – végigvonul egy sok helyen alkalmazott kommunista taktika, a *dolgok megfordítása*.

Párthatározat született arról, hogy 23 vasutast nyomban állásvesztéssel kell büntetni. Ám ez nem mint a párt határozata jelenik meg, hanem „röpgyűléseken” „a dolgozók követelik”! Így az látszik, s került a sajtóba, hogy a közhatalom csak a dolgozók követelésének tesz eleget. A paraván mögött tehát *úgy kell megfordítani* az egyház ellenes támadást, hogy az egyháziak („fekete reakció”, „imperialista bérencek” stb.) támadnak a „törvényes rendre”, s e miatt büntető eljárásokat kell ellenük indítani. A „megfordítás,” a bűncselekmény alanyi oldalát jelentő *szándék* tekintetében a legszemérmetlenebb. Ilyen pl. a kegytárgyak szétosztásából és a tüntetés napján folytatott gyóntatásból, vagy a szerzetesekért mondott kilenced tartásából levont állam ellenes szándéokra való következtetés. A *per* lefolytatása már a *színjáték kategóriájába tartozik*. Így az „érdektelen tanú”-ként kihallgatottak *valamennyien internáltak*, s mint ilyenek kényre-kedvre kiszolgáltatottak. A vádirat megfogalmazása szerint: „...bandita Rajk László” vallomásából kitűnik egy nagy nyugati és vatikáni összeesküvés, amelynek része a hatvani eset is. Első fokon az ügyben a Budapesti Megyei Bíróság *Dr. Olti Vilmos* vezette büntetőtanácsa járt el, 1951. január 30-án tartott zárt tárgyaláson. *I. r. Kriszten Ferenc Rafaelt életfogytig tartó börtönre, II. r. Veres János Géza* vádlottat 12 évi börtönre, *III. r. Zsiga Sándor András*t 10 évi börtönre, *IV. r. Tarcza József Aurél* vádlottat 10 évi börtönre, *V. r. Karácsony Sándor* vádlottat is 10 évi börtönre, *VI. r. Füller Rezső* vádlottat 5 évi börtönre, *VII. r. Garami József* vádlottat 5 évi börtönre, 10 év közügyektől való eltiltásra és ingatlanvagyonra fele részének elkobzására ítélte. Az ítélet „általános indokolása” szerint: „A klerikális reakció ellenforradalmi tömegagitációjának legfontosabb szervei a szerzetesrendek... A szerzetesrendek feleslegessé válása, munkanélküli életmódjuk, különösen ellenforradalmi politikát folytató tevékenységük 1950. év nyarán szükségszerűvé tette feloszlásukat.”

A fellebbezések nyomán a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága az ügyet 1951. május 26-án fejezte be egy igen rövid – másfél oldalas – ítélettel. Egy vádlott kivételével az első fokú ítéletet helybenhagyta. A kivétel *P. Kriszten*, aki 1952. április 20-én *távozott az élők sorából*.

Az 1990. évi XXXVI. tv. alapján végül a Fővárosi Bíróság mondott ítéletet 2000. februárjában az újhatvani koncepció eljárás felett, kimondva, hogy az elítélések *semmisek*.

Súlyos szenvedéseket viseltek keresztény hitükért azok a családok, aki ragaszkodtak a szerzetesekhez. Vasutasok tucatjait elbocsátották, számos család nőtagjait a gyerekekkel kitelepítették a Hortobágyra, míg a férfiakat Recskre és Kistarcsára internálták. A családok minden vagyonukat is elvesztették.

Veres István (1902) mozdonyvezető a recski *internálótáborban halt meg* 1951. dec. 14-én, míg 5 gyermeke és felesége a Hortobágyon volt kitelepített. Életáldozatáról méltatlanul kevés szó esik!

Szekuli Pál ügye

A fiatal piarista szerzetes – már 25 évesen – kénytelen volt megtapasztalni a diktatúra kemény intézkedéseit. Tiltakozó levelet írt ezért Rákosi Mátyásnak. Ezért *izgatás büntetése* miatt büntetőeljárás indult ellene. 8 év fegyházra ítélték. *1956 júliusában kegyelemmel szabadult, 1957-ben* Ösküre került káplánnak. Szekuli Pál egyébként *nem egy magányos levélíró*. A titkosrendőrség 1954. december 10-i beszámolójában bővebben foglalkozik „a piarista rend és a világi papok által vezetett klerikál-fasiszta szervezkedés” ügyével. 1949 óta folyt ügynöki nyomozás a rend ellen. „1952-ben a szervezkedés ügyében részleges realizálás történt, amelynek során 10 papi vezetőjüket vettük őrizetbe.” Szekuli Pál piarista letartóztatása is erre az időre esik. Az 1956-os forradalom leverése után folytatta működését az ÁEH – amelyet először a Művelődésügyi Minisztérium főosztályaként szerveztek újjá, majd 1959 júniusától ismét a kormány önálló főhatósága lett és mindenek előtt a forradalom előtti pozícióit törekedett visszaszerezni *minden áron*. A politikai rendőrség talpra állítása nélkül persze ezek a törekvések aligha lehettek hatékonyak.

1957. április 9-én az Országos Rendőrfőkapitányságból kiválik a Politikai Nyomozó Főosztály és közvetlenül a Belügyminisztérium alárendeltségébe került, figyelemmel az 1956. évi 35. törvényerejű rendeletre. A 14 osztállyal megalakított politikai rendőrség 5. osztálya a „belső reakció elhárítása” elnevezéssel működik az 1962. évi átszervezésig. A katolikus egyházzal a „c” alosztály „foglalkozott”.

A forradalom után, a restaurált hatalom az egyház „vissza-igázásához” minden eszközt igénybe vett. A békepapok visszahelyezésével, valamint az 1957. évi 22. törvényerejű rendelettel – amely állami jóváhagyáshoz kötött csaknem minden egyházi kinevezést. (Korábban az 1951. évi I. tv. csak a püspöki (érseki), segédpüspöki és szerzetesrendi előjárói kinevezést kötötte állami engedélyhez.)

Széles körben folytak *a letartóztatások* – 1957 márciusára 57 papot vettek őrizetbe, a szám az év végére legalább további 25 fővel emelkedett. Számos esetben visszavonták a papok lelkipásztori működéséhez szükséges állami engedélyt.

Legmagasabb szinten Kádár János – a diktatúra első embere – fogalmazta meg – valójában a rendszerváltozásig tartó érvénnyel – az egyházzal szembeni állami magatartást az MSZMP KB nyilvánossága előtt: **„Vannak azért nekünk is szerveink, például a BM is harcol (...) Meg kell érteni, hogy mi a klerikalizmus ellen tűzzel, vassal, golyószórával és börtönnel is harcolunk, mert nálunk nem klerikális, tehát papi uralom van, hanem munkás-paraszt uralom.”**

Mindez a *politikai rendőrség* olvasatában:

„Megállapítható, hogy a római katolikus és a protestáns egyházak területén a klerikális reakció, hivatkozva a múlt „hibáinak” felszámolására, felismerve az ellenforradalom után kialakult helyzetet, a legális keretein belül is / az állam és egyház között létrejött egyezményben biztosított egyházi jogokra hivatkozva / mindent megtesz a már visszaszerzett pozícióinak biztosítására, valamint további pozíciók szerzésére. Ezzel a tevékenységükkel gátolni igyekeznek az országban végbemenő általános fejlődést és mindnagyobb teret kívánnak biztosítani a vallásnak az egész ország területén. Ezzel együtt további illegális tevékenységről sem mondanak le.

Az ellenséges munka hazai irányítói – az ellenforradalom után kialakult belső egyházi vezetést véve alapul – a fenti egyházak vezetői, akik legális és illegális kapcsolatban állnak

a nyugati országokban lévő központjaikkal /Vatikán, Egyházak világtanácsa, Svájc, Lutheránus Világszövetség/, ahonnan ellenséges aknamunkájukhoz elvi irányítást és anyagi támogatást kapnak.”(aláhúzás az eredetiben. K. F.)

A békepapok újbóli „hadrendbe állítása” mellett a *hittan beíratások* minden áron történő akadályozása, s az ifjúsággal bármi módon kapcsolatba kerülő papok üldözése volt jellemző.

A hitoktatásnak és az ifjúság vallásos nevelésének megakadályozására a hatalom a gyilkosságoktól sem riad vissza. Erre példa **Kenyeres Lajos** tiszavárkonyi plébános és **Brenner János** rábakethelyi káplán bestiális módon történő meggyilkolása.

1958-ban a politikai rendőrség szótárában egyre gyakoribbá válik a *támadólagos elhárítás* kifejezés. Ez a stratégia nem csak egy fokozott ügynöki tevékenységet jelent, hanem provokációk sorozatát, amellyel ellentéteket lehet szítani és az egyház *bomlasztását* siettetni.

A *támadólagos elhárítás* során a gyilkosságtól sem riadt vissza a politikai rendőrség.

Szekuli Pál – akiről fentebb már szóltunk – szabadulása után Ösküre került a betegeskedő, 68 éves **dr. Miklós József** plébános segítségére.

1957. dec. 7-én a plébánia kútjában holtan találták Szekuli Pált. Ezzel elkezdődött az a folyamat, amely

Miklós József és társa koncepciós peréhez vezetett. Egy kisiklott koncepciós per.

Miklós plébános – aki nyers modorú ember volt, s számos pert is indított hívei ellen, e miatt a falu népe nem szerette – Farkas Mihály honvédelmi minisztertől beadványban kérte a plébánia épület visszaadását, amelyet korábban a katonaság foglalt le.

Ezt követően az Államvédelmi Hatóság emberei napi gyakorisággal látogatták, s célszemélyként dossziét nyitottak róla. A falu bizalmatlanságára és Miklós Józseffel szembeni ellenszenvére alapozta az ÁVH azt a *legendát*, hogy Miklós plébános besúgó, sőt „a kiszálló rendőrnnyomozó hatóság előtt...egy vörös könyvecskével igazolja magát.” **Valójában Miklós József célszemély** volt. Szembenállása híveivel nyomban tápot adott annak a vádnak is, hogy *csak ő lehet Szekuli Pál gyilkosa*, „...elkövette azt a hibát, hogy gorbombán elutasította a híveket...Rögtön megszületett a vád: Az öreg pap gyilkolta meg a fiatal papot.” Miklós Józseffel szemben a hívek elítélő hangulatát az érintett oly mértékben érezte fenyegetőnek, hogy a rendőrségtől és a püspöki hatóságtól kért védelmet. A püspök levele – hogy ti. „...Szekuli Pál halálában teljesen ártatlan Miklós József...- nem nyugtatta meg a híveket. A politikai rendőrség pedig gondoskodott az „információkról”, mely szerint Miklós József és házvezetőnője Miklós Katalin követték el a gyilkosságot. Miklós József – aki ragaszkodott plébániájához – 1958. január 30-i hatállyal kénytelen volt nyugdíjba vonulni és átadni helyét az új plébánosnak, Mihályfi Tibornak, aki legfőbb céljának tekintette, hogy „a felzaklatott lelkű ösküi hívek közé visszaköltözzön a megzavart lelki békesség.”

A rendőrség azonban gondoskodott róla, hogy a „lelki békesség” ne köszöntson be. Miklós Józsefet nyugdíjazása után egy évvel – 1959. január 20-án -tartóztatták le emberölés vádjával.

Az ügy letárgyalására – a tanács elnökeként – *Dr. Csiki Ottó* tapolcai járásbírói elnököt rendelték be. A későbbi időben a családjog területén országos hírnévű – később igen magas bírói beosztást betöltő – jogász az ügy tárgyalása során tanúságot tett *kiváló szakmai felkészültségéről és bírói-emberi tisztességéről*. A szakszerűen és tisztességesen lefolytatott eljárásban a bíróság felmentő ítéletet hozott az emberölés büntette miatt emelt vád tekintetében. A Csíky-tanács elégtelennek ítélte a vád bizonyítékait. A Legfelsőbb Bíróság megállapította: „...a legnagyobb gondossággal foglalkozott az ügydöntőként jelentkezett bizonyítékokkal [ti. az első fokú bíróság] és tüzetesen megindokolta, hogy a vádlottak nyomozati és tárgyalási vallomása közül a nyomozati előadásokat miért nem tartotta hitelt érdemlőnek. Megindokolta azt is, hogy miért nem látta a vádat bizonyítottnak a Koósné tanúvallomásában, és egyéb bizonyítékokban és az ítéletben tüzetesen részletezett gyanúokokban foglaltakkal.” Rámutatott a másodfokú ítélet, hogy *gyanúokoknál többet a vád a fellebbezési tárgyaláson sem tudott megjelölni*. A politikai rendőrség kénytelen volt beismerni, nem járt el kellő gondossággal. De mi is állt az ügy háttérében?

A forradalom leverését követően – mint láttuk – a restaurált hatalom nyomban megtette a lépéseket, hogy a katolikus egyház kormányzását visszaszerezze. Ebben nagy szerepet jutott az újjászervezett politikai rendőrségnek. Az egyház elleni fellépést – titkosszolgálati eszközökkel is – az a tény is sürgetővé tette, hogy az *MSZMP tömegtámogatottsága* még 1959-ben is jóval a vezetők várározása alatt volt.

Ezt tükrözi a már hivatkozott *Jelentés*, amelyet a Belügyminisztérium II/5-c alosztálya készített: „a párt tömegkapcsolatának erősítése érdekében folyó munkánál – írja a *Jelentés* – A mi feladatunk ... segítsük a pártot az egyháztól lemorzsolódott tömegek megnyerésében. Munkánk során arra törekszünk, hogy az egyház vezetőit érintő *olyan belső problémákat hozzunk felszínre*, amely soraikat megzavarja, figyelmüket a hitélet mélyítését célzó tevékenységükről elvonja és energiájukat a keletkezett helyzet tisztázására és rendezésére összpontosítsák. Törekszünk egységük megtörésére, egységes fellépésük meggátolására és *igyekekszünk olyan intézkedéseket tenni*, amely egyes személyeket oly módon járhatja le, hogy azzal az egyház tekintélyét is aláássa az egyszerű dolgozó emberek előtt. Munkánkat bonyolulttá teszi, nehezíti, hogy az ország lakosságának döntő többsége még nem szabadult meg a vallásos nézetektől, vallási csökevényektől...”

„A párt tömegkapcsolatainak szélesítése szempontjából, a klerus maga összességében és perspektívájában kibékíthetetlen ellenséges erők kategóriáját képezi.”

Szekuli Pál személye több szempontból is alkalmasnak látszik a *likvidálás* végrehajtására. A falu népe kedveli – míg az idős plébánossal ellenséges –, így ideális helyzet áll elő a bomlasztás munkájához. Ugyanakkor Szekuli Pál a rendszer ellensége a politikai rendőrség szemében, aki hosszú börtönveket töltött le államellenes cselekményért. Ellenség tehát, akinek a likvidálása kívánatos ez okból is. Az ügy részleteiből egyértelművé válik: Szekuli Pált a politikai rendőrség gyilkolta meg, s ezt a bűncselekményt akarták plébánosára „bizonyítani” a bíróság előtt.

A felmentő ítélet után is folyt a bomlasztás. A „községben a pappal szemben ma is az a vélemény, hogy a gyilkosságot ő követte el és a bíróságot részrehajlással vádolják, hogy nevezettek szabadlábra kerültek.”

Pedig a bíróság nem volt részrehajló, csak nem volt hajlandó kritikátlanul elfogadni azt a sor valótlanságot, amit elé táltak.

Joggal merülhet fel a kérdés: a politikai rendőrség – és az életvédelmi alosztály – *milyen jogalapon* hajtott végre kitervelt emberölést, kényszervallatást, csalt ki hamis vallomást zárkaügynök bevonásával, s vádolt meg hamisan embereket, akiket a jogerős felmentés után tovább rágalmazott. Mindezek a cselekmények az *akkori* jogrendszer szerint is súlyos – sőt főbenjáró – bűncselekmények voltak. A magyarázatot a diktatúra lényegét képező – a kihirdetett törvényeket és más jogszabályokat felülíró – *pszeudo-jogban* kell keresni. Ez a mindent átszövő, pártutasításokból és elvárásokból, titkos parancsokból és ideológiai ajánlásokból álló – csak a hatalom berkeiben ismert – szövevény képezte a „jogalapot”, amely a bomlasztástól, a lejárátásokon át a likvidálásokig mindent megengedett, amit a hatalom célszerűnek látott önmaga érdekében. Ez – a nemzetiszocialistáknál is jól ismert (Führerwolle) jogot felülíró – politikai akarat hordozza azokat a bűnöket, amelyre az 1989 utáni jogállami törekvések is csak részben találtak jogi orvoslást. Talán ezért is nyomasztóbb a jogtörténet felelőssége, hogy se az így elkövetett bűnök, se a bátor, helytálló emberi magatartás, a tisztesség ne maradjon titok az utókor előtt. Szekuli Pál életáldozatának és Miklós József meghurcoltatásának emlékét az ösküi templomban márvány emléktábla őrzi, azt Márfi Gyula veszprémi érsek szentelte fel 2007 decemberében, a gyilkosság 50. évfordulóján.

„És tovább a lenini úton...”

1960. március 1-jén az MSZMP PB Gáspár Sándor előterjesztésében foglalkozott a vallásos világnézet elleni fellépéssel, amelynek nyomán letartóztatási hullám indult (1961), hogy büntetőeljárások sokaságával lehetetlenítsék el – elsősorban a hitoktatásban eredményes – papokat. A ,60-as évektől a konszolidálódott kádári diktatúra az ÁEH-t a titkosszolgálat rezidentúrájává építette ki, közben nagyralátó terveket szőtt az 1962. október 11-re összehívott II. Vatikáni Zsinat (1952–1965) befolyásolására és a világegyház szétdarabolására.

Miközben az MSZMP PB, KB és a központi pártbürokrácia, a diplomácia és a titkosszolgálatok karöltve igyekeztek szalonképesnek mutatkozni Nyugaton, az országon belül újabb és újabb támadások indultak – elsősorban – az ifjúsággal törődő papok és az őket segítő világi hívek ellen. A titkosszolgálatok egyház ellenes tevékenységének lényeges forrása a „*Canale*” objektum dosszié, amely 16 kötetből áll, 1961–1966, illetve 1971–1973 között keletkezett iratok gyűjteménye.

Az egyházi személyek és az egyházat támogató civilek elleni titkosszolgálati dossziék közül a „*Fekete hollók*” és a „*Missió*” érdemel figyelmet.

A „*Fekete hollók*” fedőnevű akcióban – 1960 novembere és 1961 februárja között – 800 személyt vettek őrizetbe, közülük 85 került előzetes letartóztatásba: 22 pap, 25 (volt) szerzetes és 38 világi hívő. 76 főt ítéltek el a bíróságok 1–12 év közötti szabadságvesztésre.

A hatvanas-hetvenes évek egyházüldözésében egyre nagyobb szerepet játszó politikai rendőrség titkos tevékenysége mellett feltalálhatók nem is kis számban azok az eljárások, amelyekben bírói ítélet mondja ki a bűnösséget. Egy-egy *ügy előkészítésén* ügynökök sokasága dolgozott. Az ügynökjelentések mellett telefonlehallgatás, lakások lehallgatása, titkos házkutatás és megfigyelés, a levelezés ellenőrzése, valamint a későbbi gyanúsítottak a titkos nyomozás keretén belül történő, a gyanúsítás közlése nélküli, jogaira való kioktatás mellőzésével foganatosított kihallgatása történt. A gyanúsítás közlésére és a büntetőeljárás

jogi keretei szerinti eljárásra már akkor került sor, amikor az nem volt több pusztá formáltságánál. Egy ilyen eljárás szemléltetésére tekintsünk be **Katona Nándor** szegedi katolikus pap irataiba, aki azért került a politikai rendőrség látókörébe, mert középiskolás és egyetemista fiatalokkal foglalkozott, valamint gyanú merült fel arra nézve is, hogy a titokban működő jezsuita rend tagja.

A Katona Nándor ellen indult titkos nyomozás anyaga nem hagy kétséget az iránt, hogy a Csongrád megyei politikai rendőrség egy nagyszabású papi összeesküvést akart bizonyítani. *Havass Géza* szegedi plébános volt az egyik kiszemelt áldozat, de őt végül más kombinációban ítélték el – az általa nem ismert – Keresztény Front elnevezésű szervezet irányításának vádjával államrend megdöntésére irányuló szervezkedésért 5 év 6 hónapi börtönre. Ebben az ügyben ítélte el másodszer *Lénárd Ödön* piarista szerzetest X. rendű vádlottként a Fővárosi Bíróság. Lénárd Ödön volt az, aki a legbátrabban kiállt polgári politikai nézetei mellett.

A másik áldozat *Csizmazia Rezső* jezsuita szerzetes, akiről „Rózsa” fedőnéven Várkonyi Imre (1916-1983) prépost kanonok, a szegedi teológia rektora (1953-1958) 1957 áprilisában jelentette: „Kitűnő tehetség, és végtelenül ravasz egyéniség... Tevékenysége főleg abban állott, hogy két jezsuita teológust évekig bujtatott ott a templomnál, mint sekrestyéseket és ezeket közben teológiára oktatta. Ezek azután ez év januárjában fel is lettek szentelve.”

Mindehhez kapcsolódott *Kovács Imre* Szeged-Rókusai káplán, aki átvette az ifjúság oktatását Csizmazia Rezsőtől, s nyomban rendőrségi megfigyelés célszemélye lett. 1958. július 25-én „Loyolás” fedőnéven nyitották meg a dossziét, amely az ellene gyűjtött anyagot volt hivatva gyűjteni. Egy hadseregnyi ügynököt mozgósítottak a Kovács Imre elleni titkos nyomozás során. Közöttük a legveszélyesebb, legbuzgóbb – és legtehetségesebb – a „*Laurence Olivier*” fedőnevű Luca Szabolcs joghallgató volt. „1959 áprilisában kombináció útján vettük be a fentebb említett Kovács s. lelkész mellé.” Kovács Imre azért vált a „Fekete hollók” akció kiemelkedő személyiségévé, mert úgy ítélte meg a politikai rendőrség, hogy „...illegális klerikális papi és ifjúsági szervezkedéssel illegális nevelő és szervező munka formájában” lép fel a szocialista ideológia ellen. „A befolyásuk alá került fiatalokat kezdetben hittanra és egyéb vallásos ismeretekre oktatják, szórakoztató, az ifjúság számára vonzó formában. Később fokozatosan térnek át ideológiai kérdésekre, finoman cáfolják a marxizmust (sic!) és bírálják a népi demokratikus rendszert”. Katona Nándort – aki tovább folytatta Kovács Imre munkáját – a jezsuita templomban csakhamar jórészt ugyanazokkal az ügynökökkel vette körül a rendőrség, mint Kovács Imrét. Arra nézve van forrásunk, hogy Katona Nándort a politikai rendőrség be akart szervezni az ügynökhálózatba, s ezért egy női ügynök bevonásával szexuális botrányba akarták keverni. Az akció nem sikerült, így a „célszemély” nem vált zsarolhatóvá. Így Katona Nándor útja a kihallgató szobák és a börtön felé kanyarodott.

Az eljárás titkos szakaszában a politikai rendőrség a Katona-ügyben is ugyanúgy féltetett minden garanciális eljárási szabályt, amely az akkori szabályok szerint megillette a gyanúsítottat. Így pl.: az *önvádra kötelezés tilalma* a büntetőeljárás alapelvei között épp úgy szerepelt, mint mai jogunkban. Ehhez képest 1961. június 28-án *Nyilatkozat* címen az alábbi szöveget írták le saját kezűleg Katona Nándorral: „Alulírott papi becületszavamra kijelentem, hogy a nekem felteendő kérdésekre őszintén fogok válaszolni.”

Az eljárás végtelen cinizmusa akkor érthető meg igazán, ha elolvassuk a július 18-i meghallgatási jegyzőkönyvet, ahol a kérdések sora önmagát terhelő válaszra orientálta Ka-

tonát, akit semmilyen jogára nem oktattak ki! Nincs jelenleg birtokunkban olyan forrás, amelyből hitelt érdemlően meg lehet állapítani.

Nem kevésbé jogkorlátozó az a nyilatkozat is, amit 1961. június 21-én írtak alá Katona Nándorral. E szerint „... a mai naptól a rendőrségen történt kihallgatásom szigorú államtitkot képez, melyről senkinek semmilyen körülmények között nem beszélhetek. Amennyiben erről bárkinek beszélek, államtitoksértést követek el, amit a Magyar Népköztársaság törvényei 5-8 évig terjedő börtönbüntetéssel büntetnek.”

Ez a nyilatkozat nem kevesebbet jelent, mind a *védővel való konzultáció kizárását*. Azt a teljes kiszolgáltatottságot, amellyel kiteljesedik a jogfosztás teljessége.

A Csongrád megyei Politikai Nyomozó Osztály Vizsgálati Alosztálya 1961. okt. 27-én jelentést készített „Katona Nándor ügyének véleményezéséről” címmel. E szerint Katona Nándor „gyanúsítható, hogy a rend tagja” (ti. az illegálisan működő jezsuita renddé K. F.), „illegális szervező tevékenységet fejt ki egykorú rk. papok között... A békepapok elleni tevékenységre buzdítja őket vezetője egy általa létrehozott illegális ifjúsági csoportnak.... Kovács által szervezett és vezetett ifjúsági csoport több tagját bevonta, akikkel egyénileg foglalkozik. *Állam ellenes tevékenysége arra irányul, hogy a befolyása alá vont ifjúsági illegális csoport tagjaiból egy »elit gárdát« neveljen ki, az általa remélt rendszerváltozás esetére.* (Kiemelés tőlem K. F.) Ennek érdekében a népdemokráciával és a Szovjetunióval szembeni gyűlöletre neveli őket”. Az ügynökök tovább dolgoztak, amíg az 1963. június 6-i Realizálási terv a „Missió” fn. csoportdossziét le nem zárta.

A *realizálási terv* lényegében megismétli az 1961. októberi jelentésben foglalt magatartást, mégis – az időközben életbe lépett – Büntető Törvénykönyv (Btk.) lényegesen enyhébb *izgatás* büntettének minősítette Katona Nándor cselekvőségét. Katona Nándor ellen tehát megindult a nyílt büntetőeljárás. A szegedi járásbíróság 1964. március 11-én nyilvános tárgyaláson hozott ítéletét másnap hirdette ki. A vádirati tényállás elfogadása mellett a bűnösöset folytatólagosan elkövetett izgatásnak minősítette, de csak a Btk. 127.§ (1) bek. b/ pont szerint. A kiszabott büntetés 1 év szabadságvesztés *három évi próbaidőre felfüggesztve*. Ez volt a legtöbb, amit a bíróság akkor ott megtehetett Katona Nándor érdekében, aki nem tett mást, mint élt az Alkotmányban is deklarált szólás- és véleménynyilvánítási jogával, s mellesleg minden szava igaz volt. Az ügyész súlyosításra irányuló fellebbezése (akkori elnevezés szerint fellebbezési óvás) nyomán a másodfokú bíróság Katona Nándor büntetésének felfüggesztését mellőzte és 2 év közügyek gyakorlásától eltiltásra is ítélte.

Katona Nándor be is vonult a szegedi Csillag börtönbe az 1 éves büntetés letöltésére. Amikor – jó magatartására figyelemmel – kedvezményrel szabadult, dohogva közölte: „Képzeld ezek... Hát, nem kiengedtek idő előtt. Három embert már megkereszteltem és volt még kettő, akivel még egy jó hónapot kellett volna foglalkoznom a keresztség és most, tessék, hogy akadok rájuk.” Katona Nándort tehát nem viselte meg a börtön, ott is küldetést keresett és talált.

Ügye azon kevesek közé tartozik, amelyekben egyéni felülvizsgálat történt a rendszer-változás után. A törvényességi óvás kifejtette, hogy a marasztaló ítéletek törvénysértők voltak, mert a tényállásban rögzített kijelentések nem voltak alkalmasak izgatás megállapítására, „Az akkor hatályban volt Alkotmány is alapelveként szögezte le a szabad vallás gyakorlását és véleménynyilvánítást. Ezzel a jogával élt Katona Nándor is.” (Aláhúzás az eredetiben K. F.)

A Legfelsőbb Bíróság magáévá tette az ügyészi álláspontot és Katona Nándort *bűncselekmény hiányában felmentette* az ellene emelt vád és következményei alól.

Katona Nándor pere a koncepciók pereknek a *tendenciózus perek* alcsoportjába tartozik, amikor is nyílt anyagi jogi törvénysértéssel, alkotmányosan deklarált jogok gyakorlásáért történt az elítélés, valójában azzal a politikai céllal, hogy az ifjúság vallás-erkölcsi nevelésének gátat vessen a kommunista diktatúra.

A három Regnum Marianum per jog- és társadalomtörténeti feldolgozása külön kötetet igényel, amely – e sorok írójának reményei szerint – mihamarabb napvilágot lát.

A XIX. század végén budapesti pap-hitoktatókból szerveződött közösség 1902 végére formálódott ki. Az 1903 januárjában hivatalosan is megalapított Regnum Marianum mozgalom történetének és a kommunista diktatúra idején végzett tevékenységének bemutatása nem ennek a dolgozatnak a feladata. A Regnumos-pereket megelőző titkos nyomozások dossziéi – így pl. „Békétlenek”, „Bigottak”, „Ellenállók” – bonyodalmas titkos nyomozásainak menetét sem tudjuk itt kifejtetni. A hatalom alapjában véve -álláspontunk szerint – azért tartotta igen veszélyesnek a Regnumos atyák működését, mert alkalmasnak látta őket egy keresztény, vezetésre alkalmas elit felnevelésére. „Tevékenységükre a korábban kidolgozott regnumi törvények további folytatása jellemző, főleg fiatal értelmiségiek elvonása a tömegszervezetektől, majd azok népi demokráciánk elleni nevelése”-állapította meg egy 1967. december 4-én kelt Intézkedési terv. Hasonlót olvashattunk már Katona Nándorral kapcsolatban: „Állam ellenes tevékenysége arra irányul, hogy a befolyása alá vont ifjúsági illegális csoport tagjaiból egy elit gárdát neveljen ki, az általa remélt rendszerváltozás esetére.”

A lefolytatott koncepciók eljárás politikai célja tehát mindkét esetben hasonló töről fakadt.

A regnumi atyák esetében azonban nem elégedett meg a hatalom az izgatás büntetnének minősítésével. Itt maradt az állam ellenes szervezkedés – későbbi nevén összeesküvés – minősítése és az ahhoz kapcsolódó büntetések, amelyeket az 56-os forradalom megtorlása során megismert vérbírák gond nélkül szabtak ki.

A Regnumos atyák pere során – bár nem teljesen tiszta formában -ugyancsak a koncepciók perek *tendenciózus perek* alcsoportjáról beszélhetünk.

A hatvanas évek végén folyt még egy jelentős per, amelyben Lénárd Ödön I.r. vádlottként (harmadszor került elítélésre), Timár Ágnes ciszterci szerzetes II. r. vádlottként (másodszor) került a bíróság elé. Az eljárás 1966. április 19-én Lénárd Ödön letartóztatásával és házkutatással indult. Az eredeti gyanúsítása Btk. 207.§-ba ütköző egyesülési joggal történt visszaélés büntette. Erre az a tényállás adott alapot, hogy Lénárd Ödön iránymutatása mellett Timár Ágnes női szerzetesrendet szervezett. Végül a vádirat mindkettőjüket összeesküvésre irányuló előkészülettel, Lénárd Ödönt további kémkedés büntetével terhelte. A vádirat – s ennek nyomán az elsőfokú ítélet – vázolja Lénárd Ödön és Timár Ágnes szerzetesi közösséget szervező tevékenységét. S hogy lesz ebből összeesküvés előkészület? Emlékezzünk vissza Mester Margit perére, és Jónás Béla tanácselnök bűnösséget „megalapozó” fikciójára, hogy ti, „a Grösz-per adatai megvilágították a szerzetesrendek szerepét... amely nem más, mint a népi demokrácia megdöntése”. Így lesz a vallás-erkölcsi – és a társadalom életét érintő tudományos előadásokból – „jogfolytonosan” államellenes bűncselekmény. S a kémkedés is hasonlóan alakul. Lénárd Ödön a forradalom alatt elmenekült – korábban államellenes cselekmények miatt 14 évre ítélt – dr. Török Jenővel tartott fenn kapcsolatot és

Bécsbe küldött részére hazai folyóiratokat, többek között a Pedagógiai Közlemények c. lap 1965-ben megjelent számát, amelyben Polinszky Károly művelődésügyi miniszterhelyettes cikke szerepelt. A cikkben Polinszky elemezte a Budapesti Műszaki Egyetem politikai helyzetét, feladatait. Ezt az anyagot találta úgy a vádhatóság, hogy a „Magyar Népköztársaság hátrányára felhasználható.” Ez az álláspont semmiben sem különbözik az „50-es évek első felében „kidolgozott” jogi helyzetétől, amit a Mindszenty-perben és Károlyi Bernát harmadik perében is tapasztalhattunk.

Lénárd Ödön 8 évben meghatározott és Timár Ágnes 3 év 6 hónapi szabadságvesztés büntetése valójában üzenet volt a Vatikánnak – épp úgy, mint a harmadik Regnumos-per -, nyomásgyakorlás a Casaroli-tárgyalásokra. A legtöbbet börtönben töltött magyar pap – Lénárd Ödön – és Timár Ágnes ügyében ugyancsak egyéni felülvizsgálatra került sor. A törvényességi óvás nyomán tartott tárgyalás eredményeként 1991. május 27-én mindkettőjüket büncselekmény hiányában felmentette a bíróság a vád és következményei alól. A formálódó jogállam mérlegén nem lehetett állam ellenes büncselekmény néhány fiatal nő szerzetesi életvitel, tanulása, véleménye a világról és a társadalomról. S nem lehetett kémkedés egy, az állami kiadónál megjelent tanulmány külföldre küldése sem.

A kommunista rendszer végórájában az MSZMP KB is kénytelen volt szembenézni eddigi politikájával. A nagy önvizsgálat előkészítésére létrehozott bizottság összefoglalója szerint: „Az egyház anakronisztikus politikai és szellemi hatalmának megtörése időszerű és sikeres törekvés volt, mely hozzájárult a magyar társadalom szekularizálásához, az uralkodó vallási ideológia visszaszorításához.” Más szóval az agonizáló MSZMP ideológusai utolsó pillanataikban is közösséget vállaltak mindazzal a jogtiprással, amelyet a párt és jogelődje történelmi színrelépését követően a lelkiismeret és vallásszabadság ellen elkövetett. Ezt a merev álláspontot a reálpolitika kénytelen volt enyhíteni a KB júliusi ülésére beterjesztett dokumentumban. Önmagában már az a tény, hogy a dokumentum címében megfogalmazott módon az MSZMP vezető testülete elé került, sokat mondó. Az állásfoglalás tervezet nem cáfolja ugyan az ideológusok megállapításait, csupán finomította azokat (utalva a feszültségekre és megtorpanásokra), ugyanakkor kijelentette: [az MSZMP] „*Megszüntette a vallásos érzületűeket sértő, leegyszerűsítő ateista propaganda vadhajtásait, oldotta a vallásossággal szembeni politikai bizalmatlanságot.*” Beismerni a KB: „Az egyházpolitikában elért eredmények ellenére nem sikerült mindenben meghaladni a múlt hibáit ...*Nem tagadhatók a vallásos meggyőződés miatt, politikai indíttatású hátrányos megkülönböztetés egyes esetei sem, amelyek gyakran súlyos lelkiismereti konfliktushoz vezettek....* A nyolcvanas évek elejétől az egyházak tömegbefolyása, a vallásosság növekedett. Különösen a fiatalok és az értelmiség körében *fokozódott* a vallás iránti érdeklődés és a *vallásosság* is.” (Kiemelés tőlem K. F.)

Ez azonban már a végkifejlet, amelynek okai sem a kommunista egyházpolitika szándékaiban, sem az „Ostpolitik” engedményeiben nem lelhetők fel.

Magyarország európai uniós szerepvállalása, ezen belül az igazságszolgáltatás újraszervezésének szükségyszerűsége

Ezen tömör értekezésemben a XXI. században az igazságszolgáltatásra váró feladatokkal foglalkozva kívánok rámutatni azokra a szervezeti változtatásokra, technikai jellegű újítások szükségyszerűségére, melyek nélkülözhetetlenek azoknak a műveleteknek a szakszerű, tárgyilagos és biztonságos ellátásához, amelyek a közrendet, a közbiztonságot, hova tovább a nemzetbiztonságot garantálják. Szándékosan használtam a hadtudományban ismert művelet kifejezést is, mert a közrend és közbiztonság továbbmenően a nemzetbiztonság megeremítése és garanciája ma már egyfajta hadművészeti tudománygá változott. Mielőtt azonban a részletekre rátérnék, szeretnék rámutatni arra, hogy melyek azok a tevékenységek, amelyek az igazságszolgáltatás fogalomköréhez tartoznak.

Igazságszolgáltatás: közhatalmi jellegű, jogviták eldöntésére irányuló, a bíróságok által végzett állami tevékenység. A hagyományosan elkülönült büntető és polgári igazságszolgáltatás mellett a 19. sz. második felében megjelent a közigazgatási határozatok felülbírálására hivatott közigazgatási bíraskodás, majd a 20. sz. első harmadában az alkotmánybíráskodás is.

Igazságszolgáltatás kizárólagossága: az Alkotmányban szabályozott alapelv. A Magyar Köztársaságban az igazságszolgáltatást a bíróságok gyakorolják. Ezzel valósul meg a bírói monopólium eszméje, amely azt az alapelvet juttatja kifejezésre, hogy minden jogsérelmet, minden jogvitát elbírálásra, illetve legalább felülvizsgálatra bíróság elé lehet vinni.

Jelen tanulmányomban én elsősorban a büntetőeljárás hatékonyságának előmozdítása iránti igény szemszögéből kívánok ezzel a problémával foglalkozni. A büntetőeljárás tulajdonképpen négy szakaszra tagozódik úgy, mint a nyomozati szakasz, a vádemelési szakasz, a bírósági szakasz, végezetül pedig a büntetés végrehajtási szakasz. Ez utóbbival csupán érintőlegesen foglalkozva szükségesnek tartanám a büntetés végrehajtási intézetek modernizációját, vagyis annak a lehetőségnek az előmozdítását, hogy az elítélt büntetése letöltése alatt megfelelő etikai feltöltődésben részesüljön, szakmát tanuljon és ezáltal képes legyen a közösség hasznos alkotó tagjává válni szabadulása után.

Tömören vázolni kívánom ezen rövid kitérő után magát a nyomozati tevékenységet, azt, hogy melyek a nyomozóhatóságok és feladatkörük mire terjed ki. Teszem ezt annál is inkább, mert eredményes nyomozati anyag nélkül működésképtelenné válik az igazságszolgáltatás.

Nyomozás: olyan tevékenység, amely információk gyűjtésén és rögzítésén keresztül a *bűnselekmény* rekonstruálására irányul annak eldöntése érdekében, hogy indokolt-e a gya-

---

1 dr. Botos Gábor nyugalmazott egyetemi docens

núsitott (a terhelt) bíróság általi felelősségre vonása. Eljárásjogi értelemben a törvényben meghatározott eljárási cselekmények összessége, a bírósági eljárás előkészítése.

Nyomozó hatóság: a büntetőügyekben eljáró szerv, amelynek a *bűncselekmények* felderítése, a *terhelt* bírói felelősségre vonásának előkészítése a feladata. Ennek teljesítése közben hatalmi jogosítványokat gyakorol.

Gyors és eredményes nyomozati munka nélkül nem képzelhető el hatékony és főleg idő-szerű igazságszolgáltatás. Első feladat tehát az lenne, hogy a nyomozóhatóságokat egységes irányítás alá vonnák és szakosítanák a speciális bűncselekmények felderítésére szakosodott nyomozógárdával. Milyen jellegű bűncselekményekre célok? A jelen időszakban elszaporodott újszerű cselekményekre, mint például:

- 1) Korrupciós jellegű összetett bűncselekmények, melynek lényegét ismertetni fogom.
- 2) Hamisítások: pénz, kép, értékpapírok, stb.
- 3) A szervezett bűnözés által elkövetett különböző jellegű bűncselekmények. Így főleg a kábítószer- és a szeszempészter.
- 4) A terrorista jellegű bűncselekmények, melyek aktuálissá válása rövid idő kérdése az Oszama Bin Ladennel történt leszámolás utókövetkezményeként.

A korrupciós jellegű bűncselekmények ma már igen elterjedtek.

Korrupció: hétköznapi szóhasználatban általános züllött állapotok, a megvesztegethetőség és megvásárolhatóság elterjedtsége a közéletben. Politikai értelemben az állam hivatalnokainak közérkölsöt sértő, jogtalan befolyásolása többnyire magánjellegű anyagi juttatások vagy kedvezmények (hivatali előbbrejutás, közszereplés, tisztségek stb.) formájában. Társadalomlélektani szempontból olyan interakció, amelyben a korrumpáló és a korrumpált összjátéka alakítja ki magát a helyzetet, amely részben összefügghet a nem szabályozott viszonyokkal, illetve a politikai megegyezések hiányával. A közéleti tisztaság védelméért a magyar Btk. üldözni rendeli a vesztegetést és a befolyással üzérkedést. Az európai jogfejlődés során először a bírák megvesztegetését szankcionálták, később ez az egész végrehajtó apparátusra, valamint a gazdasági élet egyes szereplőire is kiterjedt. Megkülönböztetik az előnyt ígérő vagy nyújtó személyt (aktív vesztegető) és az előnyt vagy annak ígérését elfogadót (passzív vesztegető). A passzív alanyok körétől függően a vesztegetés lehet ún. hivatali vagy gazdasági. Az 1960–70-es években a hivatali korrupció volt túlsúlyban, az 1980-as években előtérbe került a gazdasági, ma már a kettő együtt jelenik meg. A korrupció legfontosabb jellemzője a felek közötti érdekesség, a szoros együttműködés, emiatt gyakran rejtve marad. Az ismertté vált bűnesetek száma rendkívül alacsony, Magyarországon az 1990-es években csupán az össz-bűnözés kb. egy ezreléke. (*Irod. Kránitz M.: A korrupciós bűnözés (1988)*)

Azt, hogy mit értünk terrorizmus alatt, az alábbiakban kívánom ismertetni, annál is inkább, hiszen a modern korra jellemző újszerű bűncselekményekről van szó, melyeknek lehetnek vallási fanatizmusra, vagy etnikai, nemzeti fanatizmusra visszavezethető gyökerei.

Terrorcselekmény: közbiztonság elleni bűncselekmény. A magyar Btk. szerint az követi el, aki abból a célból, hogy állami szervet, más államot, nemzetközi szervezetet arra kényszerítsen, hogy tegyen, ne tegyen vagy eltűrjön valamit, illetve, hogy a lakosságot megfélemlítse, vagy más állam alkotmányos, társadalmi, gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetve nemzetközi szervezet működését megzavarja, erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményt követ el. Büntetendő az is, aki anyagi

javakat kerít hatalmába, és azok sértetlenül hagyását vagy visszaadását állami szervhez vagy nemzetközi szervezethez intézett követelés teljesítésétől teszi függővé. Büntetendő a terrorcselekmény előkészülete, illetve előkészülete feljelentésének elmulasztása is. Ugyanakkor korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki a cselekményt abbahagyja, mielőtt abból súlyos következmény származott volna.

Terrorizmus: intézmények, emberek, országok elleni erőszak (terror) önkényes alkalmazása, illetve az azzal való fenyegetés. Számos korszakban és országban talál(t) követőkre. A politikai célja, hogy a tervszerű (átmeneti) félelemkeltéssel, a kiszámíthatatlanság, a bizonytalanság fenntartásával, a közizgatás, a gazdaság szétzilálásával, a hadsereg, a fegyveres testületek moráljának gyengítésével társadalmi nyomást fejtsen ki. A politikai terrorizmus programmá vagy tömeges törekvéssé erősödhet. Eszközei gyilkosságok, fenyegetések, robbantások, rémhírek terjesztése. A terroristák a polgári lakosságban a kiszolgáltatottság érzését keltik, a túszoikat, foglyokat, semleges feleket megillető jogokat semmibe veszik. A terrorizmus lélektani hatása sokszor jóval felülmúlja fizikai következményeit. Nemzetközivé válik a terrorizmus, ha átlépi az országhatárokat, ha országok közötti konfliktusban csúcsoad ki, ha népirtás, tömegmészárlás, etnikai tisztogatás követi. A terrorizmus rendszerint fegyverek birtoklására és tömeges pusztításra is alkalmas arzenál fenntartására épül, a terrorista mozgalmak és szervezetek (pl. Vörös Brigádok, Ír Köztársasági Hadsereg, ETA, Al-Kaida) intézményi jellege is katonai analógián alapul. A terrorizmus ellen az államoknak is védekezniük kell antiterrorista rendőri és polgári erővel, propagandával, belső elhárítási eszközökkel, a társadalmi béke és biztonság szavatolásával. Egyes elméletek szerint a terrorizmus pusztán jelzőeszköz, amely a nemzeti, mozgalmi, ideológiai vagy más egység gyengülését mutatja. Esetenként maga az állam a terror kialakítója, ha célja pl. a félelem és az alávetettség fenntartása, az önkényi állandósítása (ez diktatúrák esetében gyakori). Közvetett érdeke lehet egy-egy államnak egy másik állam területén a terrorizmus kialakulása, fennmaradása. Az USA elleni, 2001. szept. 11-i terrortámadás óta a terrorizmus szinte kezelhetetlen mértékben vált a politikai harcok, nemzetközi folyamatok részévé, illetve háborús ürügyül szolgál a büntető-hadjáratokra, nemzetközi ellenőrzés bevezetésére. Az ismeretlen ellenfél elleni harcban azonban a terrorista-gyanú, az előzetes ellenőrzés, megbélyegzés akár szimbolikusan, akár büntetőeljárással bárki ellen irányulhat. A terrorizmus leküzdése érdekében az ENSZ szervezésében számos nemzetközi egyezmény született; pl. a légi közlekedés biztonságáért, a nemzetközileg védett személyek elleni bűncselekmények megelőzéséről (1973; Magyarországon kihirdetve: 1977. évi 22. sz. tvr.), a túszszedés ellen (1979; 1987. évi 24. sz. tvr.), továbbá az Európa Tanács keretében a terrorizmus visszaszorításáról szóló európai egyezmény (1977; 1997. évi XCIII. tv.). A magyar Btk.-ban a témához kapcsolódó bűncselekmény a terrorcselekmény és a légi jármű hatalomba kerítése. /Irod. M. Merleau-Ponty: *Humanisme et terreur* (1947); G. R. Conquest: *A nagy terror* (1968; m. 1988); Benke J.: *Fényes Ösvény, Szürke Farkasok, Fekete Szeptember: A nemzetközi terrorizmusról* (1980); W. Laqueur: *Terrorism* (1980); G. Conor: *Terror* (1994); K. Rupesinghe-C. Marcial Rubio (szerk.): *The Culture of Violence* (1994); A. Kelle-A. Schaper: *Bio- und Nuklearterrorismus - eine kritische Analyse der Risiken nach dem 11. September* (2001)/.

Jelentős mértékben csökken a közbizalom, valamint az igazságszolgáltatás hatékonyságába vetett hit, az eljárások hosszú, sokszor évekig, akár tíz éven túli elhúzódásai miatt. Ezt nem minden esetben bírói mulasztásokra, felkészültségi hiányosságokra lehet visszavezetni,

hanem inkább a nyomozati munka szakszerűtlenségére, felületességére. A feltárt bizonyítás anyagát nem egyértelműsítik, sokszor szükséges nyomozati cselekményeket nem folytatnak le, szakértőket nem rendelnek ki vagy nem a legmegfelelőbbeket. Az ügyészség nem ellenőrzi a nyomozati munka alaposságát kellőképpen, hanem vádat emel a gyanúsított ellen, akár idő szűke, akár túlterheltség folytán. Szükséges lenne tehát még egy kontrolltevékenység a nyomozati munka lezárása és a vádemelés között. Erre van megfelelő gyakorlat a nyugati országokban, de ennek vannak hagyományai a magyar igazságszolgáltatás történetében is. Ezt a szerepet az ún. vizsgálóbírói intézmény látja el a nyugati országokban és látta el a kiegyezés utáni Magyarország igazságszolgáltatásában egészen a II. világháború végéig. Lássuk tehát mi is a vizsgálóbíró szerepe és funkciója.

Vizsgálóbíró: egyes államok joggyakorlatában a büntetőeljárásban a vád és a tárgyalás megalapozását végző bíró, aki felügyeli a nyomozást, illetve megismétli a bizonyítási eljárást. Intézményét Franciaországban az 1808-ban alkotott büntetőeljárás törvényel hozták létre, s számos európai államban bevezették. Napjainkban Franciaországban csak a büntetőügyek néhány százalékában járnak el vizsgálóbírák, több államban a tisztséget megszüntetve kialakították a *nyomozási bíró* kategóriáját. Vizsgálóbíró Magyarországon az 1891. évi XVII. tc. értelmében minden *királyi törvényszéknél* működött, egy vagy több vizsgálóbírót a törvényszéki bírák közül, kétévi időtartamra az igazságügy-miniszter rendelt ki. A vizsgálatot rendszerint székhelyén, szükség esetén azon kívül, de a vádtaács határozata alapján más törvényszék területén is végezhetette. A vádtaács a vizsgálat teljesítését a székhelyén kívül levő *járásbíróságra* bízhatta. A vizsgálóbíró hatáskörét az 1896. évi XXXIII. tc. állapította meg. A jogintézményt 1950-ben szüntették meg.

Az új eljárásjogi törvényben a vizsgálóbírói szerepkört tisztázni lenne szükséges. Ezzel kapcsolatosan a javaslatom a következő:

A vizsgálóbírói intézmény az ügyészség elkülönített szakágazata lenne, az ügyészség álmányán belül működne önállóan ugyan, de a törvényben meghatározott keretek között. Az egyes vizsgálóbírák szakosodnának a különböző típusú kiemelkedően súlyos bűncselekmények felderítésére, amelyeket már felsoroltam, és amelyekhez még hozzá tartoznának a kiemelten súlyos élet elleni bűncselekmények is. A vizsgálóbíró figyelemmel kísérmé ezekben a kiemelten súlyos bűncselekményekben a nyomozati munka menetét, abban iránymutatásokat adna, egyes nyomozati munkafolyamatokban maga is részt venne. Ilyen jellegű összetett súlyos bűncselekmények felderítésében esetenként két vagy több vizsgálóbíró is részt vehetne megtervezett, összehangolt munkarend szerint. A nyomozás folyamán a gyanúsított nyilatkozatokat, a tanúvallomásokat, a lefolytatott szembesítéseket hang- és vetíthető képanyag formájában rögzíteni lenne szükséges, hogy ezek később a bírói szakban a tárgyalás folyamán felhasználhatóvá váljanak különösen olyan esetekben, amikor a korábbi gyanúsítottakból vádlottakká váló elkövetők vagy a tanúk megtagadják a tárgyaláson való nyilatkozattételt illetve tanúvallomást illetve azokat a saját érdekükben kívánják megváltoztatni, esetleg kívülről jövő fenyegetés hatására. Természetesen olyan esetek is előfordulhatnak, hogy az érintett személyek közül valaki meghal, megbetegszik és nem lesz kihallgatható állapotban, esetleg ismeretlen helyre távozik és ennek következtében nem lesz megidézhető vagy előállítható. A vizsgálóbíró illetőleg vizsgálóbírák feladata lenne a nyomozati anyag rendezése és annak az anyagnak az összesítése, amely majd a későbbi vádemeléshez szükséges, hogy végre valahára vitathatatlan, a védelem manőverei által támadhatatlan vádemelésekre kerülhessen sor.

Mindezek megtörténte után kizárólag a vizsgálóbírákat illethesse meg a vád alá való helyezés joga. A vizsgálóbírákat illetné meg a nyomozás lezárásának joga, ha a bizonyítás anyaga nem elégséges a vádemeléshez és további bizonyítékok beszerzésére már nem mutatkozik lehetőség, mely esetben az eljárást határozat formájában szüntethetnék meg. Amennyiben pedig a nyomozás során feltárt bizonyítás anyaga elégségesnek mutatkozik a vádemeléshez, úgy határozat formájában a nyomozást illetve a nyomozati eljárást befejezettek nyilváníthatnák, egyúttal pedig a gyanúsítottat vád alá helyezhetnék. Itt jegyzem meg, hogy a védők figyelmét már a nyomozás során tapintatosan bár, de határozott formában szükséges lenne felhívni, hogy a gyanúsítottak érdekében bizonyítási indítványait már a nyomozás során terjeszszék elő, hogy később bírói szakban ezekkel már ne kelljen foglalkozni, illetve csak abban az esetben, ha az újabb bizonyítási indítvány előterjesztése elkerülhetetlenül szükségesnek mutatkozna. A vád alá helyezési határozattal a rendezett és vádemeléshez szükséges nyomozati iratokat a vád alá helyezést elrendelő határozattal együtt a vizsgálóbírák küldjék meg az illetékes ügyészségeknek vádemelés végett. Ez vonatkozna a létrehozandó egységes katonai nyomozóhatóságra nézve is. Itt jegyzem meg, hogy álláspontom szerint minden fegyveres és egyéb állami intézményként állami irányítás alatt lévő rendvédelmi szervezet tagjai által elkövetett bármely jellegű – tehát a nem kifejezetten katonai jellegű – bűncselekmények is a katonai nyomozóhatóság, a katonai ügyészségek és bíróságok hatás- és illetékességi körébe tartoznának. Ezek után az ügyészségeknek nem maradna más feladata, mint a rendezett, rendszerezett és ezáltal áttekinthető nyomozati anyag, az összegyűjtött hiteles bizonyítékok, tudományos és korrekt nyomozás során beszerzett szakvélemények alapján a vizsgálóbírók vád alá helyező határozatával vádlottá nyilvánított gyanúsítottakkal szemben a megalapozott vádemelés. Az ilyen módon elkészített nyomozati iratokat a vádirattal együtt a hatáskörrel és illetékességgel felruházott ügyészségek a korábbi gyakorlatnak megfelelően küldik majd meg az ugyancsak hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságoknak.

Szeretném javasolni egyúttal, hogy térjünk vissza a rangos történelmi hagyományainkhoz méltóan a korábbi elnevezésekhez.

Így első fokon a városi és körzeti bíróságok, másodfokon a törvényszékek illetve a törvényszékek és az ítélőtáblák járjanak el, míg a jogegység és a törvényesség feletti felügyeletet a Curiai bíróság lássa el, szükség esetén felülvizsgálva a helyi bíróságok, törvényszékek és ítélőtáblák által hozott első és másodfokú határozatokat. Az ügyészségek is kapják vissza történelmi elnevezésüket úgy, mint városi – körzeti ügyészségek, törvényszéki és ítélőtáblai főügyészségek, legfelsőbb szinten pedig a Koronaügyészség.

Ügyszintén legyenek katonai törvényszékek és Főtörvényszékek és ezekhez kapcsolódóan katonai ügyészségek. A Curiai bíróságnak legyen katonai kollégiuma is. A törvényszékek első fokon két szakbíróból álló tanácsban járjanak el, míg az összetettebb, nagyobb volumenű, valamint az általam felsorolt nemzetbiztonságot is veszélyeztető ügyekben, esküdtszék formájában, de új és korszerű összetételben, kisebb létszámmal, gyorsabban és nagyobb hatékonysággal. Azt, hogy miként működik a hagyományos esküdtbíróság, röviden vázolom.

Esküdtbíróság, esküdtszék: ítélkező testület, amely nem hivatásos és hivatásos bíró(k) ból áll. A nem hivatásos bírák (5–12 esküdt) a bűnösség kérdésében döntenek, a bíró pedig ennek alapján ítél. Az esküdtbíróság intézménye Angliában alakult ki normann közvetítéssel. A 11–12. században az utazó bírák a birtokjogi vitákban 12 szabad ember eskü alatti kihallgatása, döntése nyomán emeltek vádat. Az esküdtek később nyilatkoztak a gonosztevők

személyéről és a súlyos büntettekről is. Történeti fejlődését tekintve az esküdtbírósnak kétféle rendszere volt. Angliában a vádemelésre (vádesküdszék), illetve az emelt vád elbírálására (ítélkező esküdszék) alakítottak esküdtbírósgot (jury). Európa legtöbb országában a francia forradalomban létesített Cour d'assise mintájára, vádesküdszék nélkül jöttek létre esküdtbírósgok. Az angol jog az esküdtek mellé csak egy hivatásos bírót alkalmazott, a skót és a kontinentális jogrendszer pedig hármat, egyikük volt az esküdtbírósg elnöke. A bírósági tárgyaláson, a bizonyítási eljárás lefolytatása után a bírói tanács az esküdtek és felek meghallgatásával megszövegezi az esküdtekhez intézendő kérdéseket a bűncselekmény megtörténtével, a vádlott bűnösségével, a jogi elbírálás szempontjából lényeges körülményekkel kapcsolatban. A kérdéseket fő- és mellékkérdések, tény- és jogkérdések formájában úgy fogalmazzák meg, hogy azokra csak igennel vagy nemmel lehessen felelni. A perbeszédék és esetleges jogi tájékoztatás után az esküdtek elvonulnak, s meghozzák a kérdésekre a választokat (verdikt). Az angoloknál egyhangú, a kontinentális rendszerben szótöbbséggel hozott döntésre van szükség. Az esküdtbírósg Magyarországon a kontinentális modellt követte, a francia törvénykönyv, a Code d'instruction criminelle (1808) nyomán jött létre. Először az a 1848. évi XVIII. tc. iktatta törvénybe sajtó-vétségek elbírálására. Az 1897. évi XXXIII. tc. nyomán 1900-tól hatásköre kiterjedt a halálbüntetéssel vagy legalább 5 évi fegyházzal büntetendő cselekményekre. Az esküdtbírósg a királyi törvényszék három bírájából és a 12 tagú esküdszékéből állt. Esküdt csak olyan, 26. életévét betöltött magyar állampolgárságú férfi lehetett, aki a magyar nyelvet (Fiúméban az olaszt) értette, azon írni, olvasni tudott, és évente legalább 20 korona adót fizetett, vagy értelmiségi volt. Az esküdteket az ún. szolgálati lajstromból sorsolták ki. A tárgyalást a bíróság elnöke vezette. Az esküdtek mind a vádlotthoz, mind a tanúkhöz kérdést intézhettek. Az esküdszék külön tanácskozott. A vádlott bűnösségét 8 igenlő szavazattal mondta ki (fő-kérdés). Egyéb (mellék-) kérdést szótöbbséggel (7-1 igennel) döntött el. Ha az esküdszék nem mondta ki a vádlott bűnösségét, a bíróság az eljárást megszüntette, ha viszont bűnösnek találta, akkor a büntetést a háromtagú bírói tanács szabta ki. Az 1914. évi XIII. tc. módosította az esküdtbírósgra vonatkozó szabályozást. Az I. világháború alatt az esküdtbírósgok tevékenységét időlegesen felfüggesztették, s később már nem újítták fel.

Javasolom azonban, hogy az esküdszék két szakbírából és öt esküdtből álló testület formájában járjon el és az esküdtek az ügyben jártas, diplomás szakemberekből álljanak, akik szükség esetén kontrollálni tudják a szakértői vélemények hitelességét is. Az esküdteket az illetékes kamarák delegálnák, a legkiválóbb szakembereket válogatva ki. Az esküdtek a szakbírákkal együtt tanácskoznának és hoznák meg a törvényszék, mint elsőfokú bíróság határozatát. Az esküdtbírósg határozatát a Táblabírósg ötös tanácsban bírálhatná felül. Az első fokon megállapított tényálláshoz azonban csak semmisségi panasz esetén, súlyos eljárásjogi hiba vagy anyagi jogot érintő törvénysértés esetén nyúlhatna hozzá, megsemmisítve az esküdszék határozatát és az eljárás újbóli lefolytatását rendelve el szükség esetén új esküdtbírósg összehívására történő kötelezéssel. Amennyiben semmisségi panaszt nem terjesztenek elő, a másodfokú bíróság csak a minősítéssel és a büntetés súlyosításával vagy enyhítésével foglalkozhatna. További részletkérdésekkel itt és most nem kívánok foglalkozni, csak ha erre külön megbízást kapok.

A polgári igazságszolgáltatás felgyorsítása is elkerülhetetlen része a megújítási folyamatnak, tehát meg kell követelni a peres felek jogi képviselőitől a keresetlevelek és ellen-

kérelmek korrekt és részletes kidolgozását, a bizonyítékok gondos és pontos felsorolását és előterjesztését. A peres eljárások előkészítő szakaszában a feleket lehetőleg megegyezésre kell készíteni és a perek zömét bírói egység formájában lenne szükséges lezárni.

Pontokba foglalva tehát az igazságszolgáltatás újjászervezésének tíz parancsolatát a következőkben kívánom feltüntetni:

- 1) A szabálysértési eljárások kaotikus állapotának felszámolása, közigazgatási bíróságok létrehozása által.
- 2) A nyomozati szervek összehangolt működtetése, munkájának felgyorsítása egységes felügyelet alá való helyezése.
- 3) A vizsgálóbírói intézmény haladéktalan visszaállítása, kibővített hatáskörrel való felruházása.
- 4) Speciális nyomozati munkamódszerek kialakítása, megszervezése, a hatékony és gyors felderítés érdekében.
- 5) Az ügyési szervezet gondos kialakítása, korszerűsítése, alapos munka megkövetelése.
- 6) Új és korszerű eljárásjogi törvénytervezetek kidolgozása, mind a polgári, mind a büntető igazságszolgáltatás számára, amelyek súlyt helyeznek az időszerűség szempontjainak biztosítására is.
- 7) Az esküdtbíráskodás visszaállítása korszerűsített formában, szakértelmi szempontokra való figyelemmel.
- 8) Jelenleg a nyugdíjkorhatár csökkentésével mód van a bírói testület személyi összetételére stratégiájának kidolgozására is, súlyt helyezve az alkalmassági feltételekre, értve ez alatt a pszichikai, fizikai, etikai és szakmai felkészültségi szempontok megkövetelését is.
- 9) Az igazságszolgáltatás valamennyi szervezetének korszerű eszköztárral történő ellátása.
- 10) Az igazságszolgáltatásba helyezett bizalom meggyőző módon történő helyreállítása.

Fel kell végre számolnunk a rövid huszadik század átkos maradványtüneteit, ki kell végre dolgoznunk új nemzetstratégiánkat, ezen belül meg kell teremtenünk a közrendet és közbiztonságot, az igazságszolgáltatás rendbetétele által ahhoz, hogy a XXI. század európai közösségében rangos szerepet tölthessünk be.

Felhasznált irodalom:

- Magyar Nagylexikon III. XI. kötetek
Büntetőjogi Tanulmányok VI. kötet MTA, VEAB 2010
Baksa János - Rendőrségi almanach Budapest, 1923
Barna Péter – A bűnüldözés elvi kérdései, Budapest, 1971
Botos Gábor – A büntetőeljárás jog története, Budapest, 2000, Osiris
Botos Gábor – Esküdtbíráskodás az Osztrák Szövetségi Köztársaságban, Budapest, 2002, Osiris

RÓZSA MÁRIA¹

A magyar eljárásjogi struktúra amerikai szemmel, avagy miért túlterhelt a magyar bíró az amerikai bíró véleménye szerint

....Órák óta gondterhelten ül a magyar bíró az irodájában, kétségbeesetten mered egy rongyos, gyűrött, kézzel írt, olvashatatlan beadványra. A felperes legalább tíz oldalon keresztül szidalmazza a bíróságot, majd végül követel valamit az alperestől, ami javarészt értelmezhetetlen.....

Magyarországon a bíróságra beadható keresetlevél:

Ugyanez a keresetlevél kaliforniai minta alapján:

Közzététel! A bíróság az alperestől megadott címen a keresetlevél beérkezésétől számított öt napon belül köteles eldönteni a keresetlevél jogellenességét, a keresetlevél jogellenes voltának megállapításáról a bíróság a keresetlevél beérkezésétől számított öt napon belül köteles eldönteni. A bíróság az alperestől megadott címen a keresetlevél beérkezésétől számított öt napon belül köteles eldönteni a keresetlevél jogellenességéről. A bíróság az alperestől megadott címen a keresetlevél beérkezésétől számított öt napon belül köteles eldönteni a keresetlevél jogellenességéről. A bíróság az alperestől megadott címen a keresetlevél beérkezésétől számított öt napon belül köteles eldönteni a keresetlevél jogellenességéről.

DR. KEPTY S. ELEK
 BEMELTELT ÜZVEJENI IRCSA
 SÁCI UTCA 123
 BUDAPEST, 1000
 TELEFON: (01) 123-4567
 FAX: (01) 123-4566

FELPERES, BEPER ELEK
 bépvánkefében

BUDAI KÖZPONTI KERÜLETI BÍRÓSÁG

BEPER ELEK   ÜGYIRATSZÁM:
 Felperes.   KERESETLEVÉL

VS.   Tulajdonjog megállapítás éhriaklas
     cmen

VÉDEK ODÓN   Pentágyrésztől: 2 millió Ft
 Alperes.

TISZTELTI KÖZPONTI KERÜLETI BÍRÓSÁG, FERES FELEK ÉS JOG KÉPVISELŐK,
 Felperes, BEPER ELEK, az alábbi döntés megkezdéséig kizárva az alábbi tényülkök alapján:

ÁLTALÁNOS TENVALLÁS ISMERTETÉSE

1. IFELPERES, BEPER ELEK, magyar állampolgár, természetesen személy, Budapest megyei jogi város lakosa, lakóhelye Fehérvári utca 1234, Budapest, 1000, Pest megye.
2. ALPERES, VÉDEK ODÓN, magyar állampolgár, természetesen személy, Budapest megyei jogi város lakosa, lakóhelye Fehérvári utca 1235, Budapest, 1000, Pest megye.
3. A KERESÉT TÁROVÁT lépező ingatlan 1/4 esényű FÉLPERES tulajdonában álló 1000 Budapest, Fehérvári utca 1234. szán alatt található, 100 m² alapterületű, 3 szobás, "magán" tulajdoni formájú éh félhatékú keresetlakás ház (az ingatlan nyilvántartási adatai: Budapest, VI

KERESÉT LEVÉL 0 KEREMEK ELB BÍRITÓRALAS TENVENNEK MEGALLAPITÁSARA
 - 1 -

1 dr. Rózsa Mária bírósági titkár, FAIR Alapítvány kuratóriumának az elnöke

Vajon mit tenne a kézzel írt beadvánnyal a kaliforniai bíró, és mit tesz a bíró a hatályos jogszabályok alapján Magyarországon? Los Angelesben végzett joggyakornoki munkavégzésem során ezt, és még sok hasonló kérdést tettem fel ügyvéd és bíró barátaimnak. Beszélgettünk a jogi szisztémák különbségéről, a magyar eljárásjogi rendszerről, a bírák szerepéről, az igazságszolgáltatási rendszer társadalmon belüli tiszteletéről, illetve annak hiányáról. Minden alkalmat megpróbáltam kihasználni, hogy megtudjam: vajon mi az oka annak, hogy Kaliforniában a két hétig tartó tárgyalás már hosszúnak ítélik, míg itthon többnyire az egy-két évi időtartam az általános, továbbá hogy lehet az, hogy Kaliforniában a bírót „*Good Afternoon, Your Honour!*” (Jó Napot Méltóságos Uram!) üdvözléssel köszöntik, míg nálunk akár le is köphetik őt a bíróság épületében. Arra jutottam, hogy az ok nem más, mint szemléletbeli különbség. Az amerikai társadalom belátta, hogy nem létezhet hatékony igazságszolgáltatási rendszer abban az államban, ahol a bíróság nem részesül kellő tiszteletben. A tapasztalatok hasznosítása végett, létrehoztunk egy alapítványt is Magyarországon (*Független Alapítvány az Igazságszolgáltatási Rendszerért, FAIR Alapítvány, www.fairalapitvany.hu*), melynek célja a külföldi eljárásjogi megoldások hazai alkalmazhatóságának vizsgálata, valamint – módosító javaslatok kidolgozása mellett – a magyar eljárásjogi rendszer hatékonyabbá tétele.

Bármilyen meglepő, a magyar bíró – a beadványokra vonatkozó formai követelmények hiányában – kezébe veszi a gyűrött, rongyos papírt, nem törődik a szidalmakkal, és megpróbálja elolvasni az elolvashatatlant, értelmezni az értelmezhetetlent, majd mivel a felperes beadványára reagálnia kell, – hiszen nincs jogi képviselője, illetve felszéli valami tényleges kérelem is valahol elrejtve a sorok között – felállít egy hipotézist, mit is akarhat a felperes valójában. A hipotézis alapján hiánypótlásra szólítja fel a felperest, majd tájékoztatja a költségkedvezményekről is. Ha a felperes költségkedvezmény engedélyezése iránti kérelmet is előterjeszt, általában hiányosan kitöltött formanyomtatványon, – ami miatt a bíróság ismét hiánypótlásra szólítja fel – a bíróság a nyomtatvány alapján elbírálja, hogy a felperes rászorulónak minősül-e, majd dönt a kérelemről. Kis szerencsével néhány újabb levélváltást követően és néhány hónapon belül, a felperes többé-kevésbé értékelhető kereseti kérelemmel fog rendelkezni, és így az alperes, tulajdonképpen a „bíróság által megírt keresetlevél alapján” peres féllé válik.

Az eljárás során a bíró kioktatja a jogi képviselő nélkül eljáró feleket eljárási jogaikról, majd tájékoztatja őket a bizonyítási teherről, a bizonyításra szoruló tényekről. Ez utóbbit akkor is meg kell tennie, ha a felek jogi képviselővel járnak el. Amennyiben az alperes, az ellenkérelmén kívül viszontkeresetet is előterjeszt, a bíróság őt is tájékoztatással látja el. Majd végül, a számos kereset és viszontkereset változtatást követően, ami újabb oktatási kötelezettséggel jár, ítéletet hoz. Előfordul az is, hogy az ítéletben a bíróság a tévesen megjelölt jogcím helyett más jogcímen ad helyt a keresetnek, illetve viszontkeresetnek, tekintve, hogy a fellebbviteli bíróság gyakorlata szerint a kereseti kérelemhez kötöttség nem jelent egyúttal jogcímenhez kötöttséget is, ezért az elsőfokú bíróság köteles a fél helyett a helyes jogszabályt alkalmazni.

Az elsőfokú bíróság ítéletével szemben benyújtott fellebbezés folytán, a fellebbviteli bíróság előtt folytatódik az eljárás. Vajon mi lesz a sorsa annak az ítéletnek, ami a bíróság hipotézise által meghatározott tartalmú kérelmen, kereseten alapul? Nagy az esélye annak,

hogy a fellebbvitel másképp értelmezi a peres felek eredetileg értelmezhetetlen akaratát, ezért az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására, illetve új határozat hozatalára utasítja.

Dr. Hysumi Khoury Kaliforniában élő bírónő, mielőtt az elmondottakhoz hozzászólt volna, a bíró szerepét, funkcióját kívánta tisztázni velünk. Egyetértettünk abban, hogy a bíró egyszerre több szerepet is betölt ítélkező tevékenysége során. Interpretálja a jogszabályokat, értékeli a felek által prezentált bizonyítékokat, és kontrollálja az eljárás menetét. Legfontosabb funkciója azonban az, hogy a tisztességes eljáráshoz és a jogvita pártatlan elbírálásához való jog egyidejű érvényesülésével ítéletet hozzon. Teszi ezt akkor, ha a hatályos eljárásjogi struktúra engedi és segíti őt ebben. Egyszerű példával szemléltetve a bíró feladata azonos egy kosárcséc, illetve egy focicséc játékvezetőjének a funkciójával, akinek – tekintet nélkül arra, hogy ki az aktuálisan népszerű csapat – egyetlen teendője, hogy kontrollálja: a felek betartják-e a játékszabályokat.

Véleménye szerint Magyarországon ez az elv nem érvényesül, hiszen a mi bírósági rendszerünkben a bíró hátvéd, kapus, csatár, labdaszedő, partjelző és edző is egyben. Ez a társadalom számára rendkívül előnytelen, mert a bíró többfunkciós mivolta miatt képtelen a tisztességes, ésszerű időn belüli eljárás lefolytatása és a jogvita pártatlan elbírálása iránti követelményeknek megfelelni, nem tud semleges szemlélőként, korrekt döntéshozóként jelen lenni az eljárás során, hiszen aktív résztvevővé kell válnia. Amerikában a bíró nemhogy nem köteles, de számára jogszabály tiltja meg, hogy a feleknek, illetve a jogi képviselőiknek bármilyen jogi tanácsot adjon. Ezzel ugyanis a bíró nemcsak a pártatlanság elvét sértené meg, hanem etikailag is elfogadhatatlan módon beavatkozna az ügyvéd-ügyfél közötti bizalmi, stratégiai viszonyba.

A polgári eljárásjogi törvény azon rendelkezései, miszerint a bíró a beadványokat, kérelmeket nem alakszerű megjelölésük, hanem tartalmuk alapján bírálja el, véleménye szerint a bírót a felperes ügyvédjévé teszi, és az alperes tisztességes eljáráshoz való jogával szemben elősegíti a felperes vélt, vagy valós érdekeinek érvényesülését. Számára idegen volt az is, hogy a költségkedvezmények elbírálása bírói hatáskörbe tartozik, hiszen a bíróságnak nem lehet rálátása a kérelmezők tényleges anyagi helyzetére, ráadásul a bírók idejét veszi el az ügy tárgyát képező jogi probléma elbírálásától.

Az pedig, hogy a bíróság kioktatja a jogi képviselő nélkül eljáró feleket eljárási jogairól, kötelességeikről, a jogi képviselőkkel és a jogi képviselők nélkül eljárókat a bizonyításra szoruló tényekről azért érthetetlen, mert így a bíró szinte egyetemi professzorrá válik, holott egyetlen dolga a döntéshozatal kellene, hogy legyen. Arról nem is beszélve, hogy rossz hatással van az ügyvédi megbízások számára is, hiszen a felek ügyvédre is lennek a bíró személyében, és így jogi képviselő nélkül járnak el. Nem volt világos számára az sem, hogy az anyagi helyzetüknél fogva rászorulónak nem minősülő ügyfelekkel szemben miért nem támasztja a jogalkotó az eljárás során ugyanazt a követelményt, mint a jogi képviselőkkel szemben, ha a jogszabályok lehetővé teszik a rászorulók számára a térítésmentes jogi segítségnyújtás igénybevételét?

Dr. Szabó Gábor Beverly Hills-i ügyvéd – a FAIR ALAPÍTVÁNY kuratóriumának tagja – szerint azáltal, hogy a törvény a bíró számára a felek kioktatási kötelezettségét írja elő, valamint a jogi képviselő nélkül eljáró felekkel szemben elnézőbb, ellehetetleníti a jogi

képviselők helyzetét. Azoknak a jogi képviselőknek a helyzetét, akik ahhoz, hogy ügyvédé válhassanak, öt évig jogi egyetemre járnak (jelentős kiadások), majd három évig jelöltként dolgoznak (további anyagi befektetés), majd szakvizsgáznak (legalább egy év időtartam), majd újabb egy évig jelöltként, vagy alkalmazott ügyvédként tevékenykednek. Éppen ezért, az lenne a helyes, ha kizárólag a rászorulókat vehetnék igénybe az erre a célra létrejött térítésmentes jogi segítségnyújtó szolgálatot, akik pedig nem szorulnak rá, hatalmazzanak meg ügyvédet, vagy ha teljesíteni tudják mindazt, amit a legalább 11 éven keresztül jogi ismeretek megszerzésével foglalkozó jogászok, akkor adják be a beadványokat jogászokhoz méltó módon. Ami a hátrányosabb anyagi helyzetű állampolgárokat illeti, Magyarországon is alkalmazni lehetne a kaliforniai gyakorlatot, miszerint az ügyvédek évi negyven órát kötelesek térítésmentesen „pro bono” dolgozni.

Nem szabadna megengedni azt sem, hogy a felek a bíróságokkal szemben támasszák azokat az elvárásokat, amiket magukkal, illetve ügyvédekkel szemben kellene tenniük. Az a felsőbb bíróságokon kialakult eljárásjogi gyakorlat pedig, miszerint a bíróság a keresetben megjelölt jogcímhez nincs kötve, így annak téves megjelölése esetén a bíróság – a felperes és ügyvédje helyett – a hatályos jogszabályi rendelkezésnek megfelelően minősíti az adott jogviszonyt, szerinte a pártatlanság elvébe ütközik, és óhatatlanul is az ügyvéd – ügyfél közti bizalmi, stratégiai viszonyba avatkozik.

Ami a gyakorlatot illeti, Kaliforniában csak a bárki által hozzáférhető formanyomtatványon, amely olvasható, nyomtatott betűkkel is kitölthető, vagy a szigorú formai követelmények betartásával – sorköztávolság, sorszámozott mondatok, oldalak, margótávolság – lehet beadni a keresetet a bíróságra. Ha a kérelem nem felel meg a formai követelményeknek, a bíróság a keresetet elutasítja. Nem várható el ugyanis sem a bírótól, sem az eljárás résztvevőitől, hogy heteket töltsenek átláthatatlan beadványok olvasgatásával. Szerencsére az amerikai társadalom már belátta, hogy az idő pénz, és ennek megfelelően, amit lehet leegyszerűsít és megkönnyít.

Mielőtt a tárgyalás elkezdődik, a felperes megküldi a keresetlevelet a bíróságnak, majd ha az a formai követelményeknek megfelel, a bíróság lepecsételi, és a felperesnek visszaküldi. A felperes ezt követően kézbesíti a keresetlevelet az alperesnek, aki anyagi és eljárásjogi szempontból megvizsgálja, majd ha nem tartja elfogadhatónak, azt jelzi a bíróság felé, kérve annak elutasítását. Például előfordulhat, hogy a tények igazak, de az alperes úgy véli, hogy nincs jogszabályi alapja a felelősségre vonásának, akkor a kereset elutasítását kéri: „*motion to dismiss for failure to state a claim or cause of action*”. Így tesztelhető a felperes jogi állításainak ereje, megalapozottsága. Ha az alperesnek igaza van, a bíróság érdemi vizsgálat nélkül elutasítja a keresetet. Ha pedig a kereset tárgyalás lefolytatására alkalmas, folytatódik az előkészítő szakasz (*pretrial discovery*), és a felperes a bíróság felesketett jegyzőkönyvvezetőjének (*court reporter*) jelenlétében, – akinek a díját az a fél viseli, aki a kihallgatásokat kezdeményezi – szó szerinti jegyzőkönyvvezetés mellett, eskütétel után kihallgatja a feleket, a tanúkat, a szakértőket, majd az eljárás végén összefoglalást ír.

Ezzel a tárgyalás előtt már szinte döntésre kész anyag áll rendelkezésre, jogi és ténybeli kutatásokkal ötvözve. A felek közti kiegyezést az előkészítő szakasz nagymértékben elősegíti, hiszen ennek köszönhetően, megközelítőleg 100 ügyből legfeljebb 2 ügy kerül bíróságra tárgyalás tartása iránti kérelemmel.

Csak ezt követően kezdődik el a tárgyalási szak, ahol a bíró mellett dolgozó jogászok (*clerk*) – legalább kettő – feldolgozzák az aktát, kigyűjtik a vonatkozó jogszabályokat, és elbírálásra a bíró elé teszik. Ha az előkészítő szakaszban az derül ki, hogy nincs vitatott tény, ami tárgyalást igényelne, vagy csak a tények egy része vitatott, akkor a bíró a fél kérésére ítéletet (*summary judgement*) hozhat. Ha mégsem, akkor folytatódik az eljárás. Mielőtt a tárgyalás elkezdődik, a legtöbb bíróság egyeztető tárgyalást (*mandatory settlement conference*) is tart a felek, ügyvédek jelenlétében, és megegyezésre próbálja ösztökélni őket. Ha nem sikerül, akkor időpontot egyeztetnek a tárgyalás kitűzésére.

Az említett szisztéma az egész társadalom számára előnyös, hiszen az eljárás kiszámíthatóvá válik, csökkenti a megalapozatlan keresetek számát, az eljárás időtartamát rövidíti, a jogi képviselők nagyobb szerephez jutnak, és jelentős terhet levesznek a bírók válláról, akik ezért több ügyet és gyorsabban tudnak kezelni. A tisztességes eljáráshoz való alapvető jog érvényesülése érdekében minimális követelmény kellene, hogy legyen, hogy a felperes a keresetlevél beadása előtt kimerítően tájékoztassa az alperest a vélt, vagy valós sérelmeiről, megjelölve a kereset konkrét jogszabályi alapját és a rendelkezésre álló bizonyítékait. Álláspontja szerint addig, amíg Magyarországon a bíróság előtt zajlik mindaz, aminek a tárgyalás előkészítő szakaszban kellene történnie, nem tudunk előre lépni, és továbbra is hatalmas összegű kártérítéseket kell fizetnünk az Európai Unió által megfogalmazott időszerszerőségi követelmények elmulasztása miatt. Jelen formában ugyanis közvetlenül a bíróságokat, közvetve pedig az állami költségvetést terheli mindaz a költség és feladat, ami a feleket kellene, hogy terhelje.

Dr. Szabó Gábor véleménye szerint a magyar bírák kezébe is kellene olyan eszközt adni, amivel az eljárás hatékonyságát elősegíthetik, az igazságszolgáltatási rendszer és a bíróságok iránti tiszteletet erősíthetik. Ez az eszköz az angolszász jogrendben a „bíróság tekintélyének megsértése” (*contempt of court*) törvényi diszpozíció, ami alapján a bíróság – miután a jogsértőket figyelmeztette a normasértés következményére – pénzbüntetéssel, akár szabadságvesztéssel is szankcionálhat minden olyan magatartást, amely sérti a bíróság méltóságát, illetve ami akadályozza a tisztességes, gyors és hatékony eljárás lefolytatását. Ez a szankció nemcsak a felekkel, hanem bárkivel – hallgatósággal, tárgyalótermen kívül várakozókkal, jogi képviselőkkel, tanúkkal, ügyvédekkel, ügyészekkel – szemben alkalmazható, aki a normaszegést elköveti. Elköveti például a jogsértést az a peres fél, jogi képviselő, vagy tanú, aki önhibájából nem jelenik meg a bíróság idézésére, vagy nem teljesíti a hiánypótlást határidőben, vagy az a személy, aki káromkodik a tárgyalóban, a bíróra kiabál, illetve az a hallgatóság, aki illetlen ruhaviseletben jelenik meg a tárgyaláson, vagy leköpi a bírót, ügyészt a folyosón, vagy az az ügyvéd, illetve ügyész, aki felkészületlenül jelenik meg a tárgyaláson.

Esszenciája az, hogy azonnali érdekvédelmet tesz lehetővé, rászorítja a feleket az eljárási kötelezettségek betartására, és tiszteletet követel a bíróság számára. Nem létezik ugyanis független igazságszolgáltatási rendszer a társadalom tisztelete és támogatása nélkül. Tarthatatlan állapot, hogy az az elkövető, aki a bíróság épületében leköpi egy bírót, csupán a becsületsértés büntetőjogi törvényi tényállása alapján vonható felelősségre, és nincs külön olyan törvényi tényállás, ami az igazságszolgáltatási rendszer képviselőivel szemben elkövetett bármi nemű inzultálást hangsúlyosabban szankcionálna.

A beszélgetések során szerzett tapasztalatok ismeretében megfontolásra érdemes javaslataim:

**Javaslat az angolszász rendszerben bevált minta alapján,
törvényi tényállás megalkotására:**

„ A bíróság tekintélyének a megsértése ” (szabálysértés)

„Aki (peres fél, eljárás során érintett személy, eljárás résztvevője, ügyész, ügyvéd, tanú, hallgatóság, bírósági dolgozó, bíróság épületében tartózkodó személy) a bíróság felhívását szándékosan figyelmen kívül hagyja, vagy nem tesz eleget a bíróság döntésének, illetve bármely olyan magatartást tanúsít, amellyel akadályozza a bíróság előtt zajló eljárás menetét, százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal, illetve elzárással is sújtható.”

„A bíróság tekintélyének a megsértése” (bűncselekmény)

„ (1) Aki a bíróság tekintélyének csorbítására alkalmas tényt állít, vagy híresztel, vagy ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezést használ, illetve egyéb ilyen cselekményt követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki a bíróság tekintélyének megsértését tettelesen követi el, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt

a) aljas indokból, vagy célból

b) nagy nyilvánosság előtt

c) jelentős érdeksérelmet okozva követik el.

Nélkülözhetetlenségének indoka az, hogy a tisztességes és hatékony igazságszolgáltatást akadályozó kötelességzegésekkel, illetve a bíróságot sértő magatartásokkal szemben a bíróság eredményesen tudjon fellépni, így többek között megakadályozhassa a felek, illetve a jogi képviselők rosszhiszemű, eljárás elhúzódsát szolgáló magatartását. A fenti jogszabálynak a köztudatban való elterjedése önmagában elegendő lenne ahhoz, hogy az igazságszolgáltatási rendszert és az eljárásjogi kötelezettségeket a társadalom tiszteletben tartsa, és ennek köszönhetően az eljárás hatékonysága sokszorozódhatna.

Polgári perrendtartást érintő javaslatok:

1952. évi III. törvény (Pp.) 3. § (2) bekezdésének második mondatát mellőzve csupán a következő rendelkezést hatályban tartani: „ A bíróság a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van.”

Pp. 3. § (3) bekezdésének harmadik mondatát, miszerint a bíróság köteles a jogvita eldöntése érdekében a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, illetve a bizonyí-

tás sikertelenségének következményeiről a feleket előzetesen tájékoztatni, szintén mellőzni kellene. (A bizonyítási teherről való kioktatási kötelezettség mellőzését az is indokolja, hogy a bíróság anyagi jogról nem adhat tájékoztatást a feleknek, a jogvita elbírálása szempontjából releváns tényeket, melyek az adott jogvita tárgyát képezik, azonban az anyagi jogi jogszabályok rendezik.)

A jogi képviselő és jogi képviselő nélkül eljáró fél tekintetében fennálló különbségtélt az eljárási követelmények tekintetében mellőzni, és a keresetlevél tartalmi és – jelenleg még hiányzó – formai előírásainak hiánya esetére azt idézés kibocsátása és érdemi vizsgálat nélkül elutasítani, helyesebb szóhasználattal, visszautasítani.

A keresetben megjelölt jogcímhez való kötöttség jogszabályi előírása.

Költségmegtakarítás és munkahelyteremtés gyakorlati módosításokkal:

Ügyvédi előkészítő szakasz bevezetése, valamint az ügyvédek a fenti változások eredményeképp kötelezni arra, hogy egy évben 20 órát dolgozzanak térítésmentesen a közszolgálat érdekében (*pro bono publico*).

Bírósági felesketett jegyzőkönyvvezető alkalmazása, aki a felek által előlegezett díjazást követően, a tárgyalás előkészítő szakaszban, a felek által lefolytatott tanúkihallgatásról, szakértő meghallgatásról szó szerint rögzített jegyzőkönyvet készítene, melyet – ha tárgyalásra kerül sor – már készen a bírósági aktához lehetne csatolni. Előnye az említetteken túl az is, hogy a tanúk memóriája ezen időszakban még frissebb, és így a peres felek számára világossá válhat az ügy kontúrvonala, és tisztázódhat, hogy egyáltalán mi a vitatott kérdés.

Ez segíti a feleket abban, hogy felkészüljenek a tárgyalásra, megegyezésre is készzet, és jelzi, hogy adott ügyben mik lesznek a releváns jogszabályok. Az előkészítő szakaszban lefolytatott eljárás szabályait és határait, a tárgyaló bíróság általi kontroll lehetőségét ki kellene dolgozni.

Formanyomtatványok elkészítése (pl: keresetlevél), használatának kötelezővé és bárki által hozzáférhetővé tétele, egyúttal szigorú formai követelmények előírása. Fontos lenne, hogy sorszámozott oldalakkal készített, és sorokkal ellátott beadványokat követeljünk meg, hiszen ezt követően az akta könnyebben kezelhető, és könnyebb hivatkozni is azok tartalmára. Hiányában, újra és újra mindent át kell olvasni ahhoz, hogy a releváns részekre rábukkanjunk.

Tárgyalás, meghallgatás elmulasztásáért „okozott költség címén” külön díj bevezetése. A jelenlegi szabályozáson túlmenően konkrétan meg kellene határozni a tárgyalás elmulasztása esetére fizetendő díjat, különösen annak elkerülése végett, hogy az idézést a felek meghívólevélnek tekintsék, és negligálják az okozott költségeket.

Hangfelismerő technika alkalmazása, mely rögzíti a diktált szöveget és azt számítógépre írja. Ez egyszeri befektetést igényel, mely kéthavi munkabérből megtérül, minimalizálhatja a leírói munkát, akik ezáltal átcsoportosíthatók érdemi munkafeladatok elvégzésére.

Saját bírósági kézbesítő szolgálat felállítása, vagy a rendőrség általi kézbesítés lehetővé tétele, melynek díját a felek előlegezik és viselik. Megközelítőleg kétmilliárd forintos nagyságrendet ér el országos szinten a bíróságok által kézbesítésekre fordított összeg. Legfőbb előnye a módosításnak az lenne, hogy nem az állami költségvetést terhelné a felek részére történő kézbesítés költsége, valamint ellenőrizhetővé válna a kézbesítés szabályszerűsége, megszűnhetnének a kézbesítésekkel kapcsolatos hanyagságok, esetleges visszaélések, és a szabályszerű kézbesítésre fordított idő nem a bírósági eljárás időtartamát nyújtaná. Végül a rendőrség, vagy a bíróság, közvetve pedig az állam bevételhez juthatna. A bíróságra a rendőrségi kézbesítés esetén csak a kézbesítés megtörténtének igazolását kellene bemutatni.

Számtalan kritika éri manapság a bíróságok működését, a peres eljárások elhúzódását, de a kritikák során pusztán felületi problémákat érintenek, és csak kevesen foglalkoznak a forrással. Amíg nem láttam más alternatívákat, nem gondoltam, hogy az eljárásjogi funkciók tekintetében kialakult szemléletbeli különbség milyen előnyt és hátrányt jelent az igazságszolgáltatási rendszer működési mechanizmusában. Be kell látni, hogy a modern társadalom a jogrenddel szemben magas követelményeket támaszt, és ezen követelményeknek jelenleg nem tudunk megfelelni. Mindez azonban nem a bírák hibája.

Amíg nem változik a szemléletmód, és az eljárásjogi rendszer nem teszi lehetővé, hogy a bíróság betölthesse eredeti funkcióját, addig nem lehet mást várni, mint évekig tartó pereket, elégedetlen felek és eljárási résztvevők sokaságát. Folytatni kellene azt a tendenciát, melynek során az 1995. évi LX. törvény megszüntette a bíróságok általános, anyagi jogra is kiterjedő tájékoztatási kötelezettségét, és lehetővé kellene tenni, hogy a bíróság a legfőbb feladatára, az érdemi döntéshozatalra koncentrálhasson. Mindez azt jelenti, hogy a bírót tehermentesíteni kell mindennemű tájékoztatási kötelezettségtől és adminisztratív jellegű feladatoktól annak érdekében, hogy a tisztességes eljáráshoz való abszolút jog érvényesülni tudjon. Sem pergazdaságossági, sem eljárás egyszerűsítési szempontok nem szolgálhatnak indokul a tisztességes eljárás garanciáinak félretételére, így nem indokolhatják azt sem, hogy az igazságszolgáltatás és a jogi képviselők funkciójának esetleges keveredése révén, kétség merülhessen fel a bíróság pártatlanságába vetett hit, illetve az eljárás tisztességes mivolta tekintetében.

Az az eljárás ugyanis, amely során kétség merülhet fel – akár látszatában is – a bírák pártatlanságát illetően, sérti a tisztességes eljáráshoz való jogot (72/2009. AB határozat). Ahogy korábbi határozatában (14/2002 III. 20.) az Alkotmánybíróság kimondta: „A bírói hatalom, az állami hatalomnak az a megnyilvánulása, mely az erre rendelt szervezet útján a vitássá tett, vagy megsértett jogról kötelező erővel dönt.” Az 1998. évi XI. törvény az ügyvédekről pedig így fogalmaz: „az ügyvéd képviseli az ügyfelét, és jogi tanácsot ad”. A bíró dönt, az ügyvéd pedig képvisel és tanácsot ad. Az eljárás funkciók közötti „átjárhatóság” lehetőségének megteremtése, sőt kötelezettséggé történő előírása, a tisztességes eljárás követelményét sérti.

A fenti fejtegetés gyakorlati indokainak körében rámutatnék arra, hogy minden ember fizikális és mentális képessége limitált. A bíró is. A bíró az eljárás során képtelen egy személyben bíróként, ügyvédként, oktatóként és adminisztrátorként is közreműködni. A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvény (1997. évi XVII. törvény) szerint a bíró munkaideje heti negyven óra. A bíró heti két napon tárgyal, a maradék három napon felkészül és írásba foglal. Vagyis felkészülne, illetve írásba foglalna, ha a rengeteg, határozottan nem bírói munkakörbe tartozó feladatainak ellátása engedné. Mivel nem engedi, ezért hazaviszi az aktát, és a szabadidejét feláldozva készül a tárgyalásra és az ítélelhozatalra. Ezt persze a kritikusok és a felek nem látják, hanem a sajtó kissé felszínes tájékoztatása miatt, és a részletek ismeretének hiányában csupán arról van tudomásuk, hogy a perek elhúzódása a bíróságok mulasztására vezethető vissza.

Nem kívánok azzal foglalkozni, hogy az állami költségvetés miért nem investál tőkét a bíróságok korszerűsítésébe, de arra felhívnam a figyelmet, hogy kevés olyan ország van az Európai Unióban, ahol a bíró a tárgyalóteremben még magnóra diktálja a tárgyalás anyagát, elismételve a felek által előadottakat, majd miután a magnóra diktált tárgyalási anyag leírásra került, az arról készült jegyzőkönyvet ismételten kézhez kapva, annak javításával is foglalkozik. Mindez azt jelenti, hogy a technikai berendezések hiánya miatt a bírónak, így a feleknek és végső soron az államnak is, háromszor annyi idejébe kerül a tárgyaláson történetek rögzítése, mint amennyi időt a tárgyalás megtartása ténylegesen igénybe vesz. Ez a tárgyalásvezetési forma ráadásul a bíróság méltóságát is sérti. A bíró a Magyar Állam igazságszolgáltatási rendszerét képviseli. Lételeme a társadalom tisztelete. A Magyar Állam megfelelő működésének a lételeme pedig az igazságszolgáltatási rendszer társadalom általi tisztelete.

Az ízelítőül bemutatott példák tisztán körvonalazzák, hogy az égetően szükséges változások könnyedén átvehetők, integrálhatók lennének a magyar jogrendbe és az egész társadalom számára előnyt jelentenének. Az állami költségvetés „derekát szorító szíjon” engedni lehetne, a bírák az érdemi munkára koncentrálhatnának, alaposabb körülményekkel ítélezhetnének, az ügyvédi meghatalmazások száma sokszorozódna, és még munkahelyek teremtését is eredményezhetné úgy, hogy a munkabéreket maga az eljárás gazdálkodná ki. A közelmúltban kieszközölt eljárásjogi határidők lerövidítése önmagában csak a kártérítési felelősségünket fokozta, az európai uniós elvárásoknak való megfelelést azonban nem segítette elő.

Szakmailag elismert jogszociológusok és egyetemi professzorok szintén megpróbálták feltárni a rendszer anomáliáit, ők azonban többnyire az igazgatási struktúrával és a statisztikai adatokkal voltak elfoglalva, az eljárásjogi rendszert és a bíróságok működését nem vizsgálták alaposan. A tanulmányaik olvasását követően arra a következtetésre jutottam, hogy nincsenek tisztában a bírót terhelő feladatokkal. Azzal, hogy mennyi olyan kötelezettsége van egy bírónak, aminek az ítélezéshez semmi köze, azonban mégis időrabló. Dr. Jobbágyi Gábor is rámutatott arra a Magyar Jog 2011. évi 2. számában, hogy az „eljárások elhúzódását, és a szándékos perelhúzás lehetőségét maguk az eljárásjogi törvények teremtik meg”.

Amíg az eljárásjogi rendszerünk nem változik, addig az igazgatási reformtól sem várható jelentős eredmény. Számos hazai és külföldi kollégával egyetértésben állíthatom, hogy a Fleck Zoltán jogszociológus egyik tanulmányában megfogalmazott cél teljesítése,

„az ítélkezők jobb szakmai és intellektuális felkészültsége” a bírák legnagyobb igyekezete mellett is csak akkor várható el, ha a jogalkotó megteremti ennek eljárásjogi feltételeit. Egy olyan tisztességes eljárást, mely a törvényes és elfogulatlan döntéshozatal biztosítója. Ehhez csupán annyit kell tennünk az interjúalanyok véleménye szerint, hogy az általuk már kimunkált, és hatékonyságukat bizonyított eljárásjogi megoldásokat integráljuk a magyar rendszerbe.

A közérdekű munka büntetés, mint a magyar büntetőjogi szankciórendszer fontos eleme

I. Bevezetés

Az elmúlt években több alkalommal – szakmai fórumokon is – felmerült, hogy a Büntető Törvénykönyvben (Btk.) büntetési nemként felsorolt közérdekű munka büntetés mintha nem töltené be az eredetileg a jogalkotó által ezen büntetési nemnek szánt szerepet, melynek úgy-mond fő oka: a végrehajthatóság nehézkessége, esetenkénti ellehetetlenülése.

A büntető szakmai beszélgetések során magam is hallottam büntető bíró kollégáktól, hogy bizonyos helyeken, megyékben a szakmai fórumokon nem tanácsolták a közérdekű munka büntetés kiszabását a bírácoknak, mivel végrehajtása sokszor akadályokba ütközik, alternatívaként más büntetési nemek (pl. pénzbüntetés, szabadságvesztés) alkalmazását javasolták.

Jómagam saját bírói gyakorlatomat is tekintve rendkívül hasznos és fontos büntetési nemnek tartom a közérdekű munka büntetést, de a fenti vélemények arra ösztönöztek, hogy a viszonylag új keletű büntetési nem történelmi előzményeinek, jelenlegi szabályozásának, a Veszprém megyei bírói gyakorlatnak, a végrehajtás problémáinak áttekintésével megvizsgáljam: milyen gyakran szabják ki a büntetőbíró kollégák ezen büntetési nemet. Érdekelt, hogy valóban nehezebb-e a közérdekű munka büntetés végrehajtása, mint más büntetési nemeké. Szerettem volna megtudni, hogy valójában milyen problémák merülnek fel a végrehajtás során és ezen problémák, nehézségek megoldására néhány javaslatot is kívántam tenni, mert hiszem, hogy a közérdekű munka büntetés vonatkozásában sem szabad úgy-mond „a fürdővízzel kiönteni a gyermeket”.

Meggyőződésem, hogy ezt a büntetési nemet minél gyakrabban használni kell a bírácoknak, amikor csak lehetőség nyílik rá, mert relatíve olcsó, jó színvonalú végrehajtás mellett hatékony és olyan büntetés, amely valóban nem csupán a „megtorlást”, hanem a „megelőzést” is elősegítheti.

II. A közérdekű munka büntetés történeti előképei

Tény, hogy a (kényszer)munkát, mint büntetést már régi korok jogrendszerei is használták, bár alkalmazásának módja jelentősen eltért a ma hatályos Büntető Törvénykönyvünkben szereplő „közérdekű munka” büntetéstől.

---

1 dr. Bótor Szabolcs bíró, Veszprémi Törvényszék

A teljesség igénye nélkül néhány (jog)történeti példát említenék a nemzetközi, illetve magyar jogtörténetből a (kényszer)munkának, mint büntetésnek az alkalmazásáról.

A rabszolgatartó társadalmakban a szabad embert súlyos bűncselekmények elkövetése miatt az a veszély fenyegette, hogy rabszolgasorsra kerül.

A római jog már ismerte a kényszerszolgát, amelyet akár életfogytiglan ideig is ki lehetett szabni.

A középkorban I. (Szent) István királyunk 1030–1038 között adta ki II. Törvénykönyvét, melyben szerepel: „viszont az, aki rabszolganót vesz feleségül szabad ember létére ... örökös rabszolgaságba vettessék”.

A hűbéri társadalmak sok tekintetben átvették a rabszolgatartó államok büntetési rendszereit. Széles körben elterjedt a gyarmatokra történő deportálás, transzportálás, a gályarabság, hajóvontatás. Sokáig igazságos és egyetlen megoldásnak tekintették a kínzásokat, a halál- és testszonkító büntetéseket, a megalázó, megszégyenítő büntetéseket, de az uralkodó osztályok hamar rájöttek, hogy kivégzett, megcsonkított emberek nem hajtanak hasznot, viszont a gályarabokat, a bányára ítélteteket munkára lehetett fogni.

A kezdődő újkorban a társadalomra növekvő teherként megjelenő koldusok, csavargók, tolvajok számára dologház létesült az 1550-es években Bridewellben (Anglia), ahol a rendes munkára nevelés kapott súlyt. Tehát itt a büntető, megtorló, elrettentő gondolatnak már nem az elhelyezés volt a kizárólagos célja. A bridewelli intézet később hasonló dologházak mintája lett az angoloknál, ahol azt az 1576. évi törvény nyomán nevezték „houses of correction”-nak a szegénygondozás átfogó rendszerének tagjaként.

A modern értelemben vett első nevelő büntetés-végrehajtási intézet valójában Amsterdamban jött létre a 16-17. század fordulóján. Az amsterdami „fegyelmezés házába” (Tuchthuis) 1596 februárjában szállították be az első 12 beutaltat. A nők számára egy évvel később fönóházat hoztak létre. A holland fegyelmező intézetek célját a beutaltak kemény munka általi nevelésében és javításában jelölték meg.

A régi spanyol jogban elterjedt volt a gályarabság, melyre különösen veszélyes bűnözőket ítélték (1777. évi Clausula De Retencion).

A lassan kifejlődő kapitalizmusban a halálbüntetés, mint büntetőjogi szankció elönytelen büntető rendszabállyá változik, előtérbe kerül a büntetőjogi rabság, a táborokban elhelyezés, gyarmatokra való száműzetés és a „munka” vagy „javító” házakba zárás.

Magyarországon a 18. század végén bevezették a halálbüntetés helyett a hajóvontatást. II. József 1786. október 30-án kelt leiratában olvasható: „mivel a halálbüntetésnek koránt sincs meg az a hatása, melyet tartás és nehéz munka előidézni szokott, minthogy amaz gyorsan elmúlik és csak hamar feledésbe megy, ez azonban örökké a szeme előtt lebeg mindenkinek, ennél fogva azok a gonosztevők, akikre jövőben halálbüntetést szabnak ki, a különben a büntetett rendkívüli nagysága miatt a büntetés enyhítésére nem lenne semmi indító ok, előzetes megbélyegzés után pálcacsapással fenyítessenek meg és azután a büntetett mértékéhez képest életfogytiglan hajóvontatásra vagy a szegedi fenyítőházban való örökös leláncolásra ítéltessenek”.

Franciaországban az 1810. évi Code Penal ismét életbe léptette az 1791. évi kódexben megszüntetett életfogytig tartó kényszerszolgák büntetését.

Az 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi Kódex) – az első modernnek tekinthető Magyar Büntető Törvénykönyv – III. fejezete a büntetésekről nem tartalmazott (kényszer)munka

büntetést. A munkavégzés az elítéltek részéről csak marginálisan jelentkezett, a Csemegi Kódex 29. §-a tartalmazta, hogy „fegyintézetten kívül csupán közmunkára és csak akkor alkalmazhatók fegyencek, ha őket a többi munkástól el lehet különíteni”.

Az ún. „Tanácsköztársaság” hatalma alatt 1919-ben a bíróságok kényszerszolgálatát és szigorított kényszerszolgálatát is szabták ki. A régi bíróságok helyett „forradalmi törvényszékek” szabhatták ki ezen joghátrányt.

Az 1928. évi X. törvény, a II. Büntető Novella vezette be Magyarországon a megrögzött büntetettekkel szemben a szigorított dolgházat. A dolgházat és a szigorított dolgházat a korábbi jogelmélet a büntetésektől elhatárolva a biztonsági intézkedésekhez sorolta. Ténylegesen azonban ezek is szabadságvesztést jelentettek, amelyeket a valódi (szabadságvesztés-büntetéses) rezsim – feltételeinek megfelelően hajtottak végre. (A dolgházat a fogház, a szigorított dolgházat a fegyháznak megfelelő szabályok szerint).

A dolgház relatíve határozott tartamú szabadságvesztést jelentett, mind büntetés helyett, mind pedig a szabadságvesztést követően (halmozva) el lehetett rendelni. A szigorított dolgházba utalás büntetés helyett volt elrendelhető és a bíróság csak a legrövidebb tartamát határozta meg, felső határát sem a bíróság, sem a jogszabály nem jelölte meg.

A II. világháború után Magyarországon az 1440/1945 ME. számú rendelet alapján a háború utáni ún. „népbírói” büntetőjog büntetési rendszerének alapja a kényszerszolgálat lett. Azért vezették be, hogy „azok, akik Magyarország lerombolásának okozói voltak, kötelezettek annak felépítésére is”. A kényszerszolgálat életfogytig vagy határozatlan időre volt kiszabható. A határozatlan időre kiszabott kényszerszolgálat legrövidebb tartama öt, illetve tíz év volt, de a bíróság hosszabb tartamot is meghatározhatott. A szabadulásra a szigorított dolgházra vonatkozó rendelkezéseket kellett alkalmazni.

A magyar büntetőjogba az 1950. évi II. törvény (Btá.) vezette be a javító-nevelőmunka intézményét – szovjet példa hatására. A jogszabály a javító-nevelő munkát nem büntetésnek, hanem csak büntetés-szerű intézkedésnek tekintette. A javító-nevelő munka elterjedését akadályozta, hogy csak olyan személyekkel szemben tette lehetővé a törvény az alkalmazását, akik állami vállalatnál, intézménynél, vagy állami gazdaságnál álltak munkaviszonyban. De még azok is kiestek a javító-nevelő munkával sújthatók köréből, akik az említett szerveknél vezető vagy bizalmi jellegű munkakört töltöttek be. Ennek ellenére mint szankció meglehetősen elterjedt: pl. 1962-ben az összes elítélt 10,4%-át, 1963-ban 14,4%-át, 1964-ben 15,8%-át, 1965-ben 15%-át ítélték javító-nevelő munkára. Javító-nevelő munkát tehát csak bűncselekmény elkövetése miatt lehetett az elkövetővel szemben kiszabni, alkalmazása hátrányt jelentett az elkövető részére, hiszen keresetéből meghatározott hányadot levontak a bíróság rendelkezésének megfelelően.

Az 1961. évi Btk. a javító-nevelő munkát büntetésnek szabályozta, szemben a Btá.-val.

Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) tipikusan nevelő jellegű büntetésnek tartalmazta a javító-nevelő munkát. Alkalmazása szinte évről évre csökkent, végül alig haladta meg az összes elítélt 4–5%-át.

Megszüntetése helyett azonban egy új formája nyert bevezetést a büntetőjogunkba: az 1984. évi 19. számú tvr. új büntetésnek szabályozta a szigorított javító-nevelő munkát, melyet először csak egyetlen bűncselekmény, a közveszélyes munkakerülés miatt lehetett alkalmazni. Később a közveszélyes munkakerülés bűncselekmény jellege megszűnt, de az sem segített

a szigorított javító-nevelő munka sorsán, hogy a törvényhozó újabb bűncselekmények miatt tette kötelezővé alkalmazását – hamarosan ugyanis sor került ezen büntetési nem eltörlésére.

Ezt követően vezették be 1993-tól a közérdekű munka intézményét, mint büntetését, melynek jelenkori szabályozását a következő III. fejezetben ismertetem.

Ezt megelőzően azonban fontosnak tartom még egy külföldi példa ismertetését, amely közvetlen „előképének” tekinthető a jelenlegi magyar büntetőjogban szereplő közérdekű munka büntetésnek.

A Community Service (továbbiakban C.S.) büntetést Angliában és Walesben a végrehajtandó szabadságvesztés büntetések alternatíváinak kidolgozására 1966-ban alakult bizottság 1970-ben előterjesztett javaslatai (wootton report) alapján 1972-ben vezette be a Criminal Justice Act. Ezt követően több törvény módosítás is a kiterjesztés irányába hatott. Minden 16. életévét betöltött elkövetővel szemben, aki szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt követett el, a bíróság alkalmazhatta a C.S. büntetést. Ennek lényege, hogy kötelezte az elkövetőt, hogy a közösség részére fizetés nélkül végezzen munkát. A határozat előfeltétele volt az elkövető alkalmassága és egyetértése, valamint az, hogy megfelelő munkalehetőség álljon rendelkezésre az adott területen. A határozatban megállapították (a törvény keretei között) a büntetés mértékét, a végrehajtás helyét. A határozathozatal előtt környezetanulmányt szereztek be és a munka kijelölésénél figyelembe vették az elkövető képzettségét, egészségi állapotát, stb. Ha az elítélt nem tett eleget a munkakötelezettségének, bírságot szabtak ki vele szemben, illetve visszavonták a C.S. határozatot és kiszabhatták a bűncselekményért egyébként eredetileg alkalmazandó büntetést, intézkedést. A C.S.-el kapcsolatosan az a nézet alakult ki, hogy a rövid és közepes tartamú szabadságvesztés büntetések alternatívájaként kellett alkalmazni, esetleg pénzbírság alternatívájaként. A C.S. alkalmazása valóságos gyakorlattá vált, pl. 1979-ben a bíróságok 15.700 C.S. határozatot hoztak, ez a szám 1985-re 38.300-ra emelkedett.

III. A közérdekű munka büntetés jelenlegi szabályozása

A közérdekű munka büntetés mint jelenleg is élő jogintézmény, büntetési nem 1993-tól jelent meg a magyar büntetőjogban. Mindössze két paragrafus szabályozza: a Btk. 49. §-a és a Btk. 50. §-a.

Mielőtt a közérdekű munka büntetés részleteivel foglalkoznék, kiemelem, hogy a jelenlegi Btk.-ban szereplő közérdekű munka-büntetés annyiban tér el a II. fejezetben megemlített „munka”-büntetésektől, hogy – igazodván a nemzetközi büntetőjogi példákhoz és szerződésekhöz – ezt a büntetést a „kényszmunka tilalmát” is figyelembe véve csak a terhelt egyetértésével lehet kiszabni, alkalmazni.

Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló nemzetközi egyezményt 1950. november 4-én kötötték meg Rómában. A Római Egyezményt és az ehhez tartozó 8 kiegészítő jegyzőkönyvet Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki.

A Római Egyezmény I. fejezet 4. cikke mondja ki a rabszolgaság és kényszmunka tilalmát. Ezek szerint:

- „1. Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani.
2. Senkit sem lehet kényszer vagy kötelező munkára igénybe venni.

3. E cikk szempontjából „a kényszer vagy kötelező munka” kifejezés nem foglalja magába:

- a) azt a munkát, amelyet az egyezmény 5. cikke rendelkezéseinek megfelelően eszközölt előzetes letartóztatás folyamán, vagy az ilyen letartóztatásból történt feltételes szabadsábra helyezés idején megkövetelnek;
- b) a katonai jellegű szolgálatot, illetőleg a katonai szolgálatot lelkiismereti okokból megtagadó személyek esetében olyan országokban, amelyekben ezt elismerik, a kötelező katonai szolgálat helyett megkívánt szolgálatot;
- c) a közösség létét, vagy jólétét fenyegető szükségállapot vagy természeti csapás esetén előírt szolgálatot;
- d) a rendes állampolgári kötelezettségek körébe tartozó munkát vagy szolgálatot.

A Római Egyezményen túl az Európai Unió Alapjogi Chartája – 2000. december 7-én írták alá a nizzai csúcstalálkozón – is tartalmazza a I. fejezet 5. cikkében a rabszolgaság és kényszerszolgálat tilalmát:

„1. Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani.

2. Senkit sem lehet kényszerszolgálatra vagy kötelező munkára igénybe venni.

3. Tilos emberi lényekkel kereskedni.”

A Római Egyezményben és az Európai Unió Alapjogi Chartájában foglalt alapelvek – rabszolgaság és kényszerszolgálat tilalma – a magyar jogszabályokban – nevezetesen a Büntető Törvénykönyv közérdekű munkára vonatkozó részében is – megjelennek.

A kényszerszolgálat tilalma a közérdekű munkával kapcsolatosan kétféle módon érvényesül.

Ugyan a jogszabály nem tartalmazza, de a hatályos és kijegecesedett bírói gyakorlat szerint a bírónak – amennyiben közérdekű munka büntetést kíván kiszabni – meg kell kérdeznie a vádlottat, hogy ha és amennyiben közérdekű munka büntetést szab ki vele szemben, annak elvégzését vállalja-e.

A vádlottnak ezt jogában áll megtagadni, így a bíró ellene nem szab(hat) ki közérdekű munka büntetést, más büntetési nemet alkalmazhat, így valóban érvényesül a kényszerszolgálat tilalma. Más kérdés, hogy ez az ítélet meghozatala előtti kérdés felvetés problémát hordoz magában: nevezetesen nem jelent-e valamiféle preiudiciat – legalábbis a vádlott szemszögéből. Abból a szempontból bizonyosan nem, hogy a bírónak a döntése meghozatala előtt fel kell mérnie a vádlott vagyoni, személyi – ezen belül egészségügyi stb. – helyzetét, és ebben az esetben nyilvánvalóan azt is, hogy a vádlott elutasítaná-e a vele szemben alkalmazott közérdekű munkát.

Abból a szempontból viszont kétségtelenül nem elegáns megoldás, hogy ezt a kérdést a bíró még az eljárás bizonyítási részében teszi meg – hiszen máshol nincsen lehetősége erre – azelőtt, hogy az ítélet kihirdetése előtt visszavonult volna tanácsülésre, melyen dönt az egyesbíró vagy a tanács a bűnösség-ártatlanság kérdéseiről, illetve a jogkövetkezményekről. Ezzel mintegy előrevetíti, hogy a bűnösség kérdésén és a minősítés problémáin már részben túllépve a kiszabandó büntetésen gondolkodik. Ez beismert vádlott esetén egyáltalán nem probléma, tagadásban vagy részbeni tagadásban levő vádlott esetében – bár jogszerű, de nem túl felemelő, pragmatikuma és praktikussága ellenére sem. Hiszen a vádlott még nem is nyilatkozott az utolsó szó jogán az ügyben, amikor már azt egyeztetik, hogy vállalna-e közérdekű munkát – ha úgy alakul.

A közérdekű munka önkéntességét garantálja a **Btk. 50. § (1) bekezdése**, mely szerint: **„Ha az elítélt a munkakötelezettségének önként nem tesz eleget, a közérdekű munka, illetőleg ennek hátralevő része helyébe szabadságvesztés lép. Ezt a szabadságvesztést fogházban kell végrehajtani”**.

Ez azt jelenti, hogy az elítélt a közérdekű munka büntetését a vele szemben kiszabott ítélet jogerőre emelkedése után is megtagadhatja. Az Állam a közérdekű munka büntetés végrehajtását nem kényszeríti ki, nem kell dolgoznia az elítéltnak, ha nem akar. Nem viszik „bilincsből” kőbányába vagy más munkahelyre. Ebben az esetben az elítélt által a jogerős ítéletből ismert átváltoztatási kulcs alapján szabadságvesztés büntetését kell letöltenie a közérdekű munka helyett.

A közérdekű munka tehát nem kényszermunka, azt az elítélt önként végzi.

A **Btk. 49. §-a** határozza meg a közérdekű munka „tartalmát”. Ezek szerint

„1. A közérdekű munkára ítélt köteles a részére – bíróság ítéletében – meghatározott munkát végezni. Az elítélt személyi szabadsága egyébként nem korlátozható.

2. Közérdekű munkaként olyan munka végzése határozható meg, amelyet az elítélt – figyelemmel egészségi állapotára és képzettségére – előreláthatóan képes elvégezni.

3. A közérdekű munkát az elítélt – ha jogszabály másként nem rendelkezik – hetenként legalább egy napon, a heti pihenőnapon vagy a szabadidejében díjazás nélkül végzi.”

A közérdekű munka kiszabásának a fentiek szerint nem csupán a terhelt beleegyezése a feltétele, hanem más szempontokat is mérlegelni kell a bírónak a büntetés kiszabása előtt. Különösen nagy figyelmet kell fordítania a vádlott egészségi állapotára, ugyanis ha a bíróság rossz egészségi állapotban levő vádlottat ítél erre a büntetésre a végrehajtás lehetetlenül el. A bíróságnak az ítéletben meg kell jelölnie, hogy szellemi vagy könnyű/nehéz fizikai munka elvégzésére kötelezi az elítéltet. A bírónak figyelembe kell venni a vádlott szakképzettségét is. A közérdekű munka alkalmazásának nem a rendszeres munkára szoktatás a fő célja, ezért ennek a büntetésnek a kiszabása indokolt lehet a munkaviszonyban álló elkövető esetében is (Legfelsőbb Bíróság Határozatai BH.1995/195. számú jogeset).

Nem véletlenül a Btk. 49. § (3) bekezdése alapján az elítélt a közérdekű munkát a heti pihenőnapon, vagy szabadidejében végzi, amely így nem ütközik az esetleges „civil” állása munkaidejével.

A bíróságok a 2009. évi LXXX. törvény 12. §-ában foglalt változtatásokra figyelemmel 2010. május 1-től a közérdekű munka tartamát órákban határozzák meg. A közérdekű munka konkrét letöltése helyét azonban már nem a „perbíró” határozza meg.

A közérdekű munka végrehajtása szabályainak a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. számú tvr. (Bv. tvr.) egy külön fejezetet szentel. A Bv. tvr. V. fejezetében a 60. §-67. §-ig részletezi a konkrét végrehajtási szabályokat.

Ezek szerint a büntetés-végrehajtási bíró a közérdekű munka végrehajtási helyéül intézményt vagy gazdálkodó szervet jelöl ki. A kijelölés előtt a bv. bíró pártfogó felügyelői véleményt szerez be. A munkahely kijelölésénél figyelembe kell venni az elítélt egészségi állapotát, szakképzettségét (szaktudását), munkára való alkalmasságát és az elkövetett bűncselekmény jellegét. Az állami foglalkoztatási szolgálat rendszeresen tájékoztatja a megyei

(fővárosi) bíróságot és a pártfogó felügyelői szolgálatot azokról a munkahelyekről, amelyek közérdekű munka végzésére elítéltek kijelölését igénylik. Közérdekű munkán a közérdeket szolgáló tevékenységet kell érteni, ez rendkívül széleskörű lehet pl.: valamely település közlekedésének a biztosításához, a közbiztonság fenntartásához szükséges anyagok raktározása a közérdeket szolgálja, ezért az ilyen munkahely közérdekű munka végzésére kijelölhető (Legfelsőbb Bíróság BH.1994/465. számú jogeset). Egy intézmény, illetve gazdálkodó szerv sem kötelezhető közérdekű munkások fogadására, ez nem kényszeríthető ki.

A kijelölt munkahellyel a közérdekű munka tartamára nem létesül munkaviszony. A közérdekű munka végrehajtása során a napi munkaidő legalább 4 óra, legfeljebb 8 óra. A kijelölt munkahely köteles

- a) az elítéltet közérdekű munkával foglalkoztatni,
- b) az elítélt utazási költségeit megtéríteni, ha a közérdekű munkát nem a lakóhelyén végzi,
- c) a pártfogó felügyelő által megküldött nyilvántartási lapot vezetni és az elítélttel kapcsolatos kért felvilágosítást a pártfogó felügyelőnek megadni.

Ezt követően a pártfogó felügyelő az a személy, aki nyomon követi a konkrét végrehajtást.

A kijelölt munkahely haladéktalanul értesíti a pártfogó felügyelőt, ha az elítélt

- a) büntetését megkezdte,
- b) munkakötelezettségének nem tesz eleget,
- c) büntetésének végrehajtására más munkahely kijelölése indokolt,
- d) büntetését kitöltötte.

A közérdekű munka végrehajtását tehát a bíróság a pártfogó felügyelő útján ellenőrzi. A pártfogó felügyelő ellenőrzi, hogy az elítélt a munkakötelezettségének eleget tesz-e, illetve hogy a munkahely eleget tesz-e a büntetés végrehajtásával összefüggő kötelezettségeinek.

Ideális esetben a közérdekű munkára elítélt eleget tesz a számára előírtaknak, azonban előfordulhat, hogy az elítélt nem – vagy csak részben tesz eleget közérdekű munka kötelezettségének. Amennyiben az elítélt kötelezettségének részben vagy egészben nem tesz eleget, a közérdekű munka helyébe a súlyosabb büntetési forma, a szabadságvesztés lép.

A közérdekű munkának szabadságvesztésre való átváltoztatása iránt az ügyész a pártfogó felügyelő jelentése alapján tesz indítványt a büntetés-végrehajtási bírónak. Ha a büntetés-végrehajtási bíró az indítványnak helyt ad, a közérdekű munka helyébe lépő szabadságvesztés tartamát a még le nem töltött munkanapok alapulvételével állapítja meg.

A közérdekű munka átváltoztatása címén indult bv-s ügyekben a bv. bíró meghallgatást tart, illetve tárgyalást tűz ki, bizonyítást vesz fel és ennek keretében vizsgálja, hogy az elítélt a közérdekű munka kötelezettségének önhibájából nem tett-e eleget. Ha az önhiba megállapítható, a Btk. 50. § (1) és (2) bekezdése alapján a bv-bíró változtatja át a közérdekű munkát szabadságvesztésre. Az átváltoztatott szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsátás nem alkalmazható.

Az „átváltoztatás” során a bv. bíró legnehezebb feladata, hogy megállapítsa az elítélt vallomásából a munkáltatónál, pártfogónál keletkezett iratokból, tanúvallomásokból, hogy az elítéltnél kimutatható-e az ún. „önhiba”. A közérdekű munka átváltoztatását olyan események alapozhatják meg, amelyekből egyértelműen következik, hogy az elítélt neki felróható módon nem hajlandó teljesíteni a számára meghatározott munkahelyen a mun-

kakételezettséget. Az elítéltre kiszabott közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatására nem kerülhet sor, viszont például akkor, ha az elítélt önhibáján kívül azért nem kezdte meg a büntetés letöltését, mivel a bv. bíró nem jelölt ki számára munkahelyet (Legfelsőbb Bíróság BH.2002/126. sz. jogeset).

A Bv. tvr. 66. § (3) bekezdése alapján a közérdekű munka, illetőleg hátralévő része nem hajtható végre, ha az ítélet jogerőre emelkedése után az elítélt legalább egy évig gyermekgondozási díjban, illetőleg gyermekgondozási segélyben részesült, egészségi állapotában olyan tartós változás következett be, amely a közérdekű munka végrehajtását nem teszi lehetővé.

Ezekben az esetekben a bv. bírónak az elítélttel szemben a közérdekű munka végrehajtására irányuló eljárást nyilvánvalóan meg kell szüntetni. A közérdekű munka végrehajtásának megszűnését a bv. bíró a Bv. tvr. 11. §-ában foglalt eljárás során állapítja meg.

A bv. bíró jogosult a közérdekű munka végrehajtásának elhalasztására, illetőleg felfeszakítására is. Amennyiben az önhiba mégis kimutatható, a bv. bíró a lefolytatott tárgyalást követően határozatot hoz és a Btk. 50. § (1) és (2) bekezdésének megfelelően átváltoztatja a közérdekű munka büntetést fogházbüntetésre.

A Bv. tvr. szerint egyébként nem feltétlenül a szabadságvesztésre történő átváltoztatás a legmegfelelőbb megoldás minden esetben, előfordulhat, hogy a bv. bíró a közérdekű munka végzésére más munkahelyet jelöl ki, amennyiben az általa meghatározott munkahelyen a munka nem hajtható végre, vagy a végrehajtás a munkafegyelem biztosítása érdekében, illetve az elítélt személyi körülményeiben történt változás folytán más munkahelyen célszerű.

A közérdekű munkával nem csupán a Büntető Törvénykönyv és a Bv. tvr., de az 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról – továbbiakban Be. – is foglalkozik, amennyiben a Be. 561. §-a alapján a bíróság különleges eljárás keretében utólag határoz, ha a közérdekű munkát kiszabó ítéletében nem határozott meg közérdekű munkaként végzendő munkát.

IV. A közérdekű munka büntetéssel kapcsolatos gyakorlati problémák – Veszprém megyei tapasztalatok

Az előző fejezetben írtakból megállapítható, hogy a törvényalkotó meglehetősen cizelláltan szabályozta a közérdekű munka büntetés kiszabásával, illetve végrehajtásával kapcsolatos tudnivalókat, eljárásokat. A bírósági gyakorlatban és a végrehajtás során azonban több probléma is felmerült, amelyeknek a megoldása sokkal hatékonyabbá tenné ezen büntetési nemet és egyszerűbbé a bírák és pártfogók „életét”.

Az évek során kialakult bírói gyakorlat sok tekintetben egységes – megyénkben is. A bírák ezt a büntetési nemet főképpen akkor használják, amikor az elkövetővel szemben már intézkedések vagy pénzbüntetés korábban, más ügyekben kiszabásra került és a fokozatosság elvét is figyelembe véve az új ügyben nem kívánják a vádlottat szabadságvesztés büntetésre ítélni. Vagy az elkövető személye vagy az ügy tárgyi súlya nem indokolja (még) a vádlottal szemben szabadságvesztés büntetés kiszabását. Esetleg a vádlottnak jövedelme sem nagyon van, pénzbüntetés kiszabása (Btk. 51-52. §-ai) az új szabályokat figyelembe véve olyan megterhelést jelentene, amely miatt végül a pénzbüntetés is valószínűleg átvál-

toztatásra kerülne, így áttélesen, de végül is nagy eséllyel a pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést szabná ki a bíróság. Legtöbb alkalommal tehát rövidebb tartamú szabadságvesztés büntetés helyett szabja ki a bíróság a közérdekű munka büntetést! Nagy tárgyi súlyú bűncselekmények miatt, még az ún. enyhítő szakasz (Btk. 87. § (2) bek. e.) pont) alkalmazásával sem nagyon gyakran szabnak ki közérdekű munka büntetést a bíróságok, bár a Btk. 38. § (3) bekezdése szerint, ha a bűncselekmény büntetési tételének felső határa 3 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb, akkor szabadságvesztés helyett közérdekű munka büntetés, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, vagy kiutasítás, illetve e büntetések közül több is kiszabható.

Ennek nyilván az az indoka, hogy – a 300 óra közérdekű munka büntetés maximumát és azt figyelembe véve, hogy egy napi szabadságvesztés büntetés 6 óra közérdekű munka büntetésnek felel meg – átváltoztatás esetén max. 50 napi fogházbüntetést jelent az elítélt számára. Ennek tükrében a maximális tartamú közérdekű munka büntetés is eltűzöttan enyhe büntetésnek tűnik mondjuk egy három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény miatt indult büntetőügyben, amelyben elméletileg a Btk. alapján még a végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása esetén is „a középmértékes büntetésből” kellene kiindulni. Mindenesetre előfordulnak és előfordulhatnak olyan ügyek, amikor enyhítő szakasz alkalmazásával a büntetés-kiszabási célok érvényesítéséhez elegendő lehet a közérdekű munka büntetés is – különös tekintettel a vádlott személyére –, de ezzel együtt megítélésem szerint a közérdekű munka büntetés inkább a csekélyebb tárgyi súlyú bűncselekmények miatt kiszabható rövidebb tartamú szabadságvesztések alternatívája.

Az általános bírói gyakorlat országosan és megyénkben is egységesnek mondható abban is, hogy rendkívül részletesen kell vizsgálni a vádlott egészségi állapotát, mert a rossz egészségi állapotú vádlottal szemben kiszabott közérdekű munka büntetés végrehajtása később a pártfogókra, a bv. bírókra fog nagy és időigényes munkát szabni, ráadásul végül azzal zárulhat az ügy, hogy a kiszabott büntetés végrehajthatatlan lesz. Elsődleges fontosságú tehát az orvosi dokumentáció, esetlegesen orvos-szakértői vélemény, orvosi látélet stb. tüzetes vizsgálata, értékelése.

Aggályosnak tekinthető éppen ezért távollevő vádlottal szemben közérdekű munka büntetés kiszabása. Ebben az esetben abban a vonatkozásában sérül a „közvetlenség” alapelve, hogy a bíró személyesen nem látja a vádlottat, nem győződhet meg egészségi állapotáról, illetve nem kerülnek birtokába a betegre vonatkozó orvosi dokumentumok sem. A vádlott előkerülése és rossz egészségi állapota esetén a korábbi helytelen döntés szintén végrehajtási problémákat okozhat.

Vitatott a Veszprém megyei bíróságok gyakorlatában az a kérdés, hogy vajon be kell-e előzetesen kérni az igazságügyi szolgálat pártfogóitól azt az előzetes véleményt, miszerint a vádlott lakóhelyén tudnak-e megfelelő munkahelyet felkutatni, biztosítani a pártfogók a vádlottal szemben kiszabott büntetés végrehajtására. Ha a válasz az, hogy nem, ebben az esetben a bíró – ha elfogadja ezt a tézist – nem szabja ki a büntetést arra hivatkozással, hogy nem szab ki olyan büntetést, amiről előzetesen tudja, hogy úgymond „végrehajthatatlan”. Helyette más büntetést, pénzbüntetést vagy szabadságvesztést alkalmaz a terhelten szemben.

Megítélésem szerint fenti nézet kétségtelenül logikus, de a vádlott számára mindenképpen diszkriminatív lehet. A 17/2003 (VI.24.) IM rendelet 7. §-a alapján a bíróság a közérde-

kü munka büntetés alkalmazása előtt pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendelheti el, például a terhelt lakóhelye szerinti munkalehetőségek bemutatása, felkutatása végett.

A pártfogó felügyelői vélemény esetleges olyan tartalmától, miszerint nem tudtak felkutatni megfelelő munkahelyet az elítélt részére, függővé tenni azonban azt, hogy kiszabja-e a bíróság a közérdekű munkát – nem célszerű. Hiszen ezzel elismernénk, hogy egy vádlott csak azért nem kaphatja a számára kedvezőbb közérdekű munka büntetést, mert annak a településnek a közelében, ahol lakik nem biztosított egy a Btk.-ban törvényesen kiszabható büntetés végrehajtása. Esetlegesen ezért helyette szabadságvesztés büntetést kap(hat).

Ezzel szemben azt gondolom – és ezzel a véleményemmel nem vagyok egyedül a megyében –, miszerint a bírónak nem dolga, hogy előzetesen azt vizsgálja, hogy biztosította-e az állam az általa kiszabott büntetés végrehajtásának előfeltételeit. Nem hiszem ugyanis, hogy bármelyik bírónak eszébe jutna például egy végrehajtandó szabadságvesztés büntetés kiszabásakor azt vizsgálni előzetesen, hogy még van-e hely a börtönben vádlottja (elítélte) számára, túl van-e töltve a börtön, be tudja-e fogadni a vádlottat. Ráadásul a pártfogói tájékoztatás egy adott időpontra vonatkozik, a közérdekű munka büntetés elévülési idején belül akadhat megfelelő munka az elítélt számára az adott problémás körzetben vagy esetleg más körzetben is.

Ezzel nem kívánom azt állítani, hogy nem probléma a közérdekű munka végrehajthatósága kérdése, minden bíró joggal várja el, hogy az általa kiszabott büntetést hajtsák is végre az elítélteken, ne ússza meg az elítélt az eljárást büntetése kiállása nélkül, ne kelljen például elévülés miatt megszüntetni eljárásokat – ami nyilván rossz üzenet a bűnözők irányába.

Ezzel elérkeztünk a közérdekű munka büntetés legnagyobb problémájához – a végrehajthatóság kérdéséhez. Vallom, hogy minden büntetés annyit ér, amennyit végrehajtanak belőle. A mai jogi szabályozás szerint nem kötelezhető egy intézmény, cég stb. sem arra, hogy vállalja közérdekű munkások foglalkoztatását, de a legnagyobb probléma az, hogy ebben nincsen érdekeltté téve. Ezért kijelenthető, hogy ma lényegében a pártfogó felügyelők rátermettségén, kapcsolatain múlik, hogy tudnak „rávenni” néhány munkáltatót arra, hogy a megyében közérdekű munka büntetésre elítélteket foglalkoztassanak.

A Veszprém Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat Felnőtt Korú Bűnelkövetők Pártfogó Felügyelői Osztályát személyesen is felkerestem és megismertem problémáikat a végrehajtással kapcsolatosan.

A jelenlegi jogi szabályozás alapján az igazságügyi szolgálat keretében Veszprém megyében manapság 7-8 felnőtt korúakkal és 6 fiatalkorúakkal foglalkozó pártfogó felügyelőre hárul a közérdekű munkára ítélték büntetése végrehajtásának tulajdonképpeni megszervezése. A közérdekű munka végrehajtására Veszprém megyében egy időpontban kb. 45-50 munkáltató „vállalkozik”. Módomban állt a munkáltatók listájának megtekintése. Ezek a munkáltatók zömében önkormányzatok, kisebbségi önkormányzatok, közhasznú alapítványok, egyesületek, polgármesteri hivatalok, falugondnokságok, városüzemeltetéssel foglalkozó cégek, sportegyesületek, közalapítványok, egyházi szervezetek stb.

Áttekinthettem a közérdekű munkával kapcsolatos pártfogói szakmai tevékenységről készített 2008., 2009., 2010. évi beszámolókat, mely beszámolókból pontosan kitérünk, hogy milyen eredményeket értek el a pártfogók a közérdekű munka végrehajtása során, milyen problémák vannak, melyek megoldásával növelhető a végrehajtás hatékonysága.

A beszámolókból megállapítható, hogy a felnőtt korúak vonatkozásában perspektívikusan emelkedik a közérdekű munkára ítétek száma: ügyérkezés 2008-ban: 177, 2009-ben 227, 2010-ben 219 volt. A közérdekű munkák végrehajtása folyamatos és hatékony volt. 2008-ban az elítéltek 68%-a, 2009-ben 75%-a, 2010-ben 65,5%-a ledolgozta büntetését a közérdekében a bv. bíró által kijelölt munkahelyen. Azon elítéltek száma, akiknek szabadságvesztésre változtatta át a bíróság a közérdekű munka büntetést, viszonylag alacsony volt: 2008-ban 15% alatt, 2009-ben 9,5%, 2010-ben 15,5%. Az átváltoztatásra került ügyek nagy részében több napot egyébiránt ledolgoztak az elítéltek. Büntetésüket nem kerülték el, le kellett tölteniük az átváltoztatást követően bv. intézetekben büntetésüket.

2008. évben a fiatalkorúak között egy ügy elévülését kellett megállapítani. 2009. évben a felnőtt korúak között az ügyek 6%-a fejeződött be elévüléssel, a fiatalkorúak között egy ügy elévülését kellett megállapítani. 2010. évben a végrehajthatósága megszűnt a befejezett ügyek 13%-nak (elévült 6%, egyéb ok 7%). Ezen utóbbi okok között szerepelt az elítélt halála, illetve más egyéb törvényben meghatározott ok is (Bv. tvr. 66. § (3) bek.), hiszen a közérdekű munka, illetőleg hátralevő része nem hajtható végre, ha az elítélt jogerőre emelkedése után az elítélt:

- legalább egy évig gyermekgondozási díjban, illetőleg gyermekgondozási segélyben részesült,
- egészségi állapotában olyan tartós változás következett be, amely a közérdekű munka végrehajtását nem teszi lehetővé.

Az áttekintésből megállapítható, hogy viszonylag csekély az aránya azon közérdekű munkára elítélteknek, akik úgymond „megússzák” a büntetést, hiszen zömük vagy letölti a közérdekű munkát vagy – kisebb részük – „leüli” azt. Ha az elhalálozott, beteg, törvényben felsorolt fenti eseteket nem számítjuk, ténylegesen csupán néhány százalék azok aránya, akik esetében sem a közérdekű munka büntetés, sem annak helyébe lépő büntetés nem kerül végrehajtásra.

A végre nem hajtott közérdekű munka büntetéseknek több oka van. Először is szögezzük le: az elmúlt években Veszprém megyében egyetlen olyan eset sem volt, amikor azért kellett elévülés miatt megszüntetni egy ügyet, mert nem találtak munkahelyet a közérdekű munkára ítélt részére a pártfogók. Más kérdés, hogy hihetetlen erőfeszítéseket kellett tenni a pártfogóknak a munkahelyek felkutatására. Kimondható, hogy jelenleg a közérdekű munka büntetés végrehajtása „szívességi alapon” működik. Az elítéltek foglalkoztatása nem minden településen lehetséges. A pártfogó ügyességén, tapasztalatain, kapcsolatain múlik csak, hogy végül hogyan és hol tudnak munkát biztosítani az elítélt részére. A munkáltatók ugyanis nincsenek „érdekeltté téve” a közérdekű munkára ítétek foglalkoztatásában. Sőt az számukra sok esetben többletköltséggel is jár. Hiszen az elítélt részére munkaruhát kell biztosítani. Az elítéltnak üzemorvosi vizsgálaton kell részt vennie, amely szintén több ezer forintos költséget jelent. Az elítélt számára balesetvédelmi oktatást kell tartani – a szakember sem vállalja ezt ingyen. És akkor még nem beszéltünk az esetlegesen felmerülő utazási költségről... Mindezen nehézségeket leküzdve a pártfogók biztosítani tudják az elítéltek foglalkoztatását, amely jelen gazdasági helyzetben heroikus teljesítménynek tekinthető, azonban nem jelenti azt, hogy a munkáltatókat ne kellene érdekeltté tenni az elítéltek fogadásában.

A pártfogók szerint nagy gond, ha a bíróságok a terhelt távollétében szabnak ki közérdekű munka büntetést – ezt a Btk. lehetővé teszi -, hiszen ez két problémát is magába rejt a végrehajtás szempontjából:

1. Ha előkerül az elítélt, kiderülhet, hogy egészsége nem megfelelő.
2. Ha nem kerül elő az elítélt, a közérdekű munka végrehajthatatlan, csak a statisztikát rontja a közérdekű munka végrehajthatósága szempontjából.

Problémásnak tartják a jelentések az agresszív, többször büntetett, sok esetben többszörös visszaeső, hajléktalan, munkakerülő életet élő, egészségi, életviteli problémákkal küzdő, esetleg alkoholbeteg elítéltek munkába állítását. Felvetik, hogy talán nem ezen elítéltek kör büntetése a közérdekű munka.

V. A közérdekű munka büntetés, mint hatékony büntetési nem – összehasonlító adatok Veszprém megyéből

A IV. fejezetben leírt végrehajtási nehézségek ellenére vizsgáltam, hogy mennyire hatékony büntetési nem megvényekben a közérdekű munka. Módszerem lényege az volt, hogy a közérdekű munka végrehajthatóságát a szabadságvesztés büntetés és a pénzbüntetés végrehajthatóságával hasonlítottam össze. Vizsgáltam, hogy a megyében kiszabott szabadságvesztés büntetések végrehajtásakor milyen arányú volt az „önkéntes jogkövetés”, illetve hány alkalommal kellett kényszerítő eszközt, elfogatóparancsot kibocsátani a végrehajtás érdekében. A pénzbüntetések esetében az átváltoztatások arányát vizsgáltam, amikor az elítélt nem fizette meg pénzbüntetését, ezért büntetését fogházban kellett végrehajtani. A közérdekű munka büntetések tekintetében szintén azt vizsgáltam, hogy mekkora az aránya azon büntetéseknek, amikor az önhibájából közérdekű munka kötelezettségét nem teljesítő elítélt büntetését át kellett változtatni szabadságvesztés büntetésre. Azt hasonlítottam össze tehát, hogy a kiszabott háromféle büntetési nem esetén az elítéltek végrehajtás körében tanúsított nem jogkövető magatartása mekkora terhet ró a végrehajtásra.

Veszprém megyében 2008-2009-2010. években a büntetések kiszabása a következőképpen alakult:

2008. év Veszprém megye

	Összes elítélt	Szabadság- vesztés	ebből		Pénzbün- tetés	Közérdekű munka	Önállóan alkalmazott mb.
			végrehaj- tható	elfüggesztett			
Felnőtt korú	2733	1108	417	691	1022	183	420
Fiatalkorú	278	89	17	72	6	17	166
Összesen	3011	1197	434	763	1082	200	586

2009. év Veszprém megye

	Összes elítélt	Szabadság-vesztés	ebből		Pénzbüntetés	Közérdekű munka	Önállóan alkalmazott mb.
			végrehajtható	felfüggesztett			
Felnőtt korú	2972	1142	405	737	1055	220	555
Fiatalkorú	265	96	11	85	4	18	147
Összesen	3237	1238	416	822	1059	238	702

2010. év Veszprém megye

	Összes elítélt	Szabadság-vesztés	ebből		Pénzbüntetés	Közérdekű munka	Önállóan alkalmazott mb.	Járművezetésfeleltetés	Nem alkalmaztak jogkövetkezményt
			végrehajtható	felfüggesztett					
Felnőtt korú	2791	1076	440	636	898	212	601	4	0
Fiatalkorú	307	98	17	17	5	23	179	1	1
Összesen	3098	1174	457	457	903	235	780	5	1

A statisztikai adatokból megállapítható, hogy a közérdekű munka meglehetősen elterjedt büntetési nem, a bírák „használgák”. Alkalmazásának esetei stabil szinten vannak és emelkedő tendenciát mutatnak. 2008-ban 200, 2009-ben 238, 2010-ben 235 közérdekű munka kiszabására került sor, ami az összes elítélés 6,5%-át, 7%-át, illetve 7,5%-át tette ki, tehát kb. minden 14. elítéltet ítélték közérdekű munkára.

A 2008-ban kiszabott 434 végrehajtandó szabadságvesztés esetén 142 esetben kellett elfogatóparancsot kiadni az elítélt ellen, ez az összes szabadságvesztésre ítélt elítélt 33%-át tette ki. Az 1082 db pénzbüntetés esetében 468 elítélt esetében kellett fogházra átváltoztatni a pénzbüntetést, mert az elítélt nem fizetett, ez az összes pénzbüntetés 43%-át tette ki. A kiszabott 200 közérdekű munkából „csak” 27-et kellett átváltoztatni, ez 13,5%-a volt az összesen kiszabott közérdekű munkáknak.

2009-ben a 416 végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt 25%-a (106 elítélt) ellen kellett elfogatóparancsot kibocsátani, míg az 1059 db pénzbüntetésből 456 elítélt esetében (43%) kellett átváltoztatni szabadságvesztésre az eredetileg kiszabott pénzbüntetést. A 238 közérdekű munka büntetésre ítéltre 23 db közérdekű munka átváltoztatás jutott (9,5%).

Végezetül a 2010-es adatok szerint 457 végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt 151 db elfogatóparancs kiadása esett a Bv. Csoport részéről a végrehajtás érdekében, amely az összes szabadságvesztésre ítélt 33%-át tette ki. A 903 pénzbüntetés 49%-ban kellett átváltoztatni, míg a 235 db közérdekű munkára – valamivel több mint a korábbi években – 52 db átváltoztatás esett, de ez is még „csak” 22% volt.

A fenti adatokból két „trend” feltétlenül megállapítható:

1. A kiszabott büntetési nemek egymáshoz viszonyított aránya „beállt”, évente néhány százalék eltérés van, ezen belül a közérdekű munka kiszabása is stabil szinten van, évi 200-238 esettel, enyhén emelkedő számot mutat.
2. A közérdekű munka esetében a másik két büntetési nemhez viszonyítva sokkal jobb az önkéntes jogkövetés aránya, nevezetesen sokkal kevesebb közérdekű munkára ítélt vonatkozásában kell a közérdekű munka büntetést átváltoztatni – vagyis legtöbbször önként letöltik büntetésüket –, mint a szabadságvesztés, illetve pénzbüntetés esetében, melyek vonatkozásában sokkal nagyobb arányban kell valamiféle kényszert alkalmazni a végrehajtás érdekében.

VI. A közérdekű munka, mint büntetési nem előnyei – továbbfejlesztésének lehetőségei iránt a hatékonyabb végrehajtás érdekében

Dolgozatom I-V. fejezeteiből talán eddig kitűnt, hogy a magam részéről nagyon „jó”, hatékony büntetési nemnek tartom a közérdekű munkát és úgy gondolom, hogy lehetőség szerint emelni is kellene alkalmazási arányát az összes büntetés számán belül. Ezt a célt azonban csak akkor lehet elérni, ha bizonyos „finomhangolást” elvégez a jogalkotó, jogalkalmazó ezen a jogintézményen.

Ezért először összefoglalom, melyek az előnyei a közérdekű munkának:

1. Nem jár szabadságelvonással, ezért nem szakítja ki az elítéltet a társadalomból, az elítéltnak nem is kell újra „visszailleszkedni” oda – amely valljuk be nem is mindig sikerül.
2. A közérdekű munkát heti pihenő napjain végzi az elítélt, ezért amennyiben rendelkezik állandó munkahellyel, nem áll fenn a veszélye, hogy amíg tölti a büntetését, elveszíti a munkahelyét.
3. Családja nem veszíti el az elítélt által állandó munkahelyén keresett jövedelmet, így nem bünteti a bíróság a családot is, ha közérdekű munkát szab ki.
4. A közérdekű munka az elítélt személyiségére és jövőben tanúsítandó magatartására rendkívül pozitív hatást gyakorolhat, ha a munkahelyet kellő körültekintéssel választják ki számára. Nem szükséges hosszan ecsetelni milyen hasznos lehet a jövő szempontjából, amikor például egy épületeket rongáló, falfirkával elcsúfító elítélt szabadidejében, hétfévente 30 napot azzal kénytelen tölteni, hogy felügyelet mellett ilyen megrongált, összefestett épületeket tesz rendbe: sikál, fest, felújít stb. Vagy például a garázda parkokat, virágágyásokat ittasan megrongáló jellemére is pozitívan is hathat a városgazdálkodási üzemnél hétfévente 40 napig teljesített munka: ágyások kapálása, újratelepítése, parkgondozás stb.
5. Ha a közérdekű munkára elítélt nem rendelkezik állandó munkahellyel, arra is akad(hat) és akad is példa, hogy épp a közérdekű munkásokat foglalkoztató üzem jó munkavégzése miatt tovább foglalkoztatja, és ezáltal munkához, jövedelemhez juthat, kisebb eséllyel követ el újra bűncselekményeket.

6. A szabadságvesztés helyett közérdekű munkára ítélve nem fenyegeti az elítéltet az a veszély, hogy a börtönben – valódi, kemény bűnözők közé kerülve – „kitanulja a mesterséget”, illetve olyan negatív hatások érik, amelyek később újra csak bűnelkövetésre sarkallják.
7. Olcsó(bb) mint például a szabadságvesztés büntetés végrehajtása. Nagyságrendekkel olcsóbb a közérdekű munka büntetés végrehajtása az állam/társadalom számára, mint a szabadságvesztésé. Ezt is példával szemléltettem. A közérdekű munka végrehajtása általában néhány ezer forinttól néhány 10 000 Ft-ba kerülhet. Ez magába foglalja az üzemorvosi vizsgálatot (kb. 3 000 Ft egyszeri kiadás), munkavédelmi oktatás költségét (csoportosan szervezve fejenként néhány 1 000 Ft-ra jön ki), munkaruha biztosítását (10 000 Ft körüli költség), de egymás után megfelelő tisztítást követően több „közmunka generáció” is használhatja, szerszámok költségét (egy részük azonban a munkáltatóknak egyébként is rendelkezésre áll) stb. Nem elhanyagolható, de nem is jelentős költségek, különösen a szabadságvesztésre ítélttel kapcsolatos költségekkel összevetve. A Veszprém Megyei Bv. Intézet igazgatójától nyert információk szerint készítették számításokat, hogy mennyibe kerül egy elítélt egy napja a Bv. Intézetben. A költségbe mindent beleszámítottak a bv. örök fizetésétől, utazási költségeitől az épület fenntartási és üzemeltetési, fűtési stb. költségein túl a rabok tartási költségeit is figyelembe véve pl. étkezési költségek víz, villany stb. A költségeket átlag fogvatartotti létszámra vetítették. Mindent összevetve megállapították, hogy jelenleg, 2011-ben a Veszprémi Bv. Intézetben egy fogvatartott egy Bv. Intézetben töltött napja kb. 8 000 Ft-jába kerül a magyar adófizetőknek. Ha figyelembe vesszük, hogy a veszprémi Bv. Intézetben 250–300 elítélt is tartózkodhat egy időben, akkor könnyen kiszámíthatók a horrorbilis költségek. Ugyanakkor néhány napi bv. intézeti tartózkodás költségeiből egy teljes közérdekű munka időszakot finanszírozni lehetne. Egy három hónapra elítélt tehát jelenleg kb. 720 000 Ft-jába kerül a Veszprémi Bv. Intézetben a magyar államnak, míg ha ezt az elítéltet közérdekű munkára ítélték volna, töredékébe kerülne a végrehajtás. Még akkor is nagyságrendekkel kevesebbe, ha a pártfogói szervezet arányos költségeit is hozzászámítjuk, persze azzal, hogy ez torzít, hiszen a pártfogók mással, például a pártfogói felügyelet ellenőrzésével, szervezésével is foglalkoznak.

Végezetül azt foglalnám össze milyen intézkedésekre van szükség, hogy ez az alapvetően hasznos, értelmes és hatékony, relatíve olcsó büntetési nem még jobban elterjedhessen a mai magyar büntetés kiszabási gyakorlatban és végrehajtása is még gördülékenyebb legyen:

1. Távollevő vádlottal szemben ne lehessen kiszabni a bíróságoknak közérdekű munkát (célszerű lenne a jogszabályi változtatás).
2. A bírói jogalkalmazás során csak olyan vádlottakkal szemben kerüljön sor kiszabására, akik egészségi állapota megfelelő.
3. A törvényi feltételeknek megfelelő vádlottakkal szemben egyre növekvőbb arányban lenne szükséges kiszabása.
4. Az önkormányzatok számára – a szükséges anyagi támogatással – kötelezővé kellene tenni a közérdekű munka büntetés végrehajtásában való közreműködést, a munkahely biztosítását.

5. Amennyiben a 4.) pont megvalósítása esetleg (jogi) akadályokba ütközne, úgy a helyi igazságügyi hivatal szervezhetné meg saját keretein belül is a végrehajtást. Munkahelyi vezetők felvételével, munkaeszközök biztosításával lehetővé válna a büntetés végrehajtása. Természetesen ezen megoldás a meglévő munkáltatók melletti lehetőség lenne, hiszen azért jelenleg is vannak munkáltatók – nem is kis számban – akik alkalmaznak közmunkásokat.
6. Valamilyen módon érdekeltté kellene tenni a munkáltatókat, hogy minél nagyobb számban fogadjanak közmunkásokat. Ezt vagy adókedvezményekkel és/vagy közérdekű munkások foglalkoztatásával felmerülő többletköltségek ellentételezésével – kiutalásával látnám megvalósíthatónak. Ezen többlet ráfordítások ugyan első ránézésre a költségvetés számára többlet kiadásként jelentkeznének, de csak első látásra. Valójában – könnyű belátni – megtakarítást jelentene, hiszen a közérdekű munkás nem jelenne meg 3–6, akár 10 hónapra is valamely bv. intézetben és nem indukálna százezres – milliós költségeket a büntetés-végrehajtás és végeredményben az egész társadalom számára.

A fentiekre figyelemmel megítélésem szerint a közérdekű munka, mint büntetési nem érdemes a figyelemre, reális büntetési alternatíva, amely helyettesítheti az ügyek egy részében a méregdrága szabadságvesztés büntetést – ráadásul összhatását tekintve is számos esetben eredményesebb lehet például a szabadságelvonásnál.

Forrásjegyzék

1. Dr. Kádár Miklós-Dr. Kálmán György: A büntetőjog általános tanai
2. Dr. Lukács Tibor: A bűn és büntetés
3. Nagy Ferenc: Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében
4. Dr. Isaák Gyula: Büntető Törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről (1878. évi V. törvénycikk)
5. Csemegi Kódex (1878. évi V. törvénycikk)
6. Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések
7. Békés, Földvári, Gáspár, Tokaji: Magyar Büntetőjog Általános Rész
8. 1928. évi X. törvény (II. Büntető novella)
9. 1950. évi II. törvény (Btá.)
10. Dr. Földvári József: A büntetés tana
11. 1978. évi IV. törvény (Btk.)
12. Földvári József: Magyar Büntetőjog Általános Rész tankönyv 5. átdolgozott kiadás
13. Dr. Kelemen Ágnes: A Community Service Order, a közérdekű munka büntetés helye és szerepe az angliai igazságszolgáltatásban (tanulmány 1987)
14. Az emberi és alapvető szabadságjogok védelméről szóló Római Egyezmény (1950. november 4.)
15. 1993. évi XXXI. törvény a Római Egyezmény és az ahhoz tartozó 8 kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
16. Az Európai Unió Alapjogi Chartája

17. Büntető Törvénykönyv Magyarázata I. kötet Általános Rész (szerkesztette: Dr. Kiss Norbert)
18. Dr. Belovics Ervin-Dr. Békési Imre-Dr. Bus Béla-Dr. Molnár Gábor-Dr. Sinku Pál-Dr. Tóth Mihály: Büntetőjog Általános Rész II., hatályosított kiadás, Budapest 2003
19. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
20. 1979. évi 11. számú tvr. a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról (Bv. tvr.)
21. A pártfogóknak a közérdekű munkával kapcsolatos 2008, 2009, 2010. évi szakmai tevékenységéről szóló szakmai beszámolók Veszprém megyében
22. Jáger István: Javaslat a szakmai munka ellátása során felmerült problémákról
23. A közérdekű munkára ítélteteket foglalkoztató munkáltatók 2011. évi Veszprém megyei listája
24. Az OIT 2003. évi 8. számú szabályzatán alapuló statisztikai adatgyűjtés Veszprém megyére vonatkozó adatai
25. Veszprém Megyei Bíróság Büntetés-végrehajtási Csoport statisztikai adatai

Mit érdemel az a bűnös, aki nem érdemel büntetést? A magyar büntetőjog népmesei eleme: a megrovás.

I. Bevezetés

A büntető bíróságok által mind a felnőtt korúakkal, mind a fiatalokékkal szemben alkalmazott megrovások száma 2006 óta országosan csökkenő tendenciát mutat. Az egyes megyék jogalkalmazási gyakorlata azonban a statisztikából kitűnően jelentősen eltér. Felnőtt korúak esetén 2010-ben a jogerős bírósági határozatok szerint százalékosan 1% alatti a megrovás alkalmazása Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Heves, Somogy és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben, 2% feletti Győr-Moson-Sopron, Nógrád, Tolna és Vas megyékben, míg 3% feletti Fejér megyében. Fiatalokékat esetén még nagyobb a szórási, 2010-ben Komárom-Esztergom megyében 0%, Borsod-Abaúj-Zemplén, Baranya, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok megyékben 1% alatti, Fejér megyében 2,22% (kevesebb mint a felnőtt korúaknál alkalmazott arány!), 7% feletti Zala, Nógrád, Vas, Veszprém megyékben, és 10% feletti Győr-Moson-Sopron megyében.² A megrovások döntő többségét azonban nem a bíróságok, hanem az ügyészségek alkalmazzák. Ugyanakkor a megrovásnak mind a 2006 előtti, mind pedig a jelenlegi szabályozása több ellentmondástól terhes. A megrovás joghelyes alkalmazása a jogi szabályozás hibái miatt nem a legegyszerűbb feladat. Dolgozatom célja rávilágítani a megrovás szabályozásának felülvizsgálatra szoruló voltára és a szabályozás alkalmazásának nehézségeire.

Ehhez a jogi dogmatikát hívom segítségül, ami a vonatkozó jogszabályok értelmezésével, kritikai vizsgálatával hídként szolgál a jogszabályok és a gyakorlat között. A büntetőeljárás-jogi dogmatika hozzájárul az állami büntetőhatalom jogállami biztosításához. A dogmatika funkciójában alkalmas arra, hogy az alkotmányosság kérdéskörében megszüntesse a rögtönzéseket és a jogértelmezési önkényt kizárja.³ A jó dogmatika eszerint nyitott és nem a hatályos jog igazolása a feladata. Fontos szerepet játszik a jogalkalmazás kétségeinek, bizonytalanságainak a feloldásában, az ítélkezés egységességének és de lege lata a törvényesség biztosításában.⁴

Dolgozatomat jogtörténeti visszatekintéssel indítom, röviden bemutatom a hatályos Btk. megrovás nevű büntetőjogi intézkedésének, mint büntetőjogi szankciónak a kialakulásához vezető utat, majd a materiális jogellenességről és a társadalomra veszélyességről szóló könyvtárnyi szakirodalomból idézek éppen csak annyit, amennyi a téma szempontjából a legszükségesebb, ezt követően áttekintem a megrovás alkalmazási feltételrendszerének

1 dr. Bejczy Alexa altügyész, Zalaegerszegi Nyomozó Ügyészség

2 Intranet.mku.hu/cgi-bin/portal/index.pl A büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai 2010

3 Szabó András: Büntetőjogi dogmatika – alkotmányjogi dogmatika, Jogtudományi Közöny 1997/7-8., 294. o.

4 Vö. Békés Imre: A gondatlanság a büntetőjogban. KJK 1974, 22. o.

alakulását a Btk. hatályba lépésétől a 2006-os Be. novella hatálybalépéséig, illetve az azt követő időszakban, végül pedig a megrovás ügyészi alkalmazásával kapcsolatos alkotmányossági aggályokat ismertetem.

II. Jogtörténeti visszatekintés

Hatályos büntető törvénykönyvünk szerint a bűncselekmény elkövetését követő büntető jogkövetkezmények: büntetések és intézkedések. A büntetés a büntető jogkövetkezmények elsődleges és meghatározó szankcióformája, azonban a büntetőjog társadalomvédelmi és megelőző feladatát nem mindig képes kellően ellátni, mivel sokszor a büntetés tartamát tekintve, illetve tartalmilag nem elégséges ahhoz, hogy megfelelő védelmet, prevenció hatást érjen el. Olykor az elkövető speciális pedagógiai vagy orvosi kezelése szükséges. A büntető jogkövetkezmények rendszerébe ily módon a büntetésen kívül a büntetőjogi intézkedéseket is bevezették és beépítették.⁵

A büntetőjogi intézkedések története jóval rövidebb a büntetések történeténél. A XIX. század végén a tett-központú szemléletől elkanyarodva alakult ki a tettes büntetőjogi irányzat, amely a büntetésektől elkülönülő, személyre szabott intézkedések bevezetését sürgette. Ezen elméletek és tudományos kutatások nyomán jelenik meg a modern XX. századi büntető törvénykönyvekben új fogalomként több intézkedés. Az intézkedések annyira szerteágazóak, hogy a bennük megtestesülő joghátrány tartalma szerint nagyon nehéz kategorizálni őket, azonban nagyjából mégis három csoportba sorolhatók: 1. nevelő jellegű intézkedések pl. javítóintézeti nevelés, megrovás, próbára bocsátás; 2. gyógyító jellegű intézkedések pl. alkoholisták kényszergyógyítása, kóros elmeállapotú személyek kényszergyógykezelése; 3. biztonsági intézkedések pl. biztonsági őrizet, szigorított őrizet.⁶

A hatályos jogunk megrovás elnevezésű intézkedésének jogtörténeti előzményei egyrészt a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott nevelő jellegű, az idők során változó megnevezésű, de mindig a legenyhébb büntetőjogi szankciók, másrészt a büntetést nem érdemlő cselekmények esetén alkalmazott jogkövetkezmények.

Bírói dorgálás

Hazai jogalkotásunk az *1843-as büntetőjogi javaslat* keretében tett kísérletet arra, hogy mint legenyhébb büntetési nemet, a bírói dorgálást a szankciórendszerbe iktassa. A Javaslat 8.§-a mint általános részi büntetést említette a bírói dorgálást, melyet a 21. § szerint akkor lehetett volna alkalmazni, ha a „beszámítás körülményeihez képest a legcsekélyebb fogház is felettébb súlyos büntetés volna”.⁷ Ugyanakkor a Javaslat a köztisztviselői bűncselekményekről szóló LIV. fejezetében néhány deliktumnál (479.§, 493.§, 495.§, 501.§, 509.§), mint különös részi büntetést említette a dorgálást. Így pl. a 479. § szerint első ízben nyilvános

5 Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó Budapest 2001, 314-315. o.

6 Jungi Eszter: A büntetés fogalma a jogtudományban és a hatályos büntető törvénykönyv szankciórendszere, Büntetőjogi Tanulmányok 2000, 115. o.

7 Vö. Fayer László (szerk.): Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye I. kötet, II. rész. Budapest, 1896, 15., 17-18. o.

dorgálásban részesült volna az a köztisztviselő, aki kötelessége teljesítéséért bért, ajándékot kívánt, illetve fogadott el; vagy a 495. § szerint, ha az eljárási szabályokat megszegte.⁸ Bár a Javaslat elfogadást nem nyert, megoldásai éreztették hatásukat a jogalkalmazásban. A gyakorlat a hagyományok miatt is használta a dorgálást, „mely aképp foganatosíttatik, hogy a bíró a sértő tettet helytelennek jelenti ki, és őt a törvények tiszteletben tartására inti”.⁹

Annak ellenére, hogy az 1843-as kodifikációs javaslat rendkívül haladó szellemiséget képviselt, megmaradt a javaslat szintjén. Az első magyar büntetőkódex, a *büntettekről és vétségekről szóló 1878: V. törvénycikk (Csemegi-kódex)* a kor szabadságvesztés-központú szemléletét magáévá téve a dorgálást kiiktatta a szankciók köréből. A századfordulón azonban teret nyert a gondolat, hogy a büntetések körében helye lenne a nevelést szolgáló hátrányok alkalmazásának, amellyel kapcsolatban a tudomány is kifejtette álláspontját. Finkey Ferenc szerint „a kriminológiai és kriminálpolitikai irodalom fellendülése a büntetési rendszernek az új irányok által ajánlott reformjai közül egyeseket (feltételes elítélés, pénzbüntetés lerovása közmunkával, megdorgálás) nálunk is népszerűvé és kívánatosá tett”.¹⁰ A szerző szerint dorgálásra a fiataloknál, gondatlanságból, vagy először vétkezőknél kerülhetne sor. Náluk is csak a legcsekélyebb bűncselekmények (vétségek és kihágások) miatt, s rendkívüli enyhítő körülmények esetén, hogyha a szabadságvesztés vagy pénzbüntetés legkisebb mértéke is súlyos lenne.¹¹

A gyakorlat követelményeit és a tudomány elképzeléseit kívánta kielégíteni a *Csemegi-kódexet módosító 1908:XXXV. törvénycikk, az első büntető novella*. A törvény általános indoklásában leszögezte, hogy nem kell minden büntettet materiális büntetéssel sújtani, ha az államhatalom ily büntetés nélkül is elérheti célját”.¹² Ezért a novella a leginkább nevelhetőnek tartott fiatalokúak (12-18 év) esetében, több más intézkedés között bevezette a dorgálást. A novella 18. §-a az intézkedések alkalmazásához a jogellenesség létét, fokát nem érintve, elsősorban az elkövető személyi körülményeinek figyelembevételét követelte meg, a fiatalokú egyéniségét, értelmét, és erkölcsi fejlettségének fokát, életviszonyait, továbbá az eset összes körülményeit kellett mérlegelnie a bírónak. A 19. § szerint dorgálással a bíróság nyilvános tárgyaláson komoly intelmet intézett a fiatalokúhoz, felhívta a figyelmét, hogy újabb büntett vagy vétség esetén ellene szigorú büntetést fog alkalmazni. Az indoklás szerint a dorgálás akkor helyénvaló, ha a bűncselekmény elkövetése könnyelmű csínyre, kisebb eltévelyedésre vezethető vissza, és előrelátható, hogy a komoly feddés az elkövetőt helyes útra tereli. A novella kizárta a dorgálás alkalmazását, ha a cselekmény súlya miatt több mint egy hónapi fogházat kellett volna kiszabni, vagy ha már a fiatalokúat ilyen büntetésre ítélték.¹³

Az intézkedés felnőttekre való kiterjesztésének gondolata is felmerült a törvény előkészítése során, de arra nem került sor. Ennek okát Angyal Pál abban látta, hogy a dorgálás

8 Uo. 108-115. o.

9 Kőrösi Sándor: Büntetőjogtan, I. kötet, Pápa 1872, 122. o.

10 inkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1902, 82. o.

11 Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1902, 391. o.

12 Magyar Törvénytár – Corpus Juris Hungarici 1908. évi törvény cikkek II. kötet, Budapest 1909, 832. o.

13 Vö. Magyar Törvénytár – Corpus Juris Hungarici 1908. évi törvény cikkek II. kötet, Budapest 1909, 857-862.o.

„felnőtteknél nem célszerű büntetés, mert nincs javító hatása; a fiatalokú azonban, aki még kedélyi életet él, megfelelő intelem után hosszú időn keresztül tartja a jóakarató feddő szavakat, s azok hatása alatt meg fogja bánni ballépését, sőt a javulás útjára tér”.¹⁴

*A bűnösség megállapításának és a büntetés kiszabásának mellőzése
büntetést nem érdemlő cselekmény esetén*

A dorgálás intézményének magyarországi megjelenésekor tehát az intézmény fő jellemzői voltak, hogy kizárólag fiatalokúakkal szemben, a fiatalokú egyéniségét és életviszonyait alapul véve, nevelési célzattal alkalmazhatta a bíróság büntetés helyett. A törvény ezen esetkörön kívül nem adott lehetőséget a büntetés mellőzésére még az olyan jelentéktelen esetekben sem, amikor a büntetést sem a közérdek, sem a sértett fél érdeke nem kívánta meg. Ezt orvosolandó született meg a *törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930:XXXIV. törvénycikk* 125. §-a, amely kimondta, hogy ha a vád tárgya vétség vagy kihágás és a bűnösség oly csekély, s a cselekmény tárgyi súlya annyira jelentéktelen, hogy büntetés sem a jogrend védelme, sem a sértettnek nyújtandó elégtétel érdekében nem mutatkozik szükségesnek, a bíróság az ítélethozatalt mellőzheti és az eljárást megszüntetheti.¹⁵ Ebben az esetben tehát a bűncselekmény elkövetésének és a bűnösségnek a kimondására nem is került sor, a büntetőeljárást megszüntette a bíróság. Álláspontom szerint ezért ez a jogintézmény nem „rokona” a fiatalokúakkal szemben alkalmazott bírói dorgálásnak, attól teljesen független intézmény, jogpolitikai indoka eltérő, azonban mégis „elődje” a hatályos jogunkban meglévő megrovásnak, melynek okán fontos a megemlítése. A bírói dorgálással szankcionált cselekmény büntetést érdemlő, de valamely magasabb rendű érdek miatt (fiatalokú nevelése, jó irányba terelése) a jogalkotó lehetővé teszi, hogy a jogalkalmazó mellőzze a súlyosabb büntetés kiszabását és az állam rosszallását dorgálással fejezze ki. Ezzel szemben az 1930:XXXIV. törvénycikk 125.§-ában szabályozott esetben a jogalkalmazó megítélése szerint büntetést nem érdemlő cselekményről van szó.

*A bűnösség megállapításának és a büntetés kiszabásának mellőzése
a társadalomra veszélyesség csekély foka vagy megszűnése esetén*

A Csemegi-kódex általános részét 1951. január 1-jével felváltotta a *büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (Bt.)*, amelynek egyik legfontosabb rendelkezése az volt, hogy a bűncselekménnyé nyilvánítás tartalmi oldalát „társadalomra veszélyesség” elnevezéssel beemelte a büntetőkódexbe. A Btá. 1.§ (1) bekezdése szerint a büntetőtörvények feladata, hogy védelmet biztosítsanak a társadalomra veszélyes cselekményekkel szemben. A (2) bekezdés szerint társadalomra veszélyes cselekmény minden

¹⁴ Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1909, 177. o.

¹⁵ Magyar Törvénytár – Corpus Juris Hungarici 1930. évi törvénycikke, Budapest 1931, 468., 527. o.

olyan tevékenység, vagy mulasztás, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti. Tekintettel arra, hogy az általánosan megfogalmazott tényállástól az egyedi eset lényegesen eltérhet, veszélyessége nem feltétlenül éri el azt a szintet, amely miatt büntetés alkalmazása lenne indokolt, ezért a Btá. a büntetés kiszabásáról szóló V. fejezetében 56. §-ával előírta, hogy ha az elkövetett bűntett - az eset összes körülményeinek mérlegelése alapján - olyan csekély jelentőségűnek mutatkozik, hogy a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés is szükségtelen, úgyszintén akkor, ha akár a cselekmény, akár annak elkövetője a bűntett elbírálásakor már nem jelentkezik a társadalomra veszélyesnek, a bűnösség megállapítását és a büntetés kiszabását mellőzni kell. A Btá. hatályba lépéséről szóló 1950. évi 39. tvr. 37. § (3) bekezdése szerint a Btá. 56. §-ában foglalt előfeltételek esetén az ügyészség a nyomozást, a vádirat benyújtása után e bíróság a bűnvádi eljárást megszünteti, tárgyaláson pedig a bíróság felmentő ítéletet hoz. A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény 5. § (1) bekezdésének 1. pontja kimondta, hogy büntető eljárást nem lehetett indítani, a már megindított büntető eljárást pedig az ügy bármely szakában meg kellett szüntetni, illetőleg felmentő ítélettel kellett befejezni, ha a terhelt cselekménye nem bűncselekmény.

A Btá. tehát a cselekmény társadalomra veszélyességének elkövetéskori csekély fokát, valamint a cselekmény, illetve az elkövető társadalomra veszélyességének az elbírálás időpontjára történő megszűnését nem büntethetőséget kizáró, illetőleg megszüntető okként szabályozta, hanem azt mondta ki, hogy ebben az esetben nem beszélhetünk bűncselekményről, ezért az eljárást meg kell szüntetni, illetőleg felmentő ítéletet kell hozni. A contrario a jogalkalmazás során bűncselekménynek a társadalomra nem csekély fokban veszélyes elkövetőnek a társadalomra nem csekély fokban veszélyes cselekményét minősítették.

Bírói megrovás

A Btá. nem tartalmazott a fiatalkorúakra (12-18 év) eltérő rendelkezéseket, a rájuk vonatkozó speciális szabályokat külön jogszabály deklaráta. *A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről szóló 1951. évi 34. tvr. 2. §-a* értelmében fiatalkorúakkal szemben a büntetőjogi és a büntető eljárási szabályokat a törvényerejű rendeletben foglalt eltérésekkel kellett alkalmazni.

A tvr. lényegében átvette a Csemegi-kódex bírói dorgálását és 7.§ (1) bekezdése kimondta, hogy bírói megrovást a fiatalkorúval szemben akkor kell alkalmazni, ha a cselekmény természetét és a fiatalkorú egyéniségét figyelembe véve ez az intézkedés is elegendőnek mutatkozik. A törvényerejű rendelet a dorgálás helyébe állította a megrovást, ugyanazt az okot és célt tételezte, mint az első büntető novella, a cselekmény természetét és a fiatalkorú egyéniségét kellett figyelembe venni, ha ez az intézkedés elegendőnek mutatkozott a neveléshez. A 7. § (2) bekezdése szerint azzal szemben, akit korábban egy évet meghaladó börtönbüntetésre ítélték, bírói megrovást alkalmazni nem lehetett. A tvr. végrehajtásáról szóló 7/1952. (IV.11.) IM rendelet 27. §-a szerint a bírói megrovást az eljáró tanács el-

nőke foganatosította. A bírói megrovásban az elítélt fiatalkorúhoz életkorának és értelmi fejlettségének megfelelő módon komoly figyelmeztetést kellett intézni, amelyben ki kellett oktatni az általa elkövetett cselekmény jelentőségére, annak társadalmi veszélyességére és megfelelő intelem útján fel kellett hívni arra, hogy bűncselekmény elkövetésétől a jövőben tartózkodjék. A bírói megrovás megtörténtét a jegyzőkönyvben fel kellett jegyezni.

A bírói megrovás tehát, mint legenyhébb büntetőjogi szankció kezdetben kizárólag fiatalkorúakkal szemben volt alkalmazható a cselekmény természetének és a fiatalkorú egyéniségének figyelembevételével. Bírói megrovás alkalmazása során a társadalomra nem csekély, de nem is súlyos fokban veszélyes fiatalkorú elkövetőnek nem csekély, de nem is súlyos fokban veszélyes cselekményét szankcionálta a jogalkalmazó bíró elsődlegesen nevelési céllal.

Fiatalkorúak esetén a bírói megrovás alkalmazásának lehetősége később még inkább kibővült. Az 1961. évi V. törvény a fiatalkorúak büntetőjogát is beépítette az egységes Btk.-ba és 87.§-a kimondta, hogy a fiatalkorúval szemben rendszerint nevelő intézkedést kell alkalmazni. Büntetést akkor kellett kiszabni a fiatalkorúra, ha a nevelő intézkedés alkalmazása nem mutatkozott célravezetőnek, vagy ha a büntett elbírálásakor tizennyolcadik életévét már betöltötte. Nevelő intézkedések voltak a bírói megrovás, a próbára bocsátás és a javítóintézeti nevelés. A törvény 89.§-a értelmében a bírói megrovás abban állt, hogy a bíróság megmagyarázta a fiatalkorúnak cselekménye társadalomra veszélyességét, rosszallását fejezte ki a büntett elkövetése miatt, és felhívta őt arra, hogy a jövőben tartózkodjék társadalomra veszélyes cselekmények elkövetésétől.

Figyelmeztetés

Az 1962. július 1-től hatályos *1961. évi V. törvény (a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről)* a felnőtt korúak büntetést nem érdemlő cselekményei esetére, felnőttekkel szembeni intézkedésként bevezette a figyelmeztetést. Ennek indokát abban jelölte meg, hogy tényállászerű cselekmények esetén nem elegendő a büntetés mellőzése, hanem szükséges az állami rosszallás kifejezése is.¹⁶ A Btk. 60. §-a szerint büntetés kiszabása nélkül figyelmeztetésben kell részesíteni azt, akinek a cselekménye és a személye akár az elkövetéskor, akár - a körülmények megváltozása folytán - az elbírálásakor olyan csekély veszélyességű a társadalomra, hogy az e törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés is szükségtelen. A törvény a tett és az elkövetője közötti kapcsolatot elválaszthatatlannak nyilvánította, mert csak akkor lehetett alkalmazni a figyelmeztetést, ha mindkét oldal veszélyessége jelentéktelen volt. Az indokolás szerint ugyanis az elkövető társadalomra veszélyessége a cselekmény társadalomra veszélyességének függvénye, és így az alanyi és tárgyi oldalt elválasztani nem lehet. A büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. tvr. 96. § (1) bekezdése értelmében a figyelmeztetés abban állt, hogy a büntető ügyben eljáró hatóság megmagyarázta a terheltnek magatartása helytelenségét, és felhívta, hogy a jövőben mindennemű társadalomra veszélyes cselekmény elkövetésétől tartózkodjék. Az eljárási tvr.

¹⁶ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve, Budapest 1962, 118-120. o.

160. § (1) bekezdésének f) pontja alapján a nyomozást meg kellett szüntetni, ha a terhellet figyelmeztetésben (Btk. 60. §) részesítették. A tvr. 162. § (1) bekezdése szerint a nyomozás megszüntetése felől az a két nyomozó hatóság határozott, amely az ügyben a nyomozást lefolytatta. Ha azonban az ügyben nem az ügyész járt el, és a büntetetre a törvény egy évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést rendelt, a nyomozás megszüntetéséhez az ügyész jóváhagyása volt szükséges.

Ellentétben a Btá.-val tehát az 1961. évi V. törvény a cselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességének csekély fokát, illetve csekéllyé válását (ha nem is *expressis verbis*) büntethetőséget kizáró, illetőleg megszüntető okként szabályozta. E törvény teremtette meg azt a mai napig fennálló ellentmondásos helyzetet, hogy egy tényállászerű, de társadalomra csekély fokban veszélyes, ezért büntetést a jogalkalmazó álláspontja szerint nem érdemlő cselekmény esetén a nyomozás büntetőjogi intézkedés alkalmazása mellett szüntethető meg, vagyis a nyomozó hatóság és az ügyész megállapítja az elkövető büntetőjogi felelősségét és szankciót alkalmaz.

A nyomozást figyelmeztetés alkalmazása mellett megtagadni ellenben nem lehetett. Ez következett a Btk. 60. §-ának megoldásából, amely a csekély társadalomra veszélyesség megállapításához összekötötte a tárgyi és az alanyi oldalt. A jogirodalom megfogalmazása szerint a nyomozás lefolytatásának szükségessége garancia jellegű. A büntett és az elkövető személyi körülményeinek ismerete nélkül a jogalkalmazó nem bírálhatja el megnyugtatóan, hogy a terhelten szemben büntetésre nincs szükség.¹⁷

Kioktatás

A gyakorlat követelményei azonban meghaladták a fenti elképzelést. Ezért az 1974. január 1-jétől hatályos büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 127. §-ának (3) bekezdése járásbírói hatáskörbe tartozó bűncselekmény miatt a nyomozás megtagadását lehetővé tette, ha a bűncselekmény a társadalomra elenyészően csekély fokban volt veszélyes. Ebben az esetben a nyomozó hatóság az alaposan gyanúsítható személyt kioktatásban részesítette. Ez a rendelkezés pótolta a korábbi eljárási törvény hézagát. A nyomozó hatóság ugyanis már a feljelentés adatai alapján arra a következtetésre juthatott, hogy az eljárás lefolytatása az elenyészően csekély veszélyesség miatt nem indokolt, mert a nyomozás végén az elkövetőt úgyis csak figyelmeztetésben részesítenék.¹⁸ Az eljárási törvény a 139. § (1) bekezdésének e) pontjával továbbra is meghagyta a nyomozás figyelmeztetés melletti megszüntetésének lehetőségét, amihez ügyészi jóváhagyás kellett. Mivel a kioktatás eljárási intézkedés volt, következményeket nem vont maga után, szemben az anyagi jogi figyelmeztetéssel. A bűnügyi nyilvántartásról szóló 4/1970. (VII.19.) BM rendelet 2. § (1) bekezdésének b) és c) pontjai ugyanis csak a figyelmeztetés, illetve a fiatalkorúval szembeni nevelő intézkedés felvételét írták elő, a kioktatását nem.

---

¹⁷ Kádár Miklós- Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Budapest 1966, 754. o.

¹⁸ Király Tibor (szerk.): Magyar büntetőeljárási jog, Budapest 1974, 33. o.

Megrovás

A különböző elnevezésű anyagi és eljárási jogi megoldásokat a hatályos büntető törvénykönyvünket megteremtő *1978. évi IV. törvény* 71. §-a a megrovás nevű intézkedéssel egységesítette. A megrovás az alkalmazható legenyhébb büntetőjogi jogkövetkezmény, szankció, nevelő jellegű intézkedés. A Btk. 71. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint csupán a bűncselekmény elkövetőjének erkölcsi elítélését jelenti, materiális joghátrány nélkül. Legfontosabb célja, hogy az elkövetőt törvénytisztelő magatartásra nevelje. Alkalmazásának alapja minden esetben bűncselekmény elkövetése, feltétele a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapíthatósága, eljárásjogi következménye pedig az, hogy - noha büntetett előéletet értelemszerűen nem eredményez - a megrovásban részesített terhelt az elítélt státuszába kerül. Véleményem szerint azonban a miniszteri indokolás ezen utóbbi megállapítása nem pontos, az ügyészi megrovásban részesített személy álláspontom szerint nem lesz elítélt, erről a későbbiekben írok bővebben, de itt is fontosnak tartottam jelezni.

A Btk. szerint megrovás alkalmazásának felnőtt és fiatalkorú terheltekkel szemben egyaránt helye lehet mind az ügyész részéről a nyomozati szakban, mind a bíróság által a bírói eljárás során. Az intézkedés törvényi korlátozás hiányában gyakorlatilag bármely bűncselekmény esetén alkalmazható.

A hatályos magyar Btk. az intézkedés fogalmát nem határozza meg, a Btk. 70. §-a pusztán felsorolja azokat. A jogirodalom szerint az intézkedés „a kriminális jogkövetkezmények egyik faja, a társadalom védelmének a büntetés melletti másik eszköze. Intézkedést a bíróság (vagy kivételesen az állam erre feljogosított más szerve) a törvény által előre megállapított feltételek fennforgása esetén, a büntetéssel fenyegetett jogellenes cselekmény, vagy (és) az elkövető specifikus sajátosságai miatt büntetés helyett rendel az elkövető nevelése révén kizárólag annak megelőzésére, hogy az elkövető a jövőben büntetéssel fenyegetett cselekményt kövessen el.”¹⁹

Hatályos jogunkban a megrovás a legenyhébb büntetőjogi jogkövetkezmény. Az alkalmazás célja és tartalma szerinti osztályozás alapján ez a jogkövetkezmény nevelő jellegű intézkedés. Azonban a megrovás valójában olyan intézkedés is, amelynél opportunus törekvés húzódik meg anyagi jogi keretben a kisebb, a bagatell ügyek elintézésére. Sajátos és egyedülálló intézkedés annyiban is, hogy nem csupán a bíróság alkalmazhatja, hanem meghatározott más jogalkalmazó szerv (ügyész) is. Ezt a miniszteri indokolás a büntetőeljárás hatékonysága érdekében tartja indokoltnak.²⁰

A megrovás alkalmazásának feltételei az idők során változtak, központi kérdése azonban maradt az elkövetett jogsértő cselekmény társadalomra veszélyességének foka, ezért elsőként e fogalom tisztázása indokolt.

¹⁹ Nagy Ferenc: Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében, Budapest 1986, 196. o.

²⁰ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó Budapest 2001, 477. o.

III. Matriális jogellenesség vs. társadalomra veszélyesség

Matriális jogellenesség

A XIX. század végének klasszikus büntető kódexei megelégedtek a bűncselekmény törvényi fogalmának formális meghatározásával, azaz tulajdonképpen a nullum crimen / nulla poena sine lege elv kodifikálásával, amely megközelítés a nyugat-európai jogállamok többségében – átfogó általános részi reformok ellenére – mindmáig nem változott. Azonban a századforduló német nyelvű büntetőjog-tudománya – Franz von Liszt és Ernst von Beling nyomán – a bűncselekményt a törvényi fogalomnál több ismérvvvel, nevezetesen tényállászerű, jogellenes és bűnös cselekményként határozta meg. Ez a felfogás hazánkban csak bizonyos késéssel az 1930-as évekre vált uralkodóvá (Heller, Schultheisz munkáiban).²¹

A „nullum crimen sine lege” elvét megjelenítő, tisztán formális, a jogszabállyal való ellentétben állást kifejező jogellenesség fogalom jelenik meg először a magyar jogirodalomban is főként Angyal és Vámbéry munkáiban. A jogellenesség hosszú ideig csupán a törvényi tényállás objektív elemeit ölelte fel, és csak a későbbiek során egészült ki azzal, hogy a jogellenességnek feltétele a cselekvés jogvédett érdeket, vagy értéket sértő, vagy veszélyeztető volta. A jogellenesség fogalma tehát tartalmi elemeket kapva nyerte el a matriális jogellenesség kategóriáját. A szerzők többsége felismerte, hogy a „nullum crimen sine lege” elvét kifejezésre juttató, és a tényállászerűségben testet öltő formális jogellenesség szükséges, de nem elégséges fogalmi ismérv, mert kizárólag ennek alapján két kérdésre nem adható válasz. Az egyik, hogy a jogalkotó a lehetséges emberi magatartások közül miért pont azokat választja ki, amelyeket a törvényalkotás révén bűncselekménnyé nyilvánít, illetve hogy miért nem büntetendő minden tényállászerű és bűnös magatartás. Ezekre a kérdésekre pedig csak akkor adható válasz, ha tartalmi töltetet kap a jogellenesség, és így a büntetendő cselekmény definíciója.²² Jescheck szerint a jogellenesség matriálisan a jogtárgy olyan sérelmét (veszélyeztetését) jelenti, amely más nagyobb értékű érdek megmentése végett nem szükséges.²³

A matriális jogellenesség fogalmának megjelenésével azonban újabb kérdés adódott, nevezetesen, hogy a tényállászerű és bűnös magatartás csak konkrét büntetendőséget kizáró okra alapítottan minősíthetünk „nem bűncselekménynek”, avagy megtehetjük azt a matriális jogellenesség hiányára hivatkozva.²⁴

A matriális jogellenesség vonatkozásában kezdettől fogva felmerült a jogbiztonság veszélyeztetésének gondolata. A német jogirodalomban jelenlegi uralkodó álláspont (pl. Jescheck) szerint a matriális jogellenesség generálklauzulaként megfogalmazva soha sem

21 Hollán Miklós: Gondolatok a társadalomra veszélyesség és a matriális jogellenesség különbségéről, In: Magyar Jog 2004/12, 724-725. o.

22 Belovics Ervin: A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa, In: Iustum Aequum Salutare III. 2007/3, 32-33. o.

23 Jescheck, Hans-Heinrich/Weigend, Thomas (1996) Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 5. Aufl. Duncker & Humblot, Berlin 1996, 234. o.; Roxin, Claus (1997) Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre. 3. Aufl. Beck, München, 503. o.

24 Belovics Ervin: A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa, Iustum Aequum Salutare III. 2007/3, 33. o.

alkalmazható közvetlenül az adott esetre, hanem minden esetben konkretizálást igényel. A materiális jogellenesség tehát csak közvetetten nyer alkalmazást a konkrét esetre. Egyrészt a teleologikus (azaz a jogszabály célját figyelembe vevő) – a büntetőjogban jogtárgy-harmonikusként is jelentkező – értelmezés körében, másrészt a nem törvényen, hanem a szokásjogon alapuló (más kifejezéssel törvény feletti) jogellenességet kizáró okokon keresztül. A materiális jogellenesség ilyen – a jogértelmezés, illetve szokásjog útján való - érvényesülése elismert volt a szocializmus előtti magyar büntetőjog irodalmában és gyakorlatában is.²⁵

Társadalomra veszélyesség

Az európai szocialista országok büntető törvénykönyveinek bűncselekmény fogalmába elsősorban ideológiai nyomásra, szovjet példa alapján került be – a büntetni rendeltség mellett – a cselekmény társadalomra veszélyességének kategóriája. A társadalomra veszélyesség a szocialista kódexekben – és ez az első igen lényeges eltérés a materiális jogellenesség jogi sorsától – tehát a törvényi bűncselekmény fogalom elemeként érvényesült. Az 1950. évi II. törvény (Bt.) a büntetőtörvények feladatának azt tekintette, hogy védelmet biztosítsanak a társadalomra veszélyes cselekményekkel szemben.

Belovics Ervin kifejti, hogy a társadalomra veszélyesség minden vitán felül állóan egy diktatórikus politikai struktúra „szellemi” terméke, és a szovjet büntetőjogban szerepe az analógia alkalmazásának lehetővé tétele, vagyis a „nullum crimen sine lege” elve elutasításának elméleti megalapozása volt. A magyar jogrendszerre e fogalom azonban a kezdetektől fogva egészen más hatást gyakorolt. Amíg a szovjet jogrendszerben e fogalom azt tette lehetővé, hogy egy bűncselekményként nem szabályozott magatartásért is felelősségre lehessen vonni büntetőjogi síkon bárkit, addig a magyar szabályozás egy bűncselekményként szabályozott magatartást megvalósító személy felmentésére adott lehetőséget arra az esetre, ha konkrét kizáró ok nem állt fenn.²⁶

Györgyi Kálmán a jogalkalmazó „kegyelmi” tevékenységének alapjául szolgáló törvényhelyként értékeli a bűncselekmény fogalom hatályos törvényi definícióját, amelynek révén a bírói gyakorlat átveszi a törvényhozó felelősségét, és mindennek következtében a társadalomra veszélyességnek mindössze egyetlen dogmatikai szerepe marad, hogy alapul szolgáljon a büntetőjogi felelősség kizárására tényállásszerű, de jogellenességet kizáró ok által nem érintett cselekmény esetében.²⁷ Lehetségessé vált, hogy a büntetőjogi felelősséget nem konkrét jogellenességet kizáró okra alapítottan, hanem a társadalomra veszélyesség hiányára, mint a bűncselekmény egyik fogalmi elemének meg nem valósulására hivatkozva lehessen kizárni.

25 Hollán Miklós: Gondolatok a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség különbségéről, Magyar Jog 2004/12, 725. o.

26 Belovics Ervin: A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa, Iustum Aequum Salutare III. 2007/3, 34. o.

27 Wiener A. Imre: Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános része kodifikálásához, MTA Jogtudományi Intézet, Budapest 2000, 60. o., a tanácskozás vitájában elhangzott vélemény.

Wiener A. Imre szerint a hatályos törvénynek éppen a jogbiztonságot sértő hibája, hogy elindíthatja azt a gondolati folyamatot, amely a konkrét cselekményt közvetlenül kapcsolhatja a bűncselekmény általános fogalmához.²⁸ Wiener szerint a társadalomra veszélyesség fogalma ugyanis olyan absztrakció, amely nem felel meg a törvény pontos meghatározása jogállami követelményeinek. Ennél fogva viszont sértheti a jogbiztonságot (a jogállamiság egyik legfontosabb alapértékét), ha a vádlott felmentését a társadalomra veszélyesség törvényi fogalmának közvetlenül az adott esetre való „alkalmazására” alapozzák.²⁹ Mindez Györgyi Kálmán szerint egy olyan zsilip megnyitásához hasonlít, amin nemcsak a kívánt mennyiségű víz, hanem az egész – addig a gát által fenntartott – víztömeg átzúdulhat.³⁰

A szocialista büntetőjog a társadalomra veszélyesség alapján ítélt afelől, vajon egy cselekmény – elvont vagy konkrét formában – büntetést érdemelt-e vagy nem. Tehát a társadalomra veszélyesség volt az elsődleges ismérv, amely a jogalkotót és a jogalkalmazót egyaránt eligazította valamely cselekmény büntetőjogi értékelése tekintetében.³¹

A rendszerváltás idejének a büntetőjogot átalakító törvényei a Btk. bűncselekményfogalmát, így a társadalomra veszélyesség abban szereplő elemét is érintetlenül hagyták. Az új Btk. 2000-ben megindult előkészítése során azonban – bizonyos korábbi várakozásoknak is megfelelően – végül többségbe került azon álláspont, amely szerint vissza kell térni a bűncselekmény formális törvényi meghatározásához.

A rendszerváltás utáni jogtudomány nagy többsége (pl. Tokaji, Wiener, Nagy) már korábban sem tekintette a társadalomra veszélyességet a bűncselekmény önálló fogalmi elemének, viszont újra értékesítette a materiális jogellenesség – a német nyelvű büntetőjogtudományban és a szocializmus előtti hazai irodalomban elfogadott – kategóriáját. Vannak azonban a hazai jogirodalomban olyan szerzők is (pl. Földvári), akik – kifejezetten vagy hallgatólógosan, de – továbbra is hangoztatják azt a (szocializmusban még érvényes) tételt, hogy a materiális jogellenesség fogalom mellőzését a társadalomra való veszélyesség kategóriájával való azonossága indokolja.³²

A társadalomra veszélyesség fogalmának értelmezése alapvetően az egyes szerzőknek a bűncselekmény fogalmának tartott eltérő fogalmi ismérveiből fakad. A társadalomra veszélyességnek mint bűncselekmény-fogalmi ismérvnek a jövőbeni szükségességét illetően a hazai szakirodalomban többségének tekinthető az a nézet, amely szerint a társadalomra veszélyesség fogalmát el kell távolítani a törvényi bűncselekmény-fogalomból (emellett érvel: Györgyi Kálmán, Gellér Balázs, Hollán Miklós, Mészáros Ádám, Nagy Ferenc, Wiener A. Imre), míg a szakirodalomban kisebbségének tekinthető nézet hívei a társadalomra

28 Wiener A. Imre: Büntetőjog. Általános Rész, KJK KERSZÖV, Budapest 2002, 81-82. o.

29 Wiener A. Imre: Elméleti alapok a büntetőtörvény általános része kodifikálásához, MTA Jogtudományi Intézet, Budapest 2000, 57. o.

30 idézi Wiener A. Imre: Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános része kodifikálásához, MTA Jogtudományi Intézet, Budapest 2000, 60. o.

31 A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1962, 38. o.

32 Hollán Miklós: Gondolatok a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség különbségéről, In: Magyar Jog 2004/12, 724. o.

veszélyesség kategóriájának fenntartása mellett érvelnek (Berkes György, Földvári József, Ujvári Ákos).³³

Ugyanakkor Békés Imre szerint napjainkban a társadalomra veszélyesség fogalom jelentősége megingott. Tény ugyanis, hogy a Btk. 10.§ (1) és (2) bekezdése tartalmazza, továbbá a büntetés kiszabása körében a 83.§ is utal rá, ellenben azáltal, hogy a 2006. évi LI. törvény 2006. július 1. napjától a Btk. 28.§-át is és 36.§-át is hatályon kívül helyezte – a társadalomra veszélyesség fogalma megszűnt jogalkalmazási kategória lenni.³⁴

Ezen megállapítás azonban figyelmen kívül hagyta a Btk. 71.§-ának bírói és ügyészi alkalmazását. A hatályos Be. 190.§ (1) bekezdésének j) pontja alkalmazásával az ügyész mint jogalkalmazó továbbra is a normaalkotó folyamatba kapcsolódik be azáltal, hogy „kegyelmet gyakorolhat” a cselekmény társadalomra veszélyességének „pozitív” megítélése folytán. Mindezek okán rendkívül fontosnak tartom felhívni a figyelmet a megrovás ügyészi alkalmazásával kapcsolatos dogmatikai ellentmondásokra és jogértelmezési nehézségekre.

IV. A megrovás alkalmazásának feltételei 1979. július 1-től 2006. június 30-ig

Btk. 71. § (1) Megrovásban kell részesíteni azt, aki a cselekménye társadalomra veszélyességének csekély foka (28. §) vagy csekéllyé válása (36. §) miatt nem büntethető.

(2) Megrovásban részesíthető az is, aki a cselekménye társadalomra veszélyességének megszűnése (36. §) miatt nem büntethető, vagy akinek a büntethetősége a törvényben meghatározott egyéb okból [32. § e) pont] szűnt meg.

(3) A megrovással a hatóság rosszállását fejezi ki, és az elkövetőt felhívja, hogy a jövőben tartózkodjék bűncselekmény elkövetésétől.

Btk. 22. § A büntethetőséget kizárja:

e) a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka.

Btk. 28. § Nem büntethető az, akinek a cselekménye az elkövetéskor olyan csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés is szükségtelen.

Btk. 32. § A büntethetőséget megszünteti

d) a cselekmény társadalomra veszélyességének megszűnése vagy csekéllyé válása.

Btk. 36. § Nem büntethető az, akinek a cselekménye az elbíráláskor már nem veszélyes vagy olyan csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy - személyére is figyelemmel - a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés is szükségtelen.

A szabályozás alapvetően a büntetendő cselekmény tartalmi eleméhez, a társadalomra veszélyességhez kötötte a megrovás alkalmazását. A Btk. kodifikációs előmunkálatai során fogalmazódott meg, hogy a cselekmény társadalomra veszélyessége fokozható fogalom,

³³ Vö. Kóhalmi László: Nekrológ a társadalomra veszélyességről, Rendészeti Szemle 2007/7-8, 145-158. o.

³⁴ Békés Imre: A bűncselekmény tana, Busch Béla (szerk.): Büntetőjog általános rész 3. hatályosított kiadás, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest 2006, 81. o.

jellembeli és fokozati különbségekkel rendelkező jelenség, amire a jogalkotás és jogalkalmazás egyaránt figyelmet fordít. A társadalomra veszélyesség fokát a társadalomra káros következmények határozzák meg: a védett jogtárgy fontossága, az elkövetési tárgy sérelmének vagy veszélybe kerülésének mértéke.³⁵ Így a Btk. e felismerés alapján az atipikus esetekre büntethetőséget kizáró, illetve megszüntető okként vette fel a társadalomra veszélyesség elkövetéskori vagy elbíráláskori csekély fokát, esetleg megszüntését.

A törvény előkészítése során megfogalmazódott olyan álláspont is, hogy nem helyes megrovásban részesíteni azt, akinek cselekménye a társadalomra csekély fokban veszélyes. Ebben az esetben büntethetőséget kizáró ok van, tehát nincs indok arra, hogy büntetőjogi természetű szankciót alkalmazzanak.³⁶ A Btk. indokolása erre a felvetésre azzal adta meg a választ, hogy az elkövető bűncselekmény tényállását valószínűsítette meg, bár ezért a legenyhébb büntetés is szükségtelen (így csakis ebben az értelemben nem büntethető), de emiatt indokolt az erkölcsi elítélést kifejező és figyelmeztető jellegű megrovás a visszatartás érdekében. Az előkészítés során vitatott volt az is, hogy a cselekmény társadalomra veszélyességének megszűnése esetén kell-e megrovást alkalmazni. Ez azzal indokolható, hogy eredetileg volt bűncselekmény.³⁷ De ezekben az esetekben elég a hatóság mérlegelésére bízni az intézkedés alkalmazását.

Az eljáró ügyész, bíró társadalmi, jogi ismereteinél, személyiségénél, igazságérzeténél fogva meglehetősen szabadon alakíthatta a megrovással kapcsolatos jogalkalmazást. A Btk. különös részi tényállásainak büntetési tételei, a büntetett vagy vétségge minősítés önmagukban nem zárták ki a megrovás alkalmazását. Igaz, ezzel ellentétes álláspont is élt a jogirodalomban, amely szerint az alkalmazásnak tartalmi korlátai voltak. Mégpedig az, hogy a Btk. 70. §-ának (1) bekezdésében felsorolt intézkedések között a megrovás után másodikként következő próbára bocsátást csak olyan bűncselekmény esetén lehet alkalmazni, amelyet a törvény három évnél nem súlyosabb büntetéssel fenyeget. Így ha a súlyosabb intézkedés alkalmazási körét a törvény ekként korlátozza, ezt figyelembe kell venni a megrovásnál is.³⁸

A megrovás alkalmazásának gyakorlati funkciója kettős volt. Lehetőséget adott egyrészt az atipikus esetek kezelésére, másrészt a bírósági eljárás megelőzésére a bagatell-bűnözés körében. Ezzel hatékony fegyver került a bűnüldöző szervek kezébe a bagatell-esetek feldolgozására. Nem kétséges, hogy a csekély vagy azzá vált veszélyességű bűncselekmények mihamarabbi elbírálása társadalmi érdek a hosszadalmas, költséges, bonyolult bírósági eljárás megelőzése érdekében. Ezért a jogalkalmazásban a megrovás tipikusan bíróságon kívüli eszközként szerepelt. A Btk. indokolása ki is emelte, hogy ennek a büntetőjogi szankciónak az alkalmazására az eljárás hatékonysága érdekében a nyomozó hatóságot és az ügyészséget is fel kell jogosítani. A megrovással kapcsolatos legfontosabb eljárásjogi szempont azonban az volt, hogy csak bizonyított tényállások esetén lehetett alkalmazni. Ezért a bizonyítékok elégtelenségét, hiányos voltát, ellentmondásosságát nem lehetett el-

35 Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése II. kötet, Budapest 1985, 122-123. o.

36 Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése IV. kötet, Budapest 1985, 575. o.

37 Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése IV. kötet, Budapest 1985, 573. o.

38 Vö. Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések, Budapest 1984, 370-371. o.

fedni a tényleges hátrányt ugyan nem okozó, de mégis a felelősséget megállapító és jogkövetkezményt jelentő megrovással.³⁹

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (rég. Be.) szerint ügyészi jóváhagyással a nyomozást határozattal meg kellett tagadni (127.§ (1) bek. b) pont), illetve a már megindult nyomozást meg kellett szüntetni (139.§ (1) bek. c) pont), ha büntetethőséget kizáró vagy megszüntető ok állt fenn.

A rég. Be. 13. § -ának c) pontja szerint büntetőeljárást nem lehetett indítani, és a már megindult eljárást meg kellett szüntetni vagy felmentő ítéletet kellett hozni, ha büntetethőséget kizáró vagy megszüntető ok állt fenn. Ezzel azonban ellentétben állt a Be. 214. § (3) bekezdésének c) pontja, amely szerint a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka (büntetethőséget kizáró ok) esetében a vádlottat a bíróság nem mentette fel, hanem bűnösnek mondta ki és a Btk. 71. § (1) bekezdése alapján megrovásban részesítette.

A rég. Be. a 170. § (1) bekezdésének c) pontja, illetve a 203. § (1) bekezdésének a) és b) pontja alapján bírói szakban az eljárás csupán megszüntethető és nem megszüntetendő volt, ha büntetethőséget kizáró vagy megszüntető ok állt fenn. Kérdés, hogy mi alapján döntött a bíró arról, hogy az eljárást megszünteti-e vagy bűnösséget kimondó ítéletben részesíti megrovásban a vádlottat a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka esetén. Talán, ha a cselekmény nagyon csekély fokban volt veszélyes a társadalomra, megszüntette az eljárást, míg ha pusztán csekély fokban, akkor bűnösséget kimondó ítéletet hozott? Avagy amennyiben jelentős bűnügyi költség merült fel az eljárásban, marasztaló ítéletet hozott és kötelezte a vádlottat annak megfizetésére, míg ha nem merült fel bűnügyi költség megszüntető határozatot hozott? A szabályozás a jogbiztonság követelményének bizonyosan nem felelt meg, az új Be. ezért változtatott rajta.

A 2003. július 1-jétől hatályos 1998. évi XIX. törvény (új Be.) 174. § (1) bekezdésének c) pontja szerint az ügyész a tudomására jutott feljelentést három napon belül határozattal elutasította, ha magából a feljelentésből megállapítható volt, hogy büntetethőséget kizáró ok (Btk. 22. §) állt fenn. A 190. § (1) bekezdésének d) és f) pontja szerint az ügyész a nyomozást határozattal megszüntetette, ha büntetethőséget kizáró ok állt fenn, illetőleg törvényben meghatározott egyéb büntetethőséget megszüntető ok miatt. Ezekhez az eljárási aktusokhoz a Btk. 71.§-a alapján megrovás alkalmazása társult. A Be. 267. § (1) bekezdésének h) pontja szerint a bíróság az eljárást megszüntette és a vádlottat megrovásban (Btk. 71. §) részesítette, ha a bűncselekmény már nem volt veszélyes, vagy oly csekély fokban volt veszélyes a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legkisebb büntetés vagy más intézkedés alkalmazása is szükségtelen volt. Az idézett szabályokból következően a bíróság bűnösséget megállapító ítéletet nem hozhatott, hiszen annak feltételét az új Be. 330. § (1) bekezdése akként határozta meg, hogy a vádlott bűnössége megállapítható és a vádlott büntethető. Tekintettel arra, hogy a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka, csekélyllyé válása, illetőleg megszűnése büntetethőséget kizáró, valamint megszüntető okként szerepeltek a Btk.-ban a vádlott nem volt büntethető, így bűnösséget megállapító ítélet vele szemben nem lett volna hozható. Ennek ellenére a Be. 330. § (2) bekezdésének

³⁹ Nánási László: A megrovás múltja, jelene, jövője büntetőjogunkban, Ügyészségi értesítő 1/1992,8. o.

b) pontja úgy rendelkezett, hogy a bűnösséget megállapító ítéletben a bíróság a vádlottat próbára bocsátja, vagy megrovásban részesíti.

Látható, hogy sem a régi, sem az új Be. hivatkozott rendelkezései nem feleltek meg a normavilágosság követelményének, az eljárási törvények rendelkezései önmaguknak el-
lentmondtak, melyek okán nyilvánvalóan alkotmányellenesek voltak, sértették az Alkotmány 2.§-át azáltal, hogy a jogbiztonság követelményébe ütköztek.

V. A megrovás alkalmazásának feltételei 2006. július 1-től

Btk. 32. § A büntethetőséget megszünteti

d) a tevékeny megbánás,

Btk. 36. § (1) Nem büntethető, aki a személy elleni (XII. fejezet I. és III. cím), közlekedési (XIII. fejezet) vagy vagyon elleni (XVIII. fejezet) vétség vagy három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.

(2) A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elkövető az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmények esetében az öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.

(3) Az (1)-(2) bekezdés alkalmazásának nincs helye, ha az elkövető

a) többszörös vagy különös visszaeső,

b) a bűncselekményt bünszervezetben követte el,

c) bűncselekménye halált okozott,

d) a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt vagy a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltetés után, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt, illetőleg próbára bocsátás vagy vádemelés elhalasztásának tartama alatt követte el,

e) korábban szándékos bűncselekménye miatt közvetítői eljárásban vett részt, és ennek eredményeként vele szemben a 36. § (1) vagy (2) bekezdését alkalmazták, ha az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésétől az újabb szándékos bűncselekmény elkövetéséig két év még nem telt el.

Btk. 71. § (1) Megrovásban kell részesíteni azt, akinek a cselekménye az elbíráláskor már nem veszélyes, vagy oly csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legkisebb büntetés kiszabása, vagy más intézkedés - ide nem értve az elkobzást és a vagyonelkobzást - alkalmazása is szükségtelen.

(2) A megrovással a hatóság a rosszallását fejezi ki, és az elkövetőt felhívja, hogy a jövőben tartózkodjék bűncselekmény elkövetésétől.

2006. július 1-jét megelőzően a Btk. 22.§ e) pontja és a 28.§-a szerint a cselekmény társadalomra veszélyességének elkövetéskori csekély foka büntethetőséget kizáró oknak minősült, míg a Btk. 32.§ d) pontja és a 36.§-a szerint a cselekmény társadalomra veszé-

lyességének megszűnése vagy csekéllyé válása büntethetőséget megszüntető oknak minősült, amelyek alapján a feljelentés elutasításának, a nyomozás megszüntetésének és az eljárás bírósági szakban történő megszüntetésének volt helye. A Btk. fenti rendelkezéseit azonban a 2006. évi LI. törvény 2006. július 1-jétől hatályon kívül helyezte. A cselekmény társadalomra veszélyességének elkövetéskori csekély foka ma már nem büntethetőséget kizáró ok, így a feljelentés elutasításának, a nyomozás megszüntetésének és az eljárás bírósági szakban történő megszüntetésének sem lehet alapja a hatályos jogszabályok szerint. A cselekmény társadalomra veszélyességének elkövetéskori csekély fokára vonatkozóan sem a Btk., sem a Be. nem tartalmaz külön rendelkezéseket. A cselekmény társadalomra veszélyességének elkövetéskori foka a Btk. 85. §-a értelmében a büntetés kiszabása során értékelendő körülmény. *Expressis verbis* a cselekmény társadalomra veszélyességének megszűnése vagy csekéllyé válása büntethetőséget megszüntető okként szintén nem szerepel már a hatályos Btk.-ban. „Helyébe” 2007. január 1-jétől a tevékeny megbánás intézménye lépett, amelynek 2009. augusztus 9-től hatályos szövege a fent idézett.

Ugyanakkor a hatályos Be. 190. § (1) bekezdésének j) pontja szerint az ügyész a nyomozást határozattal megszünteti és megrovást alkalmaz, ha a gyanúsított cselekménye már nem veszélyes, vagy oly csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés kiszabása, vagy más intézkedés alkalmazása is szükségtelen. A hivatkozott jogszabályhelyek alapján véleményem szerint a nyomozás megszüntetésére és megrovás alkalmazására jelenleg akkor van lehetőség, ha a cselekmény az elbíráláskor már nem veszélyes a társadalomra (azaz, ha az elkövető az elbírálás időpontjában követné el ugyanazt a cselekményt ugyanolyan körülmények között, már nem követné el bűncselekményt) vagy a cselekmény az elbíráláskor már oly csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés is szükségtelen. Ezen szabály alkalmazhatósága azonban meglehetősen problematikus.

Egyrészt megítélésem szerint az elbírálendő cselekmény akkor *nem minősül veszélyesnek a társadalomra az elbíráláskor*, ha annak büntetőjogi üldözöttsége megszűnt, azaz már nem minősül bűncselekménynek. Mivel pedig a társadalomra való veszélyesség a bűncselekmény fogalmi eleme (Btk. 10. §), álláspontom szerint a Btk. 2. §-ára figyelemmel – amely szerint, ha a cselekmény elbírálásakor hatályban levő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, akkor az új törvényt kell alkalmazni – az eljárás aktuális szakaszától függően Be. 190. § (1) bekezdésének a) pontja, a 267. § (1) bekezdésének a) pontja, a 331. § (1) bekezdése, illetve a 332. § (1) bekezdésének d) pontja alapján kell megszüntetni a büntetőeljárást és megrovást a Btk. 2.§-ában foglaltak okán nem lehet alkalmazni. Véleményem szerint az elkövetésekor a társadalomra veszélyes cselekmény (bűncselekmény) társadalomra veszélyessége kizárólag a cselekmény dekriminalizálásával⁴⁰

40 A dekriminalizáció tágabb értelemben a büntetőjog teljes elvetését jelenti. Szűkebb értelemben pedig csupán a büntetőjogi beavatkozás hatókörének szűkítését. Lényegét tekintve a dekriminalizáció a büntetőtörvények által korábban büntetendőnek nyilvánított emberi magatartásokat kiveszi a büntetőjog szabályozási köréből, és nem más jogi útra tereli, hanem a jövőben azok „elkövetését” megengedi. Büntetőjogi értelemben ez azt jelenti, hogy a Btk. Különös Részében egy-egy emberi magatartás bűncselekményként történő definiálása megszűnik. A dekriminalizálás a gyakorlatban a legalizálás segítségével történik. – Vö. Kiss Anna: A közvetítői eljárásról, Kriminológiai Tanulmányok 43., Budapest 2006, 250. o.

szűnhet meg az elbírálás időpontjára, az elkövető utólagos magatartásával nem. Társadalmi igény ugyanis, hogy minden bűncselekmény elkövetését felelősségre vonás és büntetőjogi reakció kövesse.⁴¹ Egy alkotmányos jogállamban is igaz az elv: minden államnak joga van ahhoz, hogy büntetőhatalmat gyakoroljon a polgárok felett; ebből pedig levezethető a büntetéshez való jog, valamint a „bűn büntetést érdemel” elve.⁴² A cselekmény társadalomra való veszélyességének elbírálás időpontjára történő megszűnése esetén tehát a Be. 190. § (1) bekezdésének j) pontja alkalmazásának úgy vélem nincs helye.

A Be. 190. § (1) bekezdésének j) pontja szerinti másik esetkör, amikor a gyanúsított cselekménye *az elbíráláskor már oly csekély fokban veszélyes a társadalomra*, hogy a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés kiszabása, vagy más intézkedés alkalmazása is szükségtelen. A társadalomra veszélyesség csekélyllyé válása bekövetkezhet a társadalmi-gazdasági viszonyok változása vagy az elkövető utólagos magatartása folytán is.⁴³ Ezen feltételek azonban meglehetősen nehezen értelmezhetők és sem a jogirodalom, sem a bírói gyakorlat nem ad megfelelő eligazítást a jogalkalmazó számára, hogy mely esetek, körülmények vonhatók e körbe, így a jogalkalmazó mérlegelési köre rendkívül széles, és ennél fogva a döntések is rendkívül sokfélék, ami a jobbiztonság sérelmével jár(hat).

A *társadalmi-gazdasági viszonyok változása* körébe tartozónak tudom elképzelni, ha egy cselekmény, amit a Btk. büntetni rendel, társadalmi szinten elfogadottá válik és ennek okán a dekriminalizálása az arra illetékes szervek előtt folyamatban van, de még nem realizálódott jogszabály módosítás formájában a cselekmény elbírálásáig. Itt kell azonban megjegyezni, hogy álláspontom szerint a törvény szövegezéséből következően az is szükséges, hogy az elkövetéskori társadalomra veszélyesség fokához képest legyen csekély fokú az elbíráláskori társadalomra veszélyesség. Márpedig az elkövetés és az elbírálás között rendszerint (ideális esetben) nem telik el annyi idő, hogy a társadalmi-gazdasági viszonyok jelentősen megváltozhatnak. Ezen okból tehát véleményem szerint szinte soha nem lehet helye a nyomozás megszüntetésének és megrovás alkalmazásának.

A társadalomra veszélyesség csekélyllyé válása azonban (ellentétben a társadalomra veszélyesség megszűnésével) bekövetkezhet *az elkövető utólagos magatartása folytán* is. Tartalma alapján ebbe a körbe tartozónak kell lennie a tevékeny megbánásnak, amely a Btk. 36. § (1) bekezdése szerinti esetben büntethetőséget megszüntető ok. Nem büntethető, aki a személy elleni (XII. fejezet I. és III. cím), közlekedési (XIII. fejezet) vagy vagyon elleni (XVIII. fejezet) vétség vagy három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette. Nevezett bűncselekmények esetében a Be. 216. § (1) bekezdésének d) pontja alapján az ügyész az iratismertetés után a vádemelési szakban az ügyet közvetítői eljárásra utalhatja. Ha a közvetítői eljárás eredményes, az ügyész az eljárást a Be. 221/A. § (7) bekezdése szerint megszünteti, illetve ha a gyanúsított a közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodás teljesítését megkezdte, de a büntethetősége nem szűnt meg, az ügyész a három évet meg nem

41 Nagy Ferenc-Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó Budapest 1998, 280.

42 Kiss Anna: A közvetítői eljárásról, Kriminológiai Tanulmányok 43., Budapest 2006, 261. o.

43 Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó Budapest, 2001, 241. o.

haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre elhalaszthatja. A Btk. a büntethetőséget megszüntető okok között említi a 36.§ (2) bekezdésében meghatározott azon esetet is, amikor a büntethetőség valójában nem szűnik meg, de a büntetés korlátlanul enyhíthető az elkövető utólagos magatartása folytán. Ha az elkövető a személy elleni (XII. fejezet I. és III. cím), közlekedési (XIII. fejezet) vagy vagyon elleni (XVIII. fejezet) öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntetett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette, a büntetés korlátlanul enyhíthető. Nevezett bűncselekmények esetében a Be. 216.§ (1) bekezdésének d) pontja alapján az ügyész az iratismertetés után a vádemelési szakban az ügyet közvetítői eljárásra utalhatja. Ha a közvetítői eljárás eredményes, az ügyész a Be. 221/A.§ (7) bekezdése szerint vádat emel és a bíróság a büntetést korlátlanul enyhítheti, belátása szerint akár a legenyhébb büntetőjogi jogkövetkezmenyt, megrovást is alkalmazhat.

A Btk. 36.§ (1) bekezdése szerinti tevékeny megbánás esetén tehát a büntetőeljárás legkorábban a vádemelési szakban szüntethető meg, míg a 36.§ (2) bekezdése szerinti tevékeny megbánás esetén a terheltre legkedvezőbb esetben is bűnösséget megállapító ítélettel és bírói megrovással zárul a büntetőeljárás. A tevékeny megbánás a nyomozás megszüntetésének nem lehet oka. Kérdésként merül fel, hogy a Btk. 36.§-ában nem nevesített bűncselekményekkel okozott jogsérelmek jóvátehető-e, a jogsérelem előtti állapot helyreállítható-e az elkövető utólagos magatartásával, és ha igen, ez vezethet-e a büntetőeljárás, akár nyomozati szakban történő megszüntetéséhez?

A jogirodalom szerint a tiszta mulasztásos bűncselekmények társadalomra veszélyessége csekéllyé válhat az elkövető utólagos köteleességteljesítésével, ha annak olyan időben tesz eleget, amikor a mulasztásból származó joghátrány büntetőjogilag méltányolható szintre csökkenthető. A jogirodalom azonban nem szól az aktív magatartással elkövetett bűncselekmény társadalomra való veszélyességének csekéllyé válását eredményező elkövetői utólagos magatartásokról.

Jól látható, hogy a cselekmény társadalomra való veszélyességének csekéllyé válása akár a társadalmi-gazdasági viszonyok változása, akár az elkövető utólagos magatartása folytán meglehetősen nehezen értelmezhető kategória, ennek okán az erre alapított döntés is nehéz. A 2006. július 1-jétől hatályos törvényi rendelkezések joghelyes alkalmazása igazi kihívás. A fent kifejtettek alapján megállapítható, hogy alig van olyan eset, amelyre a Be. 190.§ (1) bekezdésének j) pontja vitán felül alkalmazható lenne, az ügyészi megrovások alkalmazásának száma azonban mégsem csökkent a jogszabályváltozást követően.

Az 1978-as Btk. hatálybalépésekor meglévő azon jogalkotói szándék, amely szerint a megrovás valójában olyan intézkedés is, amelynél opportunus törekvés húzódik meg anyagi jogi keretben a kisebb, a bagatell ügyek elintézésére, a hatályos szabályok tükrében megkérdőjelezhető. A hatályos szabályok szerint ugyanis a fent kifejtettekől következően a bagatell ügyek elintézésére nehezen (törvényesen szinte alig) alkalmazható a megrovás. Megrovást ma igazából csak azokban az esetekben lehet elvitathatatlanul alkalmazni, amikor a Btk. a büntetés korlátlan enyhítését teszi lehetővé. Minden más esetben a megrovás alkalmazása belemagyarázásnak tűnhet, igencsak nehéz ugyanis azt megindokolni, hogy milyen társadalmi-gazdasági viszony megváltozása, avagy milyen elkövetői utólagos ma-

gatartás (ami nem tevékeny megbánás) tette az elbírálás időpontjára csekéllyé az adott cselekmény társadalomra veszélyességét.

A szabályozásnak mindezen alkalmazhatósági nehézségek mellett azonban van még egy jelentős „hibája”.

VI. Ügyészi vs. bírói megrovás

A megrovás sajátos és egyedülálló intézkedés annyiban is, hogy nem csupán a bíróság alkalmazhatja, hanem az ügyész is. Azon esetekben, amikor a Btk. szerint megrovás alkalmazható, az ügyész is megállapíthatja a terhelt bűnösségét.

A megrovás mint büntetőjogi szankció alkalmazásának feltétele ugyanis annak megállapítása, hogy a terhelt bűncselekményt követett el és büntethető, azaz a bűnösség megállapítása. A cselekmény társadalomra veszélyességének elkövetéskori csekély foka, illetve az elbírálás időpontjára csekéllyé válása vagy megszűnése a hatályos szabályok szerint nem büntethetőségi akadály, így a bíróság ezen esetekben is bűnösséget megállapító ítéletet hoz és megrovást alkalmaz a Be. 330. § (2) bekezdésének b) pontja és a Btk. 71.§-a alapján. Figyelemmel arra, hogy a Be. szerint a bíróságnak ezen esetekben bűnösséget megállapító ítéletet kell hoznia, az eljárást nem szüntetheti meg (kivéve a társadalomra való veszélyesség megszűnése, dekriminalizálása esetét, mert ekkor álláspontom szerint bűncselekmény hiányában helye van az eljárás megszüntetésének), az ügyész felelőssége a vádemelésről történő döntés tekintetében kiemelt jelentőségű.

Amennyiben az ügyész azt állapítja meg, hogy a cselekmény társadalomra való veszélyessége az elkövetéskor (akár csekély fokban is) fennállt és annak foka a nyomozás lezárultáig nem szűnt meg vagy nem csökkent, vádat kell emelnie. Amennyiben a cselekmény társadalomra veszélyessége megszűnt, avagy csekéllyé (még csekélyebbé) vált, a Be. 190.§ (1) bekezdés j) pontja alapján az ügyész eldöntheti, hogy vádat emel-e vagy a nyomozás megszüntetéséről határoz és megrovást alkalmaz. Ezen döntés azonban a korábban kifejtettekből kitűnően nem egyszerű és nem is mindegy. A megrovás ügyészi és bírói alkalmazása között ugyanis jelentős különbségek vannak.

A megrovás ügyészi alkalmazása a büntetőjogi felelősség megállapítását jelenti és nyilvánvaló joghátrány, azonban res iudicata jellege nincs, ezért az ügyészi megrovó határozat az elévülési időn belül bármikor felülvizsgálható és megváltoztatható. Ennek formája tipikusan a vádemelésre utalás lehet. Az ügyész tehát nem ítélteti el a terheltet, az ügyészi megrovásban részesített terhelt nem lesz elítélt, a vele szemben alkalmazott intézkedés ugyanis sosem lesz jogerős, ellentétben a bírói megrovással. A Be. 43. § (1) bekezdése szerint pedig a terhelt a megrovás jogerős alkalmazása után minősül elítéltnak. Ezenkívül az ügyészi megrovás esetén a bűnügyi költség az állam terhén marad, míg bírói megrovás alkalmazásakor azt az elítélt viseli.

A Be. hatályos szabályozása, amely szerint megrovást a bíróság (Be. 330.§ (2) bekezdés b) pont) és az ügyész (Be. 190.§ (1) bekezdés j) pont) is alkalmazhat, áttöri az Alkotmány 45. §-ának (1) bekezdésében, 50.§ (1) bekezdésében, valamint az 57.§ (2) bekezdésében foglaltakat és ellentétes a Be. 3. § (3) bekezdésével, illetve a 7.§-ával. Az Alkotmány 45.§ (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaságban az igazságszolgáltatást a

Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, az ítélőtáblák, a Fővárosi Bíróság és a megyei bíróságok, valamint a helyi és a munkaügyi bíróságok gyakorolják. Az Alkotmány 50.§ (1) bekezdése a bíróságok feladatává teszi a bűncselekmények elkövetőinek megbüntetését.⁴⁴ Az Alkotmány 57.§ (2) bekezdése szerint a Magyar Köztársaságban senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg. A Be. 3. § (3) bekezdése kimondja, hogy bűncselekmény elkövetése miatt bárkinek a felelősségét megállapítani egyedül a bíróság jogosult. A Be. 7.§-a értelmében senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg (ártatlanság vélelme).

A hatályos szabályozás tehát bizonyosan nem állná ki az alkotmányosság próbáját. Ahogy az Alkotmánybíróság 72/2009. számú határozatában kimondta, a bíróság nem veheti át az ügyész szerepét, erre irányuló indítvány esetén valószínűsíthetően azt is kimondaná, hogy ez fordítva is igaz. 14/2002. számú határozatában az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy a funkciómegosztás elvét és az Alkotmány 45.§ (1), valamint 51.§ (2) bekezdését egyaránt sérti az a megoldás, amely az eljárás bármely résztvevőjének jogi helyzetét lerontva, lehetőséget teremt az eljárás során az eljárás bármely alanyától való feladatkör elvonásra. Az Alkotmánybíróság már a 9/1992. (I.30.) AB határozatában kifejtette, hogy a jogállamiság alapvető ismérve a jogbiztonság, amely nemcsak az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is. (ABH 1992, 59, 65.) A közvádoló és a bíróság viszonyában alapvető kíváncsi, hogy az egyes konkrét eljárások során ne váljon megkérdőjelezhetővé a bírák függetlensége és pártatlansága, de a közvádolói monopólium belső lényege sem. Ez csak akkor valósulhat meg, ha a büntető-eljárásban részt vevő hatóságok működése tartalmi értelemben kiszámítható, ha a bíróság és az ügyészség által az eljárási törvény rendelkezései következtében ténylegesen ellátott feladatok megfelelnek az Alkotmány által rájuk ruházott közhatalmi funkcióknak.

E dogmatikai megközelítést azonban a praktikum meghaladja, amit a statisztika kiválóan szemléltet. Azzal mindenki egyetért, hogy a legalitás elvének kizárólagos érvényesítése lehetetlen, hiszen a legalitás eróziója szükségszerűen bekövetkezett; ostobaság lenne kitarítani amellet, hogy minden bűncselekményt üldözzünk, minden bűncselekmény esetében vádat emeljünk, és minden elkövetőt elítéljünk.⁴⁵

Kérdés, hogy amennyiben az ügyészi nyomozást megszüntető és megrovást alkalmazó határozat ellen a feljelentő és/vagy a sértett panaszt jelent be azon jogszabálysértésre hivatkozva, hogy a határozat sérti az Alkotmány 45.§ (1) bekezdését, 50.§ (1) bekezdését, illetve 57.§ (2) bekezdését, valamint a Be. 3.§ (3) bekezdését és 7.§-át, akkor miként dönthet a felettes ügyész? Álláspontom szerint - mivel a jogszabálysértésre hivatkozás megalapozott - ez esetben a határozatot, mint jogszabálysértőt hatályon kívül kell helyeznie és az ügyészt vádemelésre kell utasítania, ezáltal viszont az ügyész Be. 190.§ (1) bekezdésének j) pontjában foglalt jogosultsága kiüresedik.

⁴⁴ véleményem szerint itt a megbüntetés alatt a büntetőjogi szankcionálás értendő

⁴⁵ Kiss Anna: A közvetítői eljárásról, Kriminológiai Tanulmányok 43., Budapest 2006, 261. o.

VII. Összegzés

Megállapítható, hogy a megrovás szabályozása és ennél fogva alkalmazása is több el-
lentmondástól terhes. Dolgozatomban remélhetőleg sikerült szemléltetnem a jogintézmény
létezése óta alkalmazásával kapcsolatban fennálló folyamatos jogi aggályokat, valamint
azt, hogyan került összemérésre a dorgálás, mint a fiatalkorúakkal szembeni nevelő jellegű
intézkedés a büntetést nem érdemlőség miatti eljárás megszüntetés intézményével, amely-
nek eredménye a mai ellentmondásos helyzet.

Véleményem szerint a megrovás hatályos szabályozása felülvizsgálatra szorul. A mai
megoldás, amely szerint a megrovás alkalmazása során kizárólag a cselekmény társadalom-
ra veszélyességének elbíráláskori foka releváns, nem megfelelő. Álláspontom szerint, mint
ahogy a büntetés kiszabásának elveit szabályozza a Btk., az intézkedés kiszabásának elveit
is tartalmaznia kellene. A megrovás alkalmazása során épp úgy figyelemmel kellene lenni
az elkövető társadalomra veszélyességére, a bűnösség fokára, továbbá az egyéb súlyosító
és enyhítő körülményekre, mint ahogy a büntetés kiszabása során. Önmagában ugyanis a
cselekmény társadalomra veszélyességének az elkövetéskori állapothoz képest az elbírálá-
láskori állapotra történő megváltozása (csekélylé válása), mint alkalmazási feltétel túl szűk
mozgásteret enged. Így, hogy mindössze egy feltétel fennálltára kell csupán figyelemmel
lennie a jogalkalmazónak, mérlegelési lehetősége meglehetősen korlátozott. Ráadásul ezen
feltétel teljesülését megítélni, fennálltát megindokolni nem egyszerű.

Megítélésem szerint a bagatell ügyek ügyészi megrovással történő elintézése célszerű
és indokolt, ezért ennek ellentmondásmentes, alkotmányos jogszabályi hátterét meg kelle-
ne teremteni ahhoz, hogy vitán felül alkalmazható legyen. Egy biztos, annak a népmesébe
illő feladatnak⁴⁶, hogy az ügyész az állam büntetőjogi igényét egyidejűleg érvényesítse is,
meg ne is, megoldása lehet az ügyészi megrovás alkalmazása.

Irodalomjegyzék

- A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó,
Budapest 1962
- Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest 1909
- Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése II. kötet, Budapest 1985
- Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése IV. kötet, Budapest 1985
- Békés Imre: A bűncselekmény tana, Busch Béla (szerk.): Büntetőjog általános rész 3. hatá-
lyosított kiadás, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest 2006
- Békés Imre: A gondatlanság a büntetőjogban. KJK 1974
- Belovics Ervin: A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa, Iustum Aequum
Salutare III. 2007/3
- Fayer László (szerk.): Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye I. kötet, II.
rész. Budapest 1896

---

46 Vö. Mátyás király és a székely ember leánya

- Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest 1902
- Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések, Budapest 1984
- Hollán Miklós: Gondolatok a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség különbségéről, Magyar Jog 2004/12
- Jeschek, Hans-Heinrich/Weigend, Thomas (1996) Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 5. Aufl. Duncker & Humblot, Berlin 1996., 234. o.; Roxin, Claus (1997) Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre. 3. Aufl. Beck, München
- Jungi Eszter: A büntetés fogalma a jogtudományban és a hatályos büntető törvénykönyv szankciórendszere, Büntetőjogi Tanulmányok 2000
- Kádár Miklós - Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Budapest 1966
- Király Tibor (szerk.): Magyar büntetőeljárás jog, Budapest 1974
- Kiss Anna: A közvetítői eljárásról, Kriminológiai Tanulmányok 43., Budapest 2006
- Kőhalmi László: Nekrológ a társadalomra veszélyességről, Rendészeti Szemle 2007/7-8
- Kőrösi Sándor: Büntetőjogtan, I. kötet, Pápa 1872
- Magyar Törvénytár – Corpus Juris Hungarici 1908. évi törvény cikkek II. kötet, Budapest 1909
- Magyar Törvénytár – Corpus Juris Hungarici 1930. évi törvénycikkek, Budapest 1931
- Nagy Ferenc-Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó Budapest 1998
- Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó Budapest 2001
- Nagy Ferenc: Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében, Budapest 1986
- Szabó András: Büntetőjogi dogmatika – alkotmányjogi dogmatika, Jogtudományi Közöny 1997/7-8
- Nánási László: A megrovás múltja, jelene, jövője büntetőjogunkban, Ügyészségi értesítő 1/1992
- Wiener A. Imre: Büntetőjog. Általános Rész, KJK KERSZÖV, Budapest 2002
- Wiener A. Imre: Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános része kodifikálásához, MTA Jogtudományi Intézet, Budapest 2000

A büntető ügyek erdejében dolgozó „favágó” bíró munkáját megnehezítő néhány körülményről

A polgári ügyszakban tevékenykedő kollégák gyakorta ugratnak minket, büntető ítélkezést folytató bírakat azzal, hogy munkánkat „favágásnak” titulálják, utalva ezzel arra, hogy a büntető ítélkezés túlnyomórészt sémák alapján történik, illetve az ügyek nagy részében nem fordulnak elő atipikus körülmények. A mundér becsületét védve is el kell fogadnunk, hogy ezen ironikus kifejezésnek van némi alapja, azonban a favágás kifejezésnél maradva, úgy gondolom néha a mi fejszénk is megakad egy-egy csomóban, és ilyenkor bonyolultabb a „döntés”. Ezek a csomók sokfélék lehetnek, jellemzően a hatályos jogszabályok hiányosságaiból vagy ellentmondásaiból, eltérő joggyakorlatból, vagy éppen jogértelmezési nehézségekből nőnek. Ilyennel találkozva a „favágó” bíró kénytelen fejszéjét egy pillanatra megpihentetve jobban szemügyre venni azt a fránya csomót, amely megpróbál kifogni rajta, majd meg kell próbálnia kikerülni vagy átvágni őt, aki nem áll a „döntés” útjába állni. Tanulmányomban néhány ilyen „csomóra” szeretném felhívni a figyelmet, amelyek egy része konkrét ügyekben igyekezett megnehezíteni a „döntést”. Némelyik kérdéskör önmagában is olyan léptékű, hogy akár egy külön tanulmány témájául is szolgálhatna, így írásom nem titkolt célja a figyelem felkeltésén túl az is, hogy egyfajta vitaindító kihívást jelentsen azok számára, akik késztetést éreznek arra, hogy adott kérdésről hosszasan értekezzenek.

1. A pénz nem számít, az a legkevesebb...

A Be. 338.§ (1) bekezdése főszabályként fogalmazza meg, hogy a vádlott viseli a büntetőeljárásban felmerült bűnügyi költséget, ha őt a bíróság bűnösnek mondja ki, vagy szabálysértés elkövetéséért a felelősségét megállapítja. Ebből fakadóan – egyes kivételektől eltekintve – nem terheli a vádlottat a bűnügyi költség, ha vele szemben az eljárást bármely okból megszüntetik.

A Btk. 196.§ (4) bekezdése és a 283.§ (1) bekezdése két speciális büntethetőséget megszüntető okot nevesít, előbbi a tartás elmulasztásának vétségéhez, utóbbi a kábítószerrel visszaélés vétségének egyik formájához kapcsolódik. Mindkét eset egyező a tekintetben, hogy a terhelt bizonyos utólagos magatartását szabja annak feltételül, hogy vele szemben az eljárás megszüntetésre kerülhessen. A tartás elmulasztásánál maradéktalanul elegendő kell tennie elmulasztott tartási kötelezettségének, míg a kábítószerrel visszaélés vétségénél meghatározott kezelésem kell részt vennie. Főként az utóbbi bűncselekmény esetén jellem-

---

1 dr. Németh Miklós bíró, Győri Városi Bíróság

ző, hogy az eljárásban tetemes bűnügyi költség keletkezik, ez az esetek túlnyomó többségében a vegyész szakértői és toxikológus szakértői vélemények díjában ölt testet. Nem ritka a százezer forintot meghaladó összeg, amelyet a Be. szabályaiból következően az eljáró hatóságoknak kell megelőlegeznie, és az eljárás megszüntetése esetén ez az összeg az illető költség terhén is marad.

Megítélésem szerint a terheltre nézve túlzottan méltányos, ugyanakkor a büntető ügyekben eljáró hatóságok szempontjából költségvetési szempontból hátrányos az a jelenleg hatályos szabályozás, hogy ilyen esetekben a terheltnek nem csak büntethetősége szűnik meg, de anyagi kötelezettségei sem keletkeznek. Véleményem szerint szerencsésebb lenne úgy tekinteni, hogy ezen két esetben a vádlottnak csak a büntethetősége szűnik meg, de ettől függetlenül az eljárásban felmerült bűnügyi költség – amely akárhogy is nézzük, az ő jogellenes magatartása miatt keletkezett – őt terhelné. Hasonló a helyzet egyébként a próbára bocsátás esetén, amikor a bűnösség megállapítása megtörténik, azonban a bíróság nem alkalmaz érdemi joghátrányt, ellenben a bűnügyi költség a vádlottat terheli.

A fent vázolt kérdés további aspektusa, ha adott személy ellen több büntetőeljárás is folyik párhuzamosan kábítószerrel visszaélés vétsége miatt. Ez esetben ugyanis, ha él az elterelés lehetőségével, mindegyik vele szemben folyó eljárást meg kell szüntetni, és így akár több százezer forintos költség maradhat az állam terhén. Megítélésem szerint ilyen körülmények között már az is kijelenthető, hogy a hat hónapos kezeléssel járó idő és energia ráfordítás az elkövető részéről messze nem áll arányban a költségekkel, az ismert szöveget megfordítva „keveset markol és sokat fog”.

Azon is érdemes elgondolkodni, mennyire ássa alá az elterelés komolyságát, és ezen keresztül a büntetőeljárás tekintélyét az, hogy az elterelést adott személy egymást követően korlátlan számú esetben veheti igénybe. Nem egyszer találkozunk ugyanis olyan elkövetővel, aki éveken át fogyaszt kábítószerrel és az ellene ismétlődően meginduló, jelentős költséggel járó eljárások mindegyikét meg kell vele szemben szüntetni, mert minden esetben részt vesz elterelésen.

A fentiekre figyelemmel álláspontom szerint indokolt lenne szűkíteni az eltereléssel kapcsolatos törvényi lehetőségeket annak érdekében, hogy a jogintézmény ne a felelőségre vonás alóli kibúvás egyik közkedvelt eszköze legyen, hanem eredeti rendeltetésének megfelelően az arra érdemes elkövetők visszatérítését segítse a normakövető útra. Ennek megfelelően korlátozni kellene egyfelől az igénybe vehető elterelések számát – meggyőződésem, hogy ezt mindössze kategóriánként egyben kellene meghatározni – illetőleg a költségekkel kapcsolatos szabályozást is felül kellene vizsgálni.

2. A külföldi ítélet érvényével kapcsolatos kérdések

Az európai uniós csatlakozás óta a határokon átnyúló bűnözés soha nem látott méreteket öltött, számos honpolgárunk „öregbíti” országunk hírnevét azzal, hogy a szomszédos Ausztriában vagy más nyugat-európai országban követ el bűncselekményeket. Az eljáró külföldi bíróságok által hozott ítéletek kapcsán meglehetősen sok esetben hoz az ilyen eljárásra kizárólagos hatáskörrel és illetékességgel rendelkező Fővárosi Bíróság olyan tartalmú határozatot, amellyel a külföldi ítélet hazai érvényét elismerik, így a külföldi ítéletet úgy

kell tekinteni, mintha azt magyar bíróság hozta volna. Az ilyen elítélés a bűnügyi nyilván-
tartásba is bekerül.

Tapasztalatom szerint ezen elítélések kapcsán meglehetősen sok bizonytalanság érhető
tetten a hazai ítélkezési gyakorlatban. Ezekről egy terjedelmes külön tanulmányt is írni le-
hetne, így én csak egy, viszonylag sűrűn felmerülő kérdésre térek ki. Ez nem más, mint az,
hogy a külföldi elítélés alapján megállapítandó-e a visszaesői, vagy minősített visszaesői
minőség. Több olyan döntéssel találkoztam, ahol nem állapítottak meg ilyen minősítést,
holott a külföldi elítélést hazaként elfogadva ezt meg kellett volna tenni, ugyanis az abban
kiszabott szabadságvesztés végrehajtásának befejezésétől számítottan nem telt el három év,
hogy az elkövető az újabb eljárás tárgyát képező szándékos bűncselekményt elkövette, és
az újabb elkövetés az elismerést kimondó határozat jogerőre emelkedését követően történt.
A döntések háttérében az az elvi álláspont húzódik meg, miszerint azért kell mellőzni a
visszaesői minőség megállapítását, mert az adott külföldi jogrend nem ismeri a visszaesői
minőség intézményét.

Megítélésem szerint ez helytelen álláspont. A külföldi ítélet érvényének elismerésére
irányuló eljárásban nem más történik, mint az ítéletet „honosítják”, azaz az abban szereplő
rendelkezéseket jogi értelemben lefordítják magyar nyelvre. Amennyiben ez megtörténik,
az ítéleti rendelkezésekre úgy kell tekinteni, mintha azokat magyar bíróság hozta volna.
Ebből fakadóan, ha az ítélet végrehajtandó szabadságvesztést tartalmaz, nem igazán értem,
hogy ahhoz miért ne kellene tapadnia különféle következményeknek, adott esetben a visz-
zaesői minőség megállapításának.

3. Tárgyalótermi ki-kicsoda

A Be. XIII. fejezetében, azon belül is az I. Cím alatt találjuk a tárgyalás menetére vo-
natkozó eljárási szabályokat. A Cím első része a 281.§, amely a tárgyalás megnyitásának
mikéntjét szabályozza. Eszerint a tárgyalást a vád tárgyának megjelölésével a tanács elnöke
nyitja meg, ezután a hallgatóságot a csend és rend megtartására és a rendezavarás követke-
zményeire figyelmezteti. Közli a bíróság tagjai, a jegyzőkönyvvezető, az ügyész és a védő
nevét. Számba veszi a megjelenteket és megállapítja, hogy az idézettek és értesítettek jelen
vannak-e, ettől függően megvizsgálja, hogy a tárgyalást meg lehet-e tartani.

A szóban forgó jogszabályhely három tekintetben is kifogásolható. Egyfelől a sorren-
diségre nézve, hiszen a tanács elnökének azt megelőzően kell a tárgyalóterembe belépő
személyek közül az esetleges hallgatóságot figyelmeztetnie, hogy tisztázná, kik az idézettek
és értesítettek, illetőleg kik kívánnak pusztán hallgatóságként jelen lenni a tárgyaláson.

Ezen kívül a figyelmeztetendők körét is kellene bővíteni, ugyanis rendezavarást nem
csak a hallgatóság tagjai követhetnek el, hanem az eljárás egyéb résztvevői is. Úgy tűnik, a
jogalkotó szerint az eljárás résztvevői eleve tudják, hogy miként kell viselkedniük és csak
akkor kell őket kioktatni, ha nem ennek megfelelően viselik magukat, míg szegény hallga-
tóságról eleve feltételeznünk kell, hogy zavarni kívánják a tárgyalás menetét.

Harmadsorban a jogszabály felesleges teendőt is előír, hiszen a védő nevének lényegé-
ben kétszer kell elhangzania, a figyelmeztetés után, majd a megjelentek számbavételénél.

A fentiekre tekintettel a legmegfelelőbb jogszabályi megoldás talán az lenne, ha a bíróság tagjainak, a jegyzőkönyvvezetőnek és az ügyésznek a bemutatását követően kellene azonosítani a megjelenteket, majd ezt követné a rendezavarás következményeire történt figyelmeztetés.

4. Bűnös vagy nem bűnös?

A Be. 288-291.§-ai szabályozzák, hogy miként kell a vádlottat a tárgyaláson kihallgatni. Mindenekelőtt meg kell állapítani a személyazonosságát és a személyi adatait, majd meg kell kérdezni, hogy a vele szemben felhozott vádat megértette-e. Igenlő választ követően lehetőséget kell számára adni arra, hogy röviden kifejtse a váddal kapcsolatos álláspontját. Amennyiben nem él ezzel a lehetőséggel, meg kell tőle kérdezni, hogy büntetőjogi felelősségét elismeri-e. Ezt követően kell őt figyelmeztetni jogaira – többek között, hogy nem köteles vallomást tenni – illetőleg tájékoztatni kell őt bizonyos eljárásjogi kérdésekről. Ezután következik maga a vallomástételi szakasz.

Az országos gyakorlat nem egységes a tekintetben, hogy a vádlott kihallgatására vonatkozó folyamat szorosan a törvényszöveghez igazodjék, vagy sem. Gyakran látni tárgyalási jegyzőkönyvekben, hogy a vádlotthoz a büntetőjogi felelősségre vonatkozó kérdést a figyelmeztetéseket követően teszik fel. Ezen gyakorlat alátámasztására – amely vitathatatlanul eltért a jogszabályi sorrendtől – az a hivatkozás, hogy a vádlott vallomás megtagadási jogának arra is ki kell terjedni, hogy elismeri-e felelősségét vagy sem, ugyanis az önvádra kötelezés tilalmába ütközik a bűnösségre vonatkozó, a vallomás megtagadásának lehetőségére történt kioktatást megelőző kérdés feltétele.

Álláspontom szerint a jogszabálytól való eltérésre ezzel az indokolással nem lehet alappal hivatkozni. A Be.-hez fűzött kommentár is leszögezi, hogy a vádlottnak a bűnösség kérdésben adott ezen nyilatkozata önmagában nem bizonyítja sem a vádlott bűnösségét, sem az ártatlanságát, ugyanis a vádlott itt elhangzó bűnösségre vonatkozó nyilatkozata az ún. eljárásjogi bűnösségfogalom körébe tartozik, és nem azonos a büntetőjogi bűnösség fogalmával. Gyakorta előfordul, hogy a vádlott úgy nyilatkozik, miszerint elismeri a felelősségét, megvalósította a terhére rótt cselekményt, de bűnösnek nem érzi magát. Egy ilyen válasz beletartozik az eljárásjogi bűnösség körébe, ugyanakkor nem meríti ki a büntetőjogi bűnösség fogalmát, ennél fogva nincs a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából relevanciája a vádlott ezen nyilatkozatának.

5. Sok hűhó semmiért, avagy a folytatólágosság kérdése az embercsempészes esetében

Egy magyar-osztrák határhoz közeli városi bíróság első fokon jogerőre emelkedett ítéletében több személyt is elítélt üzletszerűen elkövetett embercsempészes bűntette miatt. Az ítéleti tényállás lényege szerint a terheltek meghatározott szereposztás szerint eljárva, 2004. évben több hónapon keresztül rendszeresen ismétlődően, egy bizonyos határátkelőhelyen migránsokat juttattak át illegálisan Magyarországról Ausztriába. Ezen cselekményeikért

legtöbbjüket végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte a bíróság, a szabadságvesztések mértéke sokuknál kettő év, míg a próbaidők tartama mindegyiküknél négy-öt év volt. Az első fokú eljárás az ügy jellegéhez és a vádlottak nagy számához mérten is meglehetősen rövid időn belül jogerősen befejeződött, az ítélelhozatalra még 2005. évben sor került.

A jogerősen elítélt mintegy harminc személyből öten azonban nem csak a szóban forgó határátkelőhelyen végeztek embercsempészési cselekményeket, hanem a szomszédos ausztriai határátkelőhelynél is, és ami lényeges az ügy szempontjából, hogy ugyanezen időszakban. Az illetékességi szabályok miatt azonban ezen cselekményekre nézve más nyomozó hatóság járt el, és a vádemelés is másik ügyészség részéről történt meg, mint a másik ügyben. A vádemelésre különféle okok miatt azt követően került sor, hogy a másik ügyben már megszületett a jogerős ítélet. Az eljárásban egyébként több vádlott is szerepelt azokon túl, akik a jogerősen lezárult ügyben is vádlottak voltak.

A második ügyben több eljárási bonyodalomnak köszönhetően meglehetősen későn, 2008. évben kerülhetett csak sor arra, hogy a bíróság érdemi befejező határozatot hozzon. A bizonyítási eljárás befejezését követően a tárgyaláson jelen lévő ügyész váratlanul azt indítványozta, hogy a bíróság ne hozzon ítéletet, hanem a másik ügyben jogerősen elmarasztalt vádlottak tekintetében különítse el az eljárást és a jogerős ítélet kapcsán kezdeményezzen perújítási eljárást. Indítványát a 6/2009. számú büntető jogegységi határozatra is hivatkozva azzal indokolta, hogy a két ügy tárgyát képező részecselekmények a folytatolagosság törvényi egységébe tartoznak, így együttes elbírálásuk indokolt, illetőleg maga ez a körülmény a perújítási ok, hiszen a két ügy tárgyát képező cselekmények egységes elbírálása súlyosabb büntetés kiszabását tenné indokolttá. Hivatkozott arra is, hogy ellenkező esetben az ítélet ellen fellebbezést kell bejelentenie, amelyben a határozat hatályon kívül helyezését fogja kérni. Álláspontját egy hasonló ügyben született, a perújítást elrendelő megyei bírósági határozat, valamint egy hasonló ügyben született hatályon kívül helyező másodfokú határozat becsatolásával is alátámasztotta. A bíróság mindezekre tekintettel az indítványnak megfelelően járt el, majd az illetékes megyei bíróság – kizárási okból eredő, meglehetősen elhúzódozó kijelölési eljárást követően – el is rendelte a perújítást. A két ügyet ezután a bíróság egyesítette és ezt követően – 2010. évben – születhetett meg az az érdemi befejező határozat, amelyben a bíróság a teljes cselekménysort elbírálta.

A cselekmények jogi minősítése értelemszerűen ugyanaz lett, mint a perújított ítéletben, nevezetesen üzletszerűen elkövetett büntett, miután a tényállás alapvetően nem változott, mindössze a két vádirati tényállás elegyítése folytán több részecselekményt foglalt magában. A büntetés kiszabása ugyanakkor nem kevés fejtörést okozott, miután a perújított ítéletben kiszabott felfüggesztett szabadságvesztések vonatkozásában a próbaidők már eredményesen elteltek. Csak emlékeztetőül: négy-öt éves próbaidőkről volt szó. Az is lényeges, hogy a perújító ügy tárgyát több vádlott esetében lényegesen kevesebb részecselekmény képezte, mint a perújított ügy esetében, így a jelentős időmúlásra is tekintettel aggályos lett volna végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazása, hiszen a vádlottak a jogerősen elbírált cselekmények elkövetése miatt már több évig próbaidő alatt álltak. Felfüggesztett szabadságvesztés ismételt alkalmazása esetében ugyanakkor felvetődött, hogy jogszerű-e valakit összességében 6-10 éves tartamra próbaidő alá helyezni azzal az indokkal, hogy az eljáró hatóságok munkája utólag összhangba kerüljön bizonyos jogelvével és joggyakorlattal. Pénzbüntetés

és közérdekű munka alkalmazása törvényileg kizárt volt. A bíróság ezért más lehetőség híján a vádlottak nagy részét ismét végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte. Egyes vádlottak „szerencsére” a perújító ügyben viszonylag hosszabb ideig voltak előzetes fogva tartásban, így velük szemben ezzel egyező tartamú végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására került sor, amely a beszámítás folytán letöltöttnek volt tekintendő. Az ítélet mindenkire nézve első fokon jogerőre emelkedett – amely mint tudjuk, ilyen esetekben inkább a felek kifáradását jelzi, mint a teljes egyetértést –, a megoldás azonban így is aggályos. Egyfelől a végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltknél kettős szankcionálás történt, a próbaidőre ítéltetett vádlottak pedig összességében olyan hosszú ideig állnak próbaidő alatt, amelyre egyébként a jogszabály nem is adna lehetőséget. Ami pedig az egész történet mozgatórugóját, a súlyosabb büntetés várományát illeti, amennyiben a szabadságvesztések tartamának növelésére került volna sor, nem lett volna törvényi lehetőség a felfüggesztésre. Álláspontom szerint a jelen esetben a súlyosabb szankció abban tudott megjelenni, hogy a próbaidős vádlottak esetében ténylegesen hosszabb ideig tartó próbaidő került alkalmazásra, a többieknél pedig nem csak az eljárás hatálya alatt álltak, hanem próbaidő alatt is azt megelőzően, hogy büntetést szabtak ki velük szemben.

A történet tehát látszólag eredményesen fejeződött be, de az eset azon túl, hogy addig példa nélküli volt a Győri Városi Bíróság történetében, gondolatébresztő is. Kérdésként merülhet fel ugyanis, hogy mindenáron törekedni kell-e arra, hogy a folytatólágosság törvényi egységébe tartozó részcselekmények utólag egy érdemi döntésben kerüljenek elbírálásra. Megítélésem szerint nem mindenáron. A jelen esetben a perújítás elrendelése a folyamatban lévő ügy tekintetében olyan elhúzódó eljárást és munkaterhet jelentett a bíróság számára, amely úgy gondolom nem áll arányban semminemű érdekekkel. Ezen túl az is az ilyen eljárás ellen szól, hogy nem klasszikus folytatólágosságról van szó. A konkrét ügyben a két határátkelőhelyhez köthető átjuttatásoknál nem volt teljesen egyező az elkövetői szervezet, voltak ugyanis olyanok, akik csak az egyik vádirattal voltak érintettek, jellemzően kamionosok, akik rendszeresen az adott átkelőnél közlekedtek és gépkocsijukban elrejtették a migránsokat. Azt is lehet mondani, hogy a vádirati cselekmények egészét tekintve teljes egyezőség csak az elkövetési időszakok tekintetében volt, más vonatkozásban, így például az elkövetői szervezetre és módszerre nézve nem volt szó teljes átfedésről. Úgy is meg lehet fogalmazni, hogy karakteresen elkülöníthető cselekménysorozatokról volt szó, amelyek esetében véleményem szerint nem állt fenn törvényi egység. Ellenkező gondolati síkon mozogva ugyanis olyan esetben is perújítani kellene adott ügyeket, amelyek tárgyát például az képezi, hogy az elkövető rövid időszakon belül ugyanazon gazdasági társaság sértett különböző városokban lévő üzleteiben lopásokat követ el. Nem nehéz elképzelni, hogy az ilyen eljárások milyen bonyodalmakat okoznának.

6. Tényleg nincs különbség?

A Btk. 282. és a 282/A.§-aiban egyes kábítószerekkel kapcsolatos deliktumokat találunk, a 282.§ (1) bekezdése az ún. fogyasztói típusú magatartásokat, a 282/A.§ (1) bekezdése pedig az ún. forgalmazói típusú magatartásokat nevesíti. A büntetési tételeket szemlélve első ránézésre egyértelművé válik, hogy a jogalkotó megítélése szerint a forgalmazói típusú

magatartások nagyobb mérvű társadalomra veszélyességet hordoznak, hiszen ez esetben a szankció kettő évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, míg a fogyasztói magatartások elkövetőit öt évig terjedő szabadságvesztés fenyegeti. Mindkét bűncselekményi alakzatnál jóval enyhébb megítélés alá esik ugyanakkor, ha a cselekményt csekély mennyiségű kábítószerre követik el – 282.§ (5) bekezdés a) pont, illetve 282/A.§ (6) bekezdés a) pont -, ilyen esetben a büntetési tétel egyaránt két évig terjedő szabadságvesztés. Kérdésként merül fel, hogy csekély mennyiségre történő elkövetésnél miért nem differenciál a jogszabály, holott a forgalmazói típusú magatartások jóval nagyobb társadalomra veszélyességet hordoznak. A szóban forgó azonosság a gyakorlatban ugyan nem okoz különösebb nehézséget, de a büntetés kiszabásakor adott esetben – például amikor ugyanazon ügyben vádlottként szerepel a kábítószer átadója, illetőleg a kábítószer vásárlója – szerencsésebb lenne, ha a büntetési tételekből kiindulva lehetne levezetni, hogy miért kell súlyosabb büntetéssel sújtani az eladót.

7. Mi a rosszabb: ha zaklatnak vagy ha megfenyegetnek?

A Btk. 176/A.§-ában, a szabadság és emberi méltóság elleni bűncselekmények közé ágyazva találjuk a zaklatás bűncselekményét. A törvényi tényállás két, az alapvető elkövetési magatartásokat nevesítő bekezdéssel indul, majd a harmadik bekezdés egyfajta minősítő körülményeket sorol fel.

A 176/A.§ (1) bekezdés szerint, aki abból a célból, hogy mást megfélemlítsen, vagy más magánéletébe, illetőleg mindennapi életvitelébe önkényesen beavatkozzon, rendszeresen vagy tartósan mást háborgat, így különösen mással, annak akarata ellenére telekommunikációs eszköz útján vagy személyesen rendszeresen kapcsolatot teremteni igyekszik, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

A 176/A.§ (2) bekezdés szerint aki félelemkeltés céljából

- a) mást vagy reá tekintettel hozzátartozóját személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetésével megfenyeget, vagy
- b) annak a látszatnak a keltésére törekszik, hogy a sértett vagy hozzátartozója életét, testi épségét vagy egészségét sértő vagy veszélyeztető esemény következik be, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

A fenti jogszabályhelyből, pontosabban a kiszabható szabadságvesztés mértékéből úgy tűnik, hogy a jogalkotó szerint a (2) bekezdésben szabályozott magatartások nagyobb mérvű társadalomra veszélyességet hordoznak, nyilván azért, mert nagyobb sérelmet jelentenek a sértett számára. Megítélésem szerint azonban a helyzet általában éppen fordított, és ezen feltételezésemet a konkrét ügyekben tapasztaltak csak megerősítették.

A (2) bekezdés egyszeri elkövetést fogalmaz meg, míg az (1) bekezdés egy ismétlődő, rendszeres magatartást, amely az általános megítélés szerint eleve nagyobb beavatkozást jelent valaki életvitelébe, illetőleg a bírói gyakorlat is a büntetés kiszabása során irányadó

súlyosító körülmények közé sorolja a tartós, időben elhúzódó elkövetési magatartást. Mind ezen túl a fenyegető kijelentések sok esetben olyan körülmények között hangzanak el, ahol a komolyságukhoz eleve kételyekkel kell hozzáállni, ilyen tipikusan a vádlott és a sértett közötti egyszeri, elfajult veszekedés, amely adott esetben ittas állapottal is párosul. Ilyenkor sokszor olyan indulatok munkálnak a felekben, amelyeknek nagy szerepe van abban, hogy ilyen fenyegetésekre sor kerül, ugyanakkor a fenyegetés mögött tényleges bántalmazási szándék nem húzódik. Nem állítom, hogy minden fenyegető kifejezés esetében ezt kell feltételezni, hiszen olyan helyzetek is előfordulnak – főként családon belüli konfliktusokra gondolok –, ahol a fenyegetés(ek) arra engednek következtetni, hogy bármikor jóval komolyabb cselekmény is bekövetkezhet, azonban az ilyen esetekre meglehetősen egyértelmű körülmények jellemzőek. Így például a hosszabb ideje tartó, ismétlődő elkövetés, vagy az, hogy a sértett csak hosszú idő elteltével, vagy más ráhatására, bátorítására tesz feljelentést. Amennyiben viszont egyszeri fenyegetésből indulunk ki, álláspontom szerint a sértettre nézve jóval inkább sérelmes az a magatartás, amely az (1) bekezdésbe ütközik, ilyen tipikusan, amikor valaki huzamosabb ideig követi és figyeli őt, helyszínre és időpontra tekintet nélkül telefonon és/vagy személyesen rendszeresen háborgatja, vagy más módon válik élete nem kívánatos részévé.

A zaklatás törvényi tényállásának vizsgálatánál azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a fenyegetéssel elkövetett cselekmény meghatározott sértetti kör esetében – lényegében közeli hozzátartozókról vagy volt hozzátartozókról van szó – már büntetti alakzatot valósít meg, amelynek szankciója három évig terjedő szabadságvesztés, hasonlóan például a súlyos testi sértés büntetétéhez. Az esetek jelentős hányadánál a fenyegetéssel elkövetett zaklatás egyébként ekként minősül, így gyakori elkövetési formáról beszélhetünk, azaz a fent vázolt probléma nem akadémiai jellegű.

Végezetül még egy észrevétel: számomra eleve kissé idegennek hat a zaklatás törvényi tényállásában egy egyszeri elkövetési magatartással kimeríthető cselekmény, hiszen a zaklatás szó jelentése az értelmező kéziszótár szerint „alkalmatlankodva, sürgetve történő minduntalan zavarás, háborgatás”.

A fentiekre tekintettel én szerencsésebbnek tartanám, ha az egyszeri elkövetési módra nézve külön tényállás állna rendelkezésre, amely megnevezését tekintve lehetne például veszélyes fenyegetés, kiváltképp, hogy ezt az elkövetési magatartást korábban veszélyes fenyegetés szabálysértéseként ismertük. Ebben az esetben is indokolt lenne azonban szűkíteni az elkövetési magatartásokat, például minősített fenyegetést írni elő, ez akár a „komoly” jelző beiktatásával is megtörténhetne. Amennyiben viszont a jelenlegi szabályozást vesszük alapul, a szankciók arányosítását érzem szükségesnek.

8. A reformért kiálló közérdekű munka

A Büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 66. § (3) bekezdése határozza meg azokat az eseteket, amikor a vádlottal szemben – az ítélet jogerőre emelkedését követően bekövetkezett bizonyos körülmények okán – nem hajtható végre az ítéletben kiszabott közérdekű munka büntetés. Az a) pont szerinti ilyen, ha az elítélt legalább egy évig gyermekgondozási díjban, illetőleg gyermekgondozási segélyben

részesül. A 66.§ (3) bekezdése tehát a már kiszabott büntetés végrehajtásának tilalmát fogalmazza meg.

Ehhez illeszkedően a 66.§ (1) bekezdése pedig rögzíti, hogy ha az elítélt az ítélethozatalkor részesül gyés-ben vagy gyed-ben, a büntetést kiszabó bíróságnak a közérdekű munka végrehajtásának megkezdésére egy év halasztást kell engedélyeznie. A bírói gyakorlat egyébként az utóbbi rendelkezést oly módon értelmezi, hogy inkább nem alkalmaz közérdekű munkát a gyés-re vagy gyed-re jogosult vádlottal szemben, hiszen az esetek jó részében az egy év halasztás sem jelent megoldást a végrehajtás tekintetében.

A jogalkotó szándéka a fenti tiltó rendelkezésekkel meglehetősen nyilvánvaló, nevezetesen a család, ezen belül a gyermek védelme. Álláspontom szerint a Bv. tvr. 66.§-a ugyanakkor nem korrelál teljes mértékben a mai viszonyokkal, illetőleg nem ad kellő mozgásteret a jogalkalmazónak. A rendszeres pénzbeli szociális ellátások közül ugyanis nem a gyés és a gyed az egyedüliek, amelyekre olyan személy jogosult, aki főtevékenységként más ellátásáról gondoskodik. Az egyik leggyakoribb ilyen ellátás például az ápolási segély, amelyre az jogosult, aki beteg személyt ápol. Adott esetben ez az ápolás akár napi 24 órás tevékenység is lehet, és az sem ritka, hogy az illető személy az ápolási tevékenységet egyedül végzi. Ennél fogva meglehetősen nehezen értelmezhető, hogy esetében miért nem kizárt a közérdekű munka alkalmazása vagy végrehajtása, ezzel szemben az ötéves, óvodás ikergyermekeivel gyés-en lévő szülő törvényi „védeltséget élvez” a közérdekű munka tekintetében. Megítélesem szerint a jogszabály e vonatkozásban tehát hiányosnak tekinthető.

A Bv. tvr. szóban forgó rendelkezéseinek másik problémája kogens volta, miután még csak a lehetőségét sem adja meg a bíróságnak arra, hogy adott esetben egyénre szabott döntést hozzon. Ennek keretében például nem lehet vizsgálni, hogy a másik szülő dolgozik-e vagy sem, él-e a családban más hozzátartozó, azaz van-e olyan személy, aki a gyermekekről tud gondoskodni, amíg a közérdekű munkát végző szülő munkavégzési kötelezettségének tesz eleget. Megítélesem szerint azért is lenne fontos, hogy a törvényi tilalomtól adott esetben el lehessen térni, mert gyakori, hogy a vádlottal szemben a közérdekű munka lenne az egyetlen olyan büntetési nem, amely minden körülményt figyelembe véve alkalmazható, ugyanakkor a büntetés kiszabási elvekkel is összeegyeztethető. Konkrét ügyben történt, hogy maga a gyés-en lévő, nehéz anyagi körülmények között élő vádlott kérte a közérdekű munka kiszabását azzal, hogy azt minél előbb szeretné is ledolgozni.

A gyermeknevelési támogatások kapcsán meg kell egyébként jegyezni, hogy az egyéb tárgyú jogszabályok rendelkezéseiből is az derül ki, hogy a jogosultság nem összeférhetetlen egyéb jogokkal. Így például a gyés-re jogosult szülő napi hat órát meg nem haladó tartamban állhat munkaviszonyban a gyés-re való jogosultság elvesztése nélkül.

Mindezekre figyelemmel úgy gondolom, hogy több érdeket is szem előtt tartva indokolt lenne a Bv. tvr. 66.§-ának felülvizsgálata, majd a mai viszonyokhoz igazítása.

9. Amikor hiszünk a vádlottnak

A Be. 258.§ (1) bekezdése taxatív felsorolást tartalmaz arra nézve, hogy a bíróság ítéletének vagy ügydöntő végzésének mit kell tartalmaznia, így többek között az indokolási részben rögzíteni kell a vádlott személyi körülményeire vonatkozóan megállapított ténye-

ket. Általános, hogy e vonatkozásban a bíróságok gyakorlatilag nem folytatnak le bizonyítást, hanem ezen adatokat pusztán a vádlott nyilatkozata alapján rögzítik, azaz fogadják el tényként akkor is, ha egyébként a vádlotti vallomást elvetik, vagy ha egyes adatok egyértelműen nem tűnnek valósnak, gondolok itt például a jövedelmre. Felvetődhet az a jogelméleti kérdés, hogy ilyen esetben mennyiben megalapozott a tényállás ezen részre, de megítélésem szerint ez a kevésbé izgalmas és bolygatandó kérdés. Jóval lényegesebb az, hogy adott esetben különös jelentősége lehet a büntetés kiszabásánál egyes személyi körülményeknek, így például a családi vagy a jövedelmi és vagyoni viszonyoknak. Különösen igaz ez a pénzbüntetés alkalmazásánál, főleg mióta az egy napi tételhez rendelhető összeg alsó határát jelentősen megemelték. Ilyen esetben elgondolkodtató, hogy a megalapozott döntéshez elegendő-e a vádlotti nyilatkozat. Ennek ellenére sem jellemző, hogy a bíróságok ilyen esetben eltérnének a gyakorlattól és külön bizonyítást folytatnának le.

A legkézenfekvőbb megoldás nyilván az volna, ha a bíróságok a tárgyalás kitűzésével egyidejűleg megkeresésekkel fordulnának az illetékes hatóságokhoz, így szereztve be adatokat például a vádlott nevelésében lévő kiskorú gyermekeinek számáról, a vádlott számára esetlegesen folyósított rendszeres pénzbeli ellátásokról, a nyilvántartott vagyonáról, stb. Ez a megoldás azonban jelentős költségeket és munkaterhet jelent, továbbá a legtöbb esetben szükségtelen, így az optimális megoldás talán egy olyan informatikai rendszer lenne, amely által a főbb országos nyilvántartásokhoz a bíróságok is egyszerűen hozzáférhetnének, ha indokoltnak tartják. Ilyen azonban nem létezik, így véleményem szerint amennyiben a bíróban a vádlotti nyilatkozattal szemben kételyek ébrednek, és/vagy egyes személyi körülményeknek előre láthatólag különös jelentőséget kell majd a végleges döntésnél tulajdonítani, e vonatkozásban nem csak érdemes, hanem kifejezetten szükséges bizonyítást felvenni.

10. Az összbüntetésről

A Btk. 92. § (1) bekezdése értelmében, ha az elkövetőt több, határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélik, és az elkövető valamennyi bűncselekményt a legkorábban hozott ítélet jogerőre emelkedését megelőzően követte el, a jogerősen kiszabott büntetéseket össz-büntetésbe kell foglalni.

Az összbüntetés célja az, hogy amennyiben az elkövetővel szemben több, szabadságvesztést jogerősen kiszabó ítélet születik, ugyanakkor mód lett volna az ezek alapjául szolgáló cselekményeket egy eljárásban elbírálni – és így nyilván alacsonyabb tartamú szabadságvesztés került volna kiszabásra –, ezt a helyzetet utólag korrigálni lehessen.

Mindezt, valamint a jogszabály szövegezését figyelembe véve érthetetlen, hogy miért kell az összbüntetési eljárásban vizsgálni az alapítéletek keltét és ezzel együtt a jogerőre emelkedésük időpontját is. Véleményem szerint a kérdés megválaszolásánál mindenekelőtt abban kell állást foglalni, hogy mit tekintünk a büntetőeljárás befejezése időpontjának, az érdemi befejező határozat keltét vagy a jogerőre emelkedését. Amennyiben a határozat jogerőre emelkedésének napját, vajon miért van jelentősége az ítélet meghozatala időpontjának? Ezzel szemben, ha az elsőfokú határozat meghozatalának időpontját tekintjük irányadónak az eljárás lezárulta szempontjából, ez esetben miért van jelentősége a jogerőre emelkedés időpontjának? Alapesetben az elsőfokú határozat megszületése az az időpont,

ameddig az eljárásba „bele lehet nyúlni”, azaz adott esetben egy másik ügyet hozzá lehet egyesíteni. Emellett ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a jogerő napja az a végső időpont, amikor egy eljárást befejezettnek tekintünk.

A jogszabály tehát feleslegesen határoz meg két vizsgálandó időpontot, elegendő lenne a jogerőre emelkedés időpontját nézni. A jogszabály szövegezéséből is az tűnik ki, hogy a jogerőre emelkedés időpontja az irányadó, hiszen ehhez kell igazodniuk az elkövetési időpontoknak. Véleményem szerint elegendő lenne egy olyan jogszabályi megfogalmazás, hogy „mindegyik bűncselekményt a legkorábban jogerőre emelkedett ítélet jogerőre emelkedését megelőzően követte el”.

Az összbüntetés intézménye kapcsán komoly hiányosságként érzékelem továbbá, hogy nincs semminemű jogszabályi rendelkezés arra nézve, hogy a bíróságnak miként kell meghatároznia az összbüntetés mértékét. Tudvalévő, hogy erre vonatkozó instrukciókat egy jogegységi határozatban találunk, amely kötelező erejű ugyan a bíróságokra nézve, de mégsem jogszabály. Megítélésem szerint szerencsésebb volna jogszabályi szinten megfogalmazni azon alapvető irányelveket, amelyek alapján az összbüntetési határozatnak meg kell születnie.

11. A kirendelt védői tisztség megszűnésének esetei

A jogszabályok sajátossága, hogy gyakorta találunk bennük különféle felsorolásokat. Nincs ez másként a büntetőeljárás törvénnyel sem, azonban véleményem szerint van a Be.-nek egy olyan része, nevezetesen a kirendelt védői tisztségre vonatkozó 48-49.§-ok, amelyeket ki kellene egészíteni két taxatív felsorolással arra nézve, hogy a büntető ügyekben eljáró hatóságnak milyen esetekben kell, vagy lehet védőt kirendelnie, illetőleg milyen esetekben és miként szűnik meg a kirendelés. A gyakorlatban ugyanis nem ritkán előfordulnak olyan esetek, amikor a bíróságnak kirendelést érintően kell határoznia, ugyanakkor a döntést nem lehet megfelelő jogszabályi hivatkozással alátámasztani. Ilyen például, amikor a tárgyalás előkészítése szakában több olyan ügy egyesítésére kerül sor, amelyek mindegyikében kirendelt védő jár el, és ezek személye eltérő. Miután ugyanazon vádlottnak nem lehet több kirendelt védője – bár a törvény ezt sem rögzíti, ugyanakkor arról például rendelkezik, ha a vádlottnak több meghatalmazott védője van –, értelemszerűen egy vagy több védő kirendelését vissza kell vonni. Erre vonatkozóan azonban nincs citálható jogszabályi rendelkezés, pedig a végzés a Be. 3.§ (3) bekezdésének köszönhetően fellebbezhető, így adott esetben a másodfokú eljárás próbáját is ki kell állnia.

Azon túl, hogy megítélésem szerint a Be. 48.§-ának a jelenlegi szövegezés helyett legkevesebb két felsorolást kellene tartalmazni, számomra a szóban forgó jogszabályhely kissé „összeszedetlennek” is tűnik. Többek között három fogalommal is operál arra nézve, hogy miként szűnhet meg a védői kirendelés, ezek a felmentés, a más védő kirendelése, illetve a hatályvesztés. Véleményem szerint szerencsésebb lenne egy fogalmat használni – talán a visszavonás megfelelő – amely alkalmazásának eseteit a törvény meghatározná.

Megjegyzendő, hogy a 48.§ szövegezése egyébként eltér a tárgyat tekintve hasonló 45. és 46.§-októl, amelyek taxatív felsorolások arra nézve, hogy mikor kötelező az eljárásban védő részvétele, és hogy ki nem lehet védő.

12. A perújítás egyik sajátos esete

A perújítás egyik sajátos esete, amikor az ítéletet a terhelt távollétében hozták és ő előkerülve, a jogerős ítélettel szemben perújítással él. Ez esetben tehát nem egy újabb bizonyíték kerül napvilágra, ebből fakadóan a bizonyítási eljárás is eltér a klasszikus perújítási eljáráshoz képest. Itt is van ugyan „új bizonyíték”, ez azonban nem más, mint a vádlott vallomása. Ebből fakadóan véleményem szerint alapesetben a bíróságnak nem is kell egyéb bizonyítást lefolytatnia, mint hogy kihallgatja a vádlottat és felolvasással vagy ismertetéssel a tárgyalás anyagává teszi az alapeljárásban felvett bizonyítás iratanyagát. A gyakorlatban számos olyan esettel találkozom azonban, amikor ettől eltérően a perújítást végző bíróság gyakorlatilag a teljes bizonyítást újra lefolytatta, amely jelentős időt emésztett fel, megítélésem szerint feleslegesen.

Kétségtől van olyan helyzetek, amikor ki kell terjeszteni a bizonyítást. Ilyen lehet, ha a vádlott vallomása eltér más vallomástól és emiatt szembesítés indokolt, vagy arra irányuló indítvány merül fel, hogy a bíróság ismételten idézzen meg tanút, mert kérdéseket kívánnak hozzá intézni.

13. A kissé „szétszórt” pótmagánvádas eljárás

Büntetőeljárás jogunk több éve ismeri a pótmagánvadás intézményét, ami – főként a kezdeti időszakot tekintve – meglehetősen népszerű igényérvényesítési forma. A bíróságok dolgát ugyanakkor meglehetősen megnehezíti, hogy a jogintézmény törvényi szabályozása nem éppen kiforrott. A kezdetekben ez számos jogalkalmazási nehézséget eredményezett, azonban a gyakorlat mára elég szépen kidolgozta azokat a megoldásokat, amelyekkel elvárhatóak a jogszabályi hiányosságok vagy éppen ellentmondások számai, így e vonatkozásban különösebb hiányérzetünk nem kell, hogy legyen. Lehet azonban amiatt, hogy a pótmagánvadás jelentőségéhez és jellegéhez mérten meglehetősen szétszórtan találjuk a büntetőeljárás törvényen belül az alkalmazandó szabályokat. Megítélésem szerint indokolt lenne az áttekinthetőség és a könnyebb jogalkalmazás érdekében ezeket egy külön fejezetbe csoportosítani, példának okáért, ahogy azt a magánvádas eljárás esetében láthatjuk.

Egy aforizma szerint az elmélet az, amikor tudjuk, hogy kell valamit csinálni, de nem sikerül; a gyakorlat pedig, amikor meg tudjuk csinálni, de nem tudjuk hogy sikerül. Aki az elméletet és a gyakorlatot együtt alkalmazza: az nem tudja megcsinálni, és nem tudja, miért nem sikerül. A fenti gondolat természetesen a humor szülötte, azonban annyi valóságalapja mindenképpen van, hogy az elméleti és a gyakorlati ismeretek szoros összefüggésben vannak egymással. A bevezetőben már utaltam rá, hogy tanulmányomat kezdeményezésnek is szánom, bízva abban, hogy az általam felvetett problémákra válaszul további hasonló tárgyú – akár elméleti, akár gyakorlati megközelítésű – tanulmányok születnek, amelyek révén egyfajta közös, részben publikálásban tetten öltő gondolkodás alakul ki. Meggyőződésem ugyanis, hogy a jogalkalmazásban nem csak a közvetlen munkatársak között, hanem szélesebb körben is nagy jelentősége van a tapasztalatcserének – hiszen több szem többet lát –, amelyhez nagyszerű színteret tud biztosítani egy rendszeresen megjelenő, sokak által hozzáférhető szakmai kiadvány, és az ahhoz kapcsolódó szakmai összefüggések.

KÁNICS ÉVA¹

Erőszak az iskolában – egykoron és napjainkban

„Ha előről kezdhetném a gyermeknevelést,
fenyegetés helyett festegetésre használnám a kezemet.

Példálózás helyett példát mutatnék.

Nem siettetném a gyereket, hanem hozzáítenék.

Nem a nagyokost játszánám, hanem okosan játszánék.

Komolykodás helyett komolyan venném a vidámságot.

Kirándulnék, sárkányt eregetnék.

Réten kószálnék, bámulnám a csillagokat.

A civakodás helyett a babusgatásra összpontosítanék.

Nem erőszakoskodnék a gyerekekkel, hanem a lelkét erősíteném.

Előbb az önbizalmát építeném, azután a házamat.

Kevesebbet beszélnek a hatalom szeretetéről
és többet a szeretet hatalmáról.”

Diane Loomans

A téma felvetése több szempontból időszerű: sajnos napjainkban rendkívül elszaporodott jelenségről van szó, 2011. október 10. napján e témakörben szervezett konferenciát a Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztálya, melynek keretében jelen tanulmány is a konferencia előtt ismertetésre került, illetve nemrég múlt el **október 2-a, az erőszakmentesség világnapja**. „*A béke kultúrájának és a világ gyermekei erőszakmentességének előmozdítását*” szerette volna elérni az ENSZ, amikor 1998. november 10-én meghirdette a világnapot. 2007. év óta Mahatma Gandhi születésnapján, október 2-án ünnepeljük az erőszakmentesség világnapját.

Az **agresszió** jelensége olyan kortűnet, amely egyre szélsőségesebb megnyilvánulási formáiban jelzi a mai társadalom embere számára, hogy elveszítettük a kapcsolatot igazi önmagunkkal. Az agresszió nem más, mint önismereti válságtűnet. Nem látjuk magunkat, és nem látjuk a másikat sem. Rejtett vágyainkat, álmainkat igyekszünk elfelejteni, és saját csapdánkba ejtjük magunkat. Minél távolabb kerülünk attól, hogy megvalósítsuk valódi lényünket és minél kevésbé vállaljuk döntéseinket környezetünk elvárásai ellenében, annál nyugtalanabbak és feszültebbek leszünk. Ennek csúcspontján megjelenik az agresszió.

---

¹ dr. Kánics Éva bíró, Győri Törvényszék

A latin *agressio* szóból ered, melynek jelentése támadás. Minden olyan viselkedésformát felölel, melynek célja másnak sérelmet vagy kárt okozni. Az ember esetében a sikeres agresszió a másik élőlény elleni erőszakos cselekményben valósul meg, amely irányulhat tárgyakra (rombolás) és az elkövetőre saját magára is (önagresszió).

Az agresszió gyűjtőfogalom, amely bizonyos motivációkat, gondolatartalmakat, érzelmeket és viselkedést ír körül, amely meghatározott személyekre és dolgokra irányul és legtöbbször ártó hatással jár.

Egy másik meghatározás szerint agresszióról beszélünk támadó jellegű magatartás, ellenséges – legtöbbször feszültséggel járó – belső rezdületek, élmények jelentkezésekor, amelyek irányulhatnak a külvilágra, személyre vagy befelé az átélőre magára; lehetnek tudatosak vagy tudattalanok, megmutatkozhatnak közvetlenül vagy közvetve (például bosszúságot okozó ajándék küldése, valakinek az intenzív elhanyagolása), akár átalakult formában is (például elfojtott agresszióból származó szorongás, testi tünetek).

Az iskolai erőszak nem új keletű jelenség, igen régi korokra nyúlik vissza az eredete. Az idők során azonban, ahogy minden más, ez is átalakuláson ment keresztül.

Mind a görög, mind a római iskolákban nagy szigorúság uralkodott, gyorsan előkerült a tanító pálcája. Nem helyeselte a testi fenyték alkalmazását Quintilianus római író. Ezt írta:

„Azt, hogy a tanulókat verjék, a legkevésbé sem helyeslem, bár bevett szokás, és Krüzipposz görög filozófus sem kifogásolja.

Először is csúf és megalázó dolog, és kétségkívül igazságtalan is, ami tüstént nyilvánvalóvá válik, ha a fiatal helyébe idősebbet teszel.

Másrészt ha valaki olyan alantas jellem, hogy szidással nem lehet megjavítani, az a veréstől inkább megmakacsolja magát, mint a leghitványabb rabszolgá.

S végül nincs is szükség az ilyen fegyelmezésre, ha valaki rendszeresen számon kéri a növendékek leckéit.”

Vessző, korbács, nádpálca – iskolai erőszak a XIX. században

Milyen volt régen az iskolában zajló erőszakoskodás? A kérdésre azért nem könnyű válaszolni, mert csak szórványosan állnak rendelkezésünkre olyan írott források, amelyek erőszakos cselekedetéről, történésekről adnak hírt. Nehéz rekonstruálni, hogy milyen testi-lelki bántalmazást szenvedtek el diákok és tanárok egyaránt, ki kinek és hogyan okozott fájdalmat az iskolában, így hát nem könnyű megérteni, hogy mindez miért történt. Egy XIX. századi tantermet általában úgy képzelünk el, hogy a padokban fegyelmezett gyerekek ülnek néma csendben, moccanás nélkül, a szigorú tekintetű tanító pedig pálcáját suhogtatva járkál fel-alá közöttük. A pálca nevelésszökevényként való használata igencsak mindennapos és elfogadott lehetett, és ezt nem csupán képek, ábrák vagy visszaemlékezések alapján gondoljuk így. Az a tény, hogy a vessző alkalmazása a legtöbb esetben nem vont maga után sem bírósági eljárást, sem sajtóbotrányt, szintén a testi fenyték társadalmi elfogadottságára utal.

De ez nem jelenti azt, hogy régebben a diákok ne lettek volna agresszívek a tanárokkal szemben, bár ha ilyen történt, akkor az többnyire nem az iskola falai között zajlott. Vahot Imre (1820-1879, szerkesztő, író, színműíró – a szerző megjegyzése) valamikor a XIX. század első felében volt elemi iskolás Gyöngyösön. Önéletrajzából kiderül, hogy a korbácsolás és vesszőzés nem számított ritka büntetésnek. Ám mindezt sokszor nem maga a tanító végezte el, hanem nagy kamasz tót diákfiúknak osztotta ki a feladatot, akik tanári utasításra lefogták és megbotozták a rendetlenkedőt. Aztán amikor egyszer az egyik fiú a verésbe belebetegedett, felépülése után becsalta oktatóját házához egy pint borra, rázárta az ajtót, majd kapanyéllal úgy elpáholta az áldozatot, hogy az majdnem belehalt. Az ügyből nem lett eljárás, egyik fél sem vitte az iskola felügyeleti szervek vagy bíróság elé az esetet.

A nevelők által a diákok rovására elkövetett bántalmazást egykoron minden bizonnyal a fegyelmezés és a nevelés velejárójának tekintették. Senki sem gondolta azt, hogy a tanárok pálcáját a visszaélés vagy az agresszivitás vezérli, hogy a verés a tanári tekintély és hatalomgyakorlás megnyilvánulása lenne.

De mi az oka annak, hogy régen a vessző, a pálca vagy a korbács a fegyelmezés és a nevelés tartozéka volt? Az európai iskoláztatásban a testi fenyítést úgy fogták fel, mint az önfegyelmet, a bibliai értelemben vett alázat kialakításának eszközét, és a társadalmi erkölcs fenntartásának garanciáját látták benne. A XIX. századi iskolát mintha kaszárnnyából, börtönből és gyárból gyúrták volna össze, itt a rend és a fegyelem kialakítására törekedtek főként azért, hogy a diákok felnőttként majd jó állampolgárok, szorgalmas munkások és hűségesebb hazafiak legyenek.

A XIX. században a gyerekekre mint jövőbeli felnőttekre és állampolgárokra tekintettek – például képeken kis férfiaként és nőkként ábrázolták őket. A családi nevelésnek a testi fenyítés fontos eszköze volt: úgy gondolták, hogy a viselkedési hibák megfélemlítéssel és elrettentéssel korrigálhatók. A XIX. században az apa sokszor azt is elvárta, hogy miután megvesszőzte gyermekét, az kezét csókoljon neki. Az iskolában tulajdonképpen ez a szülői hatalom ruházódott át a tanárookra, akik a nevelők jellemét szinte bármilyen eszközzel alakíthatták: a tanteremben úgy viselkedtek, mint az apa otthon, vagyis teljhatalmú „uralkodóként”. Úgy gondolták, hogy a verést a gyermek állati természetének felülkerekedése indokolja, ugyanakkor az ütlegetés hatékony és könnyen alkalmazható eszköze a növedékek féken tartásának. Csak arra kellett vigyázni, hogy a nyomai ne látszódnak meg a gyermek testén, illetve arra, hogy mindez az osztályterem falai között, mintegy titokban történjen – nem azért, mert a diákok bántalmazása olyan nagy büntetéssel járt volna, hanem mert a pucér fenéken csattanó vessző látványa szeméremsertő. A verés intim cselekedet, nem a nagyközönség elé való – ezért a népiskolában külön kellett büntetni a lányokat és a fiúkat. A gyerekek erkölcsösségéért, lelki üdvükért tehát igencsak aggódtak, testi épségükért azonban jóval kevésbé.

A XIX. században íródott neveléelméleti könyvek a legtöbb esetben megengedhetőnek tartották a diákok testi fenyítését, és csak arra intették a tanárokat, hogy óvakodjanak a túlzott bántalmazástól. Ha óvták őket tőle, akkor nagy valószínűséggel a testi fegyelmezés szélsőségesebb formái is előfordulhattak a tanteremben. Például a hosszú koplaltatás, az arcul csapdosás, a fülek ráncigálása, fejbe vagy hátba verés, hajcibálás, ujjak hegyére ütés, éles hasábfára térdeltetés, csipdesés vagy bikacsök használata. Volt, *„kiket gyermek-korukban tanítójuk tett holtiglan hibásokká; – egy pórlegény, ki a tenyérbe verés sebét genynyel*

folyo tenyerében ma is hordozza, egy mindkét fülére siket fiú, ki e szerencsétlenségbe tanítói kezek miatt esett.”(Vasárnapi Újság, 1855. 03. 11., 10. szám) Az „*oskolába vagy más helyekre zárást*”, rövidebb koplaltatást, „*egy vagy más éteknek elfogását*”, a korbács vagy a vékony pálcácska alkalmazását azonban egyenesen jótékony hatásának gondolták a kor pedagógusai. (Szilasy János: A 'Nevelés' Tudománya. Első kötet. 1827). „*A' vessző nem más-képpen hagznciltasson, hanem hogy a' Tanító annak ágaival a' gyermeknek kinyílt kezére csapjon.*” (Lesnyánszky András: Didaktika és methodika, avvagy a' tanításnak közönséges tudománnya és a' tanítás módgyának tudománnya. 1832) Mindezt mértékletesen, a szülő tudtával és beleegyezésével kell végrehajtani, ezért a testi fenyítést alkalmazó tanítók, tanárok esetével csak akkor találkozunk, ha túlságosan megverték a diákokat, vagy ha a szülő úgy gondolta, hogy az iskolai fegyelmezés az ő érdekeit, tekintélyét sérti. Mint például az alábbi esetben.

1882-ben Schmitt István napszámos panaszt emelt Clair István Szigony utcai iskolai tanító ellen, mert az igen megverte az ő fiát. Először azzal fenyegetőzött, hogy többé nem küldi iskolába a gyereket, majd mivel ezt nem érezte elég hatékonynak, egyik nap az utcán megtámadta a fiát megfenyítő tanítót, és úgy megverte, hogy az napokig nem volt képes munkáját ellátni. Clair azonban nem tett feljelentést Schmitt István ellen.

Két hónap múlva ugyanez a tanító úgy elpáholta osztályának egyik tanulóját, hogy azon a bántalmazás jelei később is meglátszottak. Ám a fiú szülei kiegyeztek a pedagógussal és nem emeltek vádat ellene. Az iskolaszék mégis beidézte és kihallgatta Clairt, aki azt vallotta, hogy Krausz István nevű tanítványának anyja kérte meg őt arra, hogy verje meg a fiát, mivel az iskolakerülő. Hogy kicsit buzgóbban teljesítette a kérést, azt már bánja, de mentségére hozza fel, hogy a megvert diák anyjával azóta már kibékült.

1885-ben Clair megvesszőzte Szieben Nándor tizesztendős tanulót, és az esetet két napilap is megszéllőztette. Mindkét újságban az állt, hogy Clair hangosan számoltatta az ütések, amiknek száma száz körül lehetett. Az orvosi látlet szerint a fiú hét-nyolc napon belül gyógyuló sérüléseit pálcáütések okozták. Clair beismerte, hogy megverte tanítványát, ám azt tagadta, hogy ilyen sokszor csattant volna a fiú hátán a pálcá. A tanító egyébként azzal mentegetőzött, hogy diákja került az iskolát, elhanyagolta feladatait, és igen tiszteletlenül viselkedett vele, az osztály előtt őt kihívó magatartásával provokálta, amikor osztálytársai fele fordulva kacarászott a megrováson. Clair védekezett is, hogy rossz a környék, romlott erkölcsűek a gyerekek, és tettét úgy mutatta be, mint végszükségben alkalmazott nevelői eszközt. Sőt egy kicsit úgy is, mintha ő lett volna az, akit megtámadtak, munkavégzésében akadályoztak, tehát mintha inkább ő lett volna az áldozat. A fővárosi tanács Clairt visszaeső bűnös-ként kezelte. Ugyan nem bocsátották el, de 60 forint bírságot kiróttak rá, aminek megfizetését a tanító megpróbálta elkerülni.

Clair esetének tanúsága szerint tehát az oktatás felügyeletét ellátó szervek a pedagógus által gyakorolt erőszakot nem tekintették jogszerűnek. Csakhogy Clair kedve szerint dacolt e felettes szervekkel, mert nem vette komolyan a figyelmeztetéseket, a fizetési felszólításokat pedig nem teljesítette. Clair úgy gondolhatta, hogy ő nem cselekedett semmi rosszat.

A felügyelő szervek legnagyobb gondja nem a diákok testi-lelki egészsége volt, hanem az, hogy a tanító cselekedete az iskolai intézmény tekintélyét és jó hírnevét sodorta veszélybe. A félelem nem volt alaptalan; az egyik újság ugyanis arról cikkezett – rablógyl-kosságoknak és szerelmi tragédiáknak kijáró terjedelemben –, hogy egy ártatlan, angyal-

arcú kisfiút vert véresre embertelen kegyetlenséggel egy gonosz tanár. A napilap szerint a brutális nevelők erőszakoskodását megakadályozni társadalmi felelősség. A szülők magatartásából azonban nem a gyerekeik testi épsége iránti aggodalom olvasható ki. A probléma egyik fél szemében sem a gyerek és pedagógus közötti erőszakos viszony volt, hanem az, hogy Clair a szülői, illetve állami autoritást megsértette. Schmitt István bosszúja leginkább az apai hatalomba való beleszólás megtorlásaként értelmezhető. Krausz István anyja maga ruházta át a verés jogát a tanárra – ő főleg azzal volt elégedetlen, ahogyan Clair ezt a jogot gyakorolta. Szieben Anna pedig egyenesen anyagi hasznot kívánt húzni fia ügyéből, amikor pénzt követelt a verés ellenében.

A XIX. században nem az volt a kérdés tehát, hogy szabad-e erőszakoskodni az iskolában, hanem sokkal inkább az, hogy ki, mikor, miért, milyen mértékben és formában gyakorolhatja az erőszakot. Az iskola a családhoz hasonlóan, nem működött nyilvános térként, ezért az itt zajló erőszakoskodást a felügyeleti szervek nem tudták szabályozni. A következő században az állam egyre inkább beleavatkozik az oktatásba, a tanintézmények olyan publikus területekké alakulnak át, ahonnan az agressziót ki kell zárni. Az iskolai verés mára már nem intim cselekedet, hanem közügy, a szülők pedig nem ruházzák át nevelői hatalmukat az oktatókra – ezért a testi fenyegetést ma már nem nevelőeszközként, hanem erőszakos cselekedetként értelmezzük.

Iskolai agresszió ma – a bíróság szerepe, a fiatalkorúak elleni eljárásnak az általános szabályokkal szembeni sajátosságai

Amikor más hatóságok, intézmények kimerítették a lehetőségeiket, vagy ha eleve olyan súlyú esetről van szó, amely más lehetőséget nem is kínál, az ügyészség vádemelése folytán kerül az adott ügy a bíróság elé. A megyén belül a bírósági rendszer hasonlóan épül fel az ügyészségi rendszerhez, a hatásköri és illetékességi szabályok is általában ehhez idomulnak.

Nyilvánvaló, a téma címből is adódik, hogy most elsősorban a büntetőjog területéről van szó, így *magára a fiatalkorúak elleni eljárásra a büntetőeljárásról szóló, többször módosított 1998. évi XLIX. törvény (röviden Be.) vonatkozik, melynek 12.§-a a bíróság feladatát az igazságszolgáltatásban jelöli meg.*

A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárást tekintve úgy fogalmaz a törvény, hogy az általános szabályokat az ilyen ügyekben a külön fejezetben (Be. XXI. fejezet) rögzített eltérésekkel kell alkalmazni. A fiatalkorúval szemben az eljárást az életkori sajátosságainak figyelembevételével, és úgy kell lefolytatni, hogy az elősegítse a fiatalkorúnak a törvények iránti tiszteletét.

A fiatalkorúak bíróságának összetétele:

Fiatalkorúak elleni bírósági eljárásban első fokon a tanács elnöke (egyesbíró), másodfokon és – a Legfelsőbb Bíróságot kivéve – harmadfokon a tanács egyik tagja az Országos Igazságszolgáltatási Tanács által kijelölt bíró.

Az első fokú bíróságon a tanács egyik ülnöke pedagógus.

A fiatalkorúak bírósága a felnőtt korú terhelt ügyét is elbírálja, ha az a fiatalkorú ügyével összefügg.

Az ügyész jogkörében a felettes ügyész által kijelölt ügyész (a fiatalkorúak ügyésze) jár el, és fiatalkorúval szemben büntetőeljárásnak csak közvadásra van helye. Magánvadás cselekmények esetében is az ügyész jár el.

A védő részvétele a fiatalkorú elleni eljárásban **kötelező**.

Komoly szerep jut ezekben az eljárásokban a törvényes képviselőnek – jó esetben ez a személy egyezik a szülővel, de nem feltétlenül – , akinek a jelenléti, észrevételezési, felvilágosításkérési, indítványtételi, valamint jogorvoslati jogára a védő jogai irányadóak.

Ha a törvényes képviselővel bármi gond van (nincs vagy nem állapítható meg, hogy ki az, a fiatalkorúval együtt követte el a bűncselekményt, vagy érdekei egyébként is ellentétesek a fiatalkorúval, illetve a törvényes képviselő akadályoztatva van), úgy a gyámhatóság rendel ki **eseti gondnokot**.

A fiatalkorúak ügyében igénybe vehető **bizonyítási eszközök** körében kiemeli a jogszabály, hogy életkorát közokirattal kell bizonyítani, be kell szerezni minden esetben környezettanulmányt, ugyanakkor poligráffal (hazugságvizsgáló) nem vizsgálható.

Előzetes letartóztatásnak az általános okok fennállta esetén is csak akkor van helye, ha az a bűncselekmény különös tárgyi súlya folytán szükséges. Azt vagy javítóintézetben, vagy büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani, elkülönítve a felnőtt korúaktól. Az általános szabály szerint az előzetes két év elteltével megszűnik a fiatalkorúval szemben, bizonyos kivételek azonban vannak.

A tárgyalással kapcsolatban a lényegi szabályok:

A nyilvánosság minden esetben kizárható, ha a fiatalkorú érdeke azt indokolja;

A bíróság elrendelheti, hogy a tárgyalásnak azt a részét, amely a fiatalkorú fejlődését károsan befolyásolhatja, a fiatalkorú távollétében tartsák meg;

Távollétes eljárás kizárt;

A vádlott és a tanú kihallgatását a tanács elnöke végzi, majd az arra jogosultak kérdeznek;

A környezettanulmányt a tárgyaláson ismertetni kell; és

Az ügyész a javítóintézeti nevelés intézkedés meghatározott mértékére nem tehet indítványt.

A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás alá tartoznak:

- a fiatalkorúak (14 és 18 év közöttiek) által elkövetett bűncselekmények miatt indult ügyek,
- a fiatalkorúak és a felnőtt korúak összefüggő büntetőügyei.

A gyermekkorúak ügyei a vádemelésig nem jutnak el, a bíróság legfeljebb tanúként találkozik gyermekkorúval az eljárásában.

Az agresszió különböző formákban valósul meg, ezek egy része félelmet kelt ugyan, de még nem a bűncselekmény kategóriája (kiabálás, káromkodás, megszegyenítés, kiközösítés, stb.), míg a másik csoport konkrét bűncselekményt valósít meg, mint – a leggyakoribb esetekben – a *becsületsértés* (Btk. 180.§), *kényszerítés* (Btk. 174.§), *személyi szabadság megsértése* (Btk. 175.§), *testi sértés* (Btk. 170.§), *zsarolás és rablás* (Btk. 321. és 323.§-ok), *közfeladatot ellátó személy elleni erőszak* (Btk. 229-230.§) – a konkrét eset ismertetés során azonban olvashatunk majd *garázdaságról* (Btk. 271.§), *kerítésről* (Btk. 207.§), *vagy szemérem elleni erőszakról* (Btk. 198.§) is.

Tényállások napjaink bírói gyakorlatából (a teljesség igénye nélkül)

1. A fiatalkorú vádlott általános iskolában tanult, osztálytársai, illetve az iskola tanulói tudták róla, hogy erőszakos jellegű cselekmény, csoportosan elkövetett rablás miatt büntetőeljárás folyik ellene, mert egy mobiltelefont vett el egy másik személytől erőszak alkalmazásával.

A vádlott 2005 októberében az iskola udvarán odament osztálytársához (sértett) és megfenyegette azzal, ha nem ad neki 2 000 Ft-ot, úgy győri barátaival megvereti. Mivel a sértettnek is tudomása volt a vádlottal szemben folyó eljárásról, ezért a kéréstől megijedt, azonban rögtön nem adott pénzt a vádlottnak, aki ezt követően többször megfenyegette és követelte a pénzt, többek között azt is mondta neki: „Remélem hozod a pénzt, mert különben tudod, hogy mi lesz!”

A fenyegetések hatására a sértett végül jobbnak látta a követelt pénzt átadni a vádlottnak, így azt át is adta. Ezen azonban „vérszemet kapva” a vádlott két hét múlva 1 500 Ft-ot követelt veréssel fenyegetőzve, azonban a sértettnél nem volt pénz, így a fenyegetés hatására a sértett átadta a nála lévő, 5 000 Ft értékű mobiltelefont, amit a vádlott értékesített. Ám a telefont megvásároló személy tudomást szerzett a telefon eredetéről, így azt visszaadta a sértettnek.

Miután a vádlott észrevette, hogy a telefon visszakerült a sértetthez, őt ismét a telefon átadására szólította fel. A sértett a korábbi fenyegetések hatására a telefont ismét átadta a vádlottnak.

Röviddel ezután az iskola nevelői tudomást szereztek a történetről, értesítették a rendőrséget, az eljárás megindult, a telefon lefoglalásra, kiadásra került (*súlyos fenyegetéssel elkövetett zsarolás büntette és további vagyon elleni bűncselekmények miatt is a bíróság a vádlott 2 év javítóintézeti nevelését rendelte el*).

2. A fiatalkorú I.r. vádlott 2010. november 20-án 8.00 óra után pár perccel érkezett meg az általános iskolába. A tanterembe belépve szóváltást kezdeményezett az ugyancsak fiatalkorú II.r. vádlottal, akinek azt kiabálta, hogy „Mit akarsz te, mit hazudozol, nem félsz?” és meglökte őt. A II.r. vádlott visszalökött, kölcsönös lökdösődés alakult ki. Mindkét vádlott bemérgesedett és a II.r. vádlott egy alkalommal ököllel állon ütötte az I.r. vádlottat, majd

ezután kölcsönösen ököllet ütötték egymást. A tanteremben jelen lévő tanár megpróbálta szétválasztani őket, közükük lépett és az egyik vádlott véletlenül egy alkalommal megrúgta, míg a másik véletlenül egy alkalommal fejen ütötte.

A kölcsönös bántalmazás során az I.r. vádlott a II.r. vádlottat úgy ellökte magától, hogy az nekiesett a terem hátsó részében, a kerekes székében ülő osztálytársának és őt asztallal együtt fél métert tolt.

A vádlottakat a segítségkérésre a tanterembe érkező két férfi tanár választotta szét.

A tanárnő a vádlottakkal szemben, illetve a vádlottak egymással szemben magánindítványt nem terjesztettek elő *(társtettesként elkövetett garázdaság vétsége miatt a bíróság a vádlottakat 1-1 évre próbára bocsátotta).*

3. A már felnőtt korú vádlott egy korábbi sérelméből fakadóan felelősségre kívánta vonni a gyermekkorú sértettet, ezért 2007. május 9-én 08.00 óra körüli időben bement a település általános iskolájába, ahol az őt távozásra felszólító tanárnővel minősíthetetlen hangnemben kiabált, mondván „ki a faszt érdekel, menjen a picsába...”

Ezt követően a vádlott berontott az osztályterembe, ahol a gyerekkorú sértettet kereste, a teremben éppen tanító, elé álló tanárnőt félre lökte, majd a padban ülő sértetthez lépett és „jó kurva anyádat!” felkiáltással, nagy erővel bal lábbal tarkón rúgta, amitől a sértett a padot lefejelte.

Eközben a tanárnő ismét távozásra szólította fel a vádlottat, aki „ne pofázzá mer bebaszok kettőt neked és beültetek a csapba!” kifejezésekkel illetve, majd az osztálytermet és az iskolát elhagyta.

A sértett a rúgás következtében tarkójának zúzódását szenvedte el, mely sérülés nyolc napon belül gyógyult, e tekintetben a sértett törvényes képviselője magánindítványt terjesztett elő *(garázdaság vétsége, testi sértés vétsége és további vagyon elleni és testi sértéses bűncselekmények miatt a vádlottat, mint különös visszaesőt a bíróság halmazati büntetésül 1 év 4 hónap – végrehajtásában 3 év próbaidőre felfüggesztett – börtönbüntetésre ítélte megállapítva, hogy a próbaidő alatt pártfogó felügyelet alatt áll).*

4. I. és II.r. vádlottak fiatalok, akik 2005 novemberében elhatározták, mindketten Pápára mennek és elviszik magukkal a 16. életévét betöltött iskolatársukat (sértett), akit megkísérelnek rábíni arra, hogy folytasson részükre prostitúciós tevékenységet.

Ennek érdekében megkeresték az általános iskolában a sértettet és rá akarták venni arra, hogy végezzen prostitúciós tevékenységet úgy, hogy a kapott pénzen majd megosztoznak. Azért, hogy „kérésüknek” nyomatékot adjanak, a vádlottak közölték a sértettel, amennyiben nem csatlakozik hozzájuk és nem megy velük Pápára, úgy meg fogják verni.

A sértett az I.r. vádlottól már korábban elszenvedett bántalmazás miatt tartott a vádlottaktól, ezért színleg igent mondott. Megbeszélték, hogy másnap iskolakezdés előtt egy gépkocsi várja majd a sértettet, amivel közösen Pápára mennek.

A sértett, mivel nem kívánt prostitúciós tevékenységet folytatni, másnap reggel később ment iskolába, ahol ténylegesen őt gépkocsi nem várta, azonban a délutáni órákban a vidéki buszpályaudvaron a sértett véletlenül összetalálkozott a vádlottakkal, őt a vádlottak szidalmazták és ismét megpróbálták rábíni, hogy részükre prostitúciós tevékenységet folytasson.

Ennek során az I.r. vádlott a sértettet arcul ütötte, fejbe vágta, míg a II.r. vádlott szintén arcul ütötte, majd fellökte. A bántalmazás során a sértettnek sérülései nem keletkeztek.

Miután a fentiek miatt feszült viszony alakult ki a vádlottak és a sértett között, ezért a vádlottak 2006. februárjában megpróbálták rábírní a sértettet, hogy velük menjen ki az utcára, amit a sértett megtagadott, mire a vádlottak szidalmazták, majd az I.r. vádlott egy alkalommal tenyérrrel arcul ütötte, amitől a sértett nyolc napon belül gyógyuló sérülést szenvedett. A bántalmazásnak az vetett véget, hogy az iskolában dolgozó egyik tanárnő a vádlottakat és a sértettet szétválasztotta *(a vádlottak további hasonló cselekményeket is elkövettek, így összességében több rendbeli tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére, erőszakkal, fenyegetéssel elkövetett kerítés büntetvének kísérlete, könnyű testi sértés vétsége és tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett személyi szabadság megsértése büntetvének kísérlete miatt a bíróság mindkét vádlott 2 évi javítóintézeti nevelését rendelte el).*

5. A fiatalos lány vádlott 2006. szeptember 6-án a gyermekvédelmi központ gyermekotthonának egyik termében, előzetes szövtáltást követően bántalmazta egyik nevelőjt oly módon, hogy a sértett haját megtépte, majd egy alkalommal ököllel megütötte a sértett száját.

Ezután a vádlott az otthon egyik hálószobájának ajtó üvegét, valamint a padlásajtó üvegét berúgta és ezzel 20.000.-Ft-ot meg nem haladó értékben kárt okozott.

A sértett az öt ért bántalmazás következtében az arca zúzódásával és az alsó ajka zúzott sebével járó sérüléseket szenvedett, melyek gyógytartama nyolc napon belüli, magánindítványát az eljárás során előterjesztette *(közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntette, rongálás vétsége és könnyű testi sértés vétsége miatt a bíróság a vádlottat 1 évre próbára bocsátotta, megállapítva, hogy a próbaidő alatt pártfogó felügyelet alatt áll).*

6. I. és II.r. vádlottak fiatalos lányok, akik 2008. november 17. napján, a délelőtti órákban zavarták a tanítási órát az általános iskolában. Az órát tartó tanár rájuk szölt, ám magatartásukon ezt követően sem változtattak, ezért két, ugyancsak fiatalos osztálytársuk (későbbi sértettek) is felszölitotta a vádlottakat, hogy maradjanak csendben, mert öök figyelni, tanulni szeretnének. A vádlottak ekkor megfenyegettek a sértetteket, hogy ezért a tanítás után még számolni fognak.

A sértettek a tanítást követően az iskola közelében lévő buszmegállóba mentek – a vádlottak korábbi fenyegetése miatt felnőtt kísérettel –, ahol megjelentek a vádlottak és az I.r. vádlott már felnőtt korú nővére és a sértetteket felelősségre vonták az óra közbeni megjegyzésük miatt. Miközben a vádlottak folyamatosan szidalmazták, kurvának neveztek a sértetteket, s azzal fenyegetözték, „ha bemész a suliba, meghalsz”, a III.r. vádlott először az egyik sértetthez lépett, a hajába markolt, abból több hajcsomót is kitépett, majd a másik sértett haját is megtépte, valamint az arcát megkarmolta. A vádlottak a két sértettet a busz megérkezéteig folyamatosan szidalmazták.

A fenti ügy I. és II.r. vádlottja, valamint az I.r. vádlott ugyancsak fiatalkorú lánytestvére, mint IV.r. vádlott 2009. áprilisától októberéig több esetben – gyerekkorú két társuk segítségével – a tanórák közötti szünetben berángatták a gyerekkorú sértettet az iskola WC-jébe, ahol felszólították, hogy a ruháit vegye le, aminek a sértett általában nem tett eleget, ezért a gyerekkorú társak segítségével őt lefogták, levetkőztették, levették pulóverét és nadrágját, amelyet elvettek tőle, majd saját, koszos ruháikból öltöztették fel a kislányt.

Az első alkalom után pár héttel az I.r. vádlott átadott a sértettnek egy papírfecnit, amire felírta, hogy másnapra a sértett vigyen neki 1 db nadrágot, 1 db csuklyás pulcsit, 1 db mell-tartót, 1 db tangát és 1 db táskát. Az I.r. vádlott meg is fenyegette a sértettet, hogy „meg fog halni, ha nem viszi másnapra a ruhadarabokat”. Másnap a vádlottak felszólították a sértettet, menjen be velük a WC-be, ahol ő átadta a kért ruhákat a II.r. vádlottnak.

Nem sokkal később a II.r. vádlott átadott egy levelet a sértettnek, amire felírta, hogy neki egy nadrágot, egy pulcsit, egy szandált és egy szíjat hozzon másnapra és ráírta azt is, „hozd el, vagy meghalsz”. A sértett nagyon félt, hazament, összeszedte a ruhadarabokat és másnapra bevitte az iskolába, amit szintén a WC-ben adott át a vádlottaknak, valamint a két gyerekkorú elkövetőnek.

Emellett a vádlottak még több esetben is felszólították a sértettet különböző ruhane-mük átadására, s hogy követelésüknek nyomatékot adjanak, meg is fenyegették őt, hogy amennyiben nem hozza a kért ruhákat, úgy meg fogják ölni. A fenyegetéseket a gyerekkorú sértett komolyan vette és félelmében minden esetben eleget tett a vádlottak követelésének.

A 2009/2010. tanévben tovább folytatódott a fenyegetések. 2009. szeptemberében a vádlottak és két gyerekkorú társuk az iskola WC-jében ismét fenyegették, sőt már bántalmazták is a gyerekkorú sértettet, levették róla a ruháit, ráadták az I.r. vádlott piszkos ruháit, valamint az I.r. vádlott elvette a sértett 5.000.-Ft értékű mobiltelefonját. Ezt követően kör-beállták a sértettet, mindenki nekiment, tenyérral arcon ütötték, rugdosták, majd kilökték a WC ajtón *(társtettesként elkövetett garázdaság büntette, rablás büntette és zsarolás büntet-te miatt a bíróság halmozati büntetésül a fiatalkorú vádlottakat 1 év 6 hónap, 1 év 4 hónap, illetve 1 év fiatalkorúak fogházára, míg a felnőtt korút 6 hónap börtönre ítélte).*

7. A fiatalkorú vádlott 2008 februárjában az általános iskola 8. osztályos tanulója volt, magatartásbeli problémákkal küzdött az iskolában, kisebb vagyon elleni cselekményeket követett el. Szexuálisan még éretlen személyiség volt, inkább feminin, passzív alap beállítottsággal. Szexuális kapcsolata ez időben még nem volt, azonban már társkapcsolatot folytatott a vele egykorú barátnőjével, emiatt ki nem élt szexuális késztetési voltak.

Az egyik februári napon a gyerekkorú sértett a szintén gyerekkorú barátjával az általános iskolába futball-edzésre mentek. Beléptek az öltözőbe, ahol rajtuk kívül más nem tartózkodott, azonban mielőtt elkezdtek volna átöltözni, megjelent az öltözőben a vádlott két fiatalkorú osztálytársa társaságában. A vádlott ekkor odalépett a 8. életévében járó sértetthez. Miközben a saját nadrágját és alsóneműjét letolta, a sértett fejét megfogta és azzal a felszólítással, hogy „kapd be a faszomat”, a sértett fejét magához húzta és nemi szervét a sértett szájához érintette.

Ezután a vádlott a sértettet az ingénél fogva behúzta a közeli WC-fülkébe, az ajtót magukra csukta. A vádlott társai ekkor az öltözőt elhagyták, de az öltöző nyitott ajtaja előtt

megálltak. A vádlott a sértettel körülbelül 5 percet tartózkodott a WC-ben, miközben a gyerekkorú sértett hallhatóan sírt.

Ezután a sértett és őt követve a vádlott – már felhúzott nadrággal – a WC-fülkéből kijött, a vádlott csatlakozott a kint várakozó társaihoz és eltávozott *(szemérem elleni erőszak büntette miatt a bíróság a vádlottat 1 év 4 hónap – végrehajtásában 3 év próbaidőre felfüggesztett – fiatalkorúak fogházára ítélte, megállapítva, hogy a próbaidő alatt pártfogó felügyelet alatt áll, a másodfokú bíróság pedig külön magatartási szabályokat írt elő a pártfogó felügyelet tekintetében).*

8. A vádlott fia 2006 decemberében az általános iskola 7/b. osztályos tanulója volt. 2006. december 14-én a testnevelés órát követően, az órát tartó iskolaigazgató (későbbi sértett) a vádlott fiát fegyelmezési okokból tenyérrel egy ízben arcul ütötte.

A gyerekkorú ezt követően az iskolából eltávozott, a közelben dolgozó édesapjának – a saját verziója szerint – elmondta a történeteket, majd visszament az iskolába, ahol az osztályfőnökével közölte, hogy „másnap az édesapja bejön és szétveri az iskolát az igazgatójával együtt”.

A vádlott másnap reggel 7.45 órakor az iskolában, az igazgatói iroda előtt várta az iskolaigazgatót, akit a „pofon vágtad a fiam” kijelentés kíséretében egy esetben ököllel arcon ütött. A sértett az ütéstől megsédült és nekiesett a folyosó másik felén lévő könyvtár ajtónak. Ezután a sértett a vádlottat, valamint az időközben ugyancsak megjelenő gyerekkorút behívta az irodába, ahol megpróbálta tisztázni az előző napon történeteket a vádlottal. Ez azonban nem járt sikerrel, olyannyira, hogy a vádlott az irodában is ököllel kezdte ütni a sértett arcát, aki megpróbált védekezni úgy, hogy mindkét karját az arca elé tette, de így is számos ütés érte az arcát.

A sértett az iroda sarkáig hátrált, ott bekuporodott a sarokba. A vádlott tovább ütötte a sértett fejét ököllel, majd elkezdte rugdosni, eltalálva egy-egy esetben az arcát, bal szemét, míg több ízben a veséjét és a háta bal oldalát.

A sértett az őt ért bántalmazás következtében a bal arc-fele vérbeszűrődéses, hámzúzódásos, inhártyája vérzéses, bal mellkas-fele hámzúzódásos, XI. bordája töréses sérüléseit szenvedte el, melyek közül a borda törés 8 napon túl gyógyuló *(közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntette és súlyos testi sértés büntette miatt a bíróság halmazati büntetésül a vádlottat 1 év 6 hónap – végrehajtásában 3 év próbaidőre felfüggesztett – börtönbüntetésre ítélte).*

A fenti esetek Győr-Moson-Sopron megye bíróságainak gyakorlatából kerültek kigyűjtésre, azonban az ország egyetlen szeglete sem mentes az erőszaktól, még akkor sem, ha vizsgálatunk tárgyát jelen esetben elsősorban a fiatalkorúak adják az iskolai erőszak kapcsán. Nemrég a következő cikk jelent meg az egyik heti lapban:

„Annyit láttam, hogy jön felém egy ököl. Felemeltem a kezem, és próbáltam védeni magam. Őrült szemekkel nézett, hangosan lihegett, és olyan volt, mint aki nincs magánál – így emlékszik vissza a 15 éves Balázs a támadójára.

A kamasz néhány hete szülinapot ünnepelt a barátnőivel egy budapesti szórakozóhelyen. Már hazafelé indultak, amikor egy idősebb fiúkból álló társaság beléjük kötött. Balásznak eltörték az arc- és az orrcsontját, a retinája pedig két helyen is berepedt, így kis

híján megvakult. A fiú nem ismerte a támadóit, nem is provokálta őket, fogalma sincs arról, miért hagyták helyben.

Édesanyja, dr. Császár Noémi klinikai szakpszichológus azt meséli, hogy amikor meglátta összevert gyermekét, sokkot kapott.

A diákcsinny és a bántalmazás között a határ ott van, ahol az egyik ember már szenved attól, amit a másiktól kap. Nincs olyan helyzet vagy indok, amiért egy ember kezét emelhet a másikra!

Balázs esete nem egyedülálló. Néhány hónappal ezelőtt három gyulai srác ittasan, cigarettát követelve rontott rá egy kollégiumi társára. A fiút lefogták, és miközben a mellbimbóját csavargatták, megpofozták, ököllel arcon vágták, lefejezték, szidalmazták, leköpdösték, összerugdosták a mellkasát és a nemi szervét.

Ebben az ügyben még tart a bírósági tárgyalás, de egy két évvel ezelőtti, hasonló balhé kapcsán már megszületett az ítélet. Akkor hét kerepesi középiskolás – két fiú és öt lány – támadta meg az egyik iskolatársát. Az eset talán ki sem derült volna, ha az egyik diák nem veszi fel a történeteket a telefonjával, és nem teszi ki azt az internetre. A videóból botrány lett, az iskola ezek után kénytelen volt feljelentést tenni... És hogy mi volt a támadás oka? Az egyik verekedő ezt vallotta a rendőrségen:

Nem bántottam volna, ha nem uszítanak annyira. Hatott rám, hogy mindenki odamegy és megveri.

Mindössze ezért kellett egy kislányt hosszú percek alatt pofozni, hasba rúgni, és a haját felgyújtani. A rendezett családból érkező, jól tanuló diákokat a bíróság két-, illetve egyéves próbaidőre bocsátotta.”

A tanulmányt mindezek után dr. Kovács József bioetikus szavaival zárom: **„Még az egészen apró támadást sem szabad eltűrni, mert ezek az esetek vezetnek a későbbi tragédiákhoz. Az elégedetlensége és a sérelmei kulturált kifejezését mindenkinek meg kellene tanulni, illetve meg kellene tanítani. Ha egy diák agresszív, az azért van, mert másképp nem tudja kifejezni a dühét, az elégedetlenségét és a frusztrációját.”**

Felhasznált irodalom:

Ne bánts! Tájékoztató kiadvány az iskolai agresszióról – a Tükörterem Egyesület szerkesztésében és a DIPA Egyesület kiadásában

Miklya Attila: Kegyetlen kamaszok – Blikk Nők

Mészáros István: Mióta van iskola? – Móra Ferenc Könyvkiadó 1982

http://www.budapestedu.hu/agresszio/agressz_pedagogus/agressziofogalom.html

<http://www.matud.iif.hu/06jan/03.html>

Felhasznált jogszabályok:

1978. évi V. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

A női bűnözés az újabb kriminológiai irodalomban

Előszó

Napjainkban egyre többet foglalkozunk a nők által elkövetett bűncselekményekkel, a női bűnözéssel. Ez a vizsgálódás azonban egészen új, hiszen csak a modern kriminológiai irodalom kezdett foglalkozni a bűnözés nemek közötti megoszlásával, azok különbségeivel.

A női bűnözés ugyanúgy a bűnözés egy szeletének tekinthető, mint a fehérgalléros, vagy akár a fiatalkorú bűnözés. A téma azért is igényel külön figyelmet, mert az elmúlt évtizedek során jelentősen megnőtt a nők által elkövetett bűncselekmények száma, egyre inkább önállóak bűncselekményeik, sőt, sok esetben brutálisabbak, kegyetlenebbek tetteik elkövetése során, melynek hátterében valószínűleg az emancipációs életvitel áll. Az ENSZ 1970. évi IV. és 1975. évi V. kongresszusa mondta ki: a női bűnözés nem elhanyagolható, nem jelentéktelen. A rendelkezésre álló adatok alapján levonható a következtetés, hogy veszélyessége a társadalomra nézve a jövőben világszerte növekedni fog, formájában és arányaiban nagy változás várható.²

Véleményem szerint azért kell megkülönböztetni az elkövetőket a nemük szerint, mert így sokkal megbízhatóbb képet kapunk jellemükről, illetve arról, hogy miért követték el a bűncselekményt, hiszen motivációjuk sokban különbözik a fiataloké és a férfiaké indokaitól. A nők általában kevésbé vesznek részt fegyveres, erőszakos akciók elkövetésében, sokkal inkább lelki okokból követnek el büntetendő cselekményt, az esetek többségében családi kényszer hatására lesznek bűnözővé, vagy sok esetben lelki trauma, szexuális trauma hatására "kényszerülnek" ezt az utat választani.

Gyakran a rossz családi háttér hatására lépnek be a legtöbb esetben koedukált bűnbándákba, ahol férfi társaik sok esetben kényszerítik őket szexuális szolgáltatások nyújtására. A bándákban általában a kiszolgáló szerepet töltik be, férfi társaikhoz képest is alárendelt helyzetben élik mindennapjaikat.³ De találhatunk példát csak nőkből álló bandára is, ilyen a New York-i „Latin Queens” is.

Összegezve elmondható, hogy a női bűnözést vizsgálni nagyon érdekes és összetett feladat. Ebben a kérdésben nemcsak a pusztán tényeknek van nagy jelentősége, hanem sokkal inkább figyelemmel kell lennünk a lelki okokra, múltbeli sérelmekre, gyermekkorra,

---

1 Szabó Anna, joghallgató, ELTE-ÁJK

2 Délmagyar.hu: Női bűnözők: kényszer vagy önálló döntés? 2010. július 3. http://www.delmagyar.hu/kulfold_hirek/noi_bunozok_kenyszer_vagy_onallo_dontes/2166661/

3 Gönczöl Katalin-Kerecsi Klára-Korinek László-Lévay Miklós: Kriminológia-Szakkriminológia. Complex Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2006, 555-556.o.

szexualitásra, illetve a jelenben megjelenő valamennyi körülményre, amelyek a nőkre oly mértékben hatnak, hogy akár végzetes tettek elkövetésére is képessé válhatnak.

Dolgozatom legfőbb forrásául Raskó Gabriella női bűnözéssel foglalkozó könyve szolgál, ennek alapján megkísérlem jellemezni a női elkövetőket és elemezni a bűnelkövetés okait. Bemutatom a női bűnözésről született elméleteket, a nők bűnözésben való részvételi arányát, illetőleg kiemelten foglalkozom a nők által elkövetett élet és testi épség ellen irányuló bűncselekményekkel, gyermekgyilkosságokkal és röviden szólok a prostitúcióról is.

Elméletek a női bűnözésről

Az a tény, hogy a női bűnelkövetők aránya alacsonyabb, mint a férfiaké, számos szociológust és kriminológust késztetett arra, hogy ennek okát megfejtsék. Több irányzat hatott a kutatókra és sok olyan tézis van, amelynek az ellenkezőjét is bizonyítani lehet, így még ma sem állíthatjuk, hogy sikerült egy egységes elméletet kidolgozni.

A XIX. században jelent meg az a nézet, amely a nemek közti különbségeket biológiai tényezőknek tulajdonította. Ezen elmélet kidolgozóihoz, jeles képviselőihez tartozott Cesare Lombroso illetve William Ferrero is.

Az evolucionista elméletek a női degenerációt sokkal súlyosabbnak minősítették, mint a férfiak esetében, de ritkábbnak tartották. Az 1930-as években – többek között Freudnak és a Glueck házaspárnak köszönhetően – egyre inkább előtérbe kerültek pszichológiai és szociológiai elméletek.

Az 1950-es években kialakult egy olyan nézet, amely szerint a nők aránya nem csekélyebb a bűnözés tekintetében, hanem esetükben a látenciának sokkal nagyobb szerepe van.

Az 1970-es évek liberalizációs, emancipációs elméleteinek alapjául a nők egyre erősödő, társadalmi és gazdasági szerepvállalása szolgált.

Ahogy említettem, kezdetben a testi különbségeken, rendellenességeken alapuló elméletek határozták meg a kutatás fő vonalát.

Lombroso és Ferrero úgy vélték, hogy az ember öröklött, külső tulajdonságok alapján determinált, azaz előre meghatározott az ember sorsa. Lombroso alkotta meg azokat az ismérveket, amelyek alapján valamely személyt született bűnözőnek kell tekinteni. Vizsgálatai során megállapította, hogy a nők 14%-a tekinthető „született bűnözőnek”, ez az arány férfiak esetében 31%-ra tehető. A nőt testi fejletlensége miatt alacsonyabb rendűnek tartja a férfinál. Lombroso úgy véli, hogy fizikai gyengesége okán a nő nagyobb mértékben hajlamos a kegyetlenségre, mint a férfi. A női bűnözés alacsony voltát pedig azzal indokolja, hogy a nők testi ereje és intelligenciája alacsonyabb, mint a férfiaké. Lombroso a női bűnözést a nőiességből való kitörési kísérletnek tartja.

Más szerzők, mint például Irk Albert, Weinberg, Weininger a női bűnözés ritkább előfordulását a nő intenzív nemiségében látják. Lombroso, Ferrero, Irk, Weinberg és Weininger mind a biológiai determinizmus hívei közé tartoznak, véleményük szerint a fizikai tényezők indokolják azt, hogy a női bűnözés volumene csekélyebb.

Irk Albert nézete szerint a nők sokkal nagyobb mértékben tekinthetők szexuális lényeknek, mint a férfiak, ennek alapjául a férfitől való függést tekint. Ez a helyzet teremtette

meg azt, hogy a nemi viszonyt egyúttal gazdasági viszonyoknak is tekintette. Irk szerint a vörösvérsejtek számából is következtetés vonható le a női bűnözés tekintetében. Úgy tartotta, hogy a nők vére kevesebb vörösvérsejtet tartalmaz, ami ahhoz vezet, hogy az agykéreg nem jut elegendő táplálékhoz, ennek hatására nem tud olyan jól működni a nők agya, mint a férfiaké.

A biológiai irányultságú megközelítések közé tartoznak a kromoszómakutatások is. John Cowie és Eliot Slater angol kutatók vizsgálataik során megállapították, hogy a kromoszómák, nevezetesen a férfi Y kromoszóma kapcsolatban áll a bűnözéssel. Ha egyes személyeknél egynél több Y kromoszóma található (XYY – Jacob-szindróma), akkor ezen személyek hajlama a kriminalitásra nagyobb. A női kromoszóma vizsgálatok azonban nem hozták meg a várt eredményt. Például a Telfer-Richardson féle vizsgálattal nem sikerült bebizonyítani, hogy a rendellenes kromoszóma többlet miatt nagyobb a bűnözői hajlam. Az elítéltek vizsgálata során alig találtak olyan nőt, aki kromoszóma-rendellenességgel bírt volna, a büntetlen személyek között viszont jóval nagyobb arányban találtak eltérést.⁴

Léteznek olyan biológiai megközelítések is, amelyek szerint a bűnözés hátterében a nemzéssel kapcsolatos élettani fázisok (menstruáció, szülés, klimax) állnak. Ezeket a fázisokat "kivételes állapotoknak" nevezzük.⁵ A kutatók többsége szerint a hormonális változások befolyásolják a nők viselkedését, így a bűnelkövetésben is fontos szerepük van. Már Lombroso és Ferrero is folytatott ebben a témában vizsgálatokat. Kutatásuk során megállapították, hogy a vizsgálati csoportba tartozó 80 letartóztatott nő közül 71 a menstruáció ideje alatt követte el cselekményét. A XX. század elején európai kriminológusok is végeztek ilyen vizsgálatokat. Bűnelkövetés szempontjából meghatározó élettani folyamat a szülés és az azt követő állapot is, hiszen sok nő ezek idején követ el élet elleni bűncselekményeket. A klimax is hasonló hatással lehet a nők kriminalitására.⁶

A következő csoportba tartoznak azok az elméletek, melyek szerint a nők kriminálódásának okát nem a fizikumban, nem a biológiai különbségekben kell keresni, hanem az sokkal inkább a szocializációval magyarázható. Ezek szerint a társadalmi hatások, a kontroll és az elvárások miatt alacsonyabb a nők aránya a bűnözésben.

Adolf Quetelet már a XIX. században megfogalmazta, hogy a nők életmódja és szokásaik, sajátos viselkedési formáik eredményezik azt a tényt, hogy részvételük a bűnözésben csekélyebb, mint a férfiaké. Érdekes, hogy még Lombroso is – aki teljes mértékben a biológiai determinizmus híve – elismeri azt, hogy a szülői „nemtörődömség” hatással van a nőkre, főként a tolvajlás és prostitúció tekintetében. Érzékeli, hogy a nők életében a szülői, társadalmi hatások jelentősebbek, sokkal inkább befolyásolják a bűnözési hajlandóságot. Nagyon érdekesnek találom, hogy Lombroso rávilágított arra, milyen óriási feszültség játszódhat le például vidékről felkerült háztartási alkalmazottak esetében, mivel társadalmi helyzetükből adódóan sokszor megalázzák, semmibe veszik őket. Ennek a társadalmi feszültségnek akár tragikus következményei is lehetnek. Erre jó példa az irodalomból Édes

---

4 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 275-290.o.

5 Korinek László: Bűnözési elméletek. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006, 201.o.

6 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 296-301.o.

Anna esete, amely nem kitalált történet, Kosztolányi a valóban jogerősen elítélt Schmidt Anna történetéből indult ki.

A XX. század eleji tudósok közül sokan azon az állásponton voltak, hogy a nők bűnelkövetésben való kisebb közreműködése gazdasági-szociális önállótlanáguk és társadalmi helyzetük eredménye.

A társadalom, valamint a környezet hatását emelte ki a Glueck házaspár is az 1930-as években végzett kutatásokban. Kísérletük során 500 elítélt nőt vizsgáltak. Megállapították, hogy az iskolázottságnak, a családi háttérnek nagy szerepe van. Többségük családjá műveletlen, ők maguk is iskolázatlanok voltak, gyakran csavarogtak, alkalmi munkákból tartották el magukat. A kutatás során megállapítást nyert az is, hogy az elkövetők közel 60%-a csonka családból származik. Ezek alapján vonták le azt a következtetést, hogy a káros környezeti hatások hajlamosabbá teszik a nőket a kriminalitásra.

Otterström a II. világháborút követően Svédországban a mikrotársadalom, vagyis a közvetlen környezet hatását vizsgálta. Arra a megállapításra jutott, hogy nőknél a környezeti hatások sokkal jobban dominálnak, mint férfiaknál. A megkérdezett hölgyek esetében csonka család, szegénység, iskolázatlanság volt megfigyelhető.

Wattenberg és Saunders detroiti vizsgálata is azt próbálta igazolni, hogy a családnak kriminogén hatása lehet. Az elítélt nők többségénél rossz családi és társadalmi kapcsolatokat, alacsony iskolázottságot tapasztaltak. Nézetük szerint a külső és a belső kontroll az, ami távol tartja a nőket a bűnözéstől. A belső kontroll voltaképpen a nevelés hatására alakul ki, a lányokba már kiskoruktól belenevelik az elvárt magatartásokat. A külső kontroll a szűk környezet ellenőrzését jelenti. Sok esetben a család nem engedi meg a lányoknak ugyanazokat a magatartásokat, mint a fiúknak. Például a fiúknak sokkal korábban van lehetőségük arra, hogy ne töltsék otthon az éjszakát.

Talcott Parsons családi közeg elmélete szerint a lányok és a fiúk is a család közvetítésével sajátítják el az általánosan elvárt magatartásokat, szerepeket. A lányokba az olyan klasszikus szerepeket nevelik bele, mint a családfenntartás, gyermeknevelés, kedvesség, gyengédség. Ezek az elvárt viselkedési normák nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a nők elkerüljék a kriminális viselkedést.

Hirschi és Gottfredson az önkontrollelmélet híve volt. Eszerint minél nagyobb az önkontroll, annál nagyobb a visszatartó erő a kriminális magatartástól. Az önkontroll gyermekkorban alakul ki a családi környezet hatására. Lányok esetében erősebben hat a szocializáció, nagyobb az önkontroll és ez eredményezi azt, hogy a bűnelkövetésben való részvételük alacsonyabb. Walter Reckless ezzel szemben úgy gondolta, hogy nem elegendő csupán a belső kontroll, hanem erős külső kontrollal is párosulnia kell, a kettő együttesen alkalmas csak arra, hogy visszatartsa az egyént a kriminális magatartástól.

Az 1960-as évek kutatói többségükben a szerepelmélet képviselői voltak. Ezt az elméletet vallotta többek között Ruth Morris, Howard Jones, Gisela Konopka és M. A. Bertrand is. Morris szerint a nőkre osztott társadalmi szerepkör az, ami miatt alacsonyabb számú a bűnelkövetés, mint a férfiaknál. Azt mondja, a nőknél az első lépés a bűnözővé válási folyamatban a pozitív érzelmi kapcsolatok hiánya. Howard Jones feltevése, hogy a nőkre meghatározott hagyományos szerepkör (például: gyermeknevelés, családfenntartás) az oka annak, hogy részvételük alacsonyabb a bűnelkövetésben. Azt is kifejtette, hogy azokban a

társadalmakban, amelyekben konzervatívabban állnak hozzá a női szerepkörökhöz, kisebb az esély arra, hogy a nők nagymértékben részt vegyenek a bűnözésben.

Gisela Konopka amerikai szociológus 16–18 éves női elítélteket vizsgált. Szerinte a növekvő bűnözés hátterében olyan tényezők állnak, mint például az, hogy a lányok nem tudnak megfelelően azonosulni a társadalom által elvárt szerepekkel. Megismerik az anya révén a nő kedvezőtlen helyzetét a családban, és megpróbálnak lázadni az elvárt szerepek ellen. Bertrand szerint is a társadalmi szerepelvárások állnak az alacsonyabb női bűnözés hátterében. A férfiktól elvárt szerep az, hogy erőteljeseek, agresszívak legyenek, de ha a nő tanúsít ilyen magatartást, azt a társadalom nem tolerálja. Míg a fiúkat agresszivitásra nevelik, addig a lányoktól passzív magatartást várnak el.

Freda Adler és Rita Simon az úgynevezett liberalizációs elmélet képviselői. Álláspontjuk szerint a nők szerepe a társadalomban megváltozott. Azáltal, hogy a munkaerőpiacra léptek, megnyíltak a lehetőségek a bűnelkövetésre. A nőknek több alkalmuk lett arra, hogy lopást, sikkasztást vagy más vagyonelleni bűncselekményt kövessenek el.

A feminista szemlélet képviselői a női bűnözés növekedésének okaként az elszegényedést és a társadalmi szerepekkel szembeni lázadást jelölik meg.

A liberális feminista kriminológia képviselői pedig azt vallják, hogy a lovagiasság megszűnése eredményezte a női bűnözés gyakoriságának növekedését.⁷

A női bűnözésre vonatkozó elméletek harmadik csoportjába azok az elméletek tartoznak, amelyek szerint a nők nem követnek el kevesebb bűncselekményt, mint a férfiak, csak velük szemben lovagiasabbak. Azaz elnézőbben viseltetnek irántuk, mint a férfiakkal szemben, így nem jelentik fel őket. Az olyan területeken, mint például a családi környezet, magas fokú a látencia. A látens bűnözés okának sokan azt tartják, hogy a nők gyakrabban követnek el olyan bűncselekményt, amelyekről a hatóságok később szereznek tudomást, illetve magánvádas eljárásoknál a sértettek nem tesznek feljelentést. Otto Pollack szerint a bűncselekmények leplezésében segíti nőt, hogy el van rejtve klasszikus szerepkörök mögé. A nőtől elvárják, hogy fenntartsa a családot, megfelelően nevelje a gyereket, kedves és gyengéd legyen, mellőzze az agressziót. Pollack szerint a nő először azért válik bűnelkövetővé, mert lázad a társadalmi sztereotípiák ellen. Egyrésztől úgy, hogy megköveteli a férfitól ugyanazon normák betartását. A másik lázadási forma pedig a nyílt agresszió. Ennek során nincs büntudata, úgy érzi, hogy igazságot szolgáltat. A nő bűnözővé válásának hátterében állhat az is, hogy észreveszi a gazdasági-kulturális különbségeket, ez frusztrációt vált ki belőle, amely egy idő után agresszióhoz vezethet.⁸

A családok szintjén a bűnelkövetések felderítése nagyon nehézkes, így a látencia miatt előfordulhat, hogy valójában nagyobb a női bűnözés aránya.

Ranschburg Jenő szerint a nők fizikai gyengeségük miatt inkább kerülik a nyílt összeütközést, más eszközökhöz folyamodnak, hogy kiéljék agresszivitásukat. Családtagjaikkal szemben két stratégiát alkalmaznak. Az első a kerülőutas stratégia, amelynek során az elkövető kerül a nyílt összezapást, a háttérből irányít, manipulál. A kerülőutas megnyilvánulási formák közül kiemelhető a „hamis riasztás”, amelynél a nő olyan valótlan tényeket

7 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 307-342.o.

8 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 313-342.o.

állít partneréről, amelynek bizonyítása rendkívül körülményes. Ilyen állítás lehet, amikor feljelentést tesz férje ellen bántalmazás miatt. Szintén kerülőutas eset az „összeugrasztás”, melynek során a nő a környezetében generál konfliktusokat, de úgy, hogy az érintettek nem jönnek rá, hogy ő áll a háttérben. Kiemelhetjük még a „felhívás táncra” esetét, amikor a nő azért gerjeszti a feszültséget, hogy vele szemben partnere fizikai erőszakot alkalmazzon, majd az áldozat szerepében tetszeleg. Ranschburg Jenő megkülönböztet még egy figyelemfelhívási stratégiát. Ezen jelenség során a nő úgy érzi, nem figyelnek rá eléggé, elhanyagolják, ezért olyan körülményeket teremt, amelyben a figyelem ráirányul. Ennek érdekében általában betegségeket idéz elő magánál. De nem ritka az olyan eset sem, amikor a nő úgy próbálja magát középpontba helyezni, hogy a gyermekét betegíti meg.⁹

Ahogy az előzőekben kifejtettem, rengeteg tudós foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a nők miért követnek el kevesebb bűncselekményt. A számos elmélet között nehéz igazságot tenni, véleményem szerint nem is lehet, hiszen mindegyikben van egy kis igazság. Szerintem a társadalmi helyzetnek és a családi körülményeknek van a legnagyobb szerepük. Ezt igazolja, hogy vizsgálatok szerint az alsóbb társadalmi osztályból származók, a rossz anyagi körülményekkel rendelkezők követnek el inkább bűncselekményt. Az elkövetők között jelentős a gyermekkorban szexuális abúzusnak kitett nők száma.

A női bűnözés számokkal kifejezve

Európai vonatkozásban

Az első bűnügyi statisztikák a XIX. században jelentek meg, korábbról nem tudunk adatokat a bűnözés pontos számáról, azon belül a nemek megoszlásáról.

Quetelet és Lafargue adatai szerint Franciaországban 1825-1830 között átlagosan 23% volt a nők arányszáma az összes bíróság előtti vádlotthoz viszonyítva; ezen belül a nők legmagasabb részvételi aránya a tulajdon elleni és a személy elleni erőszakos cselekmények esetében figyelhető meg. Elmondható, hogy leggyakrabban gyermekgyilkosságot (93,4%) és magzatelhajtást követtek el (72,2%), ennek oka sok esetben az elmaradott, falusi környezet, amely a megesett lányokat kiközösítette.

Egészen az első világháború kitöréséig – hasonlóan a francia adatokhoz – Európa többi részén is 20% körül mozgott a nők bűnözésben való részvételének aránya. Mergen kutatásai kimutatták, hogy az 1880-as évek elején Németországban 100 elkövetőből 20 volt nő, ezt pedig meglehetősen nagy aránynak tekinthetjük a mai számok ismeretében.

A női bűnözés a legmagasabb értéket az első világháború alatt mutatta, meredeken emelkedett a női kriminalitás görbéje. Volt, ahol 40-50%-os emelkedés történt, de hazánkban ez az arány 100% volt. Természetesen nem a nők „bűnözési kedve” nőtt ily mértékben, hanem abban az időben a férfiaknak igen kevés lehetősége volt a bűnelkövetésre, mivel többségük katonai szolgálatot teljesített. A háború végeztével mindenhol stagnált, de inkább jelentős mértékben csökkenő tendenciát mutatott ez az arányszám.

⁹ Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak. Saxum Kiadó, Budapest, 2006, 177-203.o.

A második világháború alatti időről nincsenek megbízható adataink, de a háború utáni években szintén körülbelül 20%-os arányról beszélhetünk.

Az 1960-tól 1970-ig tartó időszakban a nők bűnözésben való részvételének aránya csak az akkori Jugoszlávia területén emelkedett.

Ha a bűnelkövetés struktúráját vizsgáljuk, akkor megfigyelhető, hogy legmagasabb arányú részvételük az egyszerű lopások tekintetében volt.¹⁰

Magyar vonatkozásban

Magyarországon már a XIX. század közepén találunk bűnügyi statisztikákat. A rendelkezésre álló adatok alapján az 1840-es évektől a századfordulóig a női bűnelkövetők aránya 10 és 15% között mozgott. A nagy háborút megelőző évtizedben a nők az összes elítéltek 15,2 és 16,9% -át tették ki, ez körülbelül 10–13 ezer nőt jelentett.

Az első világháború hatására nálunk is megemelkedett a nők bűnözésben való részvételének aránya, ez már az első évben is észrevehető volt, de a második év hozott igazán kiugró emelkedést, ami azt jelenti, hogy a nők száma az összes elítélten belül 43%-ra nőtt. Tehát az elítélt nők száma több mint kétszeresére emelkedett, körülbelül 23 ezer nő töltötte büntetését. Ennek oka egyrészt a korabeli gazdasági helyzetnek volt köszönhető, illetve hazánkban is, akárcsak a világ nagy részén, a férfiak katonai szolgálatot teljesítettek.

A női bűnözés még az 1920-as években is magas szinten maradt, körülbelül 25% és 30% között mozgott, amely ha abszolút számokban nézzük, akkor több mint 12 000 női elkövetőt jelentett évente. Ez a szám azért is nagyon érdekes, mert bár a trianoni békeszerződés miatt Magyarország területe jelentősen megcsappant, ennek ellenére a bűnöző nők száma nem csökkent, korábban csak a háborút megelőzően volt ekkora a női bűnelkövetők abszolút száma. Mindebből azt a következtetést lehet levonni, hogy nagymértékben megnőtt a nők által megvalósított bűncselekmények száma.

Az 1930-as, 40-es 50-es években a nők aránya az össz-bűnözéshez viszonyítva 20% körül mozgott. Azt azért meg kell említeni, hogy annak ellenére, hogy az arány nem emelkedett, a szám nőtt, főleg az olyan tényezők hatására, mint a II. világháború, vagy a gazdasági válság. Az arányszám azért stagnált a 20%-nál, mert nemcsak a nők, hanem a férfiak is gyakrabban valósítottak meg jogszabálysértéseket.

Az 1960-as, 1970-es években a nők aránya az összes bűnelkövetésen belül 15%-ra tehető, de előfordultak olyan időszakok, amelyek során csökkenő tendencia volt kimutatható. Így például 1975-ben 11%-ra estek vissza a női bűnelkövetések.

1965-től 1975-ig tartó időszakban a közvédas bűncselekmények miatt jogerősen elítélt nők száma 5000–8000 között mozgott, ez körülbelül 10–14%-os aránynak felel meg. Kiemelhetjük a nők élet elleni cselekményeit ebből az időszakból, legfőképpen az emberölést: 1971-ben 343 emberölésből 61-et a gyengébbik nem képviselője valósított meg, ez pedig több mint 17%-os részvételt jelent ezen bűncselekmény vonatkozásában. A vagyon elleni bűncselekmények esetén is magas a női elítéltek aránya, az összes ilyen cselekmény negye-

---

¹⁰ Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 161-176.o.

dét követték el nők az 1960-as és 70-es években. A nők életkorát is vizsgálat alá vetették, amelynek eredményeképpen azt lehetett megállapítani, hogy a cselekmények több mint 47%-át a 36 és 59 év közötti nők követik el.¹¹

Az 1976-tól a rendszerváltásig terjedő időszakban a bűnözés nagyságrendjében lényeges változások történtek. Míg 1976-ban a bűncselekmények száma 124 000 körül alakult, addig 1990-re a 341 000-et is meghaladta. A jogerősen elítéltek száma azonban csak töredéke az elkövetett jogsértéseknek. Például 1990-ben is csak 48000 személyt ítélték el a közel 112000 bűnelkövető közül. Ez az adat nagyon alacsonynak tűnik a bűncselekményszámhoz viszonyítva.¹²

Voltaképpen megállapíthatjuk, hogy az elkövetők felével szemben alkalmaztak büntetést vagy intézkedést. Ez az arány az ezredfordulót követően megváltozott, a bűnelkövetők közül jóval többet ítélték el jogerősen. Például 2005-ben a 133 790 elkövető közül közel 100000 személy bűnösségét állapították meg a bíróságok. A jogerősen elítélt nők az összes elítéltnak a 8%-át tették ki 1990-ben. Tehát megállapítható, hogy jóval több férfi bűnelkövetővel szemben alkalmaztak büntetést vagy intézkedést. Ez az arány 2003-ig fokozatosan emelkedett, ekkor már 13% volt a női elítéltek aránya, amely több mint 11 000 női elkövetőt jelentett. Sok esetben megfigyelhető, hogy a nők inkább alkalmi bűnelkövetők és kevés köztük a visszaeső, azaz a már korábban büntetett. Ezt statisztikai adatok is megfelelően alátámasztják. 1990-ben az összes női elítélt 29%-a volt már korábban büntetve valamely bűncselekmény miatt. 2003-ig ez az arány fokozatosan csökkent, ekkor már csak 23%-uk volt büntetett előéletű.

A női bűnözéssel foglalkozó tudósok megállapították, hogy a bűnelkövetési hajlamra hatással van a család, az iskolázottság és az életkor. Ha megnézzük az elítéltek családi állapotát 1990 és 2003 között, akkor megállapíthatjuk, hogy a házasságban élők és a hajadonok követték el a legtöbb bűncselekményt. 1990-ben a 3430 női elítélt közül 1647 volt házas, 986 pedig hajadon. Ezek a számok olyan 48% és 29%-os aránynak felelnek meg. 2003-ra az arányok kissé megváltoztak, de még mindig dominálnak a házas és hajadon elítéltek, akikkel szemben büntetést vagy intézkedést alkalmaztak, azoknak a nőknek 39%-a házas volt, 36%-uk pedig hajadon.¹³

Korábban kialakult az a nézet, hogy az iskolázottságnak, a nevelésnek fontos szerepe van abban, hogy a nőket visszatartsa a deviáns viselkedéstől. Az elítéltek között is nagy arányban találunk olyan női elkövetőket, akik iskolázatlanok. A büntetett nők 43–62%-a volt írástudatlan 1990–2003 között. Nagyon kevés nő rendelkezett közép- és felsőfokú tanulmányokkal, az összes bűnöző mindegy pár százalékát tették ki.

Érdemes azt is megfigyelni, hogy a női elkövetők mely bűncselekménycsoportokat követik el gyakrabban. A nők által elkövetett bűncselekmények többségét, körülbelül 46–54%-át a vagyon elleni bűncselekmények (lopás, sikkasztás, csalás) teszik ki. Ugyanakkor a közrend elleni cselekményekben (főleg garázdaság és közszeméremsértés) is elég magas arányban vesznek részt a nők (2003-ban a női elkövetők 22%-a követett el ilyen jellegű

11 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 234-249. o.

12 http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_zjj001.html

13 Jogerősen elítéltek társadalomstatisztikai vizsgálata 1990-2003. In: Társadalomstatisztikai füzetek 44. Központi statisztikai Hivatal, Budapest, 2005, 34.o. 3/c táblázat

bűncselekményt). A közlekedési bűncselekmények esetén a nők aránya nem olyan magas, mint a férfiaké; fele annyi nő követ el közlekedéssel összefüggő jogszabálysértést, mint férfi társaik. A gazdasági bűncselekményekkel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy elég alacsony arányban követik el ezeket nők, kb. 8% követ el adócsalást, csődbüntettet és ebbe a csoportba tartozó más bűncselekményt. Személy elleni bűncselekményeket (pl.: emberölés, testi sértés) a női elkövetők 7-10 %-a követ el. Alacsonynak tűnik az arány, de nem elhanyagolható, hiszen ezen bűncselekményeknek kiemelkedő a tárgyi súlyuk.¹⁴

2003 és 2009 között a bűnelkövetők száma folyamatosan változott. 2005-ben regisztrálták a legtöbb elkövetőt: a számuk meghaladta a 130000-et is. A női elkövetők száma 16–21 ezer körül mozgott ebben az időszakban, ami azt jelenti, hogy a nők összбűnözésben való részvételi aránya 16%-ra tehető. Az összes regisztrált bűnelkövető viszonylatában a vagyon elleni bűncselekményeket követik el legnagyobb (60%-os) arányban. Ebből következően a nők is nagyobb arányban követnek el lopást, rablást, sikkasztást stb., mint bármely más bűncselekményt.¹⁵

A Vas Megyei Bíróság 2006–2010-ig készült statisztikája alapján elmondható, hogy az ottani jogerősen elítélt nők száma nagyjából évi 200 fő körül mozgott, és összesen 1094 jogerősen elítélt elkövetőről beszélhetünk. 2006-ban 256 nőt ítélték el jogerősen, ez volt az adott időszakban a legmagasabb szám. A nők legalacsonyabb részvételi aránya 2009-re tehető, ebben az évben 186 jogerős ítélet született. A jogerősen elítélt fiatalokú lányok száma ebben az időszakban 20 fő körül mozgott, 2007-ben volt a legalacsonyabb, 12 leányt ítélték el, 2010-re ez a szám azonban majdnem megháromszorozódott, ami 31 leányt jelentett.¹⁶

Az OIT által 2011-ben kiadott elemzés szerint a bűnelkövetők közt a nők aránya az 1993. évi 12,3%-ról 2009-ig 16,7%-ra nőtt. Ez az emelkedés nem csak a felnőtt korú nők arányánál volt megfigyelhető, hanem az elítélt fiatalokú lányok száma is körülbelül 6%-ot nőtt ezen időszakban. Ez abszolút számokban azt jelenti, hogy a fiatalokú lányok száma 349-ről 794-re nőtt, azaz több mint duplájára emelkedett.¹⁷

A nők részvételi aránya a бűnözésben csökkenő tendenciát mutat a XX. század közepéhez mérten. A XX. század közepén a nők részvétele a бűnözésben 20%-ra volt tehető, 2009-2010-re pedig 16%-on állt meg. Azonban az abszolút számokban növekedés történt, jóval több bűncselekményt követtek el az elmúlt két évtized során, mint ötven évvel ezelőtt.

A nők élet elleni bűncselekményeinek elemzése

A női бűнözésben belül ez a téma több okból is kiemelt figyelmet érdemel. A legtöbb országban a nők személy elleni bűncselekményekben való részvételi aránya alacsony, azon-

14 Jogerősen elítéltek társadalomstatistikai vizsgálata 1990-2003. In: Társadalomstatistikai füzetek 44. Központi statisztikai Hivatal, Budapest, 2005, 34.o. 8/c és 8/f táblázat

15 Tájékoztató a бűнözésről 2009. Kiadja az IRM és a Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2010

16 Zala Megyei Bíróság Könyvtára

17 Vas Megyei Bíróság Könyvtára

ban ezen belül az élet elleni cselekményekben való arányuk jelentős, sok esetben még az összszűnözésben való általános arányukat is felülmúlja.

Ez a kérdés azonban nemcsak a számok miatt mondható jelentősnek, hanem mert ez az a terület, ahol a nők motivációja, indoka merőben eltér a férfiakétól, itt találjuk a legnagyobb eltéréseket mind morfológiai, mind pedig pszichológiai szempontokból.

Tapasztalható, hogy a nők elkövetési módszerei is kezdenek megváltozni napjainkban, egyre inkább kerülnek a „tipikusan” nőies elkövetési módokat, egyre gyakrabban alkalmaznak fizikai erőszakot, tetteik sokszor brutálisabbak a férfiakénál is.

Természetesen minden eset más, minden tettesnek megvan a saját története, saját mi-értje, azonban még a téma mélyebb boncolgatása előtt szeretnék néhány általánosságot elmondani, ami a gyengébbik nem élet elleni cselekményeire jellemző.

Először is kiemelném, hogy a nők legnagyobb arányban érzelmi indokból követnek el gyilkosságot, sok esetben hosszú éveken át őrlődnek, magukba fojtják agressziójukat, amely hatalmas erővel tör fel belőlük. Hasonlóképpen megemlíthető itt is, ahogyan bármely erőszakos cselekménynél, hogy az alkoholizmusnak, a függőségnek nagy szerepe lehet a cselekmény elkövetésében. Mindemellett természetesen a fizikai és mentális rendelkezések is gyakran közrejátszanak.

Legtöbbször a nők által elkövetett emberölés hátterében a bosszúvágy, a harag, a gyűlölet, az áldozattól való szabadulási vágy áll.

Jellemző még a nők elkövetési módszerére, hogy akkor végeznek áldozatukkal, amikor azok alszanak, gyakran elkábítják őket. Ez utal arra is, hogy félnek a haragjuktól, a megtorlástól, inkább kerülnek a szemtől-szembeni „összezapást”.

Az elkövetők tipológiája Raskó Gabriella megkülönböztetése alapján

A leggyakrabban előforduló típust a *konfliktusos-emocionális és életközösségből eredő emberölést* megvalósító nők alkotják. Ez nem véletlen, hiszen már a bevezetőben is említettem, hogy a női elkövetők általában érzelmi okokból gyilkolnak és így természetesen a hozzájuk legközelebb álló családi körből kerülnek ki az áldozatok, elsősorban az élettársaik, férjeik, másodsorban gyermekeik, harmadsorban pedig szüleik, rokonaik ellen követnek el életelleni bűncselekményeket.

Sokszor a bosszú vezérli ezeket az asszonyokat, MacDonald szerint: „az elviselhetőség határán felül provokált asszony, aki régóta szenved kínzójától, erőszakos, impulzív cselekedettel állhat bosszút szenvedéseiert”.¹⁸

Leginkább ezekben az esetekben az embernek gyakran eszébe jut, hogy ezek a nők valóban elvetemült gyilkosok, vagy inkább a körülmények áldozatai? Szerintem ezen tettek megítélésénél nagyon is figyelembe kell venni az áldozat közrehatását, mert nem ritkán az áldozatok maguk is bűnelkövetők; és nem lehet mindig kijelenteni, hogy az elkövető biztosan ezt akarta tenni áldozatával, hiszen sok esetben ezek a nők tettük elkövetése után össze-roppannak, megbánják a cselekményüket, önként vallják be a hatóságoknak, mit tettek.

---

18 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 362.o.

Szeretném idézni egy gyakorló ügyvéd, dr. Parti Ágnes szavait, aki az apját halálra szurkáló Kalmár Mónikát védte: „Az a szó, hogy gyilkosság, sokféle indítékot, sorsot takar. Sokszor a korábbi áldozatok – családon belüli erőszakra gondolok – egy szerencsétlen nézeteltérést követően válnak egy ügy gyanúsítottjává... Nem csak azt kell a bírának szemlélniük, hogy emberölés történt, hanem az odavezető utat is.”¹⁹ Az esetek többségében azzal szembesülhetünk, hogy az elkövetők tettüket a szükségesnél sokkal brutálisabban hajtják végre, például sokkal több szúrást, csapást mérnek áldozataikra, mint ami a halál beálltához elegendő lenne. Ez is bizonyítja, hogy az évekig, évtizedekig elfojtott agresszió mit képes előidézni. Sok esetben az áldozatot azért is éri váratlanul a támadás, mert a felgyülemlett erőszak robbanásszerűen tör ki olyan „mindennapos”, korábban agresszió nélkül elviselt cselekményeknél, amelyeknél előtte ez nem volt észrevehető.²⁰

Hirtelen felindulásból követte el tettét a 18 éves Böszörményi Edina is, aki leszúrta apját, mivel a brutális férfi már évek óta zaklatta őt és édesanyját is. Az apa folyamatosan italozó életmódot folytatott és rendszeresen verte, szidalmazta a családját. Egy családi veszekedés alkalmával Edina úgy döntött, hogy véget vet a szenvedéseinek és azzal fejezi ki, hogy mennyire zavarja őt szülei veszekedése, hogy leszúrja magát. Azonban rájött, hogy ezzel nem segít édesanyjának és maga helyett apja ellen fordította a kést. A cselekmény elkövetését követően azonnal társázta a mentőket és megpróbálta megakadályozni a férfi halálát.

A bírósági tárgyalások során megállapították, hogy Edina közepesen beszűkült tudatállapotban volt, a Fővárosi Bíróság – véleményem szerint nagyon helyesen – 2 év börtönbüntetésre ítélte három évre felfüggesztve.²¹

A női elkövetés módjára jellemző, hogy a nők kihasználják a férfiak védekezésre képtelen állapotát, akkor sújtanak le áldozataikra, amikor azok alszanak, vagy egyéb, szintén védekezésre képtelen állapotban vannak. Így történt ez a nagy port kavart Simek Kitty-ügyben is: a bántalmazott, szexuálisan zaklatott, fiatalkorú Kitty álmában lőtte le iszákos nevelőapját.²² A konfliktusos emocionális és életközösségből eredő emberölések másik fajtája, amikor nemcsak egy elkövetőről beszélünk, hanem kettő, vagy több családtag is részt vesz az ölési folyamatban.

G. I.-nét fiával együtt húsz évig bántalmazta férje nap, mint nap brutálisan, mindamellett, hogy velük tartatta el magát. Egy nap az ittas férj ismételten brutálisan viselkedett, ezért a családtagoknál betelt a pohár, a feleség és a fia lekötözte, a nő leszorította mellét, míg a fiú megfojtotta.

Egy másik esetben a V. családban a feleség, az anyós és a sógornő baltacsapásokkal végeztek a 35 éves alkoholista férjjel. A cselekedet oka lényegében onnan indult, hogy a férfi először az idősebb lánynak udvarolt, majd a fiatalabbat vette el. A család ellenezte a házasságot a férfi alkoholista és bántalmazó mivolta miatt, de a nő hozzáment és két gyermekük is született. A férfi az egész családot bántalmazta, súlyos testi sértésért el is ítélték. Mivel azonban a család nem tudott megszabadulni tőle, úgy határoztak, egyetlen esélyük, ha végeznek vele. A feleség szakítani nem képes, de ölni igen, és amikor elalszik ittas férje,

19 P. Gál Judit: Ördögök ügyvédei 3. Gyilkos nők. Babusz Bt, Budapest, 2009, 90.o.

20 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 364.o.

21 P. Gál Judit: Ördögök ügyvédei 3. Gyilkos nők. Babusz Bt, Budapest, 2009, 71-89.o.

22 Magyar Nemzet: Bíróság elé állt Simek Kitty. 2003. április 25. www.mno.hu/portal/142270

nővére biztatására egy baltával a fejére sújt, majd mikor elfárad az ütlegelésben, anyósa is rácsap egyet.²³

Hasonló eset történt 2009-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. A házasság megromlott, a férj egyre gyakrabban bántalmazta a családot. A feleség nagy mennyiségű altató használatával elkábította férjét, majd idősebbik fiával kivitték telkükre, ott csatlakozott hozzájuk a harmadik elkövető. A férfit ököllel, karóval ütötték, majd mellkason és háton szúrták.²⁴

Szeretnék bemutatni egy Zala megyei jogesetet.²⁵ A vádlott P. I.-né és fia közös háztartásban laktak. A munkanélküli férfi italozó életmódot folytatott, a közös háztartás költségeihez nem járult hozzá, anyjától rendszeresen pénzt követelt, amit itálra költött. Ittas állapotban rendszeresen kötekedett anyjával, azonban fizikailag sosem bántalmazta.

2007-ben egyik este, amikor a sértett hazaért, ismételten szóváltásba keveredett anyjával: a vádlott televíziót nézett, azonban a sértett ezt nehezményezte. Az asszony elhatározta, hogy véget vet ennek a helyzetnek. Mikor fia elaludt, behozott egy kisbaltát, amit elrejtett addig, amíg meg nem bizonyosodott róla, hogy a férfi már mélyen alszik. Ekkor legalább kilencszer lecsapott az alvó áldozatra, aki ennek hatására életét veszítette. P. I.-né ezután megpróbált öngyilkosságot elkövetni, de nem sikerült. Reggel anyját kérte, hogy értesítse a rendőrséget, mivel megölte fiát.

Az ügyészség előre kitervelten, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés miatt emelt vádat, amit a bíróság megalapozottnak talált.

Ez az eset több szempontból is nagyon érdekes, egyrészt családi konfliktusból fakad, az elkövető saját gyermekét ölte meg, másrészt pedig azért is jelentős, mert a női bűnelkövetés jellemzőit tükrözi: az elkövető kihasználta a sértett védekezésre képtelen, alvó állapotát, illetve a cselekményt különös kegyetlenséggel, túlzott brutalitással követte el.

A következő csoportba a szintén *konfliktusos-emocionális*, *azonban nem életközösségből eredő emberölések* tartoznak. Ezeket a bűncselekményeket többnyire bosszúvágytól, gyűlölettel vezérelve követik el, távoli ismerősök ellen (például szomszéd, régi szerető, ivócimbora). Az ebbe a csoportba tartozó gyilkosságokról nem tudunk pontos jellemzést mondani, mert ezek az esetek egyediak, nem mutatnak közös jellemzőket.²⁶

A harmadik csoportba a *kiterjesztett suicidumot*, vagyis a kiterjesztett öngyilkosságot megalapozó elkövetők tartoznak.

Szerintem ez nagyon érdekes, hiszen az elkövetők éppen azért akarják megölni áldozataikat, mert szeretik őket, és nem akarják, hogy egyedül maradjanak, de nem látnak más kiutat, mint azt, hogy megöljék magukat és szeretteiket is. Azonban ez a megállapítás sokszor nem ilyen egyszerű, nehéz meghatározni, hogy mi volt a tettes valódi szándéka:

23 Dr. Raskó Gizella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 366-367.o.

24 Magyar Online: Nem jogerősen tízenöt évet kapott, mert megölte férjét. 2011. március 30. <http://www.mon.hu/nem-jogerosen-tizenot-ebet-kapott-mert-megolte-a-ferjet/haon-news-charlotteInform-20110330-034542368>

25 Ügyszám: B.15/2007/26.

26 Dr. Raskó Gizella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 368-369.o.

ténylegesen meg akarta magát ölni, vagy az ölési cselekmény csak az áldozat ellen irányult, akivel szemben ambivalens érzelmeket táplált.

Ilyen cselekményre példa az özvegy T. B. J.-né esete. Négy gyermekének vágta el a nyakát borotvával, egy meghalt, kettő életveszélyesen, egy könnyen sérült. A tettes rendkívül rossz körülmények között élt, állandó nélkülözésnek voltak kitéve, apja, férje, anyósa alkoholisták voltak. Öngyilkosságot kísérelt meg, melyet férje megakadályozott, majd másnap ő akasztotta fel magát és meg is halt. Emiatt anyósa elküldte a háztól, de nem volt hova mennie, munkája nem volt, segítséget nem kapott sehonnan. A cselekményre előre készült, a gyermekeket lefekvéskor akarta megölni, majd sírva elaludt, de reggel ébredéskor végrehajtotta tettét.²⁷

A közelmúltban is történt hasonló eset, 2007. július 1-én egy nő Debrecenben, egy panellakás nyolcadik emeletéről először kidobta két kiskorú gyermekét, majd maga is a mélybe vetette magát. A kikerkező mentőknek egyikük életét sem sikerült megmenteni. A tragédia hátterében valószínűleg a bosszú állhatott, előzőleg az elkövető és férje veszekedtek.²⁸

Ezen bűntények mögött gyakran a kilátástalan anyagi helyzet és a lakásprobléma áll. Például egy Jász-Nagykun-Szolnok megyei nő több kölcsönt vett fel és nem látott más kiutat, mint az öngyilkosságot. A gyerekeit azonban nem akarta magára hagyni, így előbb a két legfiatalabb gyermekével végzett, majd megkísérelte az öngyilkosságot, amelyet nem sikerült befejeznie. Az elkövető életét a kikerkező mentők még meg tudták menteni, de a két gyermekét nem. Az anyával szemben több emberen elkövetett emberölés miatt indult eljárás.²⁹

Sajnos a mai rossz gazdasági helyzetben növekszik az öngyilkosságok száma, így lehetőség van arra, hogy az ilyen fajta gyilkosságok száma is növekvő tendenciát mutasson.

A negyedik csoportba azok az emberölések tartoznak, amelyek célja a *terhes kötelezettségtől való szabadulás* volt. Ezeket a bűncselekményeket szinte csak nők követik el, mivel többnyire az ő gondozottjuk az áldozat.

Általában az egyébként is nehéz sorsú tettes szabadulni akar a neki súlyos terhet jelentő magatehetetlen személytől, akivel szemben amúgy is ellenérzéseket táplál.³⁰

A leghíresebb jogesetek között tarthatjuk számon a tiszazugi arzénos asszonyok esetét. Az ügy gyökerei az 1920-as évekre, illetve korábbra nyúlnak vissza. Ebben az időben a helyi asszonyok (Tiszazugon, Nagyréven és Tiszakürtön) arzén segítségével "távolították el" azokat a személyeket, akik az útjukban álltak: férjeikkel, szeretőikkel, gyermekeikkel, más családtagjaikkal is így végeztek.

Az eljárás névtelen bejelentéssel vette kezdetét, 1929-ben a nagyrévi jegyző jelentése szerint már kilenc nőt tartóztattak le, majd ez a szám az év folyamán közel harmincra emelkedett, közben körülbelül ugyanennyi holttestet exhumáltak is.

27 Dr Raskó Gizella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 370-371.o.

28 Kréta Online: Kidobta gyermekeit az emeletről. 2007. július 2. <http://www.kretamagazin.hu/node/2023>

29 Inforadio.hu: Két gyermekét megölte, az öngyilkosság nem sikerült. 2006. június 20. <http://www.inforadio.hu/hir/belfold/hir-52087>

30 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 371.o.

A parasztasszonyok rájöttek arra, hogy a légyapírból arzént tudnak nyerni, melynek folyamatos adagolása halált okoz. Már itt megjegyezném, hogy ezek az asszonyok különös higgadsággal, közömbösséggel nézték végig áldozataik hosszan tartó haláltusáját, ami rendkívüli szenvedésekkel is járhatott, hiszen az arzén bénulást és heves görcsöket is okozhat. Ezekre az esetekre többnyire azért nem derült fény, mert olyan embereknek adták be a mérget, akik egyébként is betegesek voltak, sok esetben teljesen magatehetetlenek voltak áldozataik.

A tiszazugi arzénos asszonyok több mint százhatvan embert öltek meg, 43 asszony ellen indult eljárás, többeket ki is végeztek, de sok esetben nem tudták bizonyítani az emberöléseket. A tiszazugi arzénos asszonyok közül kiemelhetjük Kardos Mihályné esetét, akit tettéért halálra is ítélték. Az asszony a férjét és a fiát is megölte. A fia italozó életmódot folytatott, nem dolgozott, és amikor beteg lett, anyja a már korábban bevált arzénos mérgezéses módszerhez folyamodott.

Az elkövetési módot, a bűncselekmény-sorozat kezdetét, illetve a bűnösök közötti összetartást szemlélteti V. Takács Lajosné esete is, akit 70 éves kora ellenére kötél általi halálra ítélték. Ő is férjét ölte meg először, majd a többi asszonytársának is hasonló módszert javasolt a felesleges személy megölésére, így öt 3 esetben is felbujtónak találta a bíróság. Ebből a jogesetből is látszik, hogy ezek az asszonyok nagymértékben támogatták egymást, teljesen azonosultak a másik „problémájával”.

Nagyon fontos szerepe volt a környezetnek, hiszen ezek a nők szegényparasztok közül kerültek ki, akiknek mindennapi tevékenysége teljesen lélekölő volt. Brutális férjeik, pénzhétségük, eldurvultságuk okozta ezt a megrendítő bűncselekmény-sorozatot.³¹

Az ötödik típusba azok a nők tartoznak, akik *nyereségvágyból* követik el a bűncselekményt. Az előzőekben ismertetett csoportokban az elkövetés oka mindig érzelmi indok volt, azonban ebben a csoportban erről nem beszélhetünk, az indok pusztán a nyers haszon-szerzés.

A nyereségvágyas elkövetésekre jellemző, hogy inkább több elkövető vesz részt a cselekmény megvalósításában.³² Az ilyen típusú bűncselekményeket a taxisgyilkos lányok esete is jó példázza. Két fiatalkorú lány anyagi haszon-szerzés végett különös kegyetlenséggel megölt egy taxist. A lányok az áldozat autóját akarták megszerezni és azt később értékesíteni. Tettüket előzetesen megtervezték, sőt el is próbálták otthon, hogyan fogják leütni a taxist egy üdítő flakonnal. A cselekmény megvalósítása érdekében hamis ígéretekkel egy kietlen helyre csábították a taxist, majd megtámadták. Először csak ütötték, ezt követően elkezdték rugdalni és még akkor sem hagyták abba, amikor a férfi kérte, hogy ne bántsák tovább, inkább vigyék el az autót. A lányok azonban addig folytatták a rugdosást, míg az áldozat már beszélni sem tudott. Mindezek után az útszéli bozótosba húzták és ott hagyták meghalni. A lányok cselekményük megvalósítása után egy közúti ellenőrzés során

31 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 372-378.o.

32 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 380.o.

lebuktak és beismerték tettüket. Mindkettőjüket előre kitervelt, nyereségvágyból különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés miatt ítélték el.³³

Az utolsó csoportba sorolhatóak azok a cselekmények, amelyek a már ismertetett *kategóriák egyikébe sem tartoznak* bele.

Itt kell említést tenni az elmebeteg büntetésekről. A skizofrénia, a tudathasadásos elmezavar, melankóliás elmezavar mind indítékul szolgálhat. Ifj. B. I.-né például már előre figyelmeztette férjét, hogy nem érzi magát jól és ezért meg kell ölnie anyósát. A bíróság kényszergyógykezelést rendelt számára.³⁴

2010-ben Szombathelyen egy ügyvédnő végzett anyjával. Az 57 éves G. É. érezte, hogy nincs jól, sőt a hozzá látogatóba érkező testvére is zavarosnak találta a viselkedését az elmúlt hétvégén, ezért aztán arra kérte, mielőbb keresse fel az orvosát. A korábban ügyvédként praktizáló, rokkantnyugdíjas asszony kért, s gyorsan kapott is időpontot a rendelésre, de mielőtt eljutott volna a szakemberhez, megtörtént a tragédia. Csütörtök hajnalban több kézzúrással megölte mozgáskorlátozott édesanyját. A gyanúsított később azt vallotta a rendőrségen, hogy hajnalban kétszer is „megszállta a sátán”, s azt parancsolta neki, hogy gyilkolja meg az anyját. Ennek a kísértésnek egyszer ellenállt, de amikor másodszor is hallotta a hangokat, rátámadt édesanyjára, aki valamiért éppen kiment az előszobába. Dulakodás kezdődött, s az 57 éves nő több kézzúrással kioltotta az idős asszony életét. A rendőrséget az elkövető értesítette, meg is várta a kikerülő rendőröket. A mentők az idős asszonyon már nem tudtak segíteni.³⁵

Elkövetők és áldozatok

Dolgozatomnak ebben a részében bemutatom az elkövetőket és áldozataikat. Statisztikai adatok segítségével elemzem az elkövetők iskolai végzettségét, társadalmi hovatartozását, családi állapotát és életkorát. Forrásként Raskó Gabriella könyvét használtam fel.

Régebben általánosan elfogadott nézet volt, hogy a női büntetéseket a háttérben való működés jellemezi, általában felbujtóként, vagy társtettesként vesznek részt az elkövetésben.

Azonban egyre inkább azt vonhatjuk le az adatokból, hogy a nők egyedüli tettesként viszik véghez cselekményüket, sőt, a női gyilkosok között magasabb az egyedüli elkövetők aránya, mint a férfiaknál.

Az elkövetők származását vizsgálva észrevehető, hogy a tettesek kétharmada paraszti, szegényparaszti környezetből származott. Az előzőekben leírt, Tiszazugon és környékén elkövetett gyilkosságok esetében is látható, hogy az eldurvult tanyasi-falusi, ingerszegény környezetnek kiszolgáltatott nő milyen szörnyű bűncselekményekre képes. Ez az elszigetelt

33 P. Gál Judit: Bűn-üldözők, Az évtized magyar bűnügyei. Gulliver Kiadó Kft, Budapest, 2001, 194-204.o.

34 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 385-386.o.

35 Népszabadság: Gyilkosság a sátán nevében Szombathelyen. 2010. március 20. http://nol.hu/lap/mo/20100320-gyilkosság_a_satan_neveben

környezet leszűkíti az egyén döntési képességét a konfliktushelyzetekben, választási lehetőségeit is behatárolja.

Raskó Gabriella kutatásai alapján megállapította, hogy az elkövetők iskolai végzettsége igen alacsony volt, többségük nem végezte el a kötelező osztályokat sem, háromnegyed részük nem rendelkezett szakmai képesítéssel, többnyire háztartásbeliek voltak. Ha figyelembe vesszük, hogy a nők elsősorban a férjük, családjuk ellen követnek el erőszakos bűncselekményeket, akkor ez az adat teljesen érthető, hiszen a munkával nem rendelkező asszonyok még inkább ki vannak szolgáltatva a családi környezetnek.

Életkor tekintetében a női gyilkosok többnyire felnőttkorúan követik el cselekményüket. Míg a nagyon elleni bűncselekményeket inkább fiatalok követik el, ezen tettek esetében azonban csupán körülbelül 21%-ra tehető a fiatalkorúak és fiatal felnőttek részvételi aránya.

Szintén nem meglepő, hogy az emberölést elkövető nők háromnegyed része férjezett, illetve a tett elkövetésekor házastársi kapcsolatban élt. Ennek két fontos összetevője van: egyrészről a paraszti társadalomban nagyon alacsony a hajadon nők aránya, másrészről pedig az áldozati kör is indokolja.

Az áldozatok jelentősége a bűncselekményekben legalább akkora, mint az elkövetőké, mivel legtöbb esetben az áldozat és a tettes között szoros személyes kapcsolat áll fenn.

Mint ahogyan azt az előzőekben is említettem, leginkább a konfliktusos-emocionális emberölések száma a legmeghatározóbb, az áldozatok több, mint háromnegyede családi körből kerül ki. Sok esetben az elkövetők maguk is közrehatottak a cselekmény elkövetésében, hiszen a tettessel szembeni magatartásuk provokálta ki az elkövetést. MacDonald szavaival élve „a szadista, aki mások életét fenyegeti, könnyen elveszítheti a saját életét is”.³⁶

A provokatív áldozatok mellett vannak látens áldozatok is, akik kiszolgáltatottak, ezekben az esetekben az elkövetők cselekvésre képtelen állapotukat használják ki. Ilyen áldozatok az idősek, betegek, gyermekek.

Sok esetben előfordul az is, hogy az elkövető vagy az áldozat, esetleg mindketten italozó életmódot folytattak.

Erre példa az a nagykanizsai eset, amikor a feleség megölte férjét. Mindketten alkoholisták voltak. Egy veszekedés elfajult, a feleség kést ragadott és többször megszúrta férjét, aki a helyszínen életét veszítette.³⁷

Szintén egy zalai jogeset³⁸ jól példázza azt, hogy az alkoholista életmód nagymértékben hatással van az erőszakos bűnözésre. Sz. Gy. É. és élettársa rendszeresen túlzott mértékben fogyasztottak szeszesitalt, italozó életmódjukból fakadóan gyakoriak voltak közöttük a veszekedések és esetenként kölcsönös fenyegetés és tettelegesség is előfordult. Ilyen előzmények után 2007-ben ismét szóváltás alakult ki a sértett és a vádlott között. A sértett

---

36 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 409.o.

37 Magyar Nemzet Online: Elfajult a vita, több késszúrással megölte férjét. 2010. október 13. http://mno.hu/migr/elfajult_a_vita_tobb_kesszurassal_megolte_ferjet-196226

38 Ügyszám: 4. B 3/2008/5.

azt nehezményezte, hogy a vádlott nem tudott elmenni munkába, mert túl sok alkoholt fogyasztott. Ezt a sértett a rossz anyagi helyzetük miatt tette szóvá a vádlottnak. Szó szót követett, majd amíg a sértett kiment a konyhából, a vádlott magához vett egy konyhakést. Mikor a sértett visszatért, támadólag felemelte a kezét, mire őt a vádlott hasba szúrta. Tette elkövetése után a vádlott teljesen közömbös volt, a szomszédok értesítették a mentőket.

A nők által elkövetett bűncselekmények megítélése

Végül szeretnék pár szót szólni ezen bűncselekmények megítéléséről is.

A büntetések kiszabásánál fontos szempont az elkövetés módja, eszköze, indítéka, illetve a cselekmény befejezettsége is, hiszen láthatjuk, hogy az ítélkezési gyakorlat a kísérleti stádiumban lévő bűncselekményekre többnyire enyhébb büntetést szab ki.

Sok esetben erős felindulásból elkövetett cselekményről van szó, amely az emberölés büntetettének privilégizált esete, azaz enyhébb megítélésben részesül. Azonban találhatunk példát a minősített esetekre is, hiszen nagy a nyereségvágyból elkövetett emberölések aránya, illetőleg a különös kegyetlenséggel elkövetett bűncselekmények száma is jelentős, a női elkövetők sokszor túl brutálisak, könyörtelenül, sajnálat nélkül hajtják végre büntetettüket.

A bírák többnyire tekintettel vannak az áldozatok és tettesek viszonyára, általában figyelembe veszik az áldozatok közrehatását is.

Azonban találhatunk olyan eseteket is, amely az ítélkezési gyakorlat kettősségét mutatja. Ilyen Simek Kitty és Kalmár Mónika esete, melyek több ponton hasonlóságot mutatnak, azonban mégis merőben más bírósági döntés született a két ügyben. Simek Kitty alvó nevelőapját ölte meg, Kalmár Mónika pedig édesapját szúrta le, aki fojtogatta a párját. A körülmények szinte ugyanolyanok voltak: iszákos, verekedő apa. Kalmár Mónika esetében is rettegésben élt család, el is költöztek, de pár holmijukért hazamentek. Az apa kést ragadott, amit sikerült tőle elvenni, ezt követően pedig az elkövető leszúrta, mert az apa fojtogatta a barátját. Ebben az esetben is a hosszú tűrés és a pillanatnyi motiváció játszott közre a cselekmény elkövetésénél, a bíróság azonban súlyosabban bírálta el ezt az esetet, mint a korábbi.³⁹

Újszülöttek megölése

A gyermekölésekkel azért is érdemes külön foglalkoznunk, mivel ezen bűncselekmények elkövetési indoka, körülményei és módjai is jelentősen eltérnek a korábban elemzett cselekményektől.

Az elkövetői kör tekintetében három csoport alkotható.

Az első csoportba a hajadonok tartoznak, akiknek terhessége többnyire futó kapcsolatból származik, ők általában a fiatalabb korosztályba sorolhatóak. Ez lényeges különbség,

---

39 P. Gál Judit: Ördögök ügyvédei 3., Gyilkos nők. Babusz Bt, Budapest, 2009, 93-95.o.

hiszen a fiatalkorúak, fiatal felnőttek aránya az emberöléseknél elhanyagolható volt, de a gyermekölések tekintetében számuk magasabbra tehető.

A második csoportot a házasságban élő nők alkotják, akik már nem olyan fiatalok és általában már van egy vagy több gyermekük is.

A harmadik csoport tagjai azok az elkövetők, akik rendezetlen családi körülmények között élnek, nincs biztos élettársi kapcsolatuk, esetleg volt párjuktól estek teherbe. Raskó Gabriella és Cseres Judit kutatásai is alátámasztják, hogy a rendezetlen körülmények között élő nők nagyobb számban követnek el ilyen cselekményeket.

Ennek a bűncselekménynek az elkövetésében meghatározó szerepe van a neveltetésnek és a családi környezetnek. Ha egy lánynak otthon azt hangoztatják, hogy nem találkozhat fiúkkal, mert abból baj lesz, akkor kialakulhat benne egyfajta félelemérzet, amelynek hatására nem kommunikál sem szüleiivel, sem környezetével. Így semmilyen információt nem kap a szexualitásról, és ha bekövetkezett a „baj”, nem mer szólni szüleinek. A környezet általában észre sem veszi a várandósságot, ezek a lányok nem járnak semmilyen ellenőrzésre sem, mivel „problémájukkal” nem fordulnak orvoshoz.

Idősebb elkövetők esetében is nagy szerepe van a családnak, hiszen a nők ezen esetek többségben sem merik elmondani állapotukat, félnek a szűk családtól, illetőleg a tágabb környezet reakcióitól is.⁴⁰

Az iskolázottság is hatással lehet az elkövetőkre. Cseres Judit kutatásaiban a nyolc általánost végzetek aránya 48% volt, a szakmunkások aránya pedig 26%, tehát többnyire alacsonyán iskolázottak voltak az elkövetők.

Találkozhatunk azonban olyan jogesettel is, amelyben az iskolázott anya éppen azért követi el cselekményét, mert gyermeke akadályozná a munkában és a tanulásban. Egy Raskó Gabriella által bemutatott jogeset is ezt példázza. T. M. 22 éves adminisztrátor volt, akit gyermeke csak akadályozott volna a pályán, ezért a szülést követően úgy végzett a csecsemővel, hogy annak fejét földhöz csapkodta.

A csecsemők megölésének indokai

A nők legtöbb esetben azért követnek el ilyen cselekményeket, mert félnek és szégyellik magukat. Például a falusi környezetben élő „megesett” lányokat megszólják, pletykálnak róluk. Régebben jellemzőbbek voltak ezek a tettek, hiszen kiközösítették a lányokat, akik férj nélkül születtek. Sok esetben már terhességük alatt megpróbálták elhajtani magzatukat, főzeteket ittak, nehéz fizikai munkát végeztek.⁴¹ Manapság főleg az iskolai környezet, tanárok, diáktársak, barátnők véleményétől tartanak a fiatal lányok.

A családtól való félelem is motiválja a tetteseket, félnek szülei haragjától. Sok esetben olyan szülőkről beszélünk, akik eddig is nagyon szigorúak voltak és semmit sem engedtek meg gyermekeiknek. Jól példázza ezt a következő jogeset: G. Gyöngyi 17 éves hajadon volt, aki egy kukába dobta az újszülöttjét. Családját tekintve rendezett körülmények között

---

40 Dr. Cseres Judit: *Eltékozolt újszülöttek*. BM Kiadó, Budapest, 2000, 76-79.o.

41 Dr. Raskó Gabriella: *A női bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 448-452.o.

élt, de a szüleitől rettegett. Az apja még azt sem hagyta, hogy szórakozni járjanak a nővérel, ha nem értek haza idejében, akkor tombolt és verekedett. Több ízben hetekig nem szólt a gyerekekhez, ha későn értek haza. A lány egy rendezvényen kapcsolatba került egy fiúval. A szülők észrevették, hogy a lányuk eltűnt, majd megkeresték. Az anya az estét követően azt mondta a lányának, ha baj lesz, akkor mehet vele kaparásra és arról az iratokat biztos kiküldik az iskolának, és akkor ki fogják rúgni. A lány ezért úgy döntött, hogy titokban tartja a terhességét. A szülők 6 hónapon át nem vettek észre semmit. A lánynál a szülés a szobájában indult meg, a csecsemőt egy kukába dobta.⁴²

Másik indíték lehet, hogy a család ellenzi az újabb gyermek születését. Ez többnyire akkor fordul elő, amikor a családban már több gyermek van, akiknek eltartása egyébként is nehézkes. Itt is felmerül a családtól való félelem kérdése, amelyet jól példáz a következő eset.

Egy férjezett asszony nehéz fizikai munkát végzett egy gyárban. Már volt két gyermeke, ráadásul férje rendszeresen ivott és bántalmazta őt. Egészségre ártalmas munkakörben dolgozott, a terhességét mindvégig titkolta a munkatársak elől. A férje nem engedte el orvoshoz és meg is fenyegette, hogy megöli őt, ha terhes lesz. A gyermek apja nem a férj volt, hanem egy másik személy, akivel a nő ugyanazon a helyen dolgozott. A nő vallomásaiban azt mondta, hogy a gyermek apjához akarták vinni a kicsit a megszületése után. Az asszony azonban a munkahelyén szült a mosdóban és egy gumiövvvel megfojtotta a gyermeket.⁴³

Ezekon kívül még számos oka lehet az újszülöttek megölésének. Kiemelném a rendezetlen családi körülményeket, a „szülők” egymáshoz való viszonyát, a rossz anyagi helyzetet és a lakásproblémákat is.

Az infanticidium elkövetési módjai

Raskó Gabriella kutatásai alapján megállapítható, hogy az anyák leggyakrabban fulasztással végeznek csecsemőjükkel. Ennek során a gyermek légzőnyílását eltakarják például kézzel, WC-papírral, rongyokkal. Ezek a nők többnyire eldugott helyen hozzák világra a csecsemőt, leggyakrabban a mellékhelyiséget használják ezzel a céllal.⁴⁴

2008-ban egy tinneyi lány úgy ölte meg újszülöttjét, hogy annak szájába WC-papírt tömött. A lány jó körülmények között élt, de mindvégig titkolta a terhességét szülei elől. A szülők akkor tudták meg, hogy lányuk terhes volt, amikor a mellékhelyiségben találtak rá, eszméletlen állapotban. A lány mellett ott volt a halott csecsemő, akinek a szájában WC-papír volt, valószínűleg az elkövető azt próbálta megakadályozni, hogy a gyermek sírása elárulja.⁴⁵

2000-ben egy Jász-Nagykun-Szolnok megyei településen egy fiatal lány csecsemőjét a szülést követően az árnyékszékebe dobta. A szülők itt sem tudtak lányuk terhességéről.

42 Dr. Cseres Judit: *Eltékozolt újszülöttek*. BM Kiadó, Budapest, 2000, 73-76.o.

43 Dr. Cseres Judit: *Eltékozolt újszülöttek*. BM Kiadó, Budapest, 2000, 101-107.o.

44 Dr. Raskó Gabriella: *A női bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 459-460.o.

45 Index: *Megölte újszülött csecsemőjét egy tinneyi lány*. 2008. május 12. <http://index.hu/bulvar/horror0512/>

Az orvosi vizsgálatok megállapították, hogy a csecsemő halálát fulladás és ellátatlanság okozta.⁴⁶

A következő elkövetési mód a megfojtás, ennek során már közvetlen fizikai erőszakot is alkalmaznak. H. Zsuzsannának sem a családja, sem környezete nem tudott arról, hogy gyermeket vár. A nő 2009. május 4-én hajnalban, dunakeszi otthonában életet adott egy kisfiúnak, akit a nyomozás adatai szerint megfojtott, majd – hogy a családja előtt titkolja tettét – a babát hűtőszekrénybe rejtette. A rendőröknek is azt mondta: maga sem tudta, hogy gyermeket vár.⁴⁷

További módszer a gyermek gondozásának elmulasztása. Ebben az esetben az ellátatlanság, szakszerűtlen ápolás vezet a halálhoz, például a gyermeket hagyják kihűlni, nem kötik el a köldökszinórt és a gyermek elvérzik.

Az elkövetők azonban gyakran nem ilyen „finom” módszereket alkalmaznak, sokszor brutálisan, ököllel, rúgással, szúró-vágó fegyverrel végeznek a csecsemővel. Vecsésen például 2007-ben egy fiatal lány megszülte gyermekét, ezt követően megölte. Először fojtogatta a csecsemőt, majd egy kalapáccsal agyonverte. A kislányt az ágyneműtartóból vették elő a nyomozóhatóság tagjai. A gyermek apja azt állította, hogy nem tudott arról, hogy a párja terhes, de ellene is vádat emeltek.⁴⁸

A gyermekölések megítélése

Az újszülöttek megölését a hatályos magyar Büntető Törvénykönyv szabadságvesztéssel rendeli büntetni. Az emberölés minősített eseteként szabályozza a jogszabály ezt a cselekményt. Tehát az elkövető, aki újszülött sérelmére valósít meg ölési cselekményt, tíz évtől húsz évig terjedő, vagy akár életfogytig tartó szabadságvesztésre is számíthat.

Jelenleg a hatályos Btk.-ban nincsen külön szakasz a csecsemőgyilkosságok büntetethetőségére. A Büntető Törvénykönyv 1998-as módosításakor kibővítették a törvényt egy ilyen alcímmel, de ez a szabályozás csak pár évig érvényesült.

A jogalkotó ebben az időszakban privilegizált esetként szabályozta az újszülött megölését. A privilegizált eset annak volt köszönhető, hogy a jogalkotó elismerte, hogy a nő a szülés során olyan testi-lelki állapotba kerülhet, amelynek során a tudata beszűkül és ez az állapot hatással lehet az elkövetésre. Azonban ez a tudatbeszűkülés nem olyan mértékű, hogy alkalmazni lehetne a kóros elmeállapotra vonatkozó szabályt. Ezért a jogalkotó törvénybe iktatta az újszülött megölése tényállást, amely lehetőséget adott arra, hogy enyhébben bírálják el a cselekményt. Másrészt az is indokolhatta az emberölés enyhébb formájának (az újszülött megölésének) a megjelenését, hogy az 1998-as módosító törvény hozta be minősített esetként a tizenegyedik életévet be nem töltött személy megölését. Az újszülött megölése tényállást egy későbbi módosító törvény, a 2003. évi II. törvény hatályon kívül

---

46 Magyar Nemzet: Csecsemőgyilkosság. 2000. november 23. <http://mno.hu/migr/csecsemogyilkosság-849391>

47 Népszava: Családja sem tudta, hogy gyermeket vár. 2011. augusztus 24. <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=463798>

48 Blikk: Kalapáccsal agyonverték az újszülött kislányt. 2010. június 4. http://www.blikk.hu/blikk_aktualis/kalapaccsal-agyonverték-az-ujszulott-kislanyt-2020048

helyezte. Így 2003-tól az a személy, aki újszülöttet öl meg, az emberölés minősített esetét valósítja meg, így szigorúbb elbírálásra számíthat. A korábbi tényállás ugyanis két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés kiszabását tette lehetővé, de a jogszabály módosítással a kiszabható büntetési tétel is emelkedett.

A prostitúció, mint tipikus női bűncselekmény

Sokan vélik úgy, hogy a gyermekölés mellett a prostitúció tekinthető a legtipikusabb női elkövetési magatartásnak. A prostitúció megítélése kortól, társadalmi rendtől, jogi és erkölcsi normarendszerektől egyaránt függ. A prostitúcióról való társadalmi vélekedés általában negatív, szabályozása a kulturális és a társadalmi felfogásoktól nagymértékben függ.

A jelenség már az ókortól fellelhető. Prostitúciónak kezdetül fogva azt tartották, ha valamilyen személy anyagi ellenszolgáltatás esetén nemileg érintkezik más személlyel. Megítélése koronként változott, hol engedték, hol büntették. Mára a prostitúció jól szervezett, hatékony üzletgá fejlődött. Az egyéni prostitúció megszűnni látszik, helyette többszereplős prostitúciós hálózat alakul ki.

Magyarországon 1950-től lépett életbe a prohibicionista rendszer, a bordélyházak bezárását követően a prostitúció egésze tiltott tevékenységgé vált, büntetőjogilag is szankcionálták.

Az 1950. évi New York-i Egyezmény hatására 1955-től Magyarországon az abolicionista szemlélet érvényesült, amelyet az 1955. évi 34. tvr-rel ratifikáltak. Az Egyezmény minden prostituáltat sértettnek tekint, akár kényszerítették a prostitúcióra, akár maga választotta a prostitúciós életformát.

Az üzletszerű kéjgelés szabályozása az 1961-es Büntető Törvénykönyvbe is belekerült. Ennek alapján a prostitúciót folytató személy egy évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő. Az 1978. évi IV. törvény azonban már pénzbüntetés és közérdekű munka kiszabását is lehetővé tette az üzletszerű kéjgelést folytató személyekkel szemben.

A prostitúcióval kapcsolatban a prohibicionista szabályozás egészen 1993-ig érvényesült. Azaz a jogalkotó mind az üzletszerű kéjgelést, mind az ahhoz kapcsolódó bűncselekményeket szankcionálta. A változást az 1993. évi XVII. törvény hozta, amely kiemelte az üzletszerű kéjgelés tényállását a büntető jogszabályból. A hatályos Btk.-ban az üzletszerű kéjgelés elősegítése, a kitarottság és a kerítés számít büntetettnek.

A prostitúciós hierarchia legalacsonyabb fokán lévő utcai forma az, ami leginkább kiáltja az emberek ellenérzését, de a társadalom nemcsak a prostituáltat, hanem kliensét is megveti.

A prostitúció jelentősége abban áll, hogy nagyon szoros kapcsolatban van a bűnözéssel, különösen a pornográfiával, ember- és gyermekkereskedelemmel, pénzmosással, fegyverkereskedelemmel.⁴⁹

49 Fehér Lenke: Bűnözés és prostitúció. In: Lévai Katalin-Tóth István György (szerk.): Szerepváltozások, Jelenítés a nők és férfiak helyzetéről. TÁRKI, Budapest, 1997, 139-150.o.

Ugyan az üzletszerű kéjelgés nem bűncselekmény, de sokan mégis emellett a foglalkozás mellett is követnek el büntetendő cselekményeket. Azoknál a személyeknél, akik csak azért végzik ezt a mesterséget, mert rákényszerülnek, kialakulhatnak pótcselekvések, mint például alkoholizmus, kábítószer-függőség. Ezen függőségeket finanszírozni kell és ezekre általában nem elég az, amit a prostituált meg tud keresni, ezért illegitim források után néz. Így sok esetben a prostituáltak a szervezett bűnözés keretein belül a kábítószer- és emberkereskedelem, valamint gépjárműlopások megvalósításában is közreműködnek.⁵⁰

Összegzés

Dolgozatomban megpróbáltam feltárni a női bűnözés okait, indokait, a nők motivációját és elkövetési magatartását. Véleményem szerint fontos a nők és férfiak közötti különbségek vizsgálata, hiszen így kapunk valós képet a bűnözés megoszlásáról, tényleges jellemzőiről. Azért is figyelembe kell venni ezeket a különbségeket, mert csak így lehet fellépni a bűnözés ellen, többször talán megelőzhetőek lennének ezen cselekmények, különösen a gyermekgyilkosságok esetében. Az élethelyzetek, motivációk egyes esetekben segítenek megérteni a tettes helyzetét, ami talán az elkövetők rehabilitációjánál is segítség lehet.

A témával foglalkozni azért is jelentős és érdekes, mivel kiderült, hogy nem hiába beszélünk megkülönböztetve a női elkövetőkről és a női bűnözésről. Ahogy azt a dolgozatban részletesebben kifejtettem, különbségeket fedezhetünk fel az elkövetési mód (sok esetben túl brutális, az elkövetők kihasználják az áldozat védekezésre képtelen állapotát), áldozati kör (legközelebbi hozzátartozók: élettárs, férj, gyermek, szülő) és motiváció esetében is. Talán a motiváció a legérdekesebb: mögé látni annak, hogy ezek a nők, miért gyilkolnak meg olyan embereket, akiket szeretniük "kellene", akikkel együtt éltek eddig. Persze néhány esetben érthető, megmagyarázható a tettük, de rengeteg jogeset esetében felmerülhet a kérdés, hogy vajon a társadalom joggal tartja-e a férfi elkövetőket kegyetlenebbnek, tényleg jobban kell félnünk a férfiatól?

Irodalomjegyzék

- Dr. Cseres Judit: *Eltékozolt újszülöttek*. BM Kiadó, Budapest, 2000
- Fehér Lenke: *Bűnözés és prostitúció*. In: Lévai Katalin-Tóth István György (szerk.): *Sze-repváltozások, Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. TÁRKI, Budapest, 1997
- Gönczöl Katalin-Kerecsi Klára-Korinek László-Lévay Miklós: *Kriminológia-Szakkriminológia*. Complex Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2006
- Korinek László: *Bűnözési elméletek*. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006

---

50 Dr. Kránitz Mariann: *Prostitúció: Az élet és irodalom változásai a rendszerváltás éveiben*. In: *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok/1996, XXXIV. szám*. Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, Budapest, 1997, 112-132.o.

- P. Gál Judit: Bűn-üldözők, Az évtized magyar bűnügyei. Gulliver Kiadó Kft, Budapest, 2001
- P. Gál Judit: Ördögök ügyvédei 3., Gyilkos nők. Babusz Bt, Budapest, 2009
- Dr. Kránitz Mariann: Prostitúció: Az élet és irodalom változásai a rendszerváltás éveiben. In: Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok/1996, XXXIV. szám. Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, Budapest, 1997
- Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak. Saxum Kiadó, Budapest, 2006
- Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könykiadó, Budapest, 1978
- Jogerősen elítéltek társadalomstatistikai vizsgálata 1990-2003. In: Társadalomstatistikai füzetek 44. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2005
- Tájékoztató a bűnözésről 2009. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium és Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2010

http://www.delmagyar.hu/kulfold_hirek/noi_bunozok_kenyszer_vagy_onallo_dontes/2166661/

http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_zjj001.html

www.mno.hu/portal/142270

<http://www.mon.hu/nem-jogerosen-tizenot-ebet-kapott-mert-megolte-a-ferjet/haon-news-charlotteInform-20110330-0345423682>

<http://www.kretamagazin.hu/node/2023>

<http://www.inforadio.hu/hir/belfold/hir-52087>

http://nol.hu/lap/mo/20100320-gyilkossag_a_satan_neveben

http://mno.hu/migr/elfajult_a_vita_tobb_kesszurassal_megolte_ferjet-196226

<http://index.hu/bulvar/horror0512/>

<http://mno.hu/migr/csecsemogyilkossag-849391>

<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=463798>

http://www.blikk.hu/blikk_aktualis/kalapaccsal-agyonverték-az-ujszulott-kislányt-2020048

A bűnmegelőzés és az áldozatsegítés szerepéről, tradicionális szemlélet és aktualitások a hatályos jogszabályi változások tükrében

Témafelvetés

Napjainkban a resztoratív igazságszolgáltatás szerepe megkérdőjelezhetetlen. A normák megsértésekor véleményem szerint e szemléletrendszer alapján az energiát a javításra a gyógyításra és a helyrehozatalra kell irányítani. Együttes figyelmet kell fordítani a tettesre és az áldozatra, hiszen ők maguk adott folyamat érmének két különböző oldalát testesítik meg.

A cselekvés azért kiemelten fontos, mert igazságot szolgáltatni a normákon való túljárás ellen csak a kár helyrehozatalával lehet. Kiemelt figyelmet kell fordítani a fiatalok számára, hiszen 2012. év a gyermekbarát igazságszolgáltatás éve. Rajtuk keresztül az érintettek, családok sikeres kommunikációval autentikus érzéseket élhetnek át, rendezhetik konfliktussal teli helyzetüket, átbeszélhetik a történeteket, vizsgálhatják a következményeket a jövőre tekintve. A perspektíva adott, csak meg kell tanulni élni vele. Erre igyekszik választ találni a jelenlegi kutatás fő vonulata: a bűnmegelőzés és az áldozatsegítés szemléletrendszerének különböző aspektusokból történő áttekintése.³

A bűnmegelőzés jelentőségéről⁴

A bűnmegelőzés társadalmi együttműködést jelent, olyan védelmi rendszert, melyben az állam és intézményei irányításával biztosítható a polgárok önszerveződéseinek a támogatásával, valamint a jogkövető többség életviszonyainak védelmével jogrendszeri kereten belül a törvénytörő magatartások elkerülése.

Tényleges értelemben a bűn társadalmi tömegjelenség, melynek megelőzéséhez fejleszteni kell a társadalmat, a gazdaságot, a szociális, kulturális viszonyokat olyan köré, amelyek segítségével megszüntethető, korlátozható az ellentmondás, a hátrányos helyzet és azok a körülmények is, amelyek kriminogén hatást váltanak ki.

A bűnmegelőzés egy államilag és önkormányzati szinten szervezett tevékenység, melyhez nélkülözhetetlen a polgárok önkéntes közreműködése, azaz intézkedéseket fogantató,

---

1 dr. Novákné dr. Lang Szabina, igazgató, Zala Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat

2 dr. Szekeres Diána tanársegéd, Budapesti Gazdasági Főiskola Gazdálkodási Kar, Zalaegerszeg, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola doktorandusz

3 A kézirat lezárásának dátuma: 2011. december 10.

4 <http://www.bunmegelozes.eu> (letöltés dátuma: 2011. december 1.)

koordinációs tevékenységet végez, valamint együttműködést biztosít az önkéntes állampolgári kezdeményezésként létrejött bűnmegelőzési célú szervezetek körével. A fő irányvonal adott esetben annak a biztosítása, hogy a bűnözés okait felderítsék, valamint új okokat gátló intézkedéseket kíséreljenek meg létre hozni. A megelőzés eszközei közé tartoznak mindazok a társadalmi, valamint jogi lehetőségek, amelyek közvetlenül vagy közvetve is alkalmasak a kiváltó okok korlátozására, valamint biztosíthatják a sértetté vagy pedig az elkövetővé válás kialakulását.

A viktimológia szerepe

A viktimológia áldozatvédelmet jelent, amely a bűncselekmény sértettjével, a sértettnek és az elkövetőnek a kapcsolatával foglalkozó olyan ismeretrendszer, amely tudományos igényű tanulmányozást biztosít. A 20. század közepére tehető a kialakulása, azonban csak később vált tényleges értelemben társadalmi szolidaritási cselekvéssé. A kriminológia alkalmazott tudományaként fungál. Ezen belül a viktimológia a bűncselekmények sértetteinek jogi, pszichikai, szociális vonatkozású helyzetét vizsgálja, elemezve a jogi helyzetet, az elkövetőnek és a sértettnek a kapcsolatát, azokat a jellemzőket, amelyek a sértett szempontjából fennállnak, tipologizál, továbbá a megelőzést, a megsegítést és a kártalanítást kívánja előtérbe helyezni.

Az áldozatvédelem megelőzést, szolgáltatást és kárenyhítést biztosít.⁵ A viktimológiai kutatások szempontjából megkülönböztethető az általános viktimológia, amikor valamilyen áldozat a középpontban áll a vizsgálódás során és az eltérő, azaz áldozati kört érintő modern viktimológia, amely az emberi jogok megsértésének áldozataira, a hatalommal való visszaélés következtében áldozattá válókra vonatkozó ismereteket összegző tudományterület. A kriminálviktimológia maga azt biztosíthatja számunkra, hogy elsődlegesen az áldozat megértését, az áldozat érdekeinek szem előtt tartását helyezzük előtérbe és így próbáljuk a bűnözést, a bűnözésben részt vevő felek helyzetét megérteni.

Az áldozat fogalom definiálása

Az áldozatok jogállásáról ténylegesen az 1985. évi A/RES/40/34. számú „*a bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságszolgáltatás alapelveiről*”⁶ címet viselő ENSZ nyilatkozat biztosít definíciót. Az áldozatokat olyan személyeknek tekinti, akik egyéni vagy kollektív sérelemben részesültek és ez által fizikai, mentális sérülést, érzelmi szenvedést, gazdasági veszteséget kellett elszenvedniük, vagy lényeges mértékben csorbultak alapvető jogaik, vagy a tagállamok hatályos büntető törvényeit sértő tevékenység vagy mulasztás, illetőleg, akár a hatalommal való visszaélés kö-

---

5 Kerezi Klára, Kó József, Az áldozatsegítő szolgálat hatékonyságvizsgálata, Összefoglaló jelentés második szakasza, Budapest, 2008, 6. oldal.

6 <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm> (letöltés dátuma: 2011. december 10.)

vetkeztében váltak sérelmet elszenvedőkké. Ide tartoznak a családtagok és az eltartottak is. Elmondható, hogy az áldozat jogsértő magatartással vagy cselekedettel, testi, lelki sérülést vagy anyagi kárt elszenvedő személy is lehet az Európai Áldozatvédő Fórum definiálása értelmében. Azonban hozzátartozik az is az áldozat fogalom meghatározáshoz, hogy az áldozatok jogállásáról szóló 2001/220/IB kerethatározat az áldozat kifejezést tényleges értelemben rögzíti, egyúttal definiálva az áldozati státusszal. Maga a büntető eljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény is definiálja a sértett fogalmát, akit olyan sérelmet elszenvedőnek tekint „akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette” (Be. 51. § /1/ bek.). A sértetti kör, az anyagi-jogi passzív alany fogalmával nem esik egybe minden esetben, hiszen a sértetti kör nem olyan széles, mint az áldozati fogalom meghatározás, mivel az áldozat kifejezés a közvetett sértettekre is vonatkozik, mint definíció, valamint a jogi személyekre is biztosít fogalmi meghatározást. A sértett közeli hozzátartozói is idetartoznak a vonatkozó Polgári Törvénykönyv 685. § (b) pontjának értelmében.

Az áldozatok tipizálásról *Vígh József* munkája: A fejezetek a szakkriminológia köréből biztosít ismeretet.⁷ Az áldozat típusoknak a meghatározása ténylegesen attitűdöket biztosít és azoknak a feltárásával a szereplőre nézve következtetéseket lehet levonni.

Seeling az áldozat típusokat ötféleképpen osztályozza. Ide tartoznak első helyen a nem résztvevő áldozatok, akik tehetetlenek, öntudatlanok, akik nem tudnak, nem képesek védekezni. Második helyezetteként ide tartoznak a látens áldozatok, valamint a biopszichológiailag predisponáltság, a társadalmi predisponáltság, az erkölcsi vagy pszichopatikus állapot fennállása. Harmadsorban beszélhetünk provokáló áldozatról: lehet passzív, közvetett módon kialakuló sérelmet elszenvedő fél, valamint lehet aktív, közvetlen módon is létrejövő áldozat. A negyedik csoportosítási szempont a résztvevő áldozatok köre, amely szintén kategorizálható aktív vagy passzív áldozattípusként a közreműködés mértéke szerint. Az ötödik rendszerezéshez tartozó elem az ún. „hamis áldozat”, aki képzelt áldozatként, valamint önmaga áldozataként osztályozható.

Az áldozatok közrehatását **Hanz von Hentig** vizsgálta, aki elsősorban a személy elleni erőszakos bűncselekményeket vette górcső alá. Ő kölcsönösséget vélt felfedezni az elkövető és az áldozat kapcsolatában méghozzá az áldozat szerepét alakító, formáló funkcióként látta. Gyakorinak tartotta a provokáló, valamint a kooperatív magatartás tanúsítását is részéről. Tizenegyféleképpen osztályozható csoportosítást biztosított Hentig az 1948-as „*A bűnöző és áldozatai*” című munkájában (fiatal, nő, idős, értelmileg fogyatékos és egyéb mentális zavarban szenvedő, bevándorló és kisebbségbe tartozó, depressziós, kapzsi, szemérmetlen, magányos és kiábrándult, zsarnok, gátolt mentességet élvező és ellenszegülő áldozatról beszélt).

Benjamin Mendelsohn a következő kutató, aki az áldozat és az együttműködő, úgy-mond elkövető szerepét mintegy „bűnügyi párosként” definiálja. Az áldozatokat négyféle szempontból tipizálja. Ide tartozik a teljes mértékben ártatlan áldozat, valamint az ugyanolyan mértékben bűnösnek tekinthető áldozat, lehetséges azonban az is, hogy az áldozat bűnösebb, mint maga az elkövető, valamint a nagymértékben bűnös áldozatot kategorizálja továbbá. Az Európa Tanács Ajánlás a bűnözés áldozatainak nyújtandó segítségéről (elneve-

⁷ Vígh József, Fejezetek a szakkriminológia köréből, Tankönyvkiadó, Budapest, 1973, 10. o.

zése: Rec(2006) 8. szám) az úgynevezett sebezhető áldozatokat definiálja, mely kifejezés arra utal, hogy a helyzetük alapján személyiségi jellemzőik vagy a bűncselekmény körülményeinek következtében speciális intézkedéseket igénylő személyekről van szó, ide tartozhat többek között a 18 éven aluliak köre, a fogyatékosok mentális csoportja, valamint azok a személyek, akik mozgássérültként élnek.

Nemzetközi dokumentumok az áldozatsegítés területén

Elsőként az ENSZ 1985. évi deklarációját szeretném ismételtelen kiemelni, amely a „*bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságszolgáltatás alapelveiről*” szól.⁸ Az áldozatok számára tényleges értelemben orvosi, pszichológiai és szociális segítségnyújtás biztosítható, melyhez állami, önkéntes, valamint közösségi, továbbá egyéni eszközök is igénybe vehetőek. Biztosítani kell számukra az információhoz való hozzáférés biztosítását, valamint a szükséges jogi segítségnyújtáshoz való hozzáférés lehetőségének megteremtését. Az áldozati körbe tartozik a hatalommal való visszaélés áldozatainak köre is, tehát nem csak bűncselekmény áldozataira terjed ki az ENSZ deklaráció. Az Európai Tanács „*Az áldozatoknak nyújtandó segítségről és az áldozattá válás megelőzéséről*” szóló 1987. évi 21. számú ajánlásában megfogalmazottak alapján az áldozat számára biztosítható segítségnyújtást a következőkben kell meghatározni: Ide tartozik az elsősegély jelleggel biztosított sürgős segítségnyújtás, folyamatos egészségügyi, pszichológiai, szociális és anyagi támogatás biztosítása. Az ismételt áldozattá válás elkerülése érdekében tájékoztatás, tanácsadás biztosítása, a kárenyhítés igénybevételéhez szükséges segítségnyújtás lehetővé tétele, valamint a vagyoni kár megtérítéséhez szükséges jogi tanácsok biztosítása is. Az Európai Áldozatvédő Fórum megalkotta 1996-ban „*Az áldozatok jogai a büntetőeljárásban*” valamint 1998-ban „*A bűncselekmények áldozatainak szociális jogai*” című nyilatkozatokat. Továbbá 1999-ben „*Az áldozatok jogai a megfelelő színvonalú szolgáltatáshoz*” című deklarációt. 1999 októberében az Európai Tanács tamperei ülésén minimum szabályok kidolgozásának szükségességére tett javaslatot azért, hogy az igazságszolgáltatáshoz hozzáférhessenek az áldozatok és biztosíthatóvá váljon számukra a kárenyhítéshez fűződő joggyakorlás is. Az Európai Unió Tanácsa „*A sértett jogállásról a büntető eljárásban*” címmel a 2001/220/IB kerethatározatot⁹ fogadta el, melynek következtében kártérítést követelhet az áldozat az elkövetőtől és biztosítható számára a **joghoz való hozzáférés lehetősége** a következő területeken: a tisztelet, az elismertséghez való jog, a meghallgatáshoz, a bizonyítékok szabad szolgáltatásához való jog, a tájékoztatáshoz való hozzáférés vagy jogosultság, a kommunikációs biztosítékok rendelkezésre állása, a büntető eljárások kiadásainak megtérítéséhez való jogosultság, a védelem, a kártérítés és a büntetőjogi mediációhoz való hozzáférés a büntető eljárás során. A tagállamok feladatává teszi a kerethatározat, hogy a bűncselekmények sértettjei számára lehetőséget biztosítson a büntetőeljárás keretein belül és ésszerű határidőt tegyen lehetővé arra, hogy határozat

8 <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm> (letöltés dátuma: 2011. december 10.)

9 <http://eur-lex.europa.eu/hu/index.htm> (letöltés dátuma: 2011. december 10.)

születhessen meg számukra, valamint biztosítható legyen a kártérítés szükség szerint. Az elkövetőt arra kell ösztönözni, hogy ezt biztosítani akarja és képessé váljon nyújtani az áldozat számára, valamint előmozdítsa a szolgálatoknak az áldozatsegítési eljárásban az együttműködését.

Az áldozatpolitika jelentősége és a büntető felelősségre vonás szerepéről¹⁰

Felértékelődik napjainkban e szerepkör, hiszen a büntető igazságszolgáltatási koncepciók folyamatosan változnak, azaz a cél, hogy büntető felelősségre vonás hogyan alakul, milyen felfogásban működik, és milyen gyakorlat uralkodása tapasztalható.

A büntető igazságszolgáltatási koncepciók folyamatosan változnak, ez a fejlett nyugati társadalmi magban kialakított egy megfeleltethető gyakorlatot, alapvetően a többféle felfogás arra irányult, hogy a büntető felelősségre vonás célját meghatározhassa. Három féle felfogás mutatható ki az időben történő változást figyelembe véve, történeti szempontrendszert alkalmazva:

A XVIII. század végén és a XIX. század elején még, az úgynevezett retributív igazságszolgáltatás került előtérbe, amely klasszikus büntetőjogi elvekre épült. Ez ténylegesen indeterminista koncepció, amely abban foglal állást, hogy a szabad akarat káros megnyilvánulásaként tartja számon a bűncselekményt.

Ahhoz, hogy a jogrend sérelme helyre állhasson, tett arányos büntetés kiszabását vélte indokoltnak, tehát az adott irányzat a proporcionális elvet vallotta. A második ilyen időszak a XX. század elején vált uralkodóvá, azaz az ún. preventív igazságszolgáltatási szemlélet terjedt el. Méghozzá amiatt, mivel a pozitívista kriminológiai nézetek előtérbe kerültek. Adott esetben az emberi magatartások törvényszerűségeit kívánták feltárni és ennek a jelenségnek a feltárásával a bűncselekményt okozatként állapították meg. A relatív szabad akar volt az adott nézet középpontjában, tehát a determináció elve érvényesült. Az okok között, ami miatt a bűnözésre sor került, megállapították az objektív és egyúttal a szubjektív, azaz az egyénre vonatkozó, saját pszichikai adottságokat előtérbe helyező ok és okozati összefüggéseket is. Tehát fontos a bűncselekmény esetében a büntetés meghatározásakor figyelembe venni, hogy az elkövető személyisége milyen típusú, a társadalmi körülmények hogyan hatottak az elkövetésre, mennyiben idézheték elő azt, továbbá fontos a determináció szerepének is a figyelembe vétele. Tehát elkövető centrikus büntetést kívántak kilátásba helyezni, generális és speciális prevenciók figyelembe vételével, méghozzá differenciált és individualizált módon.

Az ún. „*treatment ideológia*” a XX. század közepén került előtérbe, elsősorban az volt a célja, hogy az elkövető számára kezelést biztosítson, azaz a személyiség jegyeit pozitív irányba tudja alakítani. Mivel objektív körülmények is közrehatnak a bűnözésben, ezek általában előre meghatározottak, ezért a később kialakuló személyiség determinálhatóvá válik. Ez lehetőséget nyújt arra, megfelelő technikai segítségnyújtás biztosításával, hogy a ne-

¹⁰ http://www.dieip.hu/2009_2_06.pdf (letöltés dátuma: 2011. 11. 30.) Schweighardt Zsanett, Áldozatvédelem, áldozatsegítés, büntetőjogi felelősségre vonás 5, 6, 7, 8, 9, 10. oldalak összegzése

velő, segítő szándékkal létre tudják hozni a reszocializációt. Az a cél, hogy a reszocializáció megvalósulhasson, feltételezi egyúttal az individualizált, tehát az egyénre szabott és általánosságban mérve határozott tartalmú büntetés kiszabásának szükségességét.

A harmadik főbb terület az 1970-es évek közepétől bebizonyította, hogy a fentiekben kifejtett treatment-i ideológia, azaz ún. „*kezelés elmélet*” és a reszocializáció csődöt mondott. A bűnözési ráta száma rendkívüli módon megemelkedett. Ezért aztán a *neoklasszikus büntető politika* már a tett súlyához igazított büntetés kiszabását hirdette, azaz tett arányos felelősséget kívánt megállapítani. A büntetés, amit ténylegesen megérdemelt cselekedetéért az elkövető, megcélozta az igazságos fájdalomszolgáltatást. A legfontosabb terület a helyreállító, azaz resztoratív igazságszolgáltatási koncepció estén az áldozat középpontba helyezése. Hiszen a bűncselekmény elsősorban az áldozatnak okozott sérelemben nyilvánul meg, és ezért elsődlegessé válik a számára elszenvedett vagyoni kárnak, illetőleg az egyéb sérelmeknek a helyreállítása, valamint az érdekegyesítés, érdekérvényesítés a sértetti oldalon. A koncepció lényege abban nyilvánul meg, hogy nem lehet egyedüli cél a tett megtorlása, az elégtétel jelentősége nagyon fontos, és mindamellett az okozott kár megtérítését is biztosítani kell. Az áldozat tehát középpontban van, a szemlélet maga áldozat centrikusnak tekinthető és biztosítja, hogy az elkövető reszocializációja létre jöhessen és a társadalom, a közösség általi rehabilitációjára sor kerülhessen, abban az esetben, ha együttműködik, azaz megbánást tanúsít és az okozott kár megtérítését vállalja.

A *Howard Sehr* nevéhez fűződő *resztoratív igazságszolgáltatás* átfogó modellje olyan eljárás, amely a saját jogsértésben érdekeltet fogja össze, közös célja a sérelmek, a szükségletek és a kötelezettségek felismerése, azért, hogy azok helyreállítása a szükséges és lehetséges mértékben megvalósulhasson.¹¹

A *Leuweni Deklaráció*¹² értelmében elsődlegesen a bűncselekményt az áldozatoknak okozott sérelem vonatkozásában, valamint úgy kell kezelni, hogy a közösségben, a társadalomban létrejöhessen a béke, a biztonság és érvényesülhessen a közrend. A társadalmi reakciók fő feladata a közreműködés abban, hogy az elkövetés okozta sérelem helyreállíthatóvá válhasson és orvosolható legyen. A modell maga a resztoratív vagy helyreállítható igazságszolgáltatás modellje, amelynek az a célja, hogy a társadalom biztonsága érvényesülhessen, a sérelmet jóvá lehessen tenni, a közösség békéje helyreállhasson. A hatóságok feladatává válik a feltételrendszer megteremtése, a korrekt eljárási rend kialakítása, az egyéni jogok tiszteletben tartása és szükség van arra, amennyiben az önkéntes módszerek nem vezetnének megoldáshoz, akkor bírói kényszerrel legyen biztosítható a joghatás kiváltása.

John Braithwaite a helyreállítási dimenziókat úgy fogalmazza meg, hogy ide tartozik kompenzációként az anyagi veszteség, a sérülés helyreállítása, a biztonságérzet, a méltóság, az igazságszolgáltatásba vetett hit által biztosított harmónia, valamint a szociális támogatás lehetővé tétele.¹³

11 Howard Sehr, *The Little Book of Restorative Justice*, Intercourse, Pennsylvania, Good Books, 2002, 37.o.

12 /1997/ <http://www.sonoma.edu/ccjs/info/leuven.html> (letöltés dátuma: 2011. december 10.)

13 John Braithwaite, *Restorative Justice and Responsive Regulation*, Oxford University Press, 2002, 12. o.

Összegzőképpen megállapítható, hogy elsődlegesen a resztoratív igazságszolgáltatásnál fontos, hogy az érintett áldozatok az eljárásba bekerüljenek, döntést hozhassanak és az eljárásból kikerülve elégedettséget könyvelhessenek el. Hozzá tartozik második legfontosabb lehetőségként, hogy transzformatívabb legyen az igazságszolgáltatás. Az elkövető célja, illetve indíttatása feltárhatóbbá váljon és megértse azt, hogy tette az áldozatra milyen hatást gyakorol, kvázi gyógyító jelleggel funkcionáljon részvétele az eljárásban és egyúttal felelősséget is vállaljon a tettéért.

A harmadik ilyen főbb módozat, a későbbiekben a bűncselekmények elkövetési valószínűségének redukálása, azaz biztosítani kell a jóvátételt és ösztönözni kell a reintegrációt. Tehát az áldozati sérelem orvoslása rendkívül fontos, az ítékezés igazságossága ki kell, hogy terjedjen az áldozat számára biztosított igazságszolgáltatásra, méghozzá olyan módon, hogy az elkövetőt ösztönözni kell a felelősségvállalásra, tudatosítani kell benne a következményeket, amelyeket magatartásával okozott, és nem csak az a cél, hogy szegyen-érzete alakuljon ki, hanem az önbecsülésének a visszaállítására kell törekedni. A formális, hivatalos bíraskodás fontos, nem cél ezen intézményrendszer megszűnése, megszüntetése, de informális rendszerrel is kell lehetőséget biztosítani arra, hogy érvényesülhessen a resztoratív politika. Tehát nagyon fontos, hogy a közösséget is szerephez kell juttatni, mert a sértett és az elkövető ténylegesen a közösség része. Egy ún. *három dimenziós célkitűzési modell*¹⁴ fogalmazható meg e szemlélet esetén, amelyhez a következő pontok tartoznak:

Mindenekelőtt az áldozatok kártalanításáról kell beszélni, amelyhez hozzátartozott már Arisztotelész korában is az ún. *justitia commutativa*, azaz az igazságszolgáltatás kölcsönösségen alapuló mivolta. Ennek megnyilvánulása az ún. *justitia correctiva*, vagyis a kiegyenlítő igazságosság, amely arra irányul, hogy a károkozást és a kártérítést egyenlővé változtassa. Akkor lesz igazságos, hogy ha az elszenvedett sérelemmel arányban áll a kompenzáció, de fennáll a diszfunkcionalitás veszélye, amennyiben az állam túlságosan széles lehetőséget biztosít a kompenzáció igénybevételére és nem elsősorban a jóvátételnek szán elsődleges szerepet. Arra ügyelni kell, hogy az állam általi kárenyhítést csak kizárólagosan abban az esetben lehessen alkalmazni, amennyiben sikertelenné válik a bűnelkövető általi jóvátétel megkísérlése.

A második fontos célkitűzés a rehabilitáció szerepét öleli fel. A tettes és az áldozat közötti megbékélés, a jóvátétel, a megbánás szerepe jelentőséget kap. A kárenyhítés folyamata biztosítja az elkövető számára a tapasztalatszerzést és a sértett általi fájdalomnak a megértési tapasztalatát, így átérezheti azt a szenvedést, amit cselekedetével kiváltott. Arra azonban mindig figyelemmel kell lenni, hogy így a *stigmatizáció* és a *marginalizáció* is előtérbe kerülhet és megnehezülhet a visszailleszkedés a társadalomba. Ezért a kisebb súlyú konfliktusok estén, amelyek jogilag tisztán értelmezhetőek, az állam és áldozat közötti állam által biztosított együttműködésre kell törekedni, így optimális esetben a teljes rehabilitáció akkor érvényesül, ha a sérelmeket meg lehet gyógyítani. A jogrend hátránya helyre áll és tiszta lappal indulhat el a fejlődés útján az elkövető.

¹⁴ http://www.dieip.hu/2009_2_06.pdf (letöltés dátuma: 2011. 11. 30.), Schweighardt Zsanett, Áldozatvédelem, áldozatsegítés, büntetőjogi felelősségre vonás 8-10. o.

A harmadik ilyen fontos szükséges kötelezettség a közösség bevonása az eljárásba, mert a közösség az, aki biztosítani tudja a társadalomba való visszailleszkedést az által, hogy az elkövető megbánja tettét. Lehetővé teszi a visszafogadást, tehát a rehabilitáció csak közreműködéssel biztosítható, így nem szorul a társadalom peremére az elkövető. A társadalmi kapcsolatok megerősítésével a bűnmegelőzés szerepe is előtérbe kerül, azt azonban mindenekfelett fontos kiemelni, hogy a hármas célkitűzést, azaz az említett hármas dimenziót kizárólagosan szoros összefüggésben, egymással összhangban lehet csak értelmezni.

A retributív és a resztoratív igazságszolgáltatás összehasonlító elemzését szemléltető táblázat (saját szerkesztés¹⁵)

Szemponrendszer, vonatkozó szempontok:	Retributív igazságszolgáltatás	Resztoratív igazságszolgáltatás
A bűncselekmény iránya	Tisztán állam elleni aktus	Emberei kapcsolatok elleni támadás
A jogsértés közvetlen következménye	Büntetés	Kötelezettség
Az elkövető felelősségnek fennállása	Az állammal szembeni	Az áldozattal és a közösséggel szembeni
A felelősség egyéb dimenziói	Az elkövető egyedüli felelőssége	Többrétű felelősség, azaz elkövető felelőssége: egyéni tetteért áll fenn.
A közösség felelőssége: a támogatásért, a jóvátétel kapcsán jelentkezik		
Az elkövető értékelése	Adott cselekmény súlya szerint	A jóvátételi hajlandóság alapján, a sérelem tekintetében
A szankció alkalmazásának célja	A megsértett jogrend helyreállítása	Igazságtétel az áldozat számára is
Igazságszolgáltatás eredményességének bekövetkezése	Büntetés végrehajtásával	Jóvátétel sikerével
Eljárás célja	Okozott sérelem és fájdalom egyensúlya	Kár jóvátétele
Eljárás centrális eleme	Hibáztatás	Probléma megoldás

¹⁵ http://www.dieip.hu/2009_2_06.pdf (letöltés dátuma: 2011. 11. 30.), Schweighardt Zsanett, Áldozatvédelem, áldozatsegítés, büntetőjogi felelősségre vonás 10-14. o.

Szempontrendszer, vonatkozó szempontok:	Retributív igazságszolgáltatás	Resztoratív igazságszolgáltatás
Megsértett jogrend helyreállításának esz-köze	Megtorlás	Jóvátétel
Kár jóvátétel biztosított-e?	Ritkán	Természetesen, fennáll
Ellenérdek és felek közötti párbeszéd	Harci modell, nincs dialógus	Alapelem a párbeszéd
Az áldozat számára nyújtott információ	Hanyagolja	Erősen épít rá
Másodlagos viktimizáció bekövetkezhet-e?	Erősen kitett ennek a jelenségeknek	Óvják az áldozatot
Az elkövető konfliktus megoldásban betöltött szerepe	Passzív	Aktív
A bűncselekménnyel kapcsolatos kulcspozíciót vállaló	Állami monopólium	Áldozat, elkövető, közösség, szakmai segítség
Vád tárgya	Elkövető	Cselekmény
Az elkövető közösségi integrációjának iránya, ill. társadalmi kötelék	Gyengül	Erősödik
Interperszonális kapcsolatok szerepe	Figyelmen kívül hagyott	Központi kérdés
Bűncselekmény konfliktusos természetének előtérbe kerülési mértéke	Háttérben marad	Előtérbe kerül
A bűncselekmény vonatkozása	Mint jogi jelenség érvényesül	Erkölcsei, társadalmi, gazdasági, politikai
Elkövető és az áldozat közötti viszony	Elidegenítő	Kiegyezés, megbékélés vagy kibékülés
Megbánás és megbocsátás szerepe	Az eljárás nem befolyásolja	Hangsúlyos szerep
Az eljárás kimeneti pozíciója	Nyertes-vesztes	Nyerő-nyerő
A jövőorientált reakció szerepe	Múltbéli	Jövőbe tekintő

Az áldozatsegítés hazai intézményi jogi szabályozásának kiépítési lépései¹⁶

Az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálatára rendszerbe épült bele a jogi segítségnyújtó szolgálathoz delegált feladatkör a 2003. évben létrejött új központi szervvel, mely 2004. január 1. napjától kezdődően az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Országos Hivatala lett. A hivatal 2006. január 1. napján bővült ki az áldozatsegítő szolgáltatásokkal – szintén európai uniós feladatellátás céljával-, és emiatt új nevet is kapott, mint Igazságügyi Hivatal.¹⁷ A peren kívüli jogi segítségnyújtás intézményrendszere további fejlesztést igényelt, fontos mozzanatnak tekintem a hivatal 2007. január 1. napjától kezdődő döntési kompetenciájának kibővítését,¹⁸ mely szerint a bűncselekmények áldozatai részére peren kívüli segítségnyújtást, ún. szakjogászai közreműködést kell biztosítani.

Kétségek nélkül egyeduralkodó kezdeményezés született meg, hiszen a jogvédelem területének átfogó jellegű, a probléma egészére koherens egészként koncentrált, teljes mértékben állami feladatként került megfogalmazásra az intézményrendszer kialakításának szükségessége.¹⁹

A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény (a továbbiakban: Ást.) a bűncselekmények áldozatai számára 2006. január 1-jétől nyújtható támogatások rendszerét szabályozza. Az Igazságügyi Hivatal keretén belül területi áldozatsegítő szolgálatok működnek, melyek a megyeszékhelyeken szerveződnek és a hivatal területi szerveződésű egységeivel, így a jogi segítségnyújtó szolgálatokkal is mellérendeltségi viszonyban helyezkednek el. A szolgálat munkatársainak a hatósági munka ellátása melletti további jelentős feladatköre: a bűncselekmények áldozatairól tudomással bíró állami, önkormányzati és civil szervezetekkel való kapcsolattartás és közreműködés, az áldozati jogok érvényesülésének figyelemmel kísérése, együttműködés keretében történő tájékoztatás-kérés, a hatósági munka ellátása.²⁰

A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény szabályozása értelmében bűncselekmény áldozatának minősül a bűncselekmény közvetlen sértettje és azon személy is, aki bizonyíthatóan annak közvetlen következtében szenvedett sérelmet, kárt. A sérelem maga olyan testi vagy lelki sérülés – így súlyos félelem, szorongás, érzelmi megrázkódtatás, mint trauma, sokk, pszichés zavar – és olyan vagyoni kár lehet, amely a bűncselekménnyel ok-okozati összefüggésbe hozható.

A magyar állampolgárokra, az Európai Unió bármely tagállamának állampolgárára, az Európai Uniótól kívüli államnak az Európai Unióban jogszerűen tartózkodó állampolgárára,

16 Szekeres Diána, A jogi segítségnyújtás nemzetközi és hazai kötelezettségei, a jelen kihívásai, In: Ádám Antal szerk. PhD Tanulmányok 8., Pécs, 2009, 526-527.o.

17 144/2005. (VII.27.) Korm. Rendelet, 2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről (a továbbiakban: Ást.), és az áldozatsegítő támogatások igénybevételének részletes szabályiról szóló 1/2006. (I. 6.) IM rendelet

18 Az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Országos Hivatala 2005. évi költségvetési beszámolójának szöveges indoklása, http://www.kih.gov.hu/data/cms2004/Beszamolo_szoveges_indokolas_2005.pdf. (letöltés dátuma, 2010.10.21.)

19 Szekeres Diána, A jogi segítségnyújtás nemzetközi és magyar gyökerei, a jelen kihívásai, In: PhD Tanulmányok 8., Pécs, 2009, 513-560. o.

20 <http://www.kih.gov.hu/alaptev/aldozatsegito> (letöltés dátuma: 2009. május 02.)

a Magyar Köztársaság területén jogszerűen tartózkodó hontalan személyekre, emberkereskedelem áldozataira terjed ki a törvény személyi hatálya, illetve az állampolgársága szerinti államnak a Magyar Köztársasággal kötött nemzetközi megállapodása vagy viszonyosság alapján arra jogosult személyek körére. Áldozatsegítő szolgáltatásra, a Magyarországon életvitelszerűen élő olyan magyar állampolgár is jogosult, aki jogszerű külföldi tartózkodása alatt szándékos, személy elleni erőszakos bűncselekmény áldozatává vált, amennyiben ezt hatóság által igazolni képes.

Az Európai Unión kívüli államnak az Európai Unióban jogszerűen tartózkodó állampolgára abban az esetben lehet az ún. „állami kárenyhítés intézményének” igénybe vételére jogosult, amennyiben az Európai Unió valamely tagállamában lakóhellyel vagy szokásos és jogszerű tartózkodási hellyel rendelkezik. Továbbá a kialakított áldozatsegítési támogatás jelentős pozitívuma, miszerint a Magyarországon tartózkodási vagy bevándorlási engedéllyel rendelkező áldozattá vált személy is részesíthető lehet állami kárenyhítésben.

Támogatás igényelhető szakjogászai segítségnyújtás szolgáltatás keretében, abban az esetben, amennyiben a sértetti jogállással rendelkező fél ténylegesen bűncselekmény sértettje, és a feljelentés megtételéhez, jogainak megismeréséhez, a bűncselekmény következtében az ezzel összefüggésben keletkezett jog- és érdeksérelem elhárításához szükséges a szakjogászai közreműködés, illetve az ügyfél keletkezett kárának megtérítéséhez szükséges a jogi tanácsadás. Lehetősége nyílik továbbá az ún. „szakjogászai segítségnyújtásra” szoruló áldozatnak arra, hogy szükség szerint büntető ügyben, tanúzási kötelezettségével kapcsolatosan kaphasson jogi segítő által biztosított szakszerű jogi felvilágosítást. Az áldozatsegítést érintő rászorultsági kategória részletes szabályozásáról a későbbiekben kívánok szót ejteni.

A magyar intézményesített áldozatsegítési rendszert életre hívó európai uniós kerethatározat szerepéről²¹

Kiemelt figyelmet kell fordítani az Európai Unió Tanácsának 2001. március 15-i, az áldozatok büntetőeljárásbeli jogállásáról szóló 2001/220/J1 számú kerethatározatára, hiszen a jogi segítségnyújtás területén kiemelten az állami szerepvállalást helyezi előtérbe. Összefoglalja az áldozatok védelmével kapcsolatos állami feladatokat, kitér mind a büntetőeljárásbeli részvételre, mind pedig a peren kívül nyújtható segítségnyújtási formák körére. Cél, hogy olyan intézkedések kerüljenek alkalmazásra, melyek az áldozatot a büntetőeljárás előtt és után támogató intézkedést is tartalmaznak, és amelyekkel csökkenthetők a bűncselekmény következményei. A kerethatározat az áldozat fogalma alatt „*olyan természetes személyt jelöl, aki valamely tagállam büntetőjogának megsértésével végrehajtott cselekmények vagy mulasztások közvetlen következményeként kárt szenvedett, különös tekintettel a testi vagy szellemi épségére, lelki bántalmakra vagy gazdasági veszteségre.*”²² Az információhoz jutás joga elsődrendű az áldozat számára, mivel az áldozatot tájékoztatni kell büntetőeljárásbeli

21 Szekeres Diána, A jogi segítségnyújtás nemzetközi és hazai kötelezettségei, a jelen kihívásai, In: Ádám Antal szerk. PhD Tanulmányok 8., Pécs, 2009, 525.o.

22 Európai Unió Tanácsának 2001. március 15-i 2001/220/J1 számú kerethatározata, 1. cikk, a) pontja

jogaival kapcsolatosan, továbbá tájékoztatást kell nyújtani számára arról, mennyiben és milyen feltételekkel kaphat jogi tanácsadást, jogi segítséget, illetve minden egyéb tanácsadást, amennyiben igényt tart e szolgáltatásokra.²³ Az áldozat speciális támogatása azt jelenti, hogy a tagállamoknak biztosítaniuk kell továbbá azt a jogosultságot, hogy az áldozatok szükség esetén ellenszolgáltatás nélkül megkapják a segítséget, jogosultak legyenek minden egyéb tanácsadásra az eljárásban való szerepükkel kapcsolatosan, valamint amennyiben a büntető-eljárásban sértettként léphetnek fel, akkor meghatározott jogi támogatást igényelhetnek.²⁴

Áldozatsegítés, mint európai uniós követelmény jogszabályi rendelkezéseinek köre a 2009. október 01. napját megelőzően megindult ügyekben²⁵

A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény²⁶ (a továbbiakban: Ást.) szabályozza a bűncselekmények áldozatai számára 2006. január 1-jétől nyújtható támogatások rendszerét. Az Igazságügyi Hivatal keretén belül (jelenleg: Igazságügyi Szolgálat) működő területi áldozatsegítő szolgálatok a megyeszékhelyeken szerveződtek és a hivatal területi szerveződésű egységeivel, így a jogi segítségnyújtó szolgálatokkal is mellérendeltségi viszonyban álltak. Bűncselekmények áldozatairól tudomással bíró állami, önkormányzati és civil szervezetekkel való kapcsolattartás és közreműködés, az áldozati jogok érvényesülésének figyelemmel kísérése, együttműködés keretében történő tájékoztatás-kérés volt a hatósági munka ellátása melletti feladatuk – jelenleg is azonos feladatkört látnak el.

Az Ást. szabályozása értelmében bűncselekmény áldozata, annak közvetlen sértettje azon személy is, aki bizonyíthatóan a bűncselekmény közvetlen következtében szenvedett sérelmet. (Ez a szabályozás módosult: a 2009. évi LXXV. törvény 117.§-a állapította meg a 2009. október 1. napját követően indult vagy megismételt eljárásokban kötelező módosítás alkalmazását – a későbbiekben erre részletes kitérek.) A sérelem maga olyan testi vagy lelki sérülés – így súlyos félelem, szorongás, érzelmi megrázkódtatás, mint trauma, pszichés zavar – és olyan vagyoni kár, amely az adott bűncselekménnyel ok-okozati összefüggésbe hozható.

A törvény személyi hatálya kiterjed a magyar állampolgárokra, az Európai Unió bármely tagállamának állampolgárára, az Európai Unión kívüli államnak az Európai Unióban jogszerűen tartózkodó állampolgárára, a Magyar Köztársaság területén jogszerűen tartózkodó hontalan személyekre, emberkereskedelem áldozataira, illetve az állampolgársága szerinti államnak a Magyar Köztársasággal kötött nemzetközi megállapodása vagy viszonyosság alapján erre jogosult személyek körére. Jogosult lehet áldozatsegítő szolgáltatásra a Ma-

23 Európai Unió Tanácsának 2001. március 15-i 2001/220/J1 számú kerethatározata, 4. cikk (1) bekezdés f) pontja

24 Európai Unió Tanácsának 2001. március 15-i 2001/220/J1 számú kerethatározata, 6. cikk

25 Szekeres Diána, A jogi segítségnyújtás nemzetközi és hazai kötelezettségei, a jelen kihívásai, In: Ádám Antal szerk. PhD Tanulmányok 8., Pécs, 2009, 526-527.o.

26 A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény, www.kih.gov.hu (letöltés dátuma, 2009.05.02.)

gyarországon életvitelszerűen élő magyar állampolgár is, aki jogszerű külföldi tartózkodása alatt szándékos, személy elleni erőszakos bűncselekmény áldozatává vált, amennyiben ezt igazolni képes.

Állami kárenyhítés intézményének igénybe vételére jogosult lehet az Európai Unión kívüli államnak az Európai Unióban jogszerűen tartózkodó állampolgára abban az esetben, amennyiben az Európai Unió valamely tagállamában lakóhellyel vagy szokásos és jogszerű tartózkodási hellyel rendelkezik. A Magyarországon tartózkodási vagy bevándorlási engedéllyel rendelkező áldozattá vált személy is részesíthető lehet állami kárenyhítésben a rászorultsági feltételek fennállása esetén.

A területi áldozatsegítő szolgálatok által nyújtott alanyi, illetőleg rászorultsági alapon járó támogatások köre a következőkre terjedt ki a fentiekben említett módosítás hatálybalépéséig:

A szolgálatok a hozzá forduló ügyfelek és a tudomására jutott áldozati státusszal rendelkezők számára szakszerű **tájékoztatást** nyújtanak a bűncselekmény következtében előállt helyzet okozta nehézségek mielőbbi megoldása érdekében. E tájékoztatás többek között kiterjed a támogatások, szolgáltatások igénylésének módjaira, a büntetőeljárásbeli jogokra és kötelezettségekre.

Érdekérvényesítés elősegítése szolgáltatás keretében az áldozat személyre szabott felvilágosítást kap az őt megillető alapvető egészségügyi, szociális és biztosítási ellátásokról, és szükség szerint a hozzáférés biztosításához is nyújtanak segítséget. A szolgáltatás nyújtása iránti kérelem a bűncselekmény elkövetése utáni 6 hónapon belül adható be. (Ez a szolgáltatás az ún. **érdekek érvényesítése** elnevezésű szolgáltatás.)

Az **azonnali pénzügyi segély** intézményének igénybevétele indokolt lehet a bűncselekmény áldozata számára, amennyiben legalapvetőbb szükségletének fedezése kerül veszélybe, így szállás, ruhanemű, utazási hozzájárulás, élelmiszer, gyógyszerköltség kifizetési nehézsége indokolja a szolgálathoz fordulást. A bűncselekményt követő 3 munkanapon belül lehetett folyamodni a támogatás iránt. (Időközben megváltozott a rendelkezésre álló időintervallum a Ket. módosítása következményeként, a szolgálat megkeresésére 5 nap áll rendelkezésre, továbbá fontos kiemelni, hogy az elintézési határidő az igazolás beérkezését követő 8 nap volt a fejezetben feldolgozott szabályozás értelmében, míg a hatályos jogi szabályozás szerint azonban az igazolás beérkezését követő naptól kell számítani a 8 napot.) Fontosnak tartom kiemelni, hogy a jelenleg hatályos szabályok szerint a napokban vagy munkanapokban megállapított határidőbe a határidő kezdetére okot adó cselekmény vagy körülmény bekövetkezésének, továbbá a közlésnek, a kézbesítésnek, a hirdetésnyilvánításnak és levételének a napja nem számít bele. A döntés a bűncselekmény következtében kialakult krízishelyzet mérlegelésén alapul és alapul. Előfordulhat, hogy a későbbiekben az áldozatnak visszafizetési kötelezettsége keletkezik, melyről a hatóságnak döntést kell hoznia.

Az **állami kárenyhítés intézményét** a személy elleni erőszakos bűncselekmények közvetlen fizikai sértettjei, áldozatai vehették igénybe a bűncselekmény elkövetése utáni 3 hónapon belül. Ez az intézmény egyösszegű vagy járadék formájában nyújtható anyagi támogatásként funkcionált, azaz nem fájdalomdíjként és ügyintézői mérlegelés alapján járhat, járhatott az érdekelt ügyfélnek. A támogatás feltétele a rászorultsági helyzet igazolása, mely a rászoruló családjában egy főre jutó nettó jövedelem mértékétől függ, továbbá egyes szociális ellátásokra való rászorultság esetében alanyi jognak jár. Amennyiben a bűncselekménnyel

okozott kár a későbbiek során megtérül, a kifizetett állami kárenyhítési összeg előlegnek tekintendő és visszafizetendő. Ezen szolgáltatásokhoz való hozzáférés során a területi szolgálatok támogató hatóságként járnak el, az érdemi döntést a Fővárosi Igazságügyi Hivatal Áldozatsegítő Szolgálatára hozza meg.

A járadék típusú kárenyhítés, amennyiben a sértett keresőképtelensége meghaladja a 6 hónapot, legfeljebb 3 évig adható, és meg kell szüntetni a folyósítását, amennyiben az más forrásból megtérül, illetőleg az áldozat rendszeres pénzbeni ellátásra jogosulttá válna. Maximális járadékösszeg 2011. évben: 85 914 Ft, míg az egyösszegű kárenyhítés megcélozza a bűncselekmény folytán bekövetkezett vagyoni kár teljes, vagy részbeni megtérítését, arányosan az elszenvedett tényleges kárral, maximalizálva 2011. évben: 1 288 710 Ft. Itt fel kell hívni arra a figyelmet, hogy az időközben más forrásból megtérülő összeg visszafizetésére az ügyfelet kötelezni kell, példának okáért ilyen összegnek tekinthető a biztosításból származó kifizetés, valamint az elkövető megtérítési kötelezettségének megvalósulása.²⁷

Kárenyhítés szempontjából rászorulónak tekinthető az áldozat, amennyiben családjában az egy főre jutó jövedelem mértéke nem haladja meg jelenleg 2011. évben az 171.828,- Ft-ot (ez az összeg a 2009. évi nemzetgazdasági bruttó havi átlagkereset 86 %-a), a korábbi években: 2009. évben 159 100 Ft (ez az összeg a 2007. évi nemzetgazdasági bruttó havi átlagkereset 86 %-a), 2008. évben 147 232 Ft (ez az összeg a 2006. évi nemzetgazdasági bruttó havi átlagkereset 86 %-a) 2007. évben 136 138 Ft (ez az összeg a 2005. évi nemzetgazdasági bruttó havi átlagkereset 86 %-a), és a szolgálat indulásakor: 2006. évben 125 302 Ft (ez az összeg a 2004. évi nemzetgazdasági bruttó havi átlagkereset 86 %-a).

**A szakjogászi segítségnyújtás²⁸- „ügyvéd általi jogi közreműködés”
(„jogi segítségnyújtás”) feltételrendszere (hatályos a 2009. október 1. napját
megelőzően megindult ügyekben)**

Előfordulhat, hogy az áldozat ügyének további intézése céljából szakjogászi közreműködésre van szükség, ebben az esetben az Áldozatsegítő Szolgálat köteles volt az áldozatot a Jogi Segítségnyújtó Szolgálathoz irányítani. A bűncselekmény elkövetése után hat hónapon belül volt jogosult az áldozat a jogi segítségnyújtás iránti kérelem benyújtására. Az Ást. módosítás előtti 4. § (4) bekezdése értelmében „*A szakjogászi segítségnyújtás keretében az állam az áldozatok részére a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvényben (a továbbiakban: Jst.) meghatározott támogatásokat biztosítja.*” Az Ást. a jogi segítségnyújtásról a 28. §-ban rendelkezik, melynek értelmében „*A Jst.-ben meghatározott támogatásokat a jogi segítségnyújtó szolgálat nyújtja. Ennek során a Jst. rendelkezéseit az e törvényben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.*” Ez azt jelenti, hogy főszabályként az áldozatsegítő eljárásokra az Ást. rendelkezéseit kell alkalmazni, míg háttérjogszabályként a közigazgatási hatósági

²⁷ <http://www.kimisz.gov.hu> (letöltés dátuma: 2011. 12. 10.)

²⁸ Az igazságügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos egyes törvények módosításáról alkotott 2009. évi LXXV. törvény hatályon kívül helyezte a szakjogászi segítségnyújtásról szóló rendelkezést (Hatály: 2009. október 1. napja), Szekeres Diána, A jogi segítségnyújtás nemzetközi és hazai kötelezettségei, a jelen kihívásai, In: Ádám Antal szerk. PhD Tanulmányok 8., Pécs, 2009, 528-531.o.

eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Ket.) alkalmazandó, a jogi segítségnyújtás esetében pedig a Jst. az irányadó azon esetekben, amikor a törvény nem állapít meg eltérő szabályozási elemet. A szakjogászi segítségnyújtás módjait alapvetően két főbb csoportra lehetett osztani az igényelt eljárás módjától függően, azaz attól függően, hogy peren kívüli, illetőleg peres eljárási módozat képezte-e az igényelt szolgáltatás tárgyát.

A Jst. 3. § (1) bekezdés g) pontja értelmében a peren kívüli támogatás abban az esetben biztosítható a félnek, ha „*bűncselekmény áldozata és a bűncselekménnyel okozott kár, illetve a bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett jog- vagy érdeksérelem elhárításához szükséges eljárás megindításához jogi segítő szakjogászi tanácsadására vagy beadvány (kereset, kérelem, feljelentés, vádindítvány stb.) szerkesztésére van szüksége*”. A Jst. 9/A. §-a értelmében: amennyiben a kérelmet előterjesztő félről a külön törvény szerinti eljárásban megállapításra kerül, hogy bűncselekmény áldozata és jogosult az áldozatsegítési szolgáltatások igénybevételére, akkor „*a rászorultság 5-9. §-ban foglalt szabályokat, azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a fél helyett a jogi szolgáltatás díját az állam viseli, ha a rendelkezésre álló havi nettó jövedelme nem haladja meg a tárgyévét megelőző második év – a Központi Statisztikai Hivatal által közzétett – nemzetgazdasági bruttó havi átlagkeresetének 86%-át.*” Ezen összeg: 2009. évben 159.100,- Ft (ez az összeg a 2007. évi nemzetgazdasági bruttó havi átlagkereset 86 %-a), 2008. évben 147. 232,- Ft (ez az összeg a 2006. évi nemzetgazdasági bruttó havi átlagkereset 86 %-a), 2007. évben 136.138,- Ft (ez az összeg a 2005. évi nemzetgazdasági bruttó havi átlagkereset 86 %-a) és a szolgálat indulásakor: 2006. évben 125.302,- Ft (ez az összeg a 2004. évi nemzetgazdasági bruttó havi átlagkereset 86 %-a).

Az áldozatsegítő szolgálat feladata a szakjogászi segítségnyújtással összefüggésben az áldozati státusz megállapítása volt, melyről áldozati státuszt megállapító határozattal és a beérkezett igazolás másolatának megküldésével értesítette a jogi segítségnyújtó szolgálatot. A jogi segítségnyújtó szolgálat az engedélyezés kapcsán a bűncselekmény és a felmerülő jogi probléma közötti okozati összefüggést vizsgálta. Fontos feltétel volt, hogy az igényelt segítség a jog- vagy érdeksérelem elhárításához nélkülözhetetlen legyen, azaz a bűncselekménnyel összefüggésben igényeljen az ügyfél peren kívüli szakjogászi segítségnyújtást.

2009. évben a január 1-jétől 2009. május 15-ig terjedő időtartamban az Áldozatsegítő Szolgálat munkatársai 327 benyújtott szakjogászi segítségnyújtás iránti kérelmet bíráltak el, melyből 319 esetben engedélyező és 8 esetben eljárást megszüntető határozatot hoztak, ez jelentős növekedési tendenciát mutat, hiszen 2008. év folyamán mindösszesen 503 szakjogászi segítségnyújtás iránti kérelem érkezett be a szolgálatához.²⁹

A polgári peres eljárásokban a támogatás igénybevételét a Jst. 15. §. b) pontja értelmében a 14. §-ban³⁰ foglaltakon túlmenően igénybe vehette a rászorultnak *tekinthető* és „*a 9/A. §-ban foglalt feltételeknek megfelelő fél, ha a külön törvény szerinti eljárásban meg-*

29 Központi Igazságügyi Hivatal, Áldozatsegítő Szolgálat Hatósági és Módszertani Osztály (2009-es adatszolgáltatás)

30 A jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény 14. § szerint: A támogatásra rászorultnak tekintendő a) az 5. §-ban és a 7-9. §-ban meghatározott feltételeknek megfelelő fél b) a költségmentességben részesült fél, ha a költségmentesség kiterjed a pártfogó ügyvédi képviselő költségeire is.

állapították azt, hogy bűncselekmény áldozata, jogosult az áldozatsegítési szolgáltatások igénybevételére és bűncselekménnyel okozott kár megtérítése, illetve a bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett jog- vagy érdeksérelem elhárítása érdekében indít pert, kivéve ha a 14. § szerint minősül rászorultnak”.

Ez gyakorlati értelemben a rászorulási feltételek és a biztosítható támogatási formák viszonylatában azt jelentette, hogy a magasabb rászorultsági küszöb alatt³¹ a költséget az állam a fél számára megelőlegezte peres támogatási forma esetén.

Büntetőeljárásokban a Jst. 17. § (1) bekezdése szabályozta az áldozat számára igénybe vehető támogatási formát is. Jogi segítségnyújtás keretében büntetőeljárásokban a törvényi³² feltételek fennállása esetén személyes költségmentesség volt nyújtható a pótmagánvádló részére³³, továbbá a b) pont értelmében pártfogó ügyvédi képviselő volt biztosítható a sértett, a magánvádló, a magánfél, és az egyéb érdekelt³⁴ és a pótmagánvádló számára.

Az áldozat sértettként, magánvádlóként, magánfélként, egyéb érdekeltként és pótmagánvádlóként akkor volt rászorultnak tekinthető a Jst. 19. § (1) bekezdésének b) pontja értelmében, ha „*jövedelmi és vagyoni viszonyai alapján megfelel a 9/A. § szerinti feltételeknek, továbbá a külön törvény szerinti eljárásban megállapították azt, hogy bűncselekmény áldozata és jogosult az áldozatsegítési szolgáltatás igénybevételére*”. Bizonyos esetekben azonban a büntetőeljárásbeli támogatás engedélyezése kizártnak minősült.³⁵ Továbbá a Jst. 19. § (3) bekezdése értelmében a „*kiskorú sértett és magánfél a jövedelmi és vagyoni viszonyaira tekintet nélkül jogosult a támogatásra; nem részesíthető azonban támogatásban, ha a jogi képviselő költségeit vagy a tényleges jogi képviselőt a fél más állami támogatási rendszerben biztosított támogatásként megkapta.*”

Összességében nézve véleményem szerint az áldozatsegítő támogatások igénybevételével kapcsolatosan a következő megállapítások tehetőek:³⁶

A törvényben meghatározott közigazgatási hatósági eljárások annak érdekében, hogy a szolgáltatások igénybe vételében jövedelmi helyzetüktől függetlenül minél szélesebb társadalmi réteg részesülhessen, illeték- és díjmentesek.

A támogatások igénybevétele önkéntes és kérelemre indul, továbbá mindenben a hatósággal való együttműködésen alapul.

A segítségnyújtás iránti kérelmet formanyomtatvány nélkül, illetőleg az erre a célra rendszeresített kérelem-nyomtatvány kitöltésével és hatósághoz történő benyújtásával lehet igényelni.

³¹ Jst. 6., 9/A. §

³² Jst. 18-20. §

³³ Jst. 17. § (1) bekezdés a) pontja, és a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 343. § (3) bek.

³⁴ Be. 57. § (3) bek.

³⁵ Jst. 19. § (2) bek.

³⁶ Szekeres Diána, A jogi segítségnyújtás nemzetközi és hazai kötelezettségei, a jelen kihívásai, In: Ádám Antal szerk. PhD Tanulmányok 8., Pécs, 2009, 549-552.o.

Áldozatsegítő szolgáltatások igénybevétele estében az ügyben eljáró nyomozó hatóság, ügyészség vagy bíróság által kiállított igazolást be lehet nyújtatni rendelkezésre állás esetén a büntetőeljárás adataival kapcsolatosan, amely igazolást azonban a szolgálat is szükség esetén eljárása részeként beszerez.

A jogi segítségnyújtással kapcsolatos összehasonlításban³⁷ elmondható, hogy a szolgáltatás rászorultság igazolásával kapcsolatos dokumentáció beszerzése mindkét jogi szolgáltatás sajátossága, az áldozatsegítő szolgáltatások között azonban csak a „szakjogászi segítségnyújtás”- azaz „jogi segítségnyújtás” esetén feltétel, a többi szolgáltatásnak nem feltétele.

Az áldozatsegítő szolgáltatásokat hatásköri és illetékességi szabályoktól függetlenül az ügyfélbarát közigazgatási hatósági eljárási elv teljes körű figyelembe vételével bármely területi szintű áldozatsegítő szolgálatnál be lehet nyújtani.

Statisztikai adok az Áldozatsegítő Szolgálat működésével kapcsolatosan a 2008. évre vonatkoztatva

2008. év folyamán az áldozatsegítő szolgálat mindösszesen 13.254 ügyben járt el, a segítségnyújtás típusai szerinti megbontásban ez 4.359 fő teljes körű tájékoztatásban részesülő ügyfelet, 5.467 db. azonnali pénzügyi segély, 2.566 db. érdekvérvényesítés elősegítése, 503 db. szakjogászi segítségnyújtás és 359 db. állami kárenyhítés tárgyában hozott határozati döntést jelent.³⁸

Jogszabályi változások áttekintése az Ást. hatályba lépése óta³⁹

A közlönyállapothoz képest a 2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről (a továbbiakban: Ást.) 2006. január 1-je óta jelentős módosításokon ment át a jogalkotás során.

A törvény hatályát érintő rendelkezések köre:

Az Ást. 1.§ (1) bekezdése értelmében: „...*áldozat a Magyar Köztársaság területén elkövetett bűncselekmény sértettje⁴⁰, valamint az a természetes személy, aki a bűncselekmény közvetlen következményeként sérelmet, így különösen testi vagy lelki sérülést, érzelmi megrázkódtatást, illetve vagyoni kárt szenvedett el...*” A büntetőeljárásról szóló 1998. évi

37 Jst.

38 Központi Igazságügyi Hivatal, Áldozatsegítő Szolgálat Hatósági és Módszertani Osztály (2009)

39 A 2009. évi LXXV. törvény 117.§-a állapította meg a 2009. október 01. napját követően indult vagy megismélt eljárásokban kötelező módosítás alkalmazását, a legjelentősebb jogszabályi változások figyelembe vétele adott jogszabály értelmezésével történik

40 A Be. 51.§ (1) bekezdés

XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 51.§ (1) bekezdése értelmében: „Sértett az, akinek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette.” Sértettként a büntetőeljárás során a következő személyek eljárására nyílik mód: feljelentő, magánvádló, pótmagánvádló, magánfél, tanú.

A 2009. évi LXXV. törvény 117.§-a állapította meg a 2009. október 1. napját követően indult vagy megismételt eljárásokban kötelező módosítás alkalmazását.

A szolgáltatások fajainak megváltozása a 2009. október 1. napját követően indult, vagy megismételt eljárások esetén

Az Ást. 4. § (1) bekezdése értelmében: „Az állam áldozatsegítő szolgáltatásként elősegíti az áldozat érdekeinek érvényesítését, azonnali pénzügyi segílyt ad, illetve jogi segítségnyújtást biztosít.”

A korábbi, a fentiekben említett „szakjogászai segítség” és „szakjogászai segítségnyújtás” kifejezés helyett a jelenleg hatályos törvény a jogi segítségnyújtás kifejezést használja.

Az érdekérvényesítés elősegítésénél és az azonnali pénzügyi segílynél a *megyei (fővárosi) igazságügyi hivatal áldozatsegítő szolgálatai (területi áldozatsegítő szolgálat)* kifejezés helyett általános kifejezést használva *áldozatsegítő szolgálat* megnevezést kell alkalmazni.

A szolgáltatásból kizárt áldozatok tekintetében a korábbi eljárások során, adott ügyben eljáró ügyintézőnek a „*kérelemben*” feltüntetett adatokra kellett irányítania a figyelmet, azt a jogszabály kifejezetten nem deklaráta, hogy elbírált ügyről van szó. A hatályos jogi szabályozás értelmében a kizárás feltételei pontosan tisztázottak: a „*korábbi támogatás iránti ügy*” vonatkozásában kell az adott szabályt értelmezni.

Gyakorlati megállapításként az ügyintézés szempontjából nézve kifejezetten le kell szögezni, hogy: amennyiben, az ügyfél az adatbázisban nem található meg, vélelmezett, hogy adott támogatás valamely korábbi kérelme miatt nem lesz kizárt.

A kárenyhítés szabályainak módosulását érintő kérdéskör

A kárenyhítés igénybevételére jogosultak köre 2009. október 1. napját követően kibővült azon jogosulti körre, aki „*a szándékos, személy elleni erőszakos bűncselekmény következtében meghalt sértett eltemtetéséről gondoskodott.*”⁴¹

---

41 Ást. 6. § (1) bekezdés d) pontja

Az állami kárenyhítés legfontosabb alkalmazást érintő alapelveinek összegzése⁴²:

1. szándékos, személy elleni erőszakos bűncselekmény áldozatai
2. súlyos testi sérülés, egészségromlás, lelki, érzelmi sérülés, vagyoni kár bekövetkezése
3. területi elv érvényesülése (territorialitás)
4. nem feleltethető meg teljes kártalanításként
5. méltányosság alkalmazásának lehetővé tétele
6. szubszidiaritás elvének érvényesülése (akkor kerülhet rá sor, ha más forrásból nem lehetséges a kártalanítás, a káron szerzés kizárt)
7. kettős kártalanítás (azaz az előzőekben említett káron szerzés) elkerülése
8. az elkövető elítélésétől független szolgáltatás

Az egyes szociális és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról szóló 2008. évi CVII. törvény szabályainak szociális segélyt érintő szabályozási területének megváltozása miatt jövedelmi helyzetére tekintet nélkül rászorulóknak minősül, azon személy, aki „*aktív korúak ellátásában*”⁴³, illetőleg időskorúak járadékában részesül. Az aktív korúak ellátása a korábban rendszeres szociális segélynek nevezett ellátás.

A tájékoztatás területét érintő szabályrendszeréről

A „*területi áldozatsegítő szolgálat*” kifejezés az „*áldozatsegítő szolgálatra*”⁴⁴ módosult, és a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény bevezette a következő jogszabályi rendelkezést: Ást., 9/A. § *Amennyiben az áldozatsegítő szolgálat megállapítja, hogy a hozzá forduló harmadik országbeli állampolgár emberkereskedelem áldozata, – a 9. § (1) bekezdésében foglaltakon túl – tájékoztatja arról is, hogy*

a) egy hónap gondolkodási idő áll rendelkezésére annak eldöntésére, hogy a bűncselekmény felderítésében a hatóságokkal együttműködik-e;

b) a gondolkodási idő tartamára ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolásra, a hatóságokkal való együttműködés időtartamára pedig tartózkodási engedélyre jogosult.”

A tájékoztatás kérése során olyan kérdések merülhetnek fel az ügyfelek részéről, melyeket mindenképpen tisztázni szükséges:

Ide tartozik az a példaként felvázolható eshetőség, amikor az ügyfél ténylegesen bejelentést tesz, és így azt a rendőrség jogszerűen nem feljelentésként, hanem bejelentésként kezeli, melynek következményeként nem indul el a büntetőeljárás folyamat. Az ügyfél a bejelentés és a feljelentés által kiváltott joghatással kapcsolatos különbségekkel nem feltétlenül kell, hogy tisztában legyen, így a tájékoztatási kötelezettségnek a Be. vonatkozó

42 Igazságügyi alkalmazotti ügyviteli vizsga anyaga, Központi Igazságügyi Hivatal, Áldozatsegítő Szolgálat, Módszertani Osztály, 2006-2008

43 „Az aktív korúak ellátása a hátrányos munkaerő-piaci helyzetű aktív korú személyek és családjuk részére nyújtott ellátás. Aktív korúak ellátása lehet: a) rendszeres szociális segély b) foglalkoztatást helyettesítő támogatás.” <http://kezenfogva.hu/Adatbazis/ellatasok/23.html> (letöltés dátuma: 2011. december 12.)

44 Ást.9.§

szabályozására is ki kell terjednie. A szolgálat az ügyfél igénye szerint a feljelentés írásban történő megtételéhez segítséget biztosít.

A hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény⁴⁵ 2. § (1) bekezdés i) pontja értelmében: „*az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek*” a hozzátartozók közötti erőszak megelőzését szolgáló intézményrendszer részét képezik, így a szolgálat is, melynek következményeként jelzési kötelezettség terheli az áldozatsegítő szolgálatot a családvédelmi koordinációért felelős szerv irányába. Sor kerülhet ún. ideiglenes megelőző távoltartás, valamint megelőző távoltartás igénybevételére, melynek lényege, hogy „*átmenetileg korlátozza a bántalmazó tartózkodási szabadságát, a tartózkodási hely szabad megválasztásának jogát, szülői felügyeleti jogát, valamint gyermekével való kapcsolattartási jogát.*”⁴⁶ Az ideiglenes megelőző távoltartást a rendőrség maximálisan 72 órára rendeli el, míg a megelőző távoltartás a bíróság elbírálási kompetenciája. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 138/A.§-a rendelkezik a távoltartás intézményéről, az (1) bekezdés értelmében: „*a távoltartás a terhelt szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jogát korlátozza*”, melyet a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról alkotott 2006. évi LI. törvény 59. §-a vezetett be, szabályozva az elrendelés idejét és szabályait is.

Az Áldozatsegítő Szolgáltatással kapcsolatos, legfontosabb, az eljárást érintő hatályos szabályozás gyakorlati bemutatása⁴⁷

A kérelemről

Az Ást.10. §-a szabályozza az ügyfél által benyújtott kérelemre vonatkozó feltételrendszert. 2009. október 1-jétől a törvényi szabályozás megkülönbözteti az ügyfél és az áldozat közötti szemantikai különbségtételt. Az áldozati státusz igazolását érdemi igazolás során a szolgálat a kérelem benyújtását követően végzi el. A jelenleg hatályos szabályrendszer értelmében a jogcím, amely alapján az ügyfél a szolgálatához fordulhat a következő:

tájékoztatást ügyfél vehet igénybe, az áldozati státusszal rendelkező pedig tájékoztatóként, valamint érdekérvényesítés elősegítéséért fordulhat az áldozatsegítő szolgálathoz.

Bármely áldozatsegítő szolgáltatnál jogosult az áldozati státusszal rendelkező személy azonnali pénzügyi segély, jogi segítségnyújtás valamint kárenyhítés iránti kérelmet hatásköri útmutatás nélkül előterjeszteni. A módosító törvény biztosítja olyan szervezetek esetén is az igényérvényesítés lehetőségét, melyek, vagy azoknak önálló képviseleti joggal ren-

45 „1. § (1) Hozzátartozók közötti erőszaknak minősül

a) a bántalmazó által a bántalmazott sérelmére megvalósított, a méltóságot, az életet, a szexuális önrendelkezéshez való jogot, továbbá a testi és lelki egészséget súlyosan és közvetlenül veszélyeztető tevékenység,
b) a bántalmazó által a bántalmazott sérelmére megvalósított, a méltóságot, az életet, továbbá a testi és lelki egészséget súlyosan és közvetlenül veszélyeztető mulasztás (a továbbiakban együtt: hozzátartozók közötti erőszak).”

46 2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról 5.§ (1) bekezdés

47 dr. Novákné dr. Lang Szabina, igazgató, Zala Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat

delkező szervezeti egységei jogszabály által jogi személyként történő elismerésben részesülnek, valamint polgári jogi viszonyban önálló jogalanyként járhatnak el, továbbá rendelkeznek tagjaiktól elkülönült önálló vagyონösszességgel; a kérelemben nevüket és egyúttal székhelyüket is kötelezően fel kell tüntetniük.

Hatályon kívül helyezésre került az 2009-es módosítás során a kérelemben foglalt adatok valódiságának ellenőrzésére vonatkozó rendelkezés, amely arra irányult, hogy az áldozatot az elbíráláshoz meghallgassák, valamint a támogatás igénybevételének feltételrendszerére vonatkozó adatokat nyilvántartó hatóságokat a szolgálat, ha az adatok valódiságának feltérképezése céljából szükséges, a valódiság megismerése érdekében megkeresse, illetve a megjelölt adatok valódiságának az áldozat lakásán, valamint tartózkodási helyén való vizsgálatát kezdeményezhesse és jegyzőkönyvet vehessen fel a vizsgálat során tudomására jutott adatkört tekintve.

Külön eljárási szabályrendszert képez a külföldi kérelmező esete, amikor a vizsgálat arra terjed ki, hogy a kérelmező vajon jogszerűen tartózkodik-e Magyarországon. Az ügyfél eljárási képességét valamint ügyfélképességét vizsgálni kell. A meghatalmazás igénybevételére a Ket. 40. §-a az irányadó.

A kérelem benyújtásának szabályrendszere

A jelenlegi szabályozás értelmében a tájékoztatás és érdekérvényesítés elősegítése formai megkötés nélkül igénybe vehető, míg nyomtatvány köteles az azonnali pénzügyi segély és a kárenyhítés iránti igény érvényesítése. A 18/2010. (IV. 30.) IRM rendelet bevezette az esetenpló készítésére vonatkozó szabályozást, amely az érdekérvényesítést elősegítő, annak érdekében megtett intézkedésekre vonatkozó dokumentum.

A támogató hatóságok rendszere

A 48/2009. (IX. 28.) IRM rendelet iktatta be a támogató hatóságok rendszerére vonatkozó szabályozást, amely a nyomtatvány és mellékletei továbbítására vonatkozik a döntő hatóságok felé. A támogató hatóság feladata az áldozat meghallgatása illetve a meghallgatás lefolytatása a meghallgatni kívánt személy vonatkozásában, melyről jegyzőkönyvet kell készíteni.

Igazolás az áldozati státuszról

Az áldozatsegítő szolgálat eljárásának alapja a feljelentés, az eljárás tehát a nyomozás elrendelése alapján indulhat el, az erre vonatkozó jogszabályok körét a Be. 170. §-a szabályozza. A más hatóságnál történő feljelentésre a Be. 170. § (2) bekezdése vonatkozik; a feljelentés kiegészítésének intézményét pedig a 2006. évi LI. törvény vezette be, melyet a 2010. évi CLXXXIII. törvény módosított. Amennyiben a Be. 174. § (1) bekezdés a) pontja értelmében a feljelentés elutasítására kerül sor, az áldozat támogatásra való jogosultsága is megkérdőjeleződik és hasonló helyzet áll be, mint a Be. 190. § (1) bekezdés a) pontja értelmében (nyomozás megszüntetése) alapján.

A visszatérítés szabályrendszere

Végzésben hívható fel az ügyfél nyilatkozat tételre a pénzben nyújtott támogatás visszatérítését megalapozó vagy valószínűsíthető adatokról történő tudomásszerzést követően a szolgálat által. A megtérülési szabály a káron kívül vonatkozik továbbá a rendkívüli kiadások körére is. A jogerőre emelkedéstől számított időre köteles az áldozat a pénzben nyújtott támogatást visszatéríteni, amennyiben:

- valótlan adatot szolgáltatott,
- a kár vagy a rendkívüli kiadás más forrásból részben vagy egészben megtérült,
- a Be. 194. § (1) bekezdés a) pontja érdekében az eljáró hatóság megállapítja, hogy a cselekmény nem bűncselekmény,
- a támogatás igénybevetését kizáró ok a támogatást követően következett be.

A visszatérítést megalapozó, illetve valószínűsítő adatról történő tudomásszerzés a valódiság vizsgálatára szólít fel, melynek értelmében az ügyfelet nyilatkozat tételre hívhatják fel, aki a döntő hatóság számára köteles bejelentési kötelezettségének eleget tenni. Amennyiben jogerősen visszatérítésre kötelezett az áldozat, a teljesítésre készpénz átutalási megbízást kap, melyet határozattal kézbesítenek számára.

A méltányosság igénybevétele

A KIM Igazságügyi Szolgálatja jogosult méltányossági kérelem hatályában döntést hozni, melyet a 18/2010. (IV. 30.) IRM rendelet 2. § (4) bekezdése iktatott be. Megjegyezném, hogy a mérlegelés szempontrendszere a következő:

- vizsgálni kell, veszélybe kerül-e az áldozat és a vele egy háztartásban élők létfenntartása, megélhetése, ha meg kell fizetniük a visszatérítendő összeget,
- milyen nagyságú a visszatérítendő összeg, illetve
- rászorul-e az áldozat.

A méltányossági eljárás további feltétele, hogy az eljáró hatóság hatáskörét megállapító hatóság ne zárja ki a méltányosság gyakorlását, az ügyben ne legyen ellenérdekű fél, a határozat módosítása vagy visszavonása ne sértsen közérdeket, illetve hogy a határozat jogerőre emelkedése óta egy évnél rövidebb idő teljen el. Az Ást. jelenleg hatályos szabályozása a 15. § (1) bekezdés a) és c) pontja értelmében teszi lehetővé méltányosság gyakorlását fennálló visszatérítési kötelezettség esetén, amennyiben az áldozat felróható magatartása a visszatérítés alapja, a tartozást méltányosságból sem mérsékelni, sem elengedni nem lehet. A méltányosság intézményrendszerére vonatkozó jogszabály rendelkezést az 2010. évi XXXVIII. törvény iktatta be és fontos információ, hogy a döntés ellen fellebbezésnek helye nincs.

Nyilvántartási kötelezettség az áldozatsegítés körében

A tájékoztatásokról és a támogatásokról a szolgálat nyilvántartást vezet, a rögzített adatokra vonatkozó nyilvántartás a tájékoztatás napjától vagy a kérelem előterjesztésének napjától 10 évig nyilvántartás alatt áll és a szolgálat az adatokat kezeli.

Az illeték-, díj- és költségmentesség szabályai

Az áldozatsegítő szolgáltatás igénybevétele az ügyfél, valamint az áldozat számára illeték- és díj-, valamint költségmentes eljárás. A 2006. évi CCXXIII. bevezette, hogy a magyar nyelvet nem ismerő ügyfél helyett a fordítás és a tolmácsolás költségét az áldozatsegítő szolgálat viseli a cél előirányzat terhére.

A kézbesítési szabályok alkalmazása

A korábbi szabályozás értelmében postai úton történő kézbesítés esetén a küldeményeket „címett saját kezéhez” jelzéssel kellett ellátni, melyet a 2009. évi LXXV. törvény helyezett hatályon kívül. Ezt az a célszerű eljárási szabály támasztotta alá, hogy az adott megjelölés akadályozhatta az eljárás menetét, valamint kivédhetővé vált a címettnél felmerülő olyan helyzet, amely elháríthatatlan külső ok folytán tette lehetetlenné a kézbesíteni kívánt iratanyag átvételét.

Egyéb eljárási szabályok köre a 2009-es módosítás alkalmazásában

Ide tartozik többek között az a kitétel, mely szerint az áldozatsegítő szolgálat a tájékoztatás, az érdekvérvényesítés elősegítéséről nem hoz döntést. További módosulás, hogy az eljárási iratokba a jogszabályban felhatalmazott személyek és hatóságok tekinthetnek be. Ide tartozik továbbá, hogy az eljárás során az ügyféllel a hatóság elektronikus úton írásban kapcsolatot nem tart.

A jelenleg hatályos hatásköri és illetékességi szabályok tekintetében a 322/2010. (XII.27.) kormányrendelet tartalmaz rendelkezéseket.

Határidő számítására vonatkozó szabályok

A jelenleg hatályos szabályozás értelmében azonnali pénzügyi segély iránti kérelmet a bűncselekmény elkövetését követő 5 napon belül lehet előterjeszteni. Az elintézési határidő az igazolás beérkezését követő 8 nap azzal, hogy a számítás az igazolás beérkezését követő naptól kerül kiszámításra. Soron kívüli, azaz korábbi törvényi szóhasználattal érve „haladéktalan” döntés születik abban az esetben, ha az áldozat személyesen benyújtott kérelemhez igazolást csatol.

A Ket. szabályozza a hiánypótlás, valamint a kérelem elutasításával kapcsolatos rendelkezések körét.

Összefoglalás:

A hatályos áldozatsegíttel kapcsolatos szolgáltatásokkal kapcsolatosan a szakjogászai segítségnyújtásról szóló rendelkezés a 2009. évi LXXV. törvény értelmében hatályon kívül lett helyezve.

Az azonnali pénzügyi segéllyel kapcsolatosan a következő megállapítások tehetőek.

Az áldozat esetében azt kell vizsgálni minden esetben, hogy az adott igényelt támogatás megállapítása mennyire valós igény. A támogatás mérlegelés alapján jár, így az ügyintézőnek az eset összes körülményét vizsgálva kell döntenie a kérelem elbírálásáról. Ez azt is feltételezi, hogy az adott jogcím megítélése szubjektív, a speciális eseteket is figyelembe kell venni, vizsgálva a krízis mértékét. Kiemelném a kegyeleti célra megállapított segély kérdéskörében a köztemetés költségét (1993. évi III. törvény), amikor is a költség később jelentkezik az érintetteknek, adott esetben a számlát az ügyfél bocsáthatja a szolgálat rendelkezésére egyeztetve az önkormányzattal. A segély kifizetésével kapcsolatosan a következő megállapítás tehető. Személyes előterjesztés és azonnali határozathozatal esetén jogerős határozat átadásával egyidejűleg kell az áldozatnak kifizetni a segélyt vagy egy részét. Amennyiben nem fizették ki készpénzben a segélyt, úgy választása szerint nevére, lakóhelyére címzett készpénzkifizetéssel, illetve saját névre szóló számlára utalással lehet teljesíteni.

A kárenyhítés szabályait érintően jelenleg a jogszabály döntő hatóságról beszél. A már említett 2009-es törvény módosítás lehetővé tette, hogy aki jövedelmi helyzetére tekintet nélkül rászoruló, annak ne kelljen erre vonatkozó igazolást becsatolnia és így a nyomtatvány egy részének kitöltése alól is mentesül. A döntő hatóság határideje jelenleg 8 napos, ez alatt az időszak alatt kell arról dönteni, hogy kérelmező vagy más személy meghallgatására sor kerüljön-e. Az állami kárenyhítés a Btk.-ban szabályozott személy elleni bűncselekmények szándékos, erőszakos elkövetése esetén lehetséges.

Megállapítható összegezve tehát, a jogszabály a hatékonyság és a célszerűség előmozdítására törekszik, igyekezve biztosítani a hatóság munkájának eredményességét és az ügyfelek elégedettségét.

Romani kris és a roma kultúra tradicionális konfliktusmegoldása

Témafelvetés a roma stratégia kapcsán

Az európai uniós magyar elnökség programjának egyik fő prioritásaként az európai roma keretstratégia megalkotása szolgált, melynek célja kettős: az együttműködés erősítése társadalmi, valamint kormányzati szinten. Magyarországon létrejött az ún. Roma Koordinációs Tanács, amely a korai nevelés szerepére helyezte hangsúlyt. Ennek a célnak a megvalósítása érdekében a képzések, az oktatás szerepére helyezték a hangsúlyt, mindazonáltal ezzel együttesen szükséges a romatelepek szanálása, a reorganizáció, a rehabilitáció, a felzárkóztatás erősítése. A képzések, és az oktatás szerepe mellett kiemelném a roma óvónők, védőnők, rendőrök, valamint szociális asszisztensek képzését. Konklúzióként megállapítanám és egyúttal követendő példaként kiemelném a hozzáférést a mélyszegénységben élők számára az állami szolgáltatásokhoz. Ahhoz, hogy aktív párbeszédet folytathassunk embertársainkkal, nélkülözhetetlen egymás megismerése és elfogadása. Ehhez egy lehetséges előremutató lépcsőfokként szeretném a következőkben a roma kultúra vitamegoldását szemléltetni, oly módon, hogy mindvégig a következő mottót tartom szem előtt:

Mottó:

„...történeti írott szokásjogokkal szemben minden népnél vannak élő, megíratlan, jogi alakba nem öntött jogszokások, jogi szertartások és jelképek, amelyek szinte öntudatlanul, pusztán az ősi hagyomány és megszokás erejénél fogva élnek benne, s öröklődnek át nemzedékről nemzedékre.”

A cigánység történeti gyökerei

Aligha vitatható tény, miszerint a cigánység Indiából származó europid nép.² Elő-Indiából hozott ősi hagyományaikhoz képest hosszabb vándorlásuk során tarkított megállókkapcsán sem tekinthető jelentősnek az átvett idegen elemek, tradíciók száma. A romák őshazáját egyes kutatók a Gangesz alsó folyásának vidékétől eredeztetik (a roma népnyelv

1 dr. Szekeres Diána tanársegéd, Budapesti Gazdasági Főiskola Gazdálkodási Kar, Zalaegerszeg, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola doktorandusza

2 Mezey Barna, A cigánység történelmi helye a Kárpát-medencében, Kethano Drom 1996. 2-3. szám „József Főherceg történelmi szimpózium”

óind *domba* szóból történő származtatása egy alacsony rangsorból származó, Bihar tartományban lakó kasztot jelölhetett), megint mások az északnyugat-indiai Pandzsab tartomány (jelentése: *pandzs*: öt, *ab*: folyó) területéről eredeztetik a cigányság őshazáját.³ Az őshaza kasztrendszerében a hierarchia alján helyezkedett el a roma népcsoport, a páriák csoportjába tartozva.⁴

Vályi István református lelkész nevéhez köthető a tudományos életben is elterjedt egyiptomi eredet alapja, mivel még leideni diákként három indiai fiatallal történő ismeretése folytán több ezer szó jelentését jegyezte fel, mely szójegyzéket a győri cigányoknak felolvasva, számos egyezőséget tapasztalt.⁵

Számos vizsgálat indult meg az ősi szankszrit nyelvvel történő összevetés kapcsán, melyek értelmében megállapítást nyert, hogy a Magyarországon is használatos cigány nyelvjárárok eredetüket tekintve a közös ősi indiai nyelvre vezethetőek vissza. Rendszerintani besorolás szerint a roma nyelv az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik. Maga a *rom* szó cigány férfit, míg a *romnyi* szó cigány nőt jelent, a többes számú *roma* név maga cigány elnevezést takar.⁶

A roma törzsek hosszas vándorlás folyamán jutottak el Európába, a Kárpát-medencébe, útra kelésük dátuma azonban vitatott, egyes források az 5. századra teszik a cigány elvándorlás kezdetét a fenyegető mongol, illetőleg fehér hun betörések folytán, míg mások 700 és 1000 között az iszlám terjeszkedés hatásától eredeztetik vándorlásuk kezdetét. Annyi azonban mindenképpen bizonyosnak tekinthető, hogy több hullámban kell elképzelni a cigány törzsek nyugat felé történő főnmád vándorlását és erre való tekintettel a kisebb-nagyobb létszámú népcsoportok nyelvükben és kultúrájukban is különbözőségeket mutathatnak.

A hagyományos indiai gondolkozásmódból eredhet passzív rezisztenciájuk, miszerint történelmük során a romák nem szálltak szembe és be sem várták nyíltan a hódító ellenfelet, nem háborúskodtak, nem alapítottak önálló államiságot, a konfrontáció erőszakos módjával szemben a passzív rezisztenciát választották.⁷

Valószínűsíthető, hogy történelmük során az első vándorlásuk a korabeli Perzsiában szakadt meg és a nyelvi jövevényszavak vizsgálata másfél évszázados tartózkodást eredményez a mongol betörés időszakáig. Délnyugati irányba folytatódhatott vándorlásuk a mai Örményország területére, ahol a kereszténységgel történő találkozás hagyományaikban és kultúrájukban is jelentős nyomot hagyott. A keresztény örmények ellen az ezredfordu-

3 Hizsnay Zoltán, A kisebbség kisebbsége In: Varjú Katalin - Hizsnay Zoltán „Pénteken délig nyitva van az ég!” Lilium Aurum Kiadó, 2003, <http://mek.niif.hu/01600/01617/01617.pdf> (letöltés dátuma: 2011.03.10.)

4 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak_eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

5 Hizsnay Zoltán, A kisebbség kisebbsége In: Varjú Katalin - Hizsnay Zoltán „Pénteken délig nyitva van az ég!” Lilium Aurum Kiadó, 2003, <http://mek.niif.hu/01600/01617/01617.pdf> (letöltés dátuma: 2011.03.10.)

6 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak_eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

7 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak_eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

ló táján a szeldzsuk törökök támadást indítottak, a romák passzív konfrontálódó attitűdje kapcsán azonban Kis-Ázsián keresztül déli irányba, illetőleg nyugat felé a Balkán-félsziget irányába indult meg egy kisebb és egy nagyobb populáció.⁸

A déli irányba tartók Egyiptomba is eljutottak, majd a Szíriából nyugatra tartó mór népcsoporthoz csatlakoztak, átkelve a Gibraltári-szoroson, majd az Ibériai-félszigeten békés szimbiózisban éltek a mórokkal, a spanyolokkal és a zsidókkal is. Az ezen a területen élő cigányok elnevezése: *los gitanos*. Eredetileg külön kolóniákban, városnegyedekben éltek, azonban többségükben asszimilálódtak környezetükhöz, nyelvi sajátosságaikban is.⁹

A nyugati irányba vándorló csoport az ortodox Görögországba jutott el, ahol kisebbségként is alapítottak *ateinganosz* néven. A *cigány* népnév elnevezés is innen eredeztethető. Az ortodoxiával történő találkozásból eredeztethető a romák mélységes Szűz Mária tisztelete.¹⁰

A XII–XIII. században a balkáni helyzet fenyegetetté vált a török hódítás folytán, a romák életmódja a félnomád életformából a termelési forma csírájának irányába alakul át, a szolgáltató ipar szükségleteinek eleget téve, egyben a mesterségek megélhetést biztosítanak.¹¹

A középkor magyar cigány joga, a menlevelek szerepe

A török hódítás előszele a sajátos irányú vallásukkal egyetemben is hozzájárult a roma népcsoport megosztottságához. A tetteges védekezés nem jellemzi a cigányságot, ezért elsőként, kisebb csoportokban, észak irányában a keresztény vallású csoportok szivárgása volt megfigyelhető. A keresztény vallású csoport betagozódik és a magyar végvárakhoz szegődik szórakoztató és ipari mesterségeket űzve, míg mohamedán vallású társaik a felfelé törő iszlám haderőhöz csapódnak.¹² Erre is utal az a körülmény, miszerint 1417-től a Német Birodalomban, Svájcban és Franciaország illetőleg más területeken a cigány csoportok vezetői Zsigmond király menleveleit mutatták fel a korabeli források tanúsága szerint.

Már korabeli oklevelek utalnak arra, hogy 1396-ban a pécsi püspök 25 sátoros cigány családnak a városfal tövében letelepedési engedélyt biztosított.

Szent István fiához, Imre herceghez írott intelmei szellemében *menleveleket* elsőként Luxemburgi Zsigmond király és császár adott ki számukra. Ékes példája az 1422-ben Szepesben László vajda és népe számára kibocsátott oklevél szöveg:

---

8 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak_eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

9 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak_eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

10 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak_eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

11 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak_eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

12 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak_eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

„Mi Zsigmond, Isten kegyelméből római császár, Magyarország, Csehország, Dalmácia és Horvátország stb. királya, üdvözetünket küldjük minden hiveinknek, nemeseknek, katonáknak, várnagyoknak, tisztartóknak, a szabad királyi és mezővárosokban lévő adófi-
zetőknek és azok bírának a királyságban és a mi birtokaink.

Hivünk, László, a cigányok vajdája, más közülükvalóknak tekintendőkkel itt Szepesen azon kérelmüket terjesztették elő, hogy méltóztassunk felőlük bőségesebb kegyelmünkkel gondoskodni. Honnan is kérelmük elolvasása nélkül, elvégeztük számukra engedélyezni, hogy ha ez a László vajda és népe a mi uradalmunkba, tudniillik városainkba megérkeznek, arra az esetre az ott levő hűségteknek erősen meghagyjuk és megparancsoljuk, hogy ezen László vajdát és az alája tartozó cigányokat kifogás és bármiféle zavar nélkül befogadjátok és megtartóztassátok, sőt mindenféle bántalmazástól megvédelmezzétek. Ha pedig közöttük támadna bármiféle civódás vagy zavar, abban nem ti, sem pedig közületek bárki, hanem egyedül László vajda tehet ítéletet vagy adhat felmentést. Megparancsoljuk, hogy ezen levelünket elolvasása után a felmutatójának mindig visszaadjátok.

*Kelt Szepesen, 1422-ben a Szent György napja előtti vasárnapon. (IV. 19.)*¹³

Jelenleg négy ismert középkori oklevél utal a magyar uralkodók által kifejezetten cigányok részére kiadott oltalmak körére. A négy oklevél azonban teljes mértékben lefedi a korabeli Magyarhon területét, mivel Budán, Bécsújhelyen, Pécsett és Szepesben keltek.¹⁴

Az 1526-os évszám, a középkori Magyar Királyság széthullásának kezdete, a mohácsi csatát követő három részre szakadt ország területi különbözőségei a cigányság történetére is hatást gyakoroltak. A Balkán irányából 1526 után is folytatódott a betelepülés.¹⁵

A cigányság sorsára utaló egyetlen publikált összeírás 1676-ból való. Az ónodi várnál letelepült cigányokról szóló összeírás értelmében tizenhat sátor képezi a roma közösség életterét, ami utalhat a családok számára is. E közösség árváinak összeírására szolgált az 1681-ből származó statisztikai adat, amely arra enged következtetni, hogy a hadi események a cigányságot is hasonló mértékben sújtották, mint környezetüket.¹⁶

A legtöbb család azonban a török által megszállt Buda területén élt, és összeírások tanúsítják számuk felfelé ívelő növekedését, és azt is, hogy viszonylag magasnak tekinthető az ún. „megszökött” és még magasabbnak tekinthető az újonnan letelepedő családok számának növekvő statisztikája is. A rotáció jelentősége tehát vitathatatlan, azaz a kóborló életmód továbbra is érvényesül.¹⁷

13 Ligeti György (2001): Cigány népismereti tankönyv, 8. évfolyam, Konsept-H Könyvkiadó, Piliscsaba

14 Révai Nagy Lexikona, Budapest, Woodstone Interactive CD-ROM Fejlesztő és Kiadó Kft., 2000

15 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

16 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

17 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

A felvilágosult abszolutizmus korának roma intézkedései¹⁸

A hódoltság korában a XVIII. században a felvilágosult abszolutizmus idején Mária Terézia célja az volt, hogy a török hódoltság következtében kihalt lakosság helyére romákat telepítve benépesítse az elhagyott területeket. A királynő maga *újmagyaroknak*, míg a szakirodalom ún. *kárpáti cigány* csoportnak hívja őket.¹⁹

A helyhez nem kötött életmód feloldására irányult a romákkal szembeni intézkedések köre. 1758-ban a földesurak számára engedélyt bocsátott ki az uralkodó arra nézve, hogy olyan cigányokat fogadhassanak a birtokaikra, akik nem folytattak bűnöző életmódot, és nem tartották a kapcsolatot olyan személyekkel, akik nem éltek társadalombarát életet. Azonban ezen lehetőség mellett kötelezettséget kellett vállalniuk arra nézve, hogy a befogadott cigányok számára állandó lakhatást biztosítsanak. Egyúttal igyekezniük kellett a cigányok kóborlását megszüntetni és el kellett üzniük azokat a cigányokat, akik nem kívántak letelepedni.

A katonaszökevényeket szemmel kellett tartaniuk a földesuraknak, mivel azok cigányoknál igyekeztek menedéket találni, az ő kunyhóikban szoktak rejtőzködni és üzletelni szoktak a cigányokkal katonai felszereléseikért cserébe.

A „cigány” népnév eltörlése felől és az azt használók megbüntetése felől intézkedett 1761-ben a helytartótanács, továbbá rendelkezett a cigányok céhekbe történő felvételének szükségességéről is. Mindemellett szabályozás született a kóborlás megakadályozása tárgyában, a tekintetben, hogy a mesterségek elsajátítására kényszerítsék őket. Ezt a célt kétkézi munka végzésének előírásával és a földesurak által kijelölt házépítési hely, valamint művelési telek kijelölésével kívánták elérni. A letelepedésre kényszerítés mellett az addigakban létfenntartásként szolgáló lótartást is megakadályozták, útlevelet nem állíthattak ki számukra és a törvényhatóságoknak feladatul szabták a kóborló cigányok összeírását. Igyekeztek továbbá megakadályozni az Erdélyből történő oláh-cigány beszivárgást is. 1773-ban a helytartótanács az állandó lakhatás és ruházzkodás során eddigiekben hozott rendelkezéseket kiegészítette a döghús evési szokások megszüntetésével, a szórakoztató zenés és vándoréletmódhoz tartozó foglalkozások megtiltásával, a gyermekek szülőktől történő elszakításával és a környező társadalomba történő szocializáció megteremtésével, a vallásra történő ingyen oktatás kötelezettségével, valamint a cigány nyelv használatának megtiltására és az adófizetési kötelezettség megteremtésére irányuló szabályozással az alábbiak szerint:

- „1. A falusi bírák kötelesek megakadályozni, hogy a cigányok döghúst egyenek; aki ilyet tesz, azt meg kell büntetni, többek közt azzal is, hogy egy teljes hónapon keresztül kenyéren és vízen börtöljön a börtönben.
2. A cigányok lovat nem tarthatnak, a náluk levőket el kell árverezni, s a lóért kapott összeg kétharmada illeti csak a tulajdonost, a többi a bejelentőé.

---

18 Ligeti György (2001): Cigány népismereti tankönyv, 8. évfolyam, Konsept-H Könyvkiadó, Piliscsaba

19 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak_eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

3. Mivel a cigányok muzsikálás és kovácsolás ürügyén szoktak kóborolni, ezért a jövőben csak azok üzhetik e két mesterséget, akik rendelkeznek az ehhez való szerzősámmal, továbbá van a faluban házuk és családjuk tagjai sem henyélnek.
4. A gyerekeket el kell venni a szüleiktől és ki kell adni a parasztochoz, akik a vármegyétől napi három krajcárt kapnak egy-egy gyerekért, amíg azok nem képesek dolgozni.
5. A plébánosok kötelesek ingyen oktatni a cigányokat és gyerekeiket a vallásra, valamint a triviális iskolákban ugyancsak ingyen tanítani a gyerekeket, s a céhek is kötelesek felvenni őket.
6. Ezen nép emlékezetének a kiirtása végett” ezentúl súlyos büntetés terhe alatt tilos a cigány nyelv használata: a cigányok beszéljék azt a nyelvet, amelyiket a környezetük beszél.
7. A cigányokkal az urbáriumok szerint kell bánni (azaz jobbágyok, házas zsellérek vagy ház nélküli zsellérek lehetnek), s ennek megfelelően kötelesek adózni is a házi-pénztárba.”²⁰

A későbbiek folyamán még rendelkezések születtek a helytartótanácsban a katolikus cigány gyermekek katolikus parasztcsaládoknál történő elhelyezésével, míg a nem katolikus cigány gyermekek nem katolikus paraszt családknál történő elhelyezésével kapcsolatosan, katolikus jobbágyok hiányában ezt ki lehetett terjeszteni nem katolikus parasztcsaládokra is.

A plébános felelőssége volt a gyermek katolikusként történő nevelése ebben az esetben. Amennyiben árvává vált a gyermek, mindenképpen súlyt kellett fektetni katolikusként történő nevelésére és kifejezetten csak vallásos családhoz lehetett adni neveltetésre az ilyen árva gyermekeket.

A cigány egyén és közösség egész életére vonatkozó jogi szabályozás szigorúsága és a végrehajtás szigora, a kisgyermekek családból történő kiemelése, a gyermekkori szocializáció idegen környezetben történő kialakításnak megkísérlése a romák és a parasztoch közötti szakadék elmélyülését idézte elő.

Az említett kárpáti cigány csoport a fenti események hatásra elvesztette saját Indiából hozott ősi anyanyelvét és teljesen asszimilálódott nyelvileg, így a szakirodalom alapján a magyarországi nem cigány anyanyelvűek csoportjában magyar anyanyelvű cigányoknak tekinthetők a roma populáción belül. Sajnálatos módon 70% közékük tartozik. Azon kevesek, akik közülük is képesek voltak eredeti nyelvük megtartására - elszigetelődöttségük folytán - a *romungró nyelvjárásúak*. Az ún. *szinto cigányok* tartoznak még a kárpáti csoport tagjai közé, akik a mai napig fél-vándor életet élnek, mutaványossággal fogalakoznak, ezért őket köszörősöknek, illetve ringlispiles cigányoknak is nevezik, saját magukat sokszor *német*, vagy *vend cigányként* nevezik meg.²¹

---

20 Ligeti György (2001): Cigány népismereti tankönyv, 8. évfolyam, Konzept-H Könyvkiadó, Piliscsaba

21 Dr. Vármagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak_eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

Az oláh cigányok csoportja²²

Választott témám szempontjából a továbbiakban az *oláh cigány* magyarországi cigány anyanyelvű csoporttal kívánok foglalkozni. Egyes területeken *kolompár cigány*oknak is nevezik őket. Az eredeti Indiából származó nyelvjárást használják, a vándorlásuk folytán nyelvük alap elmeit megőrizték és a foglalkozás alapján kialakuló törzsi elkülönülés folytán kisebb eltérések tapasztalhatóak a beszélt nyelv nyelvjárási tagozódásaiban. Az oláh csoport a hazánkban élő cigány népesség mintegy 20%-át teszi ki és törzsi, illetőleg nyelvjárási tagozódása a foglalkozásokhoz kötődik.

Az oláh cigány dialektus nem egységes, az oláhcigány törzsek számának megfelelően 11-13 nyelvjárásra osztható. A törzsek számának meghatározása azért is nehézségbe ütközik, mivel egyes nyelvük és életmódjuk tekintetében elmagyarosodott törzsek felosztása mára már jelentőségét veszítette. Erdős Kamill tizenhárom oláh törzset különböztet meg egymástól: Lovara (lócsiszárok); Colara (szőnyegesek); Khelderara (üstfoltozók); Cerhara (sátorosok); Masara (halászok); Fodozo-vuri (fűrókésztők); Romane roma (rézművesek); Bodoca (féművesek); Kherara (házalók, alkalmi munkások); Bugara (dögészek); Curara (késesek); Patrinarra (lombosok); Drizarra (üstfoltozók).²³ A nagyfokú elmagyarosodásnak köszönhetően az eredetileg nemzetségekre oszlott törzsek esetében a felosztás mára már elvesztette jelentőségét.

A különböző törzsek között a társadalmi különbségek jelentősek voltak, így a kasztrendszer legfelső fokán a *lovarik* állnak, az erős mértékben nomád jellegű, erdei életmódot folytató *drizárik*, illetve *masarik* a ranglétra aljára szorulnak. A magyarországi oláh cigányság mintegy 90%-a a lovari dialektust beszéli.²⁴ A legfejlettebb és a legproduktívabb nyelvtani rendszer alapján épül fel a dialektus, amely a magyarországi romák irodalmi nyelvvé válhat.²⁵

*„A cigány kultúrájának intézményekre van szüksége. Nem egyszerűen támogatásra, nem egyszerűen ösztöndíjakra, hanem egy saját intézményrendszerre, amely ezt a kultúrát elismeri, ápolja és hosszú távon garantáltan fenntartja. Én ezt egy kulturális autonómia intézményrendszerén belül képzelem el, amely nem szavakból, hanem láncszemként egymáshoz kapcsolódó intézményekből állna.”*²⁶

22 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak_eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

23 Erdős Kamill: A magyarországi cigányság (1958). In: Erdős Kamill cigánytanulmányai, a gyulai Erkel Ferenc Múzeum kiadványa, Békéscsaba, 1989, 42-56. o.

24 Réger Zita: A lovari-magyar kétnyelvű cigánygyermek nyelvi problémái, Nyelvtudományi közlemények 76. 1974, 230. o.

25 Dr. Várnagy Elemér, A romák eredete és története a középkortól napjainkig, http://www.romaweb.hu/doc/tortenelem/romak_eredete_vae.pdf (letöltés dátuma: 2011.02.17.)

26 Részlet Orbán Viktor 2008. április 11-én elhangzott beszédéből, http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=15&Itemid=96

Témafelvetés a valószínűsíthető indiai eredet kapcsán

Prémcsand Nirmalá elbeszéléskötetében²⁷ az ún. pancsájátról, az isten szaváról olvastam. Az indiai társadalomban a törvények megszegését szigorúan büntették, az ítéleteket a helyi pancsáját, a hagyományos értelemben vett falutanács hozta. Leginkább az alábbi történettel szemléltethető az indiai intézmény a következők szerint:

Dzsumman Seikh és Algu Csaudhari eltérő szokásaik és vallási csoporthoz történő tartozásuk ellenére is az indiai társadalomban hűséges jó barátságban álltak gyermekkoruk óta. Algu a régi szokások híve volt, odaadó szolgája barátja apjának, mint tanítójának. A tanítók által szeretete volna elnyerni a bölcsességet. Dzsumman inkább példákkal szemléltetve tanított, nem a szeretet vezérelte tanítását, mégis tiszteletet vívott ki önmaga számára.

A tudás megszerzése terén is különbözött a két család. Dzsumman olvasás során szerzett tudást, Algu számára a vagyona szerzett tekintélyt.

Dzsumman rávette idős nagynénjét, hogy élelemért és ruháért cserébe egyetlen földbirtokát az unokaöccse nevére irassa. A rokon élt az ajánlattal, mivel bízott abban, hogy a továbbiakban is tisztelettel és gondoskodással kezelik. Állandó konfliktusok alakultak ki azonban a későbbiek során, melybe a feleség, Kariman személye is közrejátszott. Az idős asszony sokáig tűrte az elégtelen bánásmódot, mivel azonban a körülmények nem változtak, a pancsáját elé kívánta tájni ügyét. Sanyarú sorsát minden közösségi tagnak elpanaszolta, függetlenül attól, hogy Dzsumman barátai, vagy ellenségei között tartották-e őket számon. A tárgyalásra szószólóként Algut kérte fel, Dzsumman barátját. Algu nem akart rosszat a barátjának, de az igazság elkótyavetyélésétől is tartózkodott a barátság kedvéért, ezért hite szerint elvállalta a tisztséget, mivel a pancsáját során az istenek jelenléte a fő. Algu bölcs kérdésekkel a nézeteltérés körülményeinek felmérésére törekedett, és az idős asszony javára döntött, az igazság szerint, az eredeti állapot helyreállítása mellett. A barátság végét jelentette a döntés Dzsummannal, korábban fel sem merülhetett volna az egymás ellen fordulás gondolata, a vesztes azonban most bosszút esküdött.

Algu Csaudhari korábban két ökröt vásárolt, azonban a pancsáját döntése után az egyik kimúlt. Felmerült a gyanú, hogy barátja keze lehet a dologban, de az igazság nem derült ki. Algu a fennmaradó egy állatot eladta Szamdshu Száhunak, akinek pont kapóra jött az ügylet, az ökr megvásárlásában üzlete felvirágzását vélte felfedezni. Az ökr segítségével a faluból a városba tartó úton több fordulót is megtett, megnőtt a bevétele a jó vásárnak köszönhetően. Telhetetlensége folytán az állatot olyan kemény munkára fogta, hogy az egy hónap leforgása alatt csonttá és bőrré fogyott, és végül egy út során már nem bírt tovább menni, hiába ütötte a gazda az állatot, az képtelenné vált a teherrel hazatérni és kimúlt. Száhu adott esetben mást nem tehetett, mint a szekéren éjszakázott, mivel az árut nem hagyhatta őrizetlenül, az ölében a bevételt tartotta. A pénz reggelre eltűnt és a történekműben az ökr korábbi gazdáját okolta, őt kívánta felelősségre vonni. Algu nem kívánta kifizetni az ökr árát, amikor megjelent a megbeszélte időben, egymást hibáztatták minden megtörtént bajért, az egyik fél a túlterheltségben látta a hiba okát.

²⁷ A pancsáját: isten szava, In: Prémcsand, Nirmalá elbeszélések, Európa Könyvkiadó Budapest, 1980, 54-66. o.

Az ügy újfent a pancsáját elé került. Száhu szószólójául Dzsummant kérte fel. Dzsumman számára elérkezettnek látszott a bosszúállás ideje, azonban az igazság és a becsület szószólójaként képessé vált személyes sérelmeit félre téve, bölcs és igazságos döntést hozni. A vitában Algu győzedelmeskedett Szahuval szemben. A bölcs és igazságos büntetés hatására Algu és a közösség tagjai is kifejezték megindultságukat. Az ítélet következtében a barátság újra a régivé vált, hisz a tette folytán Dzsumman felismerte, igazságtalanul haragudott Algura a döntése folytán, hiszen a Pancsajat, maga az isten szava.

A novella meghatározó és tanulságos, mindazonáltal az alternatív indiai döntéshozó intézmény kutatási témához való kapcsolódása értelmet nyert számomra.

Világossá vált, hogy vissza nem térő, kivételes lehetőség, ha képessé válok az egyezségteremtés önkéntes folyamatába való betekintésre az indiai társadalomban, képessé válhatok a párhuzamok felismerésére a vizsgálatom tárgyát képező romani kris kapcsán is.

A cigányvajda intézménye

„Volt ennek a cigányfalunak egy öreg vajdája... Ez ismerte a Cafrinka cigánynőt... Ott volt az öreg vajda is, mikor kinvallatták Szögedében. Őneki kellett a kínzóeszközöket tüzesíteni, mert legjobban értett hozzá.

Mindent magára vallott a Cafrinka, amit csak az urak kérdeztek tőle. Hogy ő volt a boszorkányok kapitánya; hogy a sátánnak eladta magát, vérével aláírt szerződésben; hogy az ördögtől lett megkeresztelve s akkor Ololorum nevet kapott, hogy repülni tud, seprűn és felkantározott hordón szokott járni Világosvárra, a boszorkánykomákkal lakomázni, meg a szegedi Öthalomnál, hogy át tudott változni kerékké, s úgy gurult végig az utcán; hogy eladta a törököknek az esőt, szárazságot csinált s ha kinyitott egy zsákot, abból forgószelet tudott eresztetni a vidékre; marhát, embert megrontott varázslatokkal, máskor meg holt embereket föltámasztott, új lelket fújt beléjük; tükörből jövőndőt mondott; még az áldozatostyát is megbabonázta.

Jókai Mór: Cigánybáró (részlet)

Nem tekinthető hagyományos értelemben vett cigány intézménynek a cigányvajda szerep felvállalása. A szó maga szláv eredetű, a vojvoda kifejezésből származik és eredetileg hadvezért jelentett, azaz vezető státusszal rendelkező, vezér személyre utalt a kifejezés. A cigányvajda intézmény eredetileg „besúgót” jelentett („phurito”), vagy másképpen a „szájaló” („mujalo”) kifejezéssel azonosíthatták, vagyis az utalásokból is kiténik, hogy nem tradicionálisan a helyi vagy országos cigány hatalmasságra utalt az intézmény eredete. Ez azt jelentette közelebről nézve, hogy nem belülről választott vezetőről volt szó, hanem ellenkezőleg, a ci-

gányság és a társadalom között fennálló konfliktusok kezelésére szolgált, azaz biztosította az integrálódás alapvető feltételét a körülvevő környezeti közösségbe.

A cigány vajda szerepe - önkormányzatiság a múltban

A cigányvajda szerepe és státusza a befogadó társadalom és a vándorló nomád cigányság közötti konfliktusok kezelésénél volt nélkülözhetetlen, mivel arra a cigány társadalom saját belső törvénye a Romani Kris nem biztosíthatott lehetőség. A belső törvény a közösség ügyeinek jogi szabályozását szolgálta szükség szerint, mely által a belső megoldás feladatkörének jogi biztosítását jelentette.

A vajdák a mindenkori hatóság által kijelölt, a többségi társadalom vezetőit szolgáló cigány társadalom vezető tisztségviselői voltak. A vajdák a saját közösségükön belül rendelkeztek hatalommal, a vajdákat sokszor a király látta el oltalomlevéllel (*salvus conductus*), illetve útlevéllel.

„szabadságot engedvén és adván nékiek, hogy az szentséges Magyar Korona alatt akármely Vármegyében lévő jószágimban és botom alatt szabados mesterségek, úgmint kovácsolások s cserélések után megbántódás és háborítás nélkül szabadon élhessenek, táplálván abbéli keresményekkel mind magokat s mind pedig cselédeket.

– Minekokáért kérek feljőlemlétt minden rendeket, a kiknek pedig illik, Tisztem szerint hagyom és parancsolom, hogy megnevezett Vőreös Mihály vajdát, fiait..., ezeknek mostani és ennekutánna születendő maradékjokat, és sokszor említett Vőreös Mihály vajdaságához tartozó czigányokat, ha valahol az Magyar Korona alatt akármely Vármegyében az én jószágimban találatnak, igaz újtokban és életek szabad táplálásában senkitől bántások vagy megháborítások ne legyen; sőt az én tekintetemért más Méltóságos Urak és Nemesek jószágiban is szabados utazást és mulatást nékiek engedni ne nehezteljenek.”

A vajda elnevezése területenként és történelmi időnként is más és más volt. A 16. században a török hódoltság időszakában a vajdát a „cigányok vajdája” kifejezéssel illették, akinek feladata a török kincstár számára az adó beszédése volt a cigány személyektől.

A vajdák bíraskodási joggal felruházott vezetője a „vajdák vajdája” címet viselte bizonyos területeken. A királyok és a fejedelmek védelmük és oltalmuk alá fogadták a XVI.-XII. században a cigányokat, tekintettel arra, hogy nagy szolgálatot tettek az inséges időkben, mivel kiválóan alkalmasak voltak a kémkedésre a haza védelmében.

„Holott pedig valamely cigány nem akarná szavát fogadni és ellene támadna: tehát hagyom és parancsolom minden rendbeli Tisztviselőimnek, hogy azon szófogadatlan cigányokat az megnevezett Tisztek fogják és érdeme szerint büntessék ...”

Gróf Esterházy Ferenc, Szent-Ábrahám, 1698. május 1.

Különös jelentőséggel bírt a cigányvajda személye a cigányok feletti bíraskodás során. Közlelebbről ez azt jelentette, hogy érvényesülhetett általa a cigány önkormányzatiság intézményrendszere. Amennyiben tehát az uradalom birtokosa elismerte a cigányok vajdáját, büntetés terhe mellett arra kötelezte az alá tartozó cigányokat, hogy csak és kizárólagosan neki tartozzanak engedelmességgel és más cigányvajdát el ne ismerjenek.

A cigányvajda intézményére utaló források²⁸

A cigányvajda intézményére utaló források a királyi Magyarország és a hódoltság cigányainak helyzetére utalnak a XVI. század közepén. Az állam a cigányokkal rendszeres adót szedtetett a cigányok fővajdájának kinevezett intézmény birtokosa segítségével. A „cigányok fővajdája” intézmény már-már udvari méltóságnak számított, a fejedelmi udvar tagja volt. A beszedett adó fejenként és évenként egy forint mértékű volt, melyet Szent György és Szent Mihály napján (április 24-én, illetve szeptember 29-én) két részletben kellett beszedni. A tisztségviselőknek és hivatalnokoknak segíteni kellett a cigányok fővajdáját a cigányok által fizetendő és őket megillető fejadó és bírságok megfizetése tekintetében.

Sajátos intézményként alakult ki Erdély területén a királyi és a hódoltsági országrészekben a cigány csoportoknak és családoknak a fejedelem által történő *eladományozásának* intézményrendszere. Az adomány sajátossága minden bizonnyal az volt, hogy az eladományozó cigányok innentől fogva a fejadót a földesúrnak tartoztak megfizetni és szolgálatot is neki kellett teljesíteniük. Erre utal a következő forrás is:

„Az Úr 1585. esztendejében, március havának a 7. napján. Erdélyország legfelségesebb fejedelme tanácsosának, nagyságos lónai Kendy Sándornak, Külsőszolnok vármegye főispánjának a hűséges szolgálatai miatt az előrelátó Mihály fia Jánost, Mártont, Mátyást,

Istvánt, Miklóst és Bongó Tamást, továbbá Mihalykót, Mártont, az idősebb János kovácsot, Miklóst a nő fiaival: Bancho-val és

Péterrel együtt, végül Kristófot és Istvánt – azokat a cigányokat, akik ezen Kendy Sándor jószágain, a Doboka vármegyében Lóna és Kecset helységben, valamint a Küküllő vármegyében Bonyha helységben lévő házakhoz és kúriákhoz tartoznak, s akiket

békességesen birtokol – a gyermekeikkel és a sátraikkal együtt, valamint azon mentesség alatt, amellyel birtokolja őket, az említett Kendy Sándornak, valamint mindkét nembéli összes örökösének és utódjának adta és adományozta, épségben hagyván mások jogait.

Gyulafehérvárott.”

(Magyar Országos Levéltár; Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem Királyi Könyvei, 1585.)

---

28 Ligeti György (2001): Cigány népismereti tankönyv, 8. évfolyam, Konsept-H Könyvkiadó, Piliscsaba

A romani kris a Magyarországi oláh cigány kultúra területén

„A cigány-törvényszék csak jelentősebb, nagyobb horderejű ügyekben ül össze, tehát egy cigányközösségben kb. 3–4-szer egy évben... A törvénykezés mindig nyilvános, és folyhat szabad ég alatt (pl. udvaron, vásárban) vagy zárt helyiségben (pl. házban, kocsmában).

A bírósági tagok körben ülnek a földön vagy az asztal mellett. [...] A törvény »csinálása« (cigányul »súvasz krisz« vagy »sineli kriszi«) csendben és méltóságteljesen történik... Először a felperes terít le a földre egy fekete kendőt... és ráhelyez egy szentképet. (Általában minden cigány férfi hord magánál szentképet, melyet búcsújáró helyeken, pl. Csatkán vásárol.

A képek leginkább Szűz Máriát ábrázolják.) Aztán letérdelve a fekete kendő elé, bal kezének két ujját a szívére, jobb kezének két ujját a képre téve...” megesküszik.

Van, ahol „még két égő gyertyát is állítanak a fekete kendő széléhez”, máshol „egy vödör vizet és egy vasláncot is tesznek a fekete kendőre, miközben ezeket mondják: »úgy hűljön ki a lelkem, mint ez a vödör víz«, illetve »ilyen nehéz láncban legyek egész életemben« – ha nem az igazat mondom.

A fekete kendő jelentése a következő: »Olyan fekete gyász jöjjön rám, mint ez a kendő, ha nem a valóságot mondanám.« ...A törvénykezés időtartama kb. fél nap... A törvényszék egyszeri és megfellebbezhetetlen döntést hoz.”

A romani kris (cigány törvényszék) közösségi vitamegoldó fórumként szolgál, és egyúttal a mindennapi életvitelt is nagyban befolyásolja, mivel a cigányok egymás közti ügyeiben „Kriszi”-t tesz.²⁹ Hatáskörét tekintve a törvényszék kártérítési-adóssági ügyekben és nőikkel kapcsolatos ügykörökben járt el, mint például a lányszöktetés, hűtlen elhagyás. Annak köszönhető az intézmény mai napig történő fennállása, hogy a döntését általában automatikusan és önkéntesen elfogadják és a cigány társadalom egyénre gyakorolt hatása, az erkölcsi nyomás következtében végre is hajtja azt. Amennyiben az ítélettel nem elégedett a közösség, az ülés lezárulása után akár személyi bosszút is állhatott.³⁰

A döntéshozatali eljárás előzményeként elsőként informális úton próbálják megoldani a konfliktust a felek. Ebben a szakaszban gyakran az öregek tanácsa tapasztalatát és segítségét használják fel és peren kívüli egyezséget ún. divano-t, svato-t igyekeznek kötni. Amennyiben erre nem kerül sor, szükség esetén összehívják az eseti jelleggel tanácskozó öregek tanácsát és két-három nap alatt megszervezik a tényleges kris-t, a cigány törvényszéket, melybe a vitás felek tagot, bírát delegálnak. Az eljárás kezdetekor esküt, ún. soláxot kell tenni, arra nézve, hogy a döntés megszületéséig étkezési és ivási szükségleteiket háttérbe szorítják. Formális az eljárás, ünnepélyes, választékos nyelvi fordulatokban bővelkedik, sajátos és szigorú szabályrendszer alkalmazásával zajlik. A szabályok a kívülállókra is ugyanúgy vonatkoznak. Ma már engedélyezett a nők és a nem cigány származásúak

29 Tárkány Szűcs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Budapest, 1981, 799-800. o.

30 Erdős Kamill, Cigány törvényszék, Néprajzi közlemények IV. 1955. 1-2 szám, 203-214. o.

részvétele is, azonban a régi időkben ez tiltott volt. Szóbeliség, közvetlenség és képviselő hiánya jellemzi a bizonyítási eljárást, a hallgatóság érzelmi meggyőzésére apellálnak az eljárásban érintettek, hangos és erős érzelmi megnyilvánulások, mindamellett esküdözések is kísérik ezt a fázist. Írott törvények nincsenek, ezért elsősorban a bírók igazságérzete és íratlan szabályok szerint ítélekeznek a fórum. Egyszerű szótöbbséggel hozzák meg a végleges és megfellebbezhetetlen ítéletet a bölcsék, akik közül a legidősebb hirdeti ki a döntést, melynek végrehajtásáért az egész közösség felelősséggel tartozik. Amennyiben a kris döntését meghozta, az ügy nem kerülhet állami igazságszolgáltatás elé, ezért a közösség felel, mellyel a kettős szankcionálás elkerülésére kerül sor. A felek kezét ráznak, és esküt tesznek a döntés megtartására, egyúttal a barátság fenntartására is. A pervesztes költségére pedig mulatságot csapnak. A saját normáikra alapozott döntést igazságosnak tartják az érintettek és az intézmény fennmaradását szolgálta azon körülmény is, hogy drága és megfizethetetlen nagyságrendű az ügyvédi költség a romák számára és idővesztéséget jelent az állami pereskedési folyamat.³¹

„Volt egy cigány, aki a lovára esküdött. A cigány megnyerte a kris-t. Azt mondta, hogy »a legjobb lovam essen alattam össze, ha nem mondog igazat!« A kris-t tehát megnyerte, és hazaindult.

Még ki sem ért az utcából, a templom előtt a lova összecuklott. Hiába hívtak orvost, az sem tudta megmenteni. Ő maga is megsérült.”

Magyarországon a gyökereket tekintve elsősorban az oláh-cigány kultúra rendelkezik önálló egyedülálló és ritka vitarendező fórummal, amely cigánytörvényt, azaz *romani kris*-t jelent.

Az oláh-cigányok döntően különböznek a magyar cigány népességtől, mivel nyelvi hagyományaik, szokásrendszerük, belső jogszolgáltatási rendszerük megőrizték kultúrájukkal egyetemben. A fórum a problémák felmerülésekor kerül összehívásra, elsősorban az egymás közötti kisebb vitás kérdések rendezésében jellemző az „igazságtéremtés” szigorú, sajátos, belső szabályrendszere, elkerülve az állami döntés költséges és szankcióval záruló következményeit.³²

A formalizált, szigorú szabályrendszer szerint zajló, gyors és igazságos eljárás során ünnepélyes, választékos nyelvi fordulatokban bővelkedő cigány nyelvi fordulatokat használnak.³³

A szigorú szabályrendszerre jellemző volt többek között az utóbbi időkig a nők kizárása, a *gázsók* – azaz a nem cigány származásúak – legfeljebb tanúként vehettek részt az eljárás során.

Az eljárás folyamata a következők szerint alakul: elsőként a felek megelőző lépcsőfokként egyezségkötést kísérelnek meg, kívülről, döntéshozók nélkül egymás között eljárva.

31 Loss Sándor, „Romani kris”, a dél-békési oláh-cigányoknál, elmélet és gyakorlat, In: *Ius humanum*, Ember alkotta jog, műhelytanulmányok, szerk. Szabó Miklós (Miskolc, 2001)

32 Loss Sándor - Lőrincz Veronika, *Romani kris a dél-békési oláh-cigányoknál*, <http://beszelo.c3.hu/02/0910/17loss.htm> (letöltés dátuma: 2011.01.13.)

33 M. S. Stewart: „Igaz beszéd” - avagy miért énekelnek az oláh cigányok? *Valóság*, 1987/1., 49-65. o.

Második lépésként ekkor *még mindig informális jellegű divanó-t*, vagy *svato-t* (peren kívüli megegyezés) tartanak, ha nem sikerül az első kísérlet az egyezés létrehozására. Már lehetőség adódik arra, hogy felkérjék az öregeket, adjanak tanácsot a vitás ügy megoldásra, hiszen sikeres megegyezés esetén még elkerülhető a törvénykezés összehívása. Amennyiben sikertelenül zajlik az eljárás, két-három napon belül összehívják a kris egy semleges, nyugodt helyen. A kris előtt ún. soláx-ra azaz eskütelre kerül sor, melynek az a lényege, hogy étel és ital nélkül maradnak a bölcs és igazságos döntés meghozataláig, továbbá igazmondási kötelezettség terheli őket, melyre szentkép előtt fogadalmat is tesznek. Az eskü továbbá azt a célt is szolgálja, hogy a tanácskozást elkerülhetik, hiszen az eskü alapján akár el is fogadhatja az egyik fél a másik fél esküvel megerősített elmondását a történetekről.

A bizonyítási eljárás a szóbeliségen alapul, mindkét fél részletekbe menő meghallgatására törekszik, az eljárás időben nincsen korlátok közé szorítva, a legapróbb részletekig sor kerül az ügy tisztázására, melyet a bíró kérdések feltevésével helyes irányba terelhet. Tanúmeghallgatásra sor kerülhet, azonban képviselőlet gyakorlására, meghatalmazott ügyvéd részvételére nincsen mód. A főbíró feladata a tárgyalás rendjének fenntartása. A *kris* a teljes ügy gondos mérlegelése után a rangidős bíró kihirdetésével hoz megkérdőjelezhetetlen és végleges döntést, írott törvények alkalmazása nélkül, az egyedi ügyre vonatkoztatva. Jellemzője az eljárásnak a szigorú és igazságos döntés meghozatala, az ún. „visszaesőket”, az évben másodszor kris előtt állókat szigorúbban büntetik, mint azt, aki még sosem hibázott, vétett az írott és íratlan szabályok ellen. A kiszabott büntetés igazodik tehát a bűncselekmény súlyához: létezik anyagi és nem anyagi kártérítés, alkalmaznak szorzókat, de eltörlésre került a halálbüntetés, fizikai megtorlás vagy a testcsontkítás. Az ítélet kihirdetését követően a felek kezét ráznak, újabb esküt tesznek a döntés elfogadására, a további jó kapcsolat kialakítására és arra, hogy a későbbiekben nem kerül felemletésre az ügy, erre a közösség gyakorol nyomást. A döntés elfogadásakor a kiszabott kártérítés vagy büntetés megfizetésére kötelezettséget vállalnak, a bírák tevékenységéért köszönetet mondanak és mulatságot ülnek étellel, itallal a vesztes fél költségére. Az ítélet kikényszerítéséért a közösség tartozik felelősséggel, azaz az íratlan törvények kikényszerítését a közösségi nyomás segíti elő.

A bíró személyének megválasztásánál elsődleges szempont a pártatlanság. A bírói tekintély megtartását szigorú szabályok segítik elő, a rosszul döntő, vagy korrupt bíró szigorú anyagi büntetésre számíthat. A bírók személye nem állandó, elsősorban a bölcs, becsületes, büntetlen előéletű öregek közül kerülnek ki, a bírói tisztség gyakorlása nem öröklődik szükségszerűen.

Az állami (gázsó) igazságszolgáltatás és a *kris* kettős ítélezése nem alkalmazható, így kettős szankció alkalmazására nem kerül sor. A kris hatáskörén kívül esnek az állam elleni bűncselekmények vagy a magánszemélyek sérelmére elkövetett súlyosabb bűncselekmények esetei, melyeket állami bíróság elé kell utalni. Továbbá elmondható, hogy csak cigány-cigánnyal kapcsolatos ügyei kerülhetnek a kris elé, a legtipikusabb esetek a kereskedelemmel, a házasságkötéssel kapcsolatos nézeteltérések rendezése közül kerülnek ki.³⁴

34 Loss Sándor - Lőrincz Veronika, Romani kris a dél-békési oláh cigányoknál, <http://beszelo.c3.hu/02/0910/17loss.htm> (letöltés dátuma: 2011.01.13.)

Román cigány béketárgyalás, a Criss rromani

A roma kulturális hagyományok és a roma közösségek konfliktusmegoldó gyakorlataival összefüggésbe hozható jogalkotó szabályrendszer részét képezi a „Criss rromani”. Függetlenül az állami igazságszolgáltatás rendszerétől működik Romániában a roma béketárgyalás, azaz nem számít, hogy folyamatban van-e állami eljárás, illetőleg állami eljárási döntésnél fellebbezéssel kell-e élnie a feleknek. Az igazságos döntés, valamint a közösségi béke helyreállításához, a konfliktus által érintett személyek méltóságának visszaállításához a közösségen belül nélkülözhetetlen intézmény a „Criss rromani”.

A roma közösség zárt közösségnek tekinthető, mindamellett, hogy a hagyományaik több helyütt fennmaradtak, a vándorlás során a nemzeti hagyományokkal kiegészültek, azokhoz hozzáadtak és bele is olvadtak. Vannak azonban olyan területek is, melyek e zárt közösségben nem változtak meg, ide tartozik a roma béketárgyalás intézménye, amely területenként sok hasonlóságot, mégis némi különbséget is mutathat.

Romániában³⁵ előtérbe kerül az intézmény az állami igazságszolgáltatással szemben, tekintettel arra, hogy a roma hit alapján az egyedüli igazságos és valós döntés a belső béketárgyalás alapján születhet csak meg. Az eskü jelentősége vitathatatlan, mivel a felek hite szerint az eskü alapján csakis az igazság hangozhat el. Ellentétben az állami igazságszolgáltatással, ahol vitatható az igazság kiderítésének lehetősége.

A romániai roma közösség hagyományához tartozik az ősidők óta fennálló hagyományörző béketárgyalás intézménye. A tradíciók és a hagyományok értelmében a valós igazságszolgáltatás intézménye a „cigány béketárgyalás” a Criss rromani. Jogszokásnak tekinthető az intézmény, amelyet a roma közösség tagjai a közösségen belül a kezdetektől fogva alkalmaznak, és apáról fiúra száll a hagyomány. A büntetőeljárás a „ius sacramentum” alapján zajlik, a felek leteszik a roma esküt, amely által az igazmondás kötelezettségével tartoznak a közösség irányába. Ez az állami igazságszolgáltatással ellentétben a valós igazság megállapítását teszi lehetővé. A közösségen belül az eljárás segítségével helyreállítható a béke. A konfliktusmegoldás eszköze a béketárgyalás, célja a jogszokási gyakorlatok és a stratégiák alkalmazása során a közösségen belüli béke helyreállítása.

Az eljárás rituális folyamat, sajátos szabályrendszerrel zajlik. A konfliktusba keveredett felek családtagjai fejezik ki elsőként a tárgyalás megtartása iránti kérelmüket. Időpontot egyeztetnek és a közösség számára kihirdetik azt, hogy biztosítható a részvételt, mivel a hagyományoknak megfelelően a teljes közösség előtt kell zajlania a békekeresés folyamatának. A felek ajánlatot tehetnek a bíró

---

35 A konfliktus megoldás tradicionális stratégiájának vizsgálatával Romániában Prof. Dorina Balahur foglalkozott. Multidimenzióális helyreállító igazságszolgáltatás cikkében a cigány béketárgyalást a „Stabor”-t vizsgálta mélyinterjú keretében Margareta Hertanuval. Prof. Dorina Balahur, Multidimenzióális Helyreállító Igazságszolgáltatás (Restorative Justice) mindenkinek, romániai fejlesztések, In: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, Család, Gyermek, Ifjúság, kiemelten közhasznú egyesület, AGIS 171, 171-175. o.

személyére és a másik fél nem tetszése esetén a bíró személye cserélhető. A megválasztott bírák együtt maradnak az eljárás végéig, együtt élnek és együtt étkeznek egymással, azonban a felekkel kapcsolatot nem tarthatnak. Ennek a korrupció megelőzése kapcsán van jelentős szerepe. Amennyiben valamely fél, illetőleg bíró esetén akárcsak felmerül a gyanú, a bírót megfosztják tisztségétől és kötelezik a felmerült költségek megfizetésére. A bírák a román cigánytárgyalás során az ún. „vatrai”-nak nevezett összegért, fizetségért dolgoznak, melyet az ítélet kihirdetése előtt a felek tartoznak megfizetni számukra.

Az eljárás ceremóniák, sajtóságos rituálék szerint zajlik. Az egész közösség jelenlétében a szabad ég alatt kerül megszervezésre. A bírák először a „titkos béke-ítéletéről”, az ún. „salahaimos”, vagy „alav romanos”-ról beszélnek hangosan a közösség előtt. Majd lehetőséget adnak a felek számára a véleményük közlésére, melyet egy előre kialakított pulpitus előtt tehetnek meg. A megszólítás a bíráknak, az egész közösségnek szól, megfelelő udvariassági formulák használatával a meggyőzés érdekében. A bírák a véleményalkotáshoz szükséges mértékben kérdezhetnek, és a felek tanúit ugyancsak meghallgatják. Kétség esetén a tanúk eskü alatt kell, hogy valljanak. Az eskü jelentősége mindenk felett áll. A magyar romani crissel ellentétben külön szakaszt képvisel az eskü a román eljárás során. Akkor kerül speciálisan alkalmazásra, ha korábbi vitákat, ellentmondásos szituációkat, illetőleg kétségeket és gyanakvásokat kell eldönteni, illetve eloszlítani. Az eskütétel módját és körülményeit a bírák határozzák meg. A hagyományok alapján számos mód nyílik az eskütételre: fészület előtt, szenteltvíz mellett, illetve egyéb szent tárgyak előtt is, mint például disznóhús, tűz, égő gyertya lehet az eskü. Az eskü letétele megkérdőjelezhetetlen, az igazmondás kötelezettségét feltételezi. Az igazság megtalálásának az útja tisztázza az ellentmondásos helyzeteket. Az eljárás végső szakasza követi az eskütételt, a bírák ítélethirdetése. Előfordulhat azonban eshetőlegesen, hogy a befejező szakaszra azért nem kerül sor, mivel az eskü elhangzásakor a felek békejobbot nyújtanak egymás számára és egyezséggel zárul le az ügyük. A bírák által alkalmazott szankciórendszer valamely ún. hierarchikus megoldást takar. A bűnösség súlyától függően a büntetési nem a megrovástól, a morális aggályok megfogalmazásától, a pénzbüntetésen át egészen a közösségből történő kizárásig is terjedhet. Leggyakoribb büntetési nem a középsúlyos megítélésű pénzbüntetés kiszabása. Leggyengébb szankcióként a feddés, a morális aggály felvetése szolgál, legsúlyosabb szankció a kizárás, amely kivételes és magas súlyú bűncselekmények elkövetésekor fordulhat elő. A közösségen belüli béke helyreáll általa és megakadályozza az elkövető számára a visszaesés, a bosszúállás lehetőségének kifejezését. A büntetés kihirdetésével a közösség békéje helyreállítottnak tekinthető.

A finn „kaale” cigányok közösségi joga, a „vérbosszú” modell³⁶

Más országok cigány lakosságára nem jellemző szokások fedezhetőek fel a finn cigányság tanulmányozáskor. Az ősi cigány nyelvet nem beszélik. A saját nyelvük egyedi, csak számukra érthető meg. Egyes szokásaik a több évszázados elszigetelődésnek köszönhetően egyezést mutatnak őseik szokásaival. Elszigetelődött nagycsaládokban él a cigányság Finnország területén, melybe még más családból, illetőleg cigány családból sem lehet bejutni, még házasság folytán sem.

Az egymás közti egyenrangúság elsődleges a számukra, a cigányok között nem fogadják el az alá-fölérendelt szerepet. Egymással kizárt az üzletelés, mivel az eladót a vevő fölé rendelt félnek tartják, a haszon okán, így egymás alkalmazottjaként sem dolgozhatnak. A szegényebbekért a gazdagok felelősséggel tartoznak, nem kovácsolható a státusból helyzeti előny.

A tiszteleten alapuló társadalom elsősorban az öregekre és a férfiakra irányul. Központi döntéshozó szervvel nem rendelkeznek, a finn törvényt és döntéshozatali rendszert azonban nem ismerik el. A közösség tagjai példának okáért a börtönviseltséget nem ítélik negatív értelmüként.

A nagycsaládok saját igazságszolgáltatásaként jelenik meg a vérbosszú intézménye. Olyan folyamatot indít el az intézmény, amely véget soha nem érhet, más kultúrákkal elmentben a bosszút itt csak bosszú követheti. Általánosságban kimondható, hogy a család férfitagjaira irányul, az időseket, a nőket és a gyerekeket megkímélik. A velük együtt élő, „családon kívülieket”, például a más családból származó házastársakat elkerüli a veszély. A vérbosszú kiemelkedően súlyos megítélésű esetekben fordulhat elő, melyhez a személy elleni bűncselekmények köre: a gyilkosság és az életveszélyt okozó testi sértés tartozik. A finn igazságszolgáltatási rendszert elsősorban védelmi területen veszik igénybe, igyekeznek elkerülni a tényleges eljárást. Kizárólag cigány etnikumúval szembeni a vérbosszú, a vegyes házasságból született gyermek már nem tarthat igényt a védelemre.

Csak „vértestvér” végezhet vérbosszút, a közös családi kapcsolat elsődleges. Nem minden esetben torkoll bosszúba az ellenségeskedés, előfordulhat, hogy „elkerülő magatartásra” kerül sor, az ellenségeskedés azonban hosszabb ideig várhatóan fennmarad.

A családok számára a vérbosszú garanciaként szolgál arra, hogy az ősök mellett bármi áron kiállnak, megvédik családjuk tagjait, egymással szemben szolidaritást gyakorolnak. Ez a szolidaritás azonban nem csak szociális, érzelmi szinten nyilvánul meg, hanem fizikai síkon is teret nyer. A jó hírnéven csorba nem eshet.

Nem meglepő az előzőek ismeretében, hogy a házasság intézménye kapcsán is sajátos viszonyrendszer bontakozik ki. Két család között házasság révén a viszonyok összekuszálódhatnának, ezért a párok általában saját családjuknál maradnak, elkerülendő, hogy egyenrangúság nélkül éljenek a nagycsaládban, ahová e jogszokás nélkül kerülhetnének.

A házassággal szemben a nagycsalád előnyt élvez. A párok érzelmi viszonyait és társadalmi szerepét koruk és nemük hivatott meghatározni. A férfi hatalommal bír a nő felett,

---

36 Loss Sándor, A finn „kaale” cigányok közösségi joga, a „vérbosszú” modell, Belügyi Szemle, 1999/7-8.

olyan szinten, ahogyan családja bármely női rokon tagja felett. A nő a gyermekekért és a pénzügyekért tartozik felelősséggel. Mindezen ismeret birtokában már nem meglepő, hogy a válásnak sem tulajdonítanak nagy jelentőséget. Az elvált státusz nem jelent hátrányt a nagycsalád közösségében. Sőt amennyiben a rokonság a köteleket nem tartja megfelelőnek, még biztatja is válásra az általa érdekelt felet.

Érdekes azonban a rendszer kialakulásának motivációja, a miértekre keresendő válasz. Vajon miért alakulhatott ki az erőteljes belső rendszer, amely a kívülállókra nem pazarol sok figyelmet? Minden bizonnyal az évszázados elszigetelődöttség megethette a hatását, a kirekesztettség és a megbélyegzés játszott szerepet a szokásjog kialakulásában. A küldő társadalom intézményrendszerében megingott a bizalmuk, a belső béke megtaláláshoz sajtós szabályrendszert kellett kialakítaniuk.

A „*tisztátlanság*” fogalmi meghatározásakor, arra kell gondolni, hogy a bűnt elkövető cigányok tisztátalanná válnak egy ideig. Az idősek és a férfiak tartoznak megítélni ennek a tényét a nagycsaládon belül, általánosságban nincsenek meghatározott intervallumok, elfogadott szabályok. Minden döntés az adott család saját viszonyrendszerében születik meg. Amennyiben több család is érintetté válik adott ügyben, az a család tartozik kiszabni a büntetést, amelyik családtagja a bűnelkövető.

Az adott család megítélése csorbul a bűnök által, így a bűnelkövetéstől való visszatartó erőként szolgálhat a közösség tagja számára, hogy bűnös tetteivel nem csak a saját fejére, hanem egész családjára szégyent hoz.

A „*párbaj*” intézménye a bűnök elbírálására vonatkozó másik sík, amikor is a családi hírnéven az asszonyok okán esik csorba. Fegyveres harcra, bosszúállásra kerül sor, a cél azonban nem a gyilkosságra törekedés. A vesztes fél sérüléseit a győztes családjának kell ellátnia. A győztes becsülete ebben az esetben helyreáll, a vesztesével egyetemben, mivel a jó harc a siker záloga és vesztesnek is tudni kell lenni.

Zárszó helyett...

Miért a témaválasztás, mi a motiváció?

„Mindenkinek éreznie kell, hogy a nemzeti közösség tagja!”

gróf Tisza István

„A magyar felzárkózási stratégia a nemzeti romaintegrációs stratégiák uniós keretrendszerére vonatkozó bizottsági közleményben foglalt ajánlások szem előtt tartásával készül, amely szerint Magyarország a meglévő nemzeti romaintegrációs stratégiáját a roma integrációra vonatkozó uniós célkitűzéseknek megfelelően hosszabbítja meg 2020-ig, célkitűzéseit a megfelelő (nemzeti, uniós vagy egyéb) finanszírozással és célzott fellépéssel közelíti meg. A felzárkózási stratégia az Európai Roma Platformon elfogadott roma integráció 10 közös alapelveire épül.

A „Diszkrimináció az Európai Unióban 2009” Eurobarometer felmérés számos érdekes és megfontolandó megállapítást tett a magyar társadalom hátrányos megkülönböztetéssel és az Amszterdami Szerződésben felsorolt hat társadalmi csoporttal kapcsolatos tudására, nézeteire és attitűdjére vonatkozóan. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a faji/etnikai származás, a kor, a fogyatékoság és a nem alapján történő hátrányos megkülönböztetés nagyobb arányban fordul elő Magyarországon, mint az EU többi tagállamában, az átlaghoz képest a különbség 11–21% között van. Ugyanakkor a vallás/hitbeli meggyőződéssel kapcsolatos diszkrimináció kevésbé elterjedt. A munkahelyi hátrányos megkülönböztetés tekintetében a legtöbb hátrányt a bőrszín/etnikai származás, a kor és a nem okozza. A tudatosítás és figyelemfelkeltés szempontjából fontos adat, hogy a magyarok több mint fele (az EU átlaggal nagyjából egyenlő mértékben) azt állítja, hogy diszkrimináció vagy zaklatás esetén nem tudnának az őket megillető jogokról. Ez leginkább az alacsonyán iskolázottakra és a nőkre vonatkozik, míg a 25–29 évesek úgy tűnik, inkább tisztában vannak jogaikkal.”³⁷

Következtetések levonása:

Megállapítást nyert, miszerint a roma népesség életkori összetétele a nem roma népességgel összehasonlításban jelentős mértékben fiatalabb népességet jellemez, melynek egyik következménye, hogy a roma népességet a gyermekszegénység talán a legsúlyosabb mértékben, azaz rendkívüli módon érinti. Ez összefügg azzal a sajátos ténnyel, mely szerint a tervezettnél több gyermeket vállaló családok között az elszegényedés kockázata a kétszerese azon családokkal szemben, ahol előre tervezetten, az elképzelésnek megfelelő tervezett gyermek születik. A gyermekszegénység visszaszorítása érdekében tehát jelentős hangsúlyt kell fektetni a prevenció mellett a családtervezés tudatosságának növelésére is.

Kiemelt figyelmet kell fordítani továbbá a társadalmi, valamint gazdasági problémákkal sújtott régiók és hátrányos helyzetű térségek népességét érintő hatékony és célzott beavatkozási programokat kínáló, több problématerületet együttesen, egymás viszonylatában kezelő lehetőségekre és arra, hogy átfogó problémakezelési megoldásokat, valamint komplex programokat alkalmazzanak. Adott társadalmi csoporton belül a nők helyzete többszörös diszkriminációval érintett terület annak a társadalmi-kulturális vonatkozása tekintetében, mindamellert betöltött szerepüktől a tradicionális családstruktúrában elvonatkoztatni nem lehet, így kézenfekvő kiemelt célcsoportkénti minősítésük. Ezek a célok azonban csak

---

37 <http://www.kethanodrom.hu/attachments/article/1598/Strategia%20tervezet.pdf>,
http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=97&Itemid=106 (letöltés dátuma: 2011. december 7.)

akkor valósulhatnak meg, amennyiben rendszeres kutatásokat, adatgyűjtéseket végeznek a problémákat illetően, valamint ha biztosítható lehetőség a kultúra, a hagyományok megismerésére.³⁸ Ennek szűk vetületeként a tradicionális jogi vitakultúra megismeréséhez szerettem volna segítséget nyújtani, így is biztosítva a romákat sújtó diszkriminációs jelenségekkel és előítéletekkel szembeni ellenállást.

„A felzárkózást segítő politika célja annak előmozdítása, hogy erősödjön a társadalmi és nemzeti összetartozás, növekedjen a társadalmi kohézió és szolidaritás, csökkenjenek a szegregációs jelenségek és az elkülönülés diszkriminatív társadalmi mintázatai. Az integrált társadalom célkitűzése a mindennapi élet, az internetikus kapcsolatok, és különösen a közigazgatás és a közszolgáltatások területén jelent olyan horizontálisan érvényesítendő működési módot, amely egyértelműen biztosítja a jogok és köteleességek, az együttélési lehetőségek feltételeit. Az integráció elvének úgy kell érvényesülnie, hogy egyszerre feleljen meg a kisebbségek iránti türelem és befogadás, a demokrácia európai elveinek, valamint az egyéni és közösségi önrendelkezés, az önállóság és a szabadság értékeinek. A szükséges szakmai feltételek biztosítása nélkül véghezvitt integráció rossz példái gyengítik a demokráciába vetett hitet, így a szándékolttal ellenkező hatást eredményeznek, növelik a közösségi feszültségeket, az elkülönülést, az etnikai ellentéteket.”³⁹

Arra való tekintettel, hogy a roma népességhez kapcsolódó problémák sok esetben közösségi jellegűt öltenek, ellentéteket szítanak, bizonytalan háttérű, kezelhetetlen viszályok, súlyos tragédiák eredőivé válhatnak, a beavatkozás, a prevenció szerepe megkérdőjelezhetetlen.⁴⁰ A hatékonyság biztosítása érdekében kiemelt figyelmet kell szentelni a közösségi jelleg megvalósulásának, melyre a tradicionális végrehajthatóság méltó példaként szolgálhat a romani crisis tekintetében. Az integráció hosszú távú sikerességének kulcsa tehát összefoglalóan abban rejthet, hogy a roma közösséget a kidolgozás, a végrehajtás és az ellenőrzés tekintetében is minden szinten aktív szereppel kell ellátni a felzárkóztatás elősegítése érdekében. Szerepük tehát adott szakpolitika kidolgozása során minden vitán felül áll.

A fentiekben szemléltetett indiai történeti, valamint lehetséges vándorlási áttekintés és az oláh cigány jogkeresés szemléltetésével, a román és a finn társadalom cigány tagjainak

38 <http://www.kethanodrom.hu/attachments/article/1598/Strategia%20tervezet.pdf>, http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=97&Itemid=106 (letöltés dátuma: 2011. december 7.), 30. o.

39 <http://www.kethanodrom.hu/attachments/article/1598/Strategia%20tervezet.pdf>, http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=97&Itemid=106 (letöltés dátuma: 2011. december 7.), 71. o.

40 <http://www.kethanodrom.hu/attachments/article/1598/Strategia%20tervezet.pdf>, http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=97&Itemid=106 (letöltés dátuma: 2011. december 7.), 74. o.

speciális igazságkeresési megoldásainak felvázolásával, a roma társadalom aktív párbeszédre épülő vitarendezési kultúráját kívántam bemutatni.

Az alulról érkező és a múltból gyökereket merítő kezdeményezéseket meg kell tanulni megismerni, elfogadni és meghonosítani is, hiszen:

„Annak van jövője, aki nem búcsúzik a múlttól, hanem az elétet magasabb szinten folytatni akarja.”⁴¹

Személy szerint jelen cikk szerzője a romani kris intézményrendszerének állami döntéshozatali szint általi elismerésének lehetőségét a jövő egyik lehetséges útirányának tartja. A szerző kifejezésre juttatja továbbá abbéli reményét, hogy hasonlóan más közösségekhez az állami igazságszolgáltatás számra is nyilvánvalóvá válik, hogy képes lehet az intézményrendszer a romák egymás közti vitáiban népi kultúrájukból és évezredek átívelő és nemzetközi sokféleséggel átszövött hiedelem rendszeréből adódóan bizonyos jogviták közösség számára elfogadott, valóságos és igaz megoldásának megtalálására.

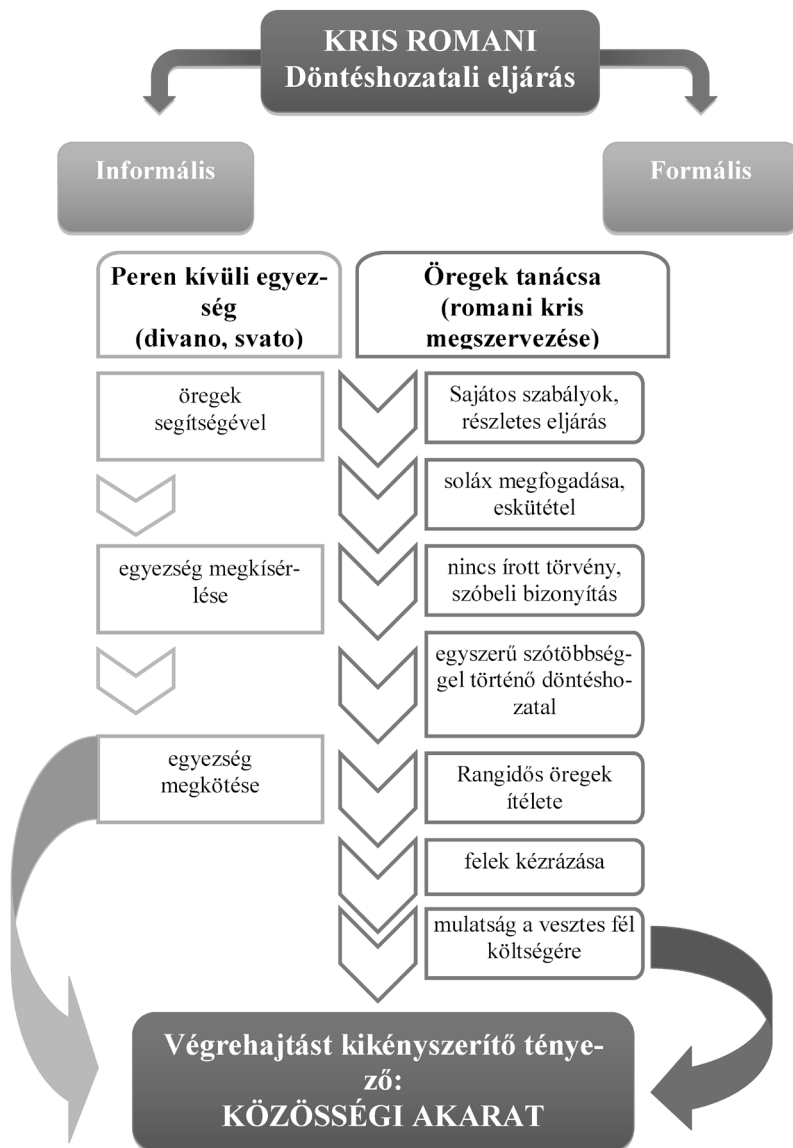
Úgy vélem, a stratégiák ezen típusa képessé válhat a politikusok érdeklődésének felkeltésére, a túlterhelt bírósági rendszer problémáinak megoldására, a kisebbségi csoportok börtönökben való felülreprezentáltságának megszüntetéshez támpontként szolgálhat. A nem állami konfliktusmegoldás már régebb óta létező lehetséges eszközeivel, azok kiegészítésének lehetőségével számolni kell. Fontosnak tartom kiemelni, miszerint Kanadában a Királyi Bizottság elismerte az őslakosok saját közigazgatási és törvénykezési lehetőségének kialakítási jogát, biztosítva általa az alternatív igazságszolgáltatással összefüggő jogi kezdeményezésre a szabad útkeresést. Mind a létező önkormányzatiság beépítésével, mind pedig új típusú létező rendszert érintő változtatások bevezetésével sor kerülhet a hatékonyabb alternatívák feltérképezésére.⁴² A kultúra megismerése könnyebbé teheti a társadalom számára a megértést, elfogadhatóvá teheti a másságot minden területen.

---

41 Prof. Dr. Szabad György

42 (Rudin, 2005.89.) In: Prof. Dorina Balahur, Multidimenzionális Helyreállító Igazságszolgáltatás (Restorative Justice) mindenkinek: romániai fejlesztések, In: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, Család, Gyermek, Ifjúság, kiemelten közhasznú egyesület, AGIS 171, 175. o.

A Romani Cris folyamatábrája, saját szerkesztés szekunder kutatás alapján

Mézelő méhek vs. kártérítési- és büntető joggyakorlat

1. Bevezetés

*A növény- és állatvilág fejlődése során évmilliók óta kölcsönhatásban van a flóra a méhekkel és a méhek a növényekkel a megporzás folytán.*² Erre a kapcsolatra már Darwin is felhívta a figyelmet: vizsgálatai során rájött, némelyik növény csak akkor hoz magot, ha virágait rovarok látogatják, mások e nélkül is teremnek, de az általuk látogatott virágokból több és magasabb tenyésztékű utód fejlődik.

A mézelő méheken kívül nem létezik még egy olyan állatfajta, mely ennyi termékkel ajándékozna meg az embert. *Közvetett hasznuk a megporzás, amelynek nagy gazdasági jelentősége van.*³ A virágport közvetítő élő tényezők közül a rovarok szerepe a legfontosabb, mert a mai növényvilág fajainak legtöbbször ezek megporzáshoz alkalmazkodott. A bogarak voltak az első igazi viráglátogató rovarok, ezután a lepkék, a legyek, majd a méhek következtek. A méhek kizárólag a virágokon szerzik be a táplálékot, nemcsak saját maguknak, hanem utódaiknak is. Teljesen a virágokra utaltak, kapcsolatuk sokkal szorosabb, alkalmazkodásuk sokkal bensőségesebb.⁴

Hazánkban kb. 50 mezőgazdasági növény igényli a méhes megporzást, amely nem csak mennyiségi, hanem minőségi előnnyel is jár. Ez a méhek kedvező arányának köszönhető, jelenlétük nem elhanyagolható, bár a tapasztalatok azt mutatják, hogy a mezőgazdaságnak kedvező, nagy méhcsaládsűrűség miatt jelentőségüket gyakran nem ismerik fel, vagy nem becsülik eléggé. Érdekes adat, hogy a rovarmegporzáson belül a *méhek megporzó munkájának aránya 80% körüli.* Hajdan 20%-át a vadméhek végezték, de a vegyszeres növényvédelem 1% alá szorította számukat. A megporzás az entomofil növények természetéhez nélkülözhetetlen, tehát a mezőgazdaságnak érdeke, hogy az ebben rejlő lehetőségeket a jobb és több termék előállítására céljából kiaknázza. Ez azonban nem egyedüli tényezője a termés kialakításának, hanem olyan *nélkülözhetetlen láncszem*, mely lehetővé teszi számos más tényező hatásának kifejlődését, így pl. műtrágyázás, növényvédelem.⁵ Méhek nélkül nemcsak a növényvilágban következnenek be jelentős változások, hanem az állatvilágban is. Ennek az lenne a következménye, hogy táplálkozási láncok szakadnának meg és módosulnának, ami az emberre is vészjóslóan kihatna.⁶

1 dr. Tolnai Orsolya bírósági fogalmazó, Keszthelyi Városi Bíróság

2 Vicze Ernő: Méhek, méhészet, környezet II. Méhészet, 2008/10.18. o.

3 Malasics László: Inszekticidek hatása a háziméhekre. Keszthely, 1982., 1. o.

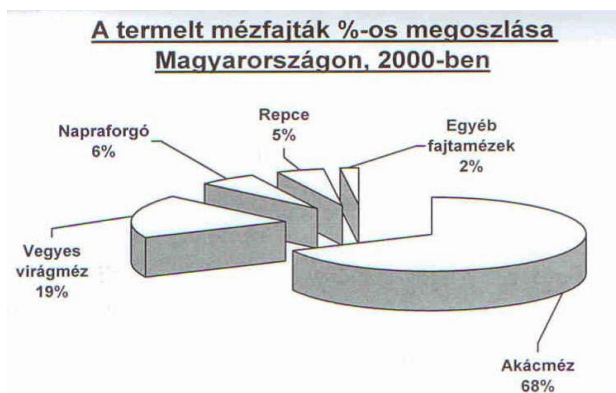
4 Benedek-Manninger-Virányi: Megporzás mézelő méhekkel. Mezőgazdasági Kiadó. Bp., 1974., 15. o.

5 Benedek Pál: Méhlegelő és megporzás. Méhészet. 1983/8.9.o. (a továbbiakban: Benedek I.)

6 Vicze 18. o.

A méhek a megporzáson túl is nagy hasznot hoznak termékeikkel. A méhészetet ma Magyarországon, a mezőgazdaságon belül kevésbé jelentős ágazatnak tartják, pedig kiváló exportpiacot és árbevételt jelenthetne a szellemi tőkeigénye, az egyedi, kiváló minőségű magyar éghajlati és tájjellegi adottságok miatt. A magyar akácméz a mézek között olyan, mint a tokaji a borok között, előállításából speciális minőséget tudna a magyar gazdaság nyújtani. Köztudott, hogy az EU a világ legnagyobb mézimportőre, így a kilátások elég biztatóak, viszont ehhez külföldön ismertté kell tenni, hogy az akácméz különleges minőséget képvisel. Érdeemes lenne erre a „kis” ágazatra minden téren komoly figyelmet fordítani. A KSH és a Méhészeti Termék Tanács 2000. évi statisztikai adatai is igazolják, hogy milyen jelentőséggel bír a mezőgazdaságban a méhészkedés. Az egész évben megtermelt méz mennyisége 12 698 tonna volt, amelyből egy méztermelő átlagosan 1100 -1200 kg mézet termelt. *Az alábbi ábrák mutatják, hogy a méhészek milyen mézet és milyen egyéb termékeket termeltek.*⁷

TERMÉK	ELŐÁLLÍTOTT MENNYISÉG
LÉPES MÉZ	34 tonna
PROPOLISZ	8,5 tonna
VIRÁGPOR	28 tonna
NYERS MÉHVIASZ	77 tonna
MÉHPEMPŐ	32 kg

A méhek termékei jótékonyak és hasznosak az emberek számára. **Leghasznosabb a méhmegporzás, ami 10 szerese a közvetlen termékek hasznainak. Emiatt jogos a kíváncsúság, hogy a méheket, mint hasznos szervezeteket a káros hatásoktól védeni kell.**⁸ Az

⁷ Kecskés Csaba-Kulcsár Rózsa: Méhészet Magyarországon 2000-ben. KSH. Bp., 2001., 7-8. o.

⁸ Völcse 18. o.

1920-as évektől hazánkban is az EU-s szabályoknak megfelelően jogszabályok korlátozzák a növényvédő szerek (peszticidek) virágzás alatti használatát, melyek a károk megelőzését szolgálják, csupán néhol van kisebb-nagyobb folytonossági hiány a védőhálón.⁹ ***A méhészeti perek főbb elveiben több mint ötven éve jogfolytonosság van, mert az ítélkezési gyakorlatot a jogszabályi változások számottevően nem befolyásolták.***

2. A méhpusztulást okozó tényezők

Méhmérgezéskor gyakran a peszticidek hatására gondolnak, pedig ennek más okai is lehetnek. A valódi okot csak alapos vizsgálódással, a környezet és az elhullott méhek tanulmányozásával lehet megállapítani. A gyakorlatban ezeket a vizsgálatokat többnyire elmulasztják, és szinte minden méhpusztulást a peszticideknek tulajdonítanak.¹⁰

2. 1. A természetes és az ipari eredetű méhelhullás

Megfelelő méhlegelő hiánya esetén a méhek néhány növényről mérgező nektárt, virágport és mézharmatot gyűjthetnek.

Bizonyított a különféle ***bokrétafák*** virágporának és nektárjának mérgező hatása, amit szaponin tartalmával magyaráznak: *kaliforniai, piros bokrétafa*. A ***boglárkafélék*** virágporának mérgező voltára már az 1940-es években is rámutattak. Több esetben, hazánkban is okoztak méhpusztulást: *kúszó-, változóboglarka*.

Károkozók és kártevők is okozhatnak méhelhullást, közülük hazánkban a spórás vég-lény által okozott *gyomorvész* (*Nosema apis*) a legveszélyesebb. Ez rendszerint akácvirág-zás előtt vagy idején tizedeli a méheket.¹¹

Az ipari fejlődés gyors előrehaladásával egyre több súlyos méhelhullást figyeltek meg, melyekért ***az ipari üzemek füstjéből származó toxikus anyagok*** a felelősek: *arzén-, és fluorvegyületek*. Gyakran telepítettek hőerőműveket olyan területre, ahol nagy mennyiségben állt rendelkezésre olcsón kitermelhető, alacsony kalóriatartalmú fűtőanyag: tőzeg, lignin. Ezek eltüzelésekor nagy mennyiségben szabadult fel arzén, amely lassan leülepedett a környezetben, így szennyezve a talajt és a növényeket. Az alumíniumkohók füstje által kibocsátott fluoridok is okoztak mérgeződést. Ez ráakodott a növényekre, és a méhek a virággal, a nektárral, a mézharmattal, sőt a vízzel a kaptárba szállították.¹²

---

9 Az EU-ban a növényvédelem nagyon fontos szerepet játszik, amit a Tanács 94/414/EGK irányelve is mutat: elsőbbséget kell biztosítani az emberek és állatok egészségének, a környezet védelmének, a növényvédő szereket pedig a helyes növényvédelmi gyakorlatnak megfelelően kell alkalmazni.

10 Benedek Pál: A növényvédelem és a mézelő méhek. Mezőgazdasági Kiadó. Bp., 1986.8. o. (továbbiakban: Benedek II.)

11 Nikovitz Antal: A méhészet kézikönyve II. Hungaronektár. Bp.1983., 634-635. o.

12 Nikovitz 636. o.

2. 2. A peszticidok okozta méhelhullás

A méhpusztulások leggyakoribb előidézője a mérgezés. Mezőgazdaságunkban alapvető követelmény a kártevő rovarok és gyomok elleni védekezés. Ez a méhészek számára új kockázatot jelent, mert a kemikáliák a méhekre is veszélyesek. Hazánkban a baj úgy fokozódott, hogy a mezőgazdaság fejlődése a változatos méhlegelő helyett koncentrált, de erősen tagolt méhlegelőt hozott létre.

A növényvédelem egyik feladata a károsítók terméscsökkentő hatásának elhárítása, a terméshibás megalkotásának megelőzése. Fő problémája a virágzás alatti hatásvédekezés megvalósítása, mert sok a károsító virágzás alatt jelenik meg, amikor a területet a vad-, és a mézelő méhek tömegesen látogatják. A védekezés elmulasztása kockára teheti a termést, melynek értéke általában jóval meghaladja a veszélyeztetett méhállományok és a kieső méztermék értékét. A gazdálkodónak két lehetősége van: vagy a virágzás alatt védekezik és ezzel a méhek elpusztítása révén terméscsökkenést okoz, vagy később védekezik és eltűri a károsító terméscsökkentését. **A növényvédelem tehát látszólagos ellentétben van a méhészek érdekeivel.** A tapasztalatok szerint a termesztők a nagyobb termés védelmében sokszor figyelmen kívül hagyják a méhészek érdekeit, amivel kárt okoznak, és néha a törvényes előírásokkal is összeütközésbe kerülnek. *Ez a gond még napjainkban sincs megoldva.* Ki kell dolgozni egy olyan megoldást, mely lehetővé teszi a hatásvédekezést, és nem veszélyezteti a méheket.

A virágzás alatti permetezésen kívül **egyéb veszélyek** is fenyegetőek a méhekre: a szűnyogirtás; a méhek számára vonzó fűszernövények vagy gyomnövények megszerezése; akác virágzáskor, ha a közelben vagy a méhek átvonulási útvonalán veszélyes szerrel védekeznek.

A mérgezők problémáját a megporzás felől kell megközelíteni: egyrészt hazánkban a méhek tevékenysége a mezőgazdasági termékek előállításának alapvető feltételeit teremti meg, másrészt nem tevénytől szem elöl a méztermelés jelentősége és a méhészek érdekei sem.¹³

2. 2. 1. A peszticidok csoportosítása

A peszticid fogalom összetett. Az embert és értékeit károsító állati és növényi szervezetek elleni védekezésre használt anyagok gyűjtőneve. Felhasználási terület szerint közegészségügyi, állategészségügyi és növényvédelmi peszticidokról beszélhetünk. Ezért a peszticidok alatt gyakran a növényvédőszer értik.¹⁴

Csoportosításuk a károsítókkal szembeni védelem szempontjából lehetséges:

- víruspusztítók,
- baktériumölők,

¹³ Benedek Pál: Méhkimélő növényvédelmi technológiák kidolgozásának módszertani alapjai. Növényvédelem. 1975/4. 145. o.

¹⁴ Biológiai Lexikon 3. Akad. Kiadó. Bp., 1977., 369. o.

- gombaölők,
- gyomirtók,
- **állati kártevőket pusztítók.**

Az utolsó csoporton belül található az

- atkaölők,
- fonálféregirtók,
- **rovarölők,**
- puhatestűeket irtók,
- rágcsálóirtók.¹⁵

A legtöbb méhkárosodást a rovarölők okozzák, ezek hatása a rovarkártevők ellen irányul, melyek testfelépítésükben és anyagcseréjükben a méhekhez a legközelebb álló szervezetek. Nem minden szer egyformán veszélyes rájuk, mert ezek nem ugyanúgy érintkeznek a méreggel, mint a kártevők.¹⁶

2. 2. 2. Mérgezési tünetek a kaptáron belül és a kaptáron kívül

A peszticidek a méhekre érintés útján, gyomor- és légzési mérgeként hatnak: egyesek csak egyik módon, mások viszont kettő vagy három mód kombinálásával.¹⁷ Az érintési mérgeket a méh takarószöveve szívja be. A gyomormérgeket az emésztőcsatornán keresztül veszik fel táplálkozás, tisztálkodás közben. Az emésztőcsatorna megbénul vagy fizikailag elváltozik, így lehetetlenné válik a csatorna normális funkciója. Gyakran a potrohuk is megduzzad és pusztulásukat a kiéhezés és kiszáradás okozza. A légzési mérgek a légzőszervükön át jutnak a szervezetükbe. Idegrendszeri hatás esetén vagy a lábak, szárnyak, vagy az emésztőrendszer bénul meg, ezért a méh nem képes a táplálék felé haladni, magához venni, megemészteni, így közvetett úton éheznek és szárad ki, majd 6-8 óra múlva elpusztul.¹⁸

1952-ben Szelényi – Viktorien a peszticidek rovarokra gyakorolt hatását írták le. A mérgezett állatok viselkedését a kontakthatást kifejtő rovarölő szerek esetén **öt „leromlási szakaszra”** különítették.¹⁹ A fenti tünetek idegmérgezés hatása esetén figyelhetők meg. Gyomormérgeknél a hányás, a hasmenés a jellemző tünet. A nem mérgező porozószerek a légcsöveket tömítik el, ezért anoxiás állapot következik be. A méhek nem mozognak. **Ezek a szakaszok azért jelentősek, mert mérgezés esetén a szakértő ennek alapján tud visszakövetkeztetni pl. a permetezés időpontjára, a családok állapotára, a mérgezés fokára, a használt peszticidre.**

A bénultság szakaszában (stádium paralitikum) a méhek viselkedése alig tér el a nem mérgeződöttékétől. Első jel, amit megfigyelhetünk: az idegesség, támadás, szúrásuk fájdal-

---

15 Loch Jakab-Nosticzius Árpád: Agrokémia és növényvédelmi kémia. Mezőgazda Kiadó. Bp., 2004., 211. o.

16 Benedek Pál: A szintetikus piretroid rovarölőszerek méhveszélyessége. Méhészet.1982/12.251. o.

17 Szűcs 159. o.

18 Flumbort József: Növényvédőszer hatása a háziméhre. Keszthely, 1988., 6. o.

19 Malasics 21. o.

masabb. Erősen zúgnak, járás közben lábukat kissé bénán, rendezetlenül mozgatják. Előbb a hátsó lábak, majd a középsők bénulnak meg. Rövid röptéket végeznek, szárnyukat me-reven, kissé felfelé tartják. Feltűnően gyakran tisztálkodnak, a táplálékfelvételük csökken, gyakran ürítenek. *Erős mérgezés* esetén ez a szakasz csak *pár percig* tart, *gyenge mérgezés-kor több óráig*. *A vergődés szakaszában* (st. *pretergale*) táplálékot már egyáltalán nem fogyasztanak. Gyakran visszaöklendezik mézhólyagjuk tartalmát, és ettől csapzottak lesznek. Huzamosabb ideig nem képesek lábra állni, el-eldőlnek, majd újra feltápáskodnak, rövid ideig röptét is produkálnak. *Ha a mérgezés csak eddig a szakaszig ér el, akkor még képe-sek regenerálódni*. *A hanyattvetődés szakasza* (st. *tergale*) erősebb mérgezés esetén követke-zik be. Már nem képesek lábra állni, a hátukon fekvé lábukat élénken mozgatják. *A halál előtti szakaszban* (st. *premortale*) az aktuális életjel kevés, de erősebb külső inger hatására még képesek reagálni. A csápjaikat élénken mozgatják, megszakításokkal még kismértékű lábmozgást végeznek. *A halál állapotának beálltakor* (st. *mortale*) a legnagyobb inger sem képes mozgást kiváltani: teljesen mozdulatlanok. Szipókájukat kinyújtva, szárnyaikat szét-terpesztve pusztulnak el. A köztakaró sötét, zsíros konzisztenciájú.²⁰ *Az egyes szakaszokat nem mindig lehet élesen elkülöníteni, a tünetcsoportok sem egészen szabályosak: az első szakaszra jellemző tünetek átmehetnek a következő szakaszba.*²¹

Nagyobb mérgeződés hatására nem csak az egyedben, hanem a *családban* is jelentős változások állnak be. A sok gyűjtőméh kijárása miatt általában a jól gyűjtő, erős családok károsodnak. A mérgezés először mindig a *gyűjtőmehéket* érinti, mert a méhlegelön ezek kerülnek kapcsolatba a szerrel és maradékával. A legismertebb tünet *a hirtelen fellépő, nagymértékű elhullás*, az elpusztult vagy vergődő méhek tömeges felhalmozódása a kaptár előtt. A család pusztulása attól függ, hogy mennyi kijáró méh hullt el, illetve bekerült-e a vegyszer a kaptárba. 100-200 kijáró méh elhullása családonként még normálisnak számít, 200-400 hullá kis, 500-900 mérsékelt, 1000-nél több erős elhullásnak minősül. A súlyo-sabb mérgezés a gyors regenerációt megakadályozza. A család túl kevés fiatal méhvel és táplálékkészlettel tud felkészülni a téltre, így elpusztulnak, vagy annyira gyengék lesznek tavasszal, hogy a méztermeléskor nem lehet hasznukat venni. Rosszabb a helyzet olyan esetekben, amikor *a belső munkákat végző méhekben* is számottevő veszteség keletkezett: felbomlik a példás munkarend, megszűnik a család szervezetsége; a dajkaméhek abba-hagyják az álcák etetését, az építők a sejtek készítését; az anya beszünteti a peterakást. A lefedett fiasítás is pusztulni kezd, a sejtek folyamatosan elfeketednek, a kaptárból bűz árad. A fenékdeszka vergődő méhekkel és egyre több hullával lesz tele, melyeket a még nem mérgezett egyedek igyekeznek a kijáró nyílásán át a kaptár elé lökődni. *A fulladás veszélyé-vel is számolni kell*, ha az elhullott méhek elzárva a kijárónyílást, gyorsabban halmozódnak fel a kaptár alján, a léputcák között, mint ahogyan az épen maradtak képesek kiszállítani őket. Meleg időben a lépek olvadni kezdenek, a méz kicsepeg a kaptárakból. Általában az anya pusztul el utoljára.

Kisebb mérgezéskor a lépeken lecsökken a takaró népesség. Kb. 1 hétre az anya csök-kenti vagy félbeszakítja a petézést, de a család visszanyeri népességét 2 hét múlva, ahogy

²⁰ Malasics 22. o.

²¹ Szűcs 164. o.

kelnek a fiatal méhek, ezzel együtt a kijárási is fokozatosan nő, de a család így is sokat veszít termelékenységéből.²²

3. Méhkímélő technológia a peszticidek használatakor

Az általános európai gyakorlattól eltérően a peszticidek méhveszélyességének megítélésében a közvetlen kontakt-toxicitás mellett jelentőséget kell tulajdonítani a kontaktmaradék-hatás feltárásának és a méhcsaládok veszélyeztetettségének.

Benedek és munkatársai három kategória bevezetését javasolták, ami szerintük jobban megfelelt a peszticidek természetének és a gyakorlat igényeinek. Ezeket 1983-ban a MÉM is bevezette, melyek ma is a jogi szabályozás részei. Törvény is előírja, hogy a növényvédő szereket méhveszélyességi kategóriába kell sorolni.

Méhekre kifejezetten veszélyesek, azaz tartósan mérgezőek azok a peszticidek, melyek *közvetlen kontakt toxicitása 90-100%*. Ezek a méhekkel érintkezve azok 90-100%-át elpusztítják. *A maradékok kontakt toxicitása tizenkét óránál hosszabb*: szermaradékuk 12 óránál hosszabb ideig mérgező. Ezek a készítmények a méhek által látogatott növényállományban vagy a virágzó gyomokat tartalmazó táblán, illetve a méhek közelében sohasem használhatók: **Regent 80 WG**.

Méhekre mérsékelten veszélyesek, átmenetileg mérgezőek azok a szerek, melyek közvetlen kontakt toxicitása 60-100 %, de a maradékok toxicitása 8 óránál rövidebb ideig tart: **Reglone**. Ha nappal permeteznek ezzel virágzó táblát, akkor a táblán tartózkodó méhek nagy része elpusztul, ezért csak a méhek napi tömeges repülésének befejeződése után használhatók fel kis kockázattal virágzó növényen, ha a kezelést 23 óráig befejezik, így elegendő idő jut a szer lebomlásához. A méhek biztonsága érdekében virágzó kultúrában óvintézkedéseket kell foganatosítani akkor, ha az engedélyokirat technológiai ajánlása ezt az alkalmazási formát külön nem tartalmazza, mert a lebomlást és a mérgezőség csökkenésének ütemét a környezeti tényezők befolyásolhatják.

A méhekre nem veszélyes szerek mérgező hatása elenyésző vagy egyáltalán nincs, vagy a hatóanyag mérgező ugyan, de rendeltetésszerű felhasználás esetén a méheket nem veszélyezteti. Ilyen a maradékok toxicitása is. Ezek a készítmények virágzó növényállományban bármikor felhasználhatók: **Regalis WG**.²³

A peszticidek méhekre való veszélyességét több tényező befolyásolja, mely összefügg az alábbi körülményekkel: *a szer tulajdonságaival, a kijuttatás módjával, időzítésével, a*

---

22 Benedek II. 23-24. o.

23 Benedek Pál: Peszticidek méhveszélyességének megítélése. Növényvédelem. 1976/11.497-499. o.

*szerek keverésével, a kezelt terület méhlátogatottságával, a méhek egészségi állapotával, a méhfajták és alfajok érzékenységgel, a hőmérséklettel.*²⁴

A szerek felhasználásakor körültekintőnek kell lenni. A méhészeknek és a termesztőknek tudniuk kell a szerek engedélyezett felhasználását, a méhveszélyességi besorolást, és hogy azt, mely kultúrában, milyen dózisban használhatják. Törvény írja elő, hogy ezek nem alkalmazhatók, ha a felhasználónak számolnia kell azzal, hogy káros hatást gyakorolhat az ember és az állat egészségére, a környező növénykultúrákra, a természetre.

Benedek és társai foglalkoztak azzal, hogy lehet olyan védekezési módszert kidolgozni, amely a virágzás alatt kíméli a méheket, de a kártevőket elpusztítja. Ráműtettek arra, hogy a méhkímélő növényvédelem a rövid hatástartalmú készítményeknek a méhek napi repülési idején kívüli alkalmazásával is lehetséges. **Nem a szer, hanem a technológia a méhkímélő, melynek minden elemét be kell tartani: szerválasztás, dózis, időztetés.** Ennek lényege a következő, amit **1975 óta** alkalmaznak: ha az éjszaka folyamán +3°C feletti hőmérséklet várható, a permetezés földi géppel vagy helikopterrel az esti órákban végezhető. A kezelés előtt meg kell győződni arról, hogy a méhek tömeges repülése lezárult-e. Legkorábban a csillagászati naplemente előtt 1 órával, a szürkület idején kezdhető meg, és legkésőbb 23.00 óráig be kell fejezni. A lebomlási folyamat lelassulása és a maradékok méhveszélyességének meghosszabbodása miatt virágzó táblát este ne vegyszerezünk, ha az éjszaka folyamán erős – fagyponthoz közeli – lehűlés, illetve dér vagy talaj menti fagy várható. Ahol ezeket az előírásokat pontosan betartották, akár légi úton, akár földi géppel végezték a kezelést, ott megfelelő szer használatával a méhekre veszélytelen volt az eljárás. Eltérés esetén károsodásuk következett be.²⁵

3. 1. A mezőgazdasági termesztők kötelezettségei

A termesztők többsége igyekszik elkerülni a rovarölő szerrel virágzás idején végzett kezelést, mert tudják, hogy ez veszélyes a méhekre. Előfordulhat, hogy virágzás idején válik nélkülözhetetlenné a védekezés: *akkor mérlegelni kell ennek szükségességét, a veszélyeit, illetve meg kell vizsgálni, hogy nem lehet-e ezt a virágzás korai vagy végszakaszában végezni, amikor kevesebb méh kerülhet veszélybe.* A termelő köteles a méhek védelme érdekében a jogszabályokban meghatározott megelőző intézkedéseket megtenni.²⁶ Bíróságaink a méhmérgezéses pereket is ezek alapján bírálják el. A legfontosabbak az alábbiak.²⁷

A növényvédelmi tevékenységet a károsítóra célzottan, térben és időben okszerű módon és eszközzel kell végezni. Ennek során tilos a gazdasági növényekre veszélyt nem jelentő szervezetek pusztítása, életterük rombolása, elterjedésük növényvédelmi eszközökkel való akadályozása. **A növényvédelmi szempontból hasznos élő szervezetek minden fejlődési alakját védeni kell.** A méhek is élő, hasznos szervezetek, ezért gondatlan pusztításuk

24 Nikovitz 649-656. o.

25 Benedek II. 52-57. o.

26 Schirilla György: A növényvédelem jogi vonatkozásai. Mezőgazdasági Könyvkiadó. Bp., 1970., 87. o.

27 Nikovitz 658-659. o.

tilos. Az esetek többségét **tudatos gondatlanságra** vezethetjük vissza, ilyenkor a károkozók tisztában vannak tevékenységük lehetséges következményeivel, de könnyelműen bíznak annak elmaradásában. Gyakran **hanyag gondatlanság** is előfordul, amikor a tőlük elvárható figyelmet és körültekintést mulasztják el, mert nem látják tevékenységük lehetséges következményeit.

A termelő, illetve a földhasználó köteles a zárlati és a vizsgálatköteles nem zárlati károsítókat elpusztítani, azok behurcolását, meghonosodását, terjedését megakadályozni. Az egyéb károsítók ellen védekezni, ha azok más, különösen a szomszédos termelők növénytermelési, növényvédelmi biztonságát vagy az emberi egészséget bármely módon veszélyeztetik, és figyelembe kell venniük az integrált növénytermesztés alapelveit, továbbá a környezet és a természet védelmét. Köteles még a nyilvántartásba vételi, a tevékenységével összefüggő nyilvántartási és adatszolgáltatási kötelezettségének eleget tenni, **a méhek védelmére vonatkozó előírásokat betartani és az ezekkel kapcsolatos bejelentési és tájékoztatási kötelezettségének eleget tenni.**

Tilos a házi méhek által látogatott gazdasági növények **méhekre veszélyes peszticiddel** való kezelése **a virágbimbó felsésétől a virágszirmok lehullásáig** terjedő időszakban. **A tilalom a gazdasági növény virágzási idején kívül is érvényes**, ha a táblát vagy annak környékét tömegesen virágzó mézelő növények borítják, vagy azokat a méhek egyéb okból látogatják. Ez a legismertebb előírás, amely egy terület összes növényére vonatkozik: **a fű-, a mellék-, a szegélynövényekre és az ezekhez kapcsolódó összes hordási lehetőségre.** A korábbi szabályozás nem vonatkozott a nem virágzó, de hordást, méhlátogatottságot biztosító növényekre, azóta ebben előrelépés történt. A törvény egy **kivételt** is megfogalmaz: **ha a gazdasági növényt a virágzás tartama alatt**, zárlati vagy vizsgálatköteles nem zárlati, illetve a termést veszélyeztető egyéb károsítótól **csak házi méhekre veszélyes növényvédő szerrel lehet megvédeni**, akkor a növényvédő szer engedélyében meghatározott **méhkímélő technológiát** kell alkalmazni. Erre gyakran hivatkoznak a károkozók, de ezeknek a körülményeknek a fennállását bizonyítaniuk kell. Ez nehéz akkor, amikor a kezeléshez rendelkezésre álltak volna méhekre nem veszélyes készítmények is. A méhekre veszélyes szerek olcsósága nem lehet mentő körülmény. Az előző két előírással összekapcsolódik a következő: **virágzó növényállományban méhekre kifejezetten veszélyes minősítésű növényvédő szer nem használható. Méhekre mérsékeltен veszélyes minősítésű peszticid** kizárólag a háziméhek napi aktív repülésének befejezését követően, a csillagászati naplemente előtt egy órával, legkésőbb 23 óráig használható fel, ha ezt a szer engedélyokirata lehetővé teszi. Ennek a szakasznak a beiktatásával előrelépés történt, mert a legnagyobb károkat ezek a szerek okozzák, melyek még kivételes esetben sem használhatók fel. Érdemes lenne ezt a jövőben annyival kiegészíteni, hogy ezeket akkor se lehessen használni, ha a területet a méhek virágzáson kívüli időben is látogatják édesharmat vagy propolisz gyűjtése céljából, bár e termékek értéke a többihez viszonyítva kisebb.

A termelő köteles a védekezés helye szerint **illetékes jegyzőnek legkésőbb a védekezés megkezdését megelőző munkanap 9 óráig írásban bejelenteni** a vegyszerezés tervezett helyét, megkezdésének, befejezésének várható időpontját, az alkalmazásra kerülő növényvédő szer megnevezését, ha a gazdasági növény virágzása vagy a törvényben foglaltak időtartama alatt a károsító elleni védekezés nem végezhető el a házi méhekre veszélytelen szerrel, illetve méhkímélő eljárással.

Korábban **a bejelentési határidők** többször változtak, mellyel kapcsolatban **sok nehézség merült fel**. Mindig kevés idő maradt a méhészkirterítésére, méhlegelő felkutatására, szállítóeszköz igénybevételére, elvándorlásra. Nagy gondot okozhat ez az állóméhészetek esetében. Súlyosítja a helyzetet az, hogy az önkormányzatok eleget tehetnek a kirterítésnek a „helyben szokásos módon” is: hangos bemondás útján, illetve hirdetőtáblán, ha az „helyben szokásos”.²⁸ Ez gyakran nem jut el a méhészekhez, mert munkahelyükön tartózkodnak, csak mellékfoglalkozásként méhészkednek, de minél korábbi kirterítést várnak. Sokan közülük úgy gondolják, hogy a gazdaság ennek nem akar eleget tenni. Gyakran tényleg csak az utolsó pillanatban döntenek el a kezelés időpontját, mert főleg a légi úton történő védekezésénél **a vegyszerezés nagymértékben függ az időjárás viszonyoktól**, így a célszerűség miatt a minimális időt betartva csak egy-két nappal előbb adják ki az értesítést. Megtörtént, hogy a felelősség elkenése, nemtörődomség, megengedhetetlen kényelmesség miatt egész hétre, hónapra vagy még hosszabb időre folyamatos értesítést adtak ki. **Az egymással ellentétes érdekeket úgy hidalhatnák át**, ha a méhészek előre megszerveznék a gyors riasztás módját, ne várjanak a jegyző értesítésére. A termesztők pedig ne várjanak a bejelentéssel a legvégső időpontig, és ha van rá módjuk, segítsenek a rászorulóknak méheik biztonságba helyezésére. **Az előzetes bejelentési kötelezettséghez kapcsolódik az 1983-ban meghozott 127. számú bírósági határozat**: a méhekre veszélyes vegyszerrel növényvédelmi munkát végeztető gazdálkodó szervezet akkor tesz eleget az előzetes figyelmeztetési kötelezettségének, ha a szándékolt ilyen tevékenységről a méhészeket közvetlenül értesíti, vagy legalábbis meggyőződik arról, hogy bejelentése alapján a méhészek tájékoztatása a helyi tanács szakigazgatási szerve részéről megtörtént. Kétségtelen, hogy alperes a méhekre veszélyes növényvédelmi munkák időpontjáról értesítette a területileg illetékes helyi növényvédelmi szakigazgatási szervet. Feladata azonban ezzel nem ért véget, mert elvárható lett volna tőle, hogy a méhészeket közvetlenül értesíti a szándékolt, méhekre veszélyes vegyszerezéséről, de legalábbis meggyőződik arról, hogy a tanács szakigazgatási szerve megfelelően értesítette-e a méhészeket.²⁹

Előfordult az is, hogy **a termesztő nem tett eleget bejelentési kötelezettségének**: bejelentés nélkül történt a Regenttel történő permetezés a cukorrépatáblán. A bíróság szerint jelen esetben alperes csak előzetes bejelentést követően és a jegyző által elrendelt méhkiintés esetén permetezhetett volna.³⁰

Megtörtént az is, hogy alperes a vegyszeres permetezésre vonatkozó bejelentési kötelezettségét elmulasztotta, és a vegyszert a déli órákban használta fel az alkalmazási szabályok megsértésével.³¹

A termesztőkkel összefüggésben a jegyzőre is hárulnak feladatok: a házi méhekre veszélyes, bejelentés köteles növényvédelmi tevékenység termelői bejelentése esetén a védekezés helyétől **5 km-es körzetben belül a helyben szokásos módon haladéktalanul értesíti** a méhesek tulajdonosait a méhekre veszélyes szer alkalmazásának helyéről, időpontjáról, a felhasználásra kerülő növényvédő szerről és egyben felszólítást ad ki a méhek veszélyes-

28 Malya Péter: Növényvédelmi bejelentési határidők. Méhészet 1997/8.14. o.

29 Legf. Bír. Gf. II. 30 787/1981.; P. törv. V. 20 645/1973. sz.

30 4.P.20045/2003/37.

31 2.Pf. 21 848/1999/3.

ségi körön kívüli vagy más alkalmas módon való biztonságba helyezésére. ***E veszélyességi körzettel kapcsolatban merülhetnek fel problémák.*** A korábbi szabály szerint, ha a veszélyességi körzet túlnyúlt az önkormányzat határain, akkor értesíteni kellett a szomszéd önkormányzatot, mert a jegyző csak a saját önkormányzatán belül illetékes, és nincsenek adatai az ezen kívüli, de még a veszélyességi körzeten belüli méhesek tulajdonosairól. Az információ megakadása miatt az önkormányzathoz közeli permetezés károkat okozhat a szomszédos önkormányzat előzőkhöz közeli méheseiben. ***Célszerű lenne, ha a méhészek és a termelők folyamatos kapcsolatot tartanának fenn:*** a méhészek előre érdeklődnének a védekezések időpontjáról, a termesztők pedig előre tájékoztatnák a méhegészségügyi felelőst, aki értesíthetné a környékbeli méhészeket.

Jogszabály írja elő a vegyszerezés nyilvántartásának, a permetezései napló vezetésének és a növényvédő szer felhasználásának mikéntjét is: az értékesítési célra szánt növény, növényi termék előállítás, raktározása és feldolgozása során végzett ***növényvédőszeres kezelésekről*** a jogszabály szerinti ***nyilvántartást kell vezetni***, amelyet az utolsó bejegyzést követő 5 évig kell megőrizni. A peszticideket az engedélyokiratnak, illetve a címkének ember és környezet veszélyeztetését megelőző előírásai, a felhasználásra és a növényvédelmi technológiára vonatkozó utasításai betartásával lehet felhasználni. A különböző forgalmi kategóriába sorolt növényvédő szerek raktárkészletéről és felhasználásáról naprakész nyilvántartást kell vezetni, és a raktárkészletek számlabizonylatait 5 évig kell megőrizni. ***A peszticides kezelésekről a permetezési naplót folyamatosan kell vezetni, melyet az utolsó bejegyzést követő 5 évig meg kell őrizni.*** A földhasználó és a termelő a permetezési naplót köteles a meghatározott szervezetek ellenőrzésre jogosult munkatársai részére felszólításra haladéktalanul bemutatni.

A bíróság kimondta, hogy alperes által készített, a kezelések időpontját és vegyszer neveket feltüntető spirálfüzetbe írt feljegyzés bizonyítékként nem értékelhető, mert nem felel meg a permetezési naplóra vonatkozó előírásoknak. ***Látható, hogy a nem megfelelően vezetett nyilvántartást a bíróság bizonyítékként nem veszi figyelembe.***³²

A termesztőknek a védekezés előtt mérlegelniük kell a terület méhlátogatottságát, a védekező szert és az adagot pontosan meg kell választaniuk. ***A szerek keverése sem tanácsos,*** mert az önmagukban veszélytelenek mérgezővé válhatnak. Különösen akkor, ha kettőnél több komponenst, vagy nagyon eltérő típusú formulációkat kevernek össze: permetezőszert és porozószert. A kezelés időpontját a méhkímélő eljárásnak megfelelően kell megválasztani, ***a kijuttatás módjánál*** pedig a veszélytelenebb eljárást, mert ez a kárveszélyt nagyban befolyásolja: porozás helyett a permetezést, a légi védekezés helyett a földit.³³

3. 2. A méhészek feladatai

A méhmergezéses jogviták nem csak arra vezethetők vissza, hogy egyes termelők nem tartják be a vonatkozó előírásokat, hanem gyakran ezek forrása a méhészek mulasztásában

32 3.P.20521/2001/34.

33 Benedek II. 57-60. o.

keresendő. Ezért kell tisztában lenniük a vegyszerekre vonatkozó, ill. a saját kötelezettségeikkel, mert a megelőzésben ők is érintettek. Kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettségük van, és a rájuk vonatkozó írott és íratlan szabályokat is be kell tartaniuk.

A méhész köteles a méhállományok tartásának helyét, vándoroltatását nyilvántartásba vétel céljából bejelenteni a letelepedés helye szerint illetékes élelmiszerlánc-felügyeleti szervnél. A **méhészkedést minden év február végéig**, az újonnan kezdett méhészkedést pedig e tevékenység megkezdésétől számított **nyolc napon belül kell bejelenteni** a méhek tartási helye szerint illetékes települési önkormányzat jegyzőjénél, aki a méhészt nyilvántartásba veszi, és ezt folyamatosan vezeti. Ha a méhek állandó tartási helye nem a méhész lakóhelyével összefüggő területen van, akkor köteles a méhek tartási helyén a nevét, lakcímét, telefonszámát, a méhcsaládok számát egy legalább 40x30 cm nagyságú táblán feltüntetni. **A méhek kiszállítását a kiszállítást megelőző, beszállítását annak megtörténtét követő hetvenkettő órán belül be kell jelenteni a jegyzőnek.** A bejelentést a jogszabály alapján kiállított nyomtatvány ajánlott levélként történő megküldésével, vagy személyes eljuttatásával kell teljesíteni. A nyomtatvány igazoló szelvényét a jegyző a méhész lakóhelyére küldi meg, vagy személyesen adja át. **A kijelentést** a jogszabály alapján kiállított nyomtatványon kell teljesíteni személyesen, vagy annak ajánlott levélként történő megküldésével. A vándoroltatás befejezése után **a méhész köteles a hazatelepülését a hatósági állatorvosnál és a jegyzőnél hetvenkettő órán belül bejelenteni.** A jegyző nyilvántartja a méhész nevét és lakóhelyét, a méhcsaládok állandó és legutóbbi tartási helyét, az állatorvosi igazolás számát, keltét, kiállításának helyét, a méhcsaládok számát, az elhelyezésre szolgáló terület pontos megjelölését és a letelepedés idejét. **A méhészet** nem engedélyköteles, hanem **bejelentés köteles tevékenység**, azért szükséges, hogy a vegyszerezés időpontjáról őket értesíteni lehessen.³⁴ A gazdaságoknak is tudniuk kell a méhészetek helyéről, mert csak így tudnak megfelelően eljárni. Fontos kiemelni, hogy ők a Ptk. értelmében a károkozásért vétkesen is felelősek, ennek ellenére **a bejelentést elmulasztó méhész számára joggal róható fel a kötelező gondosság elmulasztása.**

A kár elhárítása érdekében jó megoldás lehet **a méhek elszállítása** olyan helyre, ahol a kirepülő méheket a peszticidek nem veszélyeztetik. Ezt a következő okok miatt általában nem tartják praktikusnak. Egyrészt a nagy méhészeteket nehéz rövid idő alatt kellő távolságra elszállítani, vagy nem áll rendelkezésére megfelelő szállítóeszköz. Másrészt nehéz olyan méhlegelőt találni, ahol a vegyszerezés a méheket nem veszélyezteti. A gond azért merül fel, mert ha a méhész családjait új helyre szállítja, akkor új ökológiai feltételekkel kell szembenéznie. Ha a méheket nem viszi el, akkor a készítmények méhveszélyességével kell tisztában lennie, hogy a szükséges óvintézkedéseket megtehesse. A többség az utóbbi megoldást választja.

Hatásos megoldás lehet **a kaptárak letakarása** is – bár sokan idegenkednek ettől a máshol már jól bevált módszertől. Műanyag fóliával nem szabad takarni, illetve ha nappal is végezzük, akkor melegben locsolni kell a hűtés végett, és nem szabad elmulasztani a belső itatást sem.

³⁴ Malya Péter: Ha elmaradt a bejelentkezés. Méhészet 1997/8.14. o.

Megfelelő lehet **a családok bezárása** is a permetezés idejére vagy addig, amíg a maradékok méhekre való veszélyessége megszűnik. Körültekintéssel, a feltételek megteremtésével a méhcsaládok 3-5, néha 6-8 napig is lezárhatók. Sikerességét több körülmény befolyásolja. A méhészek főként a felkészületlenségük miatt idegenkednek tőle: a családok hosszabb ideig történő lezárásakor elsötétítésről, szellőztetésről és ivóvízről kell gondoskodni. Bármilyen szakszerű a lezárás, több- kevesebb elhullás mindig lesz.³⁵

A szakszerűtlen lezárás is okozhat méhelhullást. A bíróság egy ügyben az igazságügyi méhész szakértő véleménye alapján megállapította, hogy felperes méhesében keletkezett kár oka az volt, hogy méheit a nagy melegben elzárta és azok a kaptárban megfulladtak. Ebből azt a következtetést vonta le, hogy felperest ért kár nem hozható okozati összefüggésbe, még közvetve sem alperes veszélyes üzemi tevékenységével, ennek folytán alperes felelőssége nem állapítható meg.³⁶

A méhészeknek ismerniük kell a szerek hatástartalmát ahhoz, hogy eldönthessék, elszállítás után mikor térhetnek vissza. A törvény értelmében a védekezés helyétől 5 km-es körzeten belülré kizárólag az alkalmazott peszticid engedélyének előírása szerint, *annak hiányában a vegyszerrel kezelt gazdasági növény teljes elvirágzása után* szabad méheket szállítani. Álláspontom szerint ez a rendelkezés a vándorméhészek részére hátrányos. A szabályozás dönt betűkkel szedett része indokolatlan, mert lehetőséget ad arra, hogy a természet indokolatlanul megtiltsa letelepedésüket. Hazánkban ugyanis nem használható olyan szer, melynek engedélyokirata a méhveszélyességet nem írja le.

A vándoroltatásra a következő előírások irányadók: vándorméhészek csak a terület tulajdonosának, használójának, illetőleg kezelőjének előzetes hozzájárulásával és a telepítéstől 5 km-es körzeten levő növénytermesztők előzetes értesítése mellett telepíthetik méheiket és a telepítést az illetékes jegyzőnek előzetesen írásban be kell jelenteni. A letelepedési megállapodást, a hatósági állatorvos által a méhek betegségtől való mentességét igazoló igazolást pedig be kell mutatni. Ha a termelő területén belül telepíti le a kaptárait, akkor erre engedélyt kell kérnie a tulajdonostól, amely az együttműködési készség kimutatása, és néha nagyobb jelentőségű, mint a szabályok merev betartása vagy utólagos felrovása. A Legfelsőbb Bíróság a kár kétharmadának megtérítésére kötelezte a repülőgépes vegyszeres permetezést végző növényvédő szolgálatot abban az esetben, amikor **a károsult méhész engedély nélkül telepedett le a permetezést végzettető mezőgazdasági nagyüzem területén, és ezzel megnehezítette a védekezést.**³⁷

A vélelmezett méhelhullást a méhész az észleléstől, de legkésőbb a vegyszeres kezelés végétől számított **három napon belül köteles bejelenteni** az elhullás helye szerint illetékes **jegyzőnek**, aki értesíti a növényvédelmi szervet és az állategészségügyi hatóságot.

A bejelentés elmulasztásának vagy késedelmességének sok esetben a gazdaságok jogvesztő hatályt tulajdonítanak, és a kártérítés tekintetében még tárgyalásba sem bocsátkoznak, ami a méhészeknek sérelmes. Véleményem szerint a kárelhárítási és a kárenyhítési kötelezettségnek a Ptk. 4.§-ában foglalt irányelvvel összhangban kell érvényesülnie. Ha a

35 Benedek II. 60-63. o.

36 5. Pf. 21 122/1967/3.

37 LB Pf. V. 21060/1980.

méhész a kötelezettségeinek nem tesz eleget, de a természet tudomást szerzett a jelenlétéről, a kár megelőzése és enyhítése érdekében együtt kell működnie a méhészszel, őt ki kell értesítenie, mert a bírósági gyakorlat a peszticidok alkalmazását és az ezzel kapcsolatos kártérítési felelősséget veszélyes üzemi tevékenységnek tekinti, és a kártérítés általános szabályaitól eltérően állapítja meg.

3. 3. Közös érdekeik, együttműködésük fontossága

A méhpusztulások megelőzése érdekében a jogszabályok előírásain túlmenően a növénytermesztőknek és a méhészeknek is mindent meg kell tenniük. Kapcsolatuknak a kölcsönös érdekeltségen és ráutaltságon kell nyugodnia. A növényvédelmet úgy kell megszervezniük, hogy minimálisra csökkenjen, ill. elháruljon a veszély, mert a mezőgazdaság nem nélkülözheti a méhek megporzó munkáját, a méhész pedig csak erős állománnyal, jó méhlegelön érhet el megfelelő méztermést.³⁸ A Ptk. 4.§ (1) bek. is kimondja, hogy **a polgári jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően, kölcsönösen együttműködve kötelesek eljárni.** A kölcsönös bizalom alapelve napjainkban már univerzális, általánosan elismert elvnek tekinthető és zsinórmértéket fogalmaz meg. Ez az együttműködés egy minimumelvárást fejez ki, mely a polgári jogi jogviszonyok alanyainak egymással szembeni figyelmességével kapcsolatos, melyhez főleg értesítési és tájékoztatási követelmények fűződnek. A jogszabályok előírásain túl ennek az elvnek is érvényesülnie kell a méhészek és a termelők viszonyában: ha mindkét fél együttműködne a másikkal, melyet a jogok rendeltetésszerű gyakorlásával, a kötelezettségek pontos teljesítésével valósíthat meg, akkor csökkennének a méhmergezősek miatti jelentős kárigények, így jövedelmük nőhetne.

Lehetséges, hogy a méhész nem tesz eleget köteletségének. Nem szerzi be a vegyszerre vonatkozó szükséges előírásokat, nem bővíti hiányos szakismeretét, mert abban a téves feltevésben van, hogy a bíróság a Ptk. 345.§ alapján fogja elbírálni a kárigényét.³⁹ Az egyik községi tanács végrehajtó bizottsága 1975. július 10-én értesítette a méhészeket, és köztük felperest is, hogy a megyei növényvédő állomás 1975. július 17-én és 18-án, a Dunapart-menti területeken szúnyogirtást fog végrehajtani. Az értesítés nem tartalmazta, hogy a méheket biztonságba kell helyezni, mert a védekezést szürkületkor, gyorsan bomló szerrel végezték. Felperes 1975. július 17-én, reggel fél 6-kor lezárta kaptárait, de már ugyanaznap de. fél 12 órakor megállapította, hogy méhesében nagyobb mérvű pusztulás következett be. A szakértő szerint, ha felperes a méhcsaládokat nem zárja le, úgy a pusztulás nem következett volna be. A bíróság szerint alperes sem hirdetményi úton, sem közvetve a községi tanács értesítésével felperesnek nem adott olyan tájékoztatást, amire alapozottan az a méheit indokoltan elzárhatta volna.⁴⁰

38 Benedek -Manninger-Virányi 180-182. o.

39 Schirilla György: Keresetet elutasító ítélet permetezéssel kapcsolatos méhelhullás miatt indított kártérítési perben. Növényvédelem. 1976/9.422-423.o.

40 5. Pf. 21 122/1967/3.

4. A kártérítési joggyakorlat

7. 1. Peren kívüli egyezség és a peres eljárás

Nehéz a növényvédelmet és a méhészkedést párhuzamosan, zökkenőmentesen folytatni, amit a jogviták nagy száma is mutat. *A bajok oka legtöbb esetben szubjektív eredetű: emberi mulasztás és figyelmetlenség. Többsége a gondatlanul végrehajtott vegyszerezésekre, a technológiai előírások be nem tartására, a túlzott mértékű szer-felhasználásra vezethető vissza.* Oka lehet még *a magánszemélyek tevékenysége* is, mert ők a nagyobb gazdaságok növényvédelmi szakembereihez képest képzetlenebbek a szerek gondos felhasználását illetően. Legtöbbjük még az elavult technikát alkalmazza. Érdemes lenne az újabb permetezési technikákat használni, melyek kisebb elsodródást okoznak.

Évtizedek óta jogszabályok írják elő a vegyszerezéssel kapcsolatos tilalmakat, teendőket, de a gyakorlatban nem mindig valósulnak meg gondok nélkül. Gyakori, hogy *egyes szereket olyan kultúrákban használnak, ahol nem engedélyezett.* Az egyik esetben a méhek elhullását az a fipronil hatóanyag okozta, amely hazánkban kizárólag a Regent 80 WG megnevezésű, méhekre kifejezetten veszélyes peszticidben található, amit főként burgonyára, kukoricára, napraforgóra, cukorrépára alkalmaznak. A bíróság szerint alperesek jogellenesen jártak el, mert virágzó, a méhek által látogatott szőlőt permeteztek, a szőlőben nem engedélyezett szerrel.⁴¹

Méhkárok nem csak a természetők, hanem a méhészek által is bekövetkezhetnek: gyakran figyelmetlenek, nem hallgatnak a felhívásokra, ill. a többség nem ismeri a megelőzés, a mentesítés és a kártérítés módjait, ahogy azt az 5. Pf. 21 122/1967/3. számon hivatkozott ítélet is mutatta. Az jár el helyesen, aki törekszik megismerni ezeket a módokat. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a károk keletkezésében általában valamelyik, de *gyakran mindkét fél mulasztása közrejátszik.*

A kár megtérítése peres eljárás nélkül peren kívüli egyezségi tárgyalással is rendeződhet. Ennek célja, hogy közös megegyezéssel a felek elkerüljék a bírósági eljárást, mely sokszor fáradtságos, nem kis költséggel jár, ill. hogy a kártérítési összegben megegyezzenek. Sikeres egyezség kötéséhez, károsultként az szükséges, hogy nyilvánvalóvá tegyék a károkozónak, hogy a per számára csak veszteséges lehet. Ehhez gyűjtünk össze minden bizonyítási anyagot, amit egyébként a bíróságra adnánk be. *Szükség van pozitív toxikológiai eredményre, tartalmában megtámadhatatlan hiteles kárfelmérési jegyzőkönyvre, szakszerű kárérték-számításra.* Célszerű a bizonyítási anyag átnyújtásával egy *írásos peren kívüli egyezségi ajánlatot* is átadni, hogy legyen a károkozónak ideje a tényeket nyugodtan értékelni, saját álláspontjukat kialakítani. Megtörténhet az is, hogy a károkozó nem ismeri el a kártérítési igény jogalapját, azt állítva, hogy jogszabályt nem sértett, a mérgezésben nem vétkes. Ehhez nem árt tudni, hogy a növényvédelem fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősül, *s nem szükséges, hogy a károkozó más jogszabályt megszegjen, vétkeesség nélkül is viselnie kell a kárt.* A peren kívüli egyezség sikere nem csak tőlünk függ, ha nem sikerül megegyeznünk, akkor jogorvoslatra a kártérítési perben számítha-

41 3.P.20521/2001/34.

tunk.⁴² A legtöbb mérgezési eset bírósági ügyvé alakul.⁴³ A gyakorlat szerint az *általában hosszú ideig tartó perekben nem a perek kimenetele a kétes, hanem a végrehajtás*, mert ma többnyire *társaságok* végzik a vegyszerezéseket, melyek „veszély” esetén csőd, felszámolási stb. eljárást indítanak, amivel kimentik vagyონukat, így a károsultak nem tudnak kártérítésükhöz jutni.

4. 1. 1. A kártérítési felelősség, mint jogi eszköz

A különböző kemikáliák használata az iparosodás előrehaladásával egyre nagyobb veszélyt jelent a méhekre és a környezetre. Ez azonban visszahat, mert a környezet károsítása az ember és a társadalom károsodásához vezet.

A méhmérgezéses jogviták esetén *a jogágak összemosódnak*, mert nem csak *polgári jogi*, hanem *közigazgatási, környezetvédelmi, szabálysértési és büntetőjogi vonatkozásai* is vannak. A polgári jog mindig is része volt a környezetkárosítók elleni küzdelemnek, de a megoldásait a fejlődés gyorsan túlhaladta, amire a jog lassan, megkésve reagált. A maga egészében a jog fejlődőképes, igyekszik lépést tartani a társadalmi-gazdasági viszonyok fejlődésével. *A polgári jog fontos szerepet tölt be a méhek védelmében is*, intézményrendszere alkalmas arra, hogy oltalmazza őket. Eszközei általában olyanok, melyeknek nem eredeti célja a védelmük, mégis fontos szerepük van ebben.⁴⁴

Jogellenes károkozás esetén a károkozó és a károsult között pozitív tartalmú, reatív szerkezetű, vagyónjogi, kártérítési felelősségi jogviszony keletkezik. A károkozó tevőleges magatartásra köteles: az eredeti állapot helyreállítására és a kár megtérítésére. A károsultat pedig egy meghatározott természetes vagy jogi személlyel szemben a kár megtérítéséhez való jog illeti meg. E jogviszonyokban a jog szankcióval sújtja a károkozó magatartását a társadalom megvédése érdekében úgy, hogy a károsultnak követelési jogot ad sérelme orvoslására. *A méhek védelme érdekében is szükséges, hogy a jog hason a társadalmi tudatra. A kártérítési felelősség méhvédelmi szerepe azért jelentős, mert nemcsak hátrányt jelent a felelős személyre, hanem hatást gyakorol a jövőbeni magatartására, ezzel együtt a társadalomra is, amikor előírja a társadalmi együttélés követelményeinek megfelelő magatartást.* A méheket érintő kártérítési ügyek egyedi ügyek, a felelősség a károkozóhoz tapad, akinek a károsulttal szemben kell helytállnia. Ezek az egyedi ügyeken keresztül a környezet széleskörű védelme bontakozik ki. *A kártérítési igényt az alapozza meg, hogy a méhek, a természeti környezet védett tárgyai károsodnak.*⁴⁵

A kártérítési felelősség minden olyan esetben fennáll, amikor kár keletkezik és megvannak a felelősség feltételei. Önmagában a felelősség megállapítása nem elégséges. Meg kell akadályozni az olyan helyzet létrejöttét, hogy a károkozók a kártérítési ösz-

42 Malya Péter: A peren kívüli egyezség. Méhészet.1998/10.12. o.

43 Malya Péter: Egy méhmérgezés bejelentése. Méhészet.1997/9.11. o. (a továbbiakban: Malya II.)

44 Zoltán Ödön: Kártérítési felelősség a környezet védelmében. Akad. Kiad. Bp., 1985.59-61. o.

45 Zoltán 75-80. o.

szeg megfizetésével megvásárolhassák a további méhkárosítások lehetőségét. Ezért kell a jövőbeli károsodások megelőzésére lépéseket tenni és minden ügyben megállapítani a károkozás okát.⁴⁶

4. 1. 2. A vegyszeres permetezés, mint fokozott veszéllyel járó tevékenység

A Ptk. szerint, aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Polgári jogi felelősségünk tehát a vétkesség bázisán áll, így kártérítése azt kötelezhető, aki a kárt jogellenesen és vétkesen okozta. Kárfelelősségi rendszerünk ismeri a vétkesség nélküli, tárgyi felelősséget is. A polgári jogi felelősség egyik speciális területe a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott kárért való felelősség, amelyről a Ptk. 345. § rendelkezik: aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni. A felelősség kizárása vagy korlátozása semmis; ez a tilalom a dologban okozott károkra nem vonatkozik. A kártérítési követelés három év alatt elévül.⁴⁷

A Ptk. felelősségi rendszere közvetlenül *az okozott kár jóvátételére*, közvetve pedig *a károkozás megelőzésére* irányul. Bár a társadalom elsősorban a felróható magatartásokkal szemben védekezik, a megelőzés nem szorítkozik a vétkes károkozás területére. Érvényesül a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatásából eredő, tehát jogellenes, de nem vétkes károkozással szemben is.⁴⁸

A fokozott veszéllyel járó tevékenység fogalmát nem lehet meghatározni és az e körbe történő magatartásokat sem lehet kimerítően felsorolni. Tartalma a technika fejlődésével bővül, ezért meghatározásánál a bírósági gyakorlatra kell támaszkodni.

A Legfelsőbb Bíróság szerint *a mérgező anyag tartása és használata* általában fokozott veszéllyel járó tevékenység, akkor is, ha *a mérgező anyag kisebb mennyiségben vagy csak alkalmilag kerül felhasználásra*, és az ezzel történő károsodás esetén a Ptk. 345.§-ában foglalt felelősségi szabályokat kell alkalmazni.⁴⁹ Több határozatában is rámutatott arra, hogy az emberi környezetet jelentős mértékben veszélyeztető tevékenységet, *vegyszerezéssel méhekben okozott kárt fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősíti*, így károkozás esetén a felelősséget a Ptk. 345.§-a alapján kell megállapítani.⁵⁰ *A peszticidek alkalmazása veszélyes üzemi tevékenységnek minősül, így a vétkesség nélkül is fennáll az ezeket alkalmazók kártérítési felelőssége.* Ezt jelzi a következő két ítélet is: „a Legfelsőbb Bíróság már több, a növényvédelem kapcsán okozott kártérítési ügyben hozott határozatában mutatott rá arra, hogy *a mérgező anyaggal történő vegyszeres permetezéssel a méhállományban okozott kárt a fokozott veszéllyel járó tevékenység szabályai szerint kell elbírálni*”.⁵¹ Alperes által végzett repülőgépes vegyszeres perme-

46 Zoltán 204. o.

47 Schirilla György: A növényvédelmi és a környezetvédelmi kárfelelősség jogi összefüggései. Növényvédelem. 1982/4. 181. o.

48 PK. 38. sz.

49 1971.EI.II.D.22/5.sz.jkv., LB Gf. III. 31254/1980. - BH 1981/10. sz. 413.

50 Zoltán 85. o., P.törv. III.20 970/1986.sz.; BH1987.437.

51 3.P.20521/2001/34.

tezés fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősül. Felperesek méhállománya mérgezés következtében pusztult el, azon a napon, amikor alperes repülőgépes vegyszeres permetezést végzett.⁵²

4. 1. 3. A kárért felelős személy és a károsult

A peszticides permetezéssel okozott *kárért felelős személy az, aki a kárt okozta, akinek a felelősségét az alkalmazandó felelősségi szabály alapján meg lehet állapítani.* A gyakorlatban főleg a légi növényvédelem területét érintő jogviták esetén merül fel probléma: *a kérdés az, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatójának kit kell tekinteni.* A bírói gyakorlat szerint a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója felel a veszélyes üzem károkozásáért. Ez a személy *a veszélyes üzem fenntartója*, aki az üzemet működteti, akinek az érdekében az működik, aki az alapvető döntéseket meghozza, és aki a fokozott veszélyforrás elleni különös védekezésre köteles. Ez a személy *az üzembentartó*.⁵³ A légi növényvédelmet érintő méhmérgezéses esetekkel kapcsolatban nagy a bizonytalanság, ezért szükséges az egységes és következetes bírósági gyakorlat kialakítása.⁵⁴ *Veszélyes üzemi tevékenységnek minősül a repülőgép és a növényvédő szerrel való permetezés:* így az alperes által végzett repülőgépes vegyszeres permetezés is veszélyes üzemi tevékenységnek minősül.⁵⁵

Ezek a kezelések 3 szereplő közreműködésével valósulnak meg: *a megrendelő, a szakirányító, a pilóta és cége.* A vonatkozó rendelet értelmében a légi növényvédelmet a szakirányítónak kell irányítania. Köteles a légi jármű vezetőjének a munka megkezdése előtt átadni és bemutatni: az írásba foglalt munkamegrendelést a helyi viszonyokhoz igazodó felhasználási utasítással, a növényvédő szer megnevezésével; a kezelésre kijelölt területről és a kezelés szempontjából érzékeny növénykultúrákról, településekről, tereptárgyakról munkatérképet; a *méhek védelme érdekében tett bejelentés igazolását.* Feladata továbbá, hogy a munka megkezdésétől annak befejezéséig a kijelölt repülőteren tartózkodjon, illetve *bejelentést tegyen az MgSzH-hoz a munkavégzésről. Felelős a növényvédő szer átmeneti tárolásáért, előkészítéséért,* a munkavédelmi előírások betartásáért és a visszamaradt veszélyes hulladék kezeléséért, a munkatérkép helyességéért. *Felelőssége a légi jármű vezetőjének szabálytalan munkavégzésével okozott károokra nem terjed ki.* Kiemelendő, hogy *zárt kabinos, merevszárnyú repülőgéppel vagy helikopterrel csak az adott célra engedélyezett növényvédő szerrel lehet növényvédelmi munkát végezni.* A légi jármű üzembentartója köteles a légi jármű növényvédő szer kijuttató berendezését műszakilag kifogástalan állapotban tartani, székhelyét és telephelyét a székhelye sze-

52 2. Pf. 21 848/1999/3.

53 Schirilla György: A légi növényvédelemmel kapcsolatos kártérítési jogviták. Növényvédelem. 1978/6.279-280. o.

54 Zoltán 134-135. o.

55 2. Pf. 21 848/1999/3.

rint illetékes megyei MgSzH-nak bejelenteni. *A légijármű vezetőjének* rendelkeznie kell egyéni védőfelszereléssel. Felelőssége az átrepülés, a munkarepülés, *a növényvédő szer kijuttatás technikai szabályainak*, a megrendelő, illetve a szakirányító utasításainak betartására terjed ki.

A gyakorlatban **vegyszeres gyomirtás elvégzésére a repülőgépes állomások és a gazdaságok gyakran kötnek szerződést**, és a harmadik személyeknek okozott károkért a megrendelő vállal kötelezettséget. Gondot az okoz, hogy ***kít kell üzemben tartónak tekinteni***. A Legfelsőbb Bíróság több határozatában is kifejtette, hogy a vegyszeres permetezés fokozott veszéllyel járó tevékenység, és harmadik személynek okozott kárért repülőgépes permetezés esetén, mint üzemben tartó a repülőgépes növényvédő állomás felel.⁵⁶ Azt is kimondta, hogy a növényvédő állomás, mint veszélyes tevékenység folytatója a mezőgazdasági nagyüzemmel egyetemlegesen felel.⁵⁷

A bíróságok ítélezésében ***az általánosan követett gyakorlat az, hogy a megkötött szerződések tartalma nem érinti a növényvédő állomás üzemben tartói minőségét, és a méhészetekben okozott károkért való felelősséget sem***. A szerződés értelmében a növényvédő állomás csak a méhészeknek kifizetett kártérítési összeg megfizetését követelheti a megrendelőtől. Megtérítést azonban nem követelhet akkor, ha a kárt a repülőgép hibája vagy a növényvédő állomás alkalmazottjának felróható magatartása okozza.⁵⁸

Olyan esetek is előfordulnak, amikor a vegyszeres gyomirtást a repülőgépes növényvédő állomás harmadik személy által üzemben tartott repülőgéppel vagy helikopterrel végzi. Osztom Zoltán Ödön álláspontját, mely szerint a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója, a növényvédő állomásfelelős a bekövetkező károkért. Ez a megállapítás akkor is helytálló, ha a felek szerződést kötnek arra, hogy a növényvédő állomástól a permetezést végző üzem „bérlő” a légi járművet, mert a szerződésnek az a rendes tartalma, hogy az üzem megrendelésre végez kezelést. Ha pedig ez az üzem egy másik üzemmel köt megállapodást azért, hogy a repülőgépet „bérbé adja”, és a szerződésben kikötik, hogy a károkért a másik üzem felel, és ez által ő folytatja a veszélyes tevékenységet, a bíróságnak ilyenkor is a növényvédő állomás felelősségét kell megállapítania.

Ha pedig a repülőgép a permeteztető üzem tulajdonát képezi, és a permetezést a növényvédő állomás saját alkalmazottjával végezteti, akkor mindkét fél veszélyes tevékenységet folytat, így a közösen okozott károk esetén egyetemlegesen felelnek. Előfordul, hogy az üzem saját alkalmazottjaival, gépével és földjén végez vegyszerezést, akkor a permeteztető üzem felelősségét kell megállapítani, mert ő folytatja a veszélyes üzemi tevékenységet. A repülőgép tulajdonosa által az üzemnek, amely ezzel permetezést végez, tartós használatra átengedett repülőgéppel, harmadik személlyel szemben okozott károk esetén egyetemleges az üzem és a tulajdonos felelőssége. Ennek az oka az, hogy az üzemben tartás közös és a tulajdonos végzi a gép karbantartását, adja a kezelő személyzetet.⁵⁹

56 P. törv. V. 21125/1979.

57 P. törv. III. 20491/1983.

58 LB Gf. II. 30224/1983. - BH 1985/3. sz. 115; LB Gf. II. 30980/1981. - BH 1983/5. sz. 204.

59 Zoltán 135-144. o.

A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a peradatok szerint a Sz-i Állami Gazdaság 1984. június 8-án és az azt követő napokon helikopterrel vegyszeres permetezést végzett abban a körzetben, ahol méhek voltak. A kárért való felelősség megállapításánál annak van jelentősége, hogy ki volt a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója. A repülőgépes permetezésnél kétféle veszélyes tevékenység jelentkezik. Egyrészt a repülőgép, mint motorikus erővel működő gép, másrészt pedig a vegyszeres permetezés. A vegyszeres permetezést a Gazdaság végezte a területén, az ő feladata volt a permetszer meghatározása, keverése, a permetezés helyének, idejének meghatározása. A mérgező anyagok kiszórása vonatkozásában a veszélyes tevékenység folytatójának ő minősült. A mezőgazdasági helikopter tulajdonosa teljes egészében vagy legalábbis részben ugyancsak a Gazdaság volt. Üzembentartónak azt kell tekinteni, aki a veszélyes üzemet fenntartja, akinek érdekében az működik, és aki az ezzel kapcsolatos alapvető döntésekre jogosult. *Általában a tulajdonos egyben üzembentartó is, az üzembentartó minőség azonban el is válhat ettől.* A becsatolt MÉM Repülőgépes Szolgálat és a Gazdaság között kötött szerződésből kitűnik, hogy a légi jármű üzemben tartását a tulajdonos fenntartotta magának és a Szolgálat kizárólag meghatározott szolgáltatások nyújtására vállalt kötelezettséget. A szerződésükben rögzítették, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség a tulajdonost terheli. Felperes igénye kifejezetten a mérgező anyaggal történő vegyszerezéssel volt kapcsolatban. Ebben a vonatkozásban a Szolgálatnak semmilyen tevékenysége nem volt. Tévedtek a bíróságok, amikor megállapították, hogy az üzembentartó a Szolgálat volt, és hogy a vegyszerezéssel kapcsolatban felperes vele áll jogviszonyban.⁶⁰

A kár kérdésével szorosan összefügg a károsult személye. *Károsult az, akinek a vagyoniában a károkozó körülmény folytán értékcsökkenés következett be, vagy akinek az okozott hátrány csökkentése vagy kiküszöbölése érdekében költségei merülnek fel.*⁶¹ A méhmérgezéses jogviták esetén az a jellemző, hogy *nem csak egy felperes van, hanem több*, mivel nagyobb mérgezés esetén általában a környékbeli méhészetek mindegyike károsodik. Ritka, hogy az egyik méhészet igen, a másik pedig nem mérgeződik. A 4.P.20045/2003/37. sz. esetben **4**, a 3.P.20521/2001/34. sz. ügyben pedig **8 felperes** indított kártérítés megfizetése tárgyában bírósági eljárást. Előfordult, hogy *a méhészeti társulás* lépett fel kártérítési igénnyel. Tudni kell, hogy a társulás nem jogi személy, ezért a saját nevében nem érvényesíthet igényt olyan kár megtérítése iránt, amely a társulás egyes tagjainak saját gazdaságában, személyi tulajdonában levő méheiben következett be. Korábban lehetséges volt, hogy a társulásnak, mint a hajdani ÁFÉSZ keretében működő önálló egységnek is keletkezhetett kára. Ilyenkor a társulást ért kár megtérítése iránti igény érvényesítésének nem volt akadálya. A Legfelsőbb Bíróság szerint *a társulást és az egyéni méhészt illető kárigény között mindig különbséget kell tenni*: nemcsak a perlési jogosultság, hanem az ezzel összefüggő eljárási jogszabályok és az egyéb jogkövetkezmények szempontjából is.⁶²

60 P. törv. III. 20 970/1986. sz.

61 Zoltán 145. o.

62 Zoltán 147. o.; P. törv. I. 20 784/1971.

4. 1. 4. Az okozati összefüggés és annak bizonyítása

A bizonyítás célja, hogy a bíróság a bizonyítandó tények fennállása, vagy fenn nem állása tekintetében meggyőződést szerezzen.⁶³ A Pp. 164.§-ának (1) bekezdése szerint *a per eldöntéséhez szükséges tényeket általában annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valóban fogadja el.* Ezenél az ügyeknél a bizonyítási teher *a felperesen, a károsulton* van, akinek a következőket kell bizonyítania: a kár tényét, összegét; a károkozás tényét és az okozati összefüggést. Ezekhez az alábbi *bizonyítási eszközöket* használhatja fel: tanúvallomás, szakértői vélemény, szemle, okirat és egyéb tárgyi bizonyítékok.

A méhmérgezéses perek egyik nagy problémája az okozati összefüggés kérdése, mely a *felelősségre vonás* és a *kártérítés terjedelmének* bázisát képezi. A veszélyes üzemi felelősségre vonatkozó előírások csak akkor alkalmazhatók, ha fennáll a jogellenes magatartás és a kár közti okozati összefüggés.⁶⁴ A viták megnyugtató és méltányos rendezése céljából döntő a mérgezés tényének bizonyítása és a közvetlen károsodás felmérése, rögzítése. Az ezekkel kapcsolatos teendőket jogszabály nem, csak a gyakorlatban kialakult eljárás rendezi. Ha ezeket gondosan elvégezzük, akkor elkerülhetjük keresetünk bizonyítottság hiányában történő elutasítását.

Elsőként fel kell keresni az illetékes méhegészségügyi felelőst és a hatósági állatorvost, akik ismerik a szükséges tennivalókat, a környék méhészeit, gazdaságait. Őket kell felkérni a hiteles körülmények között lebonyolított *mintavételre* a méhullákból és a kezelt terület növényeiből, hogy *a toxikológiai vizsgálatot* el lehessen végezni, amivel igazolni lehet, hogy a méhelhullás a vegyszerezés következménye. A mintavételt gyorsan meg kell szervezni, mivel a gyors lebomlású szerek kimutathatatlaná válnak, így csökken a bizonyítékok megszerzésének lehetősége. Ezután *írásos bejelentést kell tenni az illetékes önkormányzathoz*, akinek a képviselője jelenlétével biztosítja a helyszíni szemle hitelességét, ill. itt lehet informálódni arról, hogy kaptak-e bejelentést permetezésről. A károkozó megtalálása a rendszerváltás óta nagy gondot okoz, mert a földterületek elaprózódtak, ezért egy időben többen is védekezhetnek. A kisgazdák nyilvántartása sokkal lazább, mint a régi nagyüzemeké. Megtálalásuk miatt fel kell keresni *az illetékes növényvédelmi szakembert*: az ő segítségével nyílnak meg a kötelezően vezetendő nyilvántartások.⁶⁵

A mintavételt a károsultak jelenlétében a méhegészségügyi felelős közreműködésével az állatorvos vezeti, aki biztosítja a hitelességét, ismeri a menetét, a csomagolás, a jegyzőkönyvezés módját. Igaz, hogy *a mintavételről speciális jogszabály nem rendelkezik*, de ajánlott meghívni a Hivatal képviselőjét és a feltételezett károkozókat is, akik több esetben is sérelmezték, hogy erről nem kaptak értesítést, így nem tudtak megjelenni. Sőt az is előfordult, hogy csak a keresetlevélből értesültek a mérgezésről. *A bírói gyakorlat szerint a kiértesítés mellőzése, a termesztő távolmaradása, a mintavétel eltérő fogatosítása nem akadályozza meg a felelősség megállapítását.* Ha a kiértesítés elmarad, a termesztő ered-

63 Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris Kiadó. Bp., 2006. 272-275. o.

64 Zoltán 113-117. o.

65 Malya II. 10. o.

ményesen hivatkozhat a Pp. 206.§-ában és a Ptk. 4.§-ában foglaltakra, és kérheti a jóhiszeműség vizsgálatát.⁶⁶ A másodfokú bíróság rámutatott, hogy a mintavételre történő meghívás, vagy annak elmaradása önmagában alperes kárfelelősségét nem érinti. A mintavétel időpontja és az ott jelenlévő személyek köre jegyzőkönyvben rögzítésre került, és nem bizonyít olyan külső elháríthatatlan okot, amely alperes mentesüléséhez vezethetne.⁶⁷

Ahhoz, hogy a károsultak megfelelő vizsgálati eredményt kapjanak, **pontosan kitöltött kérésőiratok és vizsgálatra alkalmas minta szükséges.** A törvény szerint bizottság jelenlétében vett, hivatalosan lezárt félliternyi méhhulla mintát és külön csomagolt fél kilónyi, növényvédelmi kezelésben részesült növénymintát kell venni, melyeket nem színezett papírzacskóba kell csomagolni, amire a méhész nevét, lakcímét, a mintavétel idejét, helyét kell ráírni. Ezután le kell zárni és pecsételni. Rögzítendő jegyzőkönyvben, melybe pontos tényleírások kerüljenek, hogy a kezelt terület az egyes méhészetektől milyen távolságra van, a virágzó, vegyszerezett terület mekkora volt, milyen fejlettségi fokon virágzott és mennyi gyomnövény virágzott a közelében vagy közte.

Alapvető feltétele tehát a kárigény érvényesítésének a toxikológiai vizsgálat. Aki az ezzel kapcsolatos tennivalókat nem végzi el gondosan, vagy nem, vagy nehezen tudja érvényesíteni kárigényét.⁶⁸ A beküldött minta vizsgálati eredménye egyértelműen mérgezést igazolt és bebizonyosodott, hogy a felperesek méhállománya azon napon és ott károsodott, amikor és ahol az alperes repülőgépes permetezést végzett.⁶⁹

Kárenyhítési kötelezettségük értelmében a károsultaknak hozzá kell látniuk **méheik mentéséhez**, hogy a családok népessége újra elérje az eredeti szintet, alkalmas legyen a termelésre, de közben ne változtassák a kaptárak és a keretek káreseménykori helyzetét.

A kárfelmérést a vegyszerezés utáni 4-5. naptól lehet elkezdeni, melynek részvevői azonosak a mintavételével. A kiválasztott családoknál az aktuális állapotot és a veszteség mértékét is rögzíteni kell: a nagyobb méhészeteknél a családok 10%-át, a kisebbeknél mindet fel kell mérni, és addig kell folytatni, míg az eredményt a bizottság az egész állomány jellemzésére elfogadja. Szükség van még **megfelelő kárérték-számításra**, melynek célja a kár összecszerűségének meghatározása, illetve **a perhez kapcsolódó írásos anyagok összegyűjtése** is.⁷⁰ A legfontosabbak a következők: kárfelvételi jegyzőkönyv, méhcsalád-vizsgálati feljegyzések, mérleges kaptár tömegváltozás-nyilvántartás, felvásárlási jegyek, értékesítési bizonylatok, a vándorlások fuvarlevelei, állat-egészségügyi bizonyítványok, igazolások vándorhelyeken történő hatósági bejelentkezésről, igazolás vándorhelyre történő letelepedés engedélyezéséről a terület tulajdonosától, méhcsaládok adás-vételi szerződesei, méhészeti kiadásokról, vásárlásokról számlák, fizetési bizonylatok, termelési eredmények összegzése, pénzügyi számadások, személyi jövedelemadó-bevallások. A tapasztalatok

66 Schirilla György: A növényvédőszer okozta méhelhullásoknál a kár mértékének bizonyítása. Növényvédelem. 1973/7. 328-329. o.

67 2. Pf. 21848/1999/3.

68 Malya Péter: Ha elmaradt a bejelentkezés. Méhészet. 1997/8. 14. o.

69 2. Pf. 21848/1999/3.

70 Maya II. 11. o.

szerint kevés az olyan per, ahol a méhészművelő minden irattal rendelkezett volna, viszont sok az olyan, amikor a méhészművelő egy irattal sem rendelkezett.⁷¹

A bírósági gyakorlatban *sikertelen felperesi bizonyításra* is találunk példát. Sok méhészművelő ugyanis nem mérlegeli a peres eljárás nehézségeit, gondolatmenetének buktatóit, azonnal bírósághoz fordul, mert úgy véli, igaz csak neki lehet. A bíróság felperes keresetét elutasította, a szakértő szakvéleményét elfogadta, mert az első fokú ítélet szerint nem nyert bizonyítást, hogy felperes esetleges kárát a perbeli vegyszeres gyomirtás okozta. A Zala megyei Növényvédő Állomás 1975. május 3-án az egyik Zala megyei mezőgazdasági termelőszövetkezet repcetábláján, légi úton, kísérleti jelleggel méhkímélő rovarirtó szert permetezett ki, melyet a jogszabályban előírt időben és módon a szakigazgatási szervnek bejelentettek, a közzététel, illetve a méhészek kiértesítése megtörtént, kivéve az egyik vándorméhészt, akinek letelepedéséről a szakigazgatási szervnek nem volt tudomása. E méhészművelő ugyanis a letelepedéskor az előírt bejelentési kötelezettségének nem tett eleget. Utóbbi méhészművelő 1975. május 19-én, tehát 16 nappal a repcetábla permetezését követően bejelentette a tulajdonos termelőszövetkezetnek, hogy méhészetében tömeges méhelhullást tapasztalt, kérte annak kivizsgálását és kárának megtérítését. Ilyen előzmények után a vándorméhészművelő felperes a mezőgazdasági termelőszövetkezet repcetábláján vegyszeres növényvédelmi munkát irányító Zala megyei Növényvédő Állomás alperes ellen kártérítés megfizetése iránt polgári pert tett folyamatba. A bíróság igazságügyi méhészművelő szakértőt rendelt ki, aki a helyszíni szemle során megállapította, hogy a területen a röptávolságon belül, a lepermetezett repcetáblához közelebb más méhészetek is voltak, melyekben károsodás nem volt, felperes méhészetében a méhpusztulást rekonstruálni nem tudta. Álláspontja szerint felperesnek értesíteni kellett volna a körzeti állatorvost, a méhegészségügyi felelőst, majd ezek jelenlétében kellett volna az elhullott méhekből mintát venni, majd vegyelemzés céljára a vizsgáló intézetnek megküldeni, amit felperes elmulasztott.⁷²

A Pp. 206. §-a szerint *a bíróság a tényállást a felek előadásának és a bizonyítási eljárás során felmerült bizonyítékoknak egybevetése alapján állapítja meg; a bizonyítékokat a maguk összességében értékeli, és meggyőződése szerint bírálja el*. Ezt jól példázza a már többször hivatkozott ítélet, melyben a felperesek sikeresen bizonyították a bekövetkezett kár és a jogellenesség közötti összefüggést. Ezt támasztja alá a szakértői vélemény, mely szerint a méhek gyűjtőterületén belüli juhar elsődleges méhészeti érték, melynek széllel odahozott illata csábítja a méheket, illetve azok lepermetezésük folytán a virágporgyűjtő kefével hazavitték a szert a kaptárakba, ahol az bekerült a fiasításokba és a méreg hosszantartó hatása miatt elhúzó mérgezés elhullást okozott. Ezt bizonyítja a méhegészségügyi felelős megerősítése is, amely a szél irányultságára vonatkozott.⁷³

A bíróságnak az okozatosság körében vizsgálnia kell azt is, hogy *mi volt az a releváns ok, mely felperesek méheinek elhullását előidézte*. Ezen oknak az okozatossági elméletek szerint szerves kapcsolatban állónak kell lenni az eredménnyel, nem szabad olyan lényeges mozzanatnak beiktatódni a láncolatba, mely az események folytatását a konkrétan előrelát-

71 Maya Péter: Ismeretek a perrendtartásból II. Méhészet. 1996/12.12. o.

72 P. 20 765/1975/3.

73 4.P.2004/2003/37.

ható folyamattól egészen eltéríti, vagy olyan következménynek beállnia, amely már idegen az eredeti folyamattól. A bíróság annak az ok folyamatnak, hogy felperesek méhei lemérgeződtek abban látja a releváns okát, hogy az elvégzett permetezés hatókörébe a méhek berepültek és ezáltal a mérget kaptárukba szállítva megmérgeződtek. Kétséget kizáróan bizonyítottan látta, hogy felperesek méhészeteiben keletkezett kárt alperes okozta. Ebben az időszakban károsodott méhészetek röpkörzetében alperes által végrehajtott vegyszeres permetezésen kívül virágzó növénykultúra közelében ipari permetezés nem volt veszélyes anyaggal.⁷⁴

4. 1. 5. A felelősség alóli kimentés esetei

Fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatása esetén a károkozónak a Ptk. megadja a lehetőséget, hogy kimentse magát a felelősség alól. A mentesülés feltételei **szigorúbbak** az általánosnál. Nem elég annak bizonyítása, hogy a károkozó úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, hanem két tényt kell bizonyítania: **a kárt elháríthatatlan ok idézte elő és ez az ok kívül esik a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén.**⁷⁵ Ezért nevezik ezt a felelősségi formát vétkességtől független „tárgyi”, *objektív felelősségnek*. Minden esetben a bíróságnak kell megállapítania, hogy a károkozó által hivatkozott körülmény e két tény alá tartozik-e. Mentesítő körülmény lehet szinte minden elháríthatatlan ok, az a lényeges, hogy kívül essék a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén. *Pl. természeti esemény, harmadik személy.*⁷⁶

E felelősség esetén a felróhatóság abban nyilvánul meg, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója **a kár elhárítása érdekében nem fejtette ki az elháríthatatlansáig terjedő fokozott gondosságot**. Ha a kárt nem elháríthatatlan külső ok idézte elő, akkor ez fokozott gondossággal és erőfeszítéssel elhárítható lett volna, tehát nem volt elháríthatatlan. **Vélelem** szól tehát a felróhatóság mellett, ami az ellenkező bizonyításával **megdönthető**.⁷⁷

A felelősség alóli kimentés ezekben az esetekben **rendkívül nehéz, szinte lehetetlen**. A bíróság ritka kivételtől eltekintve minden esetben megállapította a felróhatóságot, ha az okozati összefüggés megállapítható volt, amit segített az a tény is, hogy valamilyen jogszabálysértés mindig történt, ami eleve kizárta azt, hogy a kárt elháríthatatlan külső ok idézte elő, illetve hogy a károkozó úgy járt el, ahogy az az adott esetben elvárható.

Zoltán Ödön szerint **az objektíve elháríthatatlan külső okra hivatkozás lehetősége gyakorlatilag kizárt**. A felelősséget viselni kell olyankor is, amikor a mérgező anyag használatára vonatkozó előírásokat szigorúan megtartó fél számára a kár keletkezése valójában elháríthatatlan, a károsult viszont felróhatóan járt el: *pl. vegyszeres permetezés időszakában a méheket előzetes figyelmeztetés ellenére kiengedte.*⁷⁸

74 4.P.2004/2003/37.

75 Zoltán 127. o.

76 Zoltán 131. o.

77 Zoltán 127-128. o.

78 Zoltán 94-97. o.

Amint erről már volt szó, fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősül a méhekre veszélyes növényvédő szerrel való permetezés is. Az ebből keletkező károkért való felelősség alól nem mentesít az, hogy az önkormányzatnál a vegyszeres védekezést kellő időben bejelentették, de erről az önkormányzat mulasztása folytán a károsult nem értesült. Ilyen esetben ugyanis közvetlenül is ki lehet értesíteni a méhészeket, de legalábbis meg kell győződni arról, hogy a kiértesítés megtörtént-e.⁷⁹ Ezekben az esetekben **az önkormányzat felelőssége** is felvethető.

A permetezés bejelentésének az a módja, amely nem jelöli meg pontosan annak helyét és idejét, hanem a község teljes területére 15 napos permetezési határidőt jelöl meg, nem alkalmas a méhállomány megvédésére. Ilyen hosszú időre a méhek károsodás nélkül egyébként sem zárhatók kaptárba.⁸⁰ A vegyszeres permetezéssel okozott kárért felelős személy nem mentesülhet a kártérítési felelősség alól csupán azért, mert a vegyszeres védekezést kellő időben bejelentette, és erről a károsultak a tanácsai szervek mulasztása folytán nem értesültek.⁸¹ A tanácsai szakigazgatási szerv mulasztása nem minősíthető a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül eső olyan elháríthatatlan oknak, amely e tevékenység folytatóját mentesítené a felelősség alól.⁸²

A már többször említett esetben a bíróság megállapította, hogy alperesnek kétséget kizáróan be kellett volna bizonyítania, hogy nem a permetezés okozta a méhelhullást. A bíróság ezért bizonyítottan látta alperes károkozását és kártérítési felelősségének megállapítását. Pl. alperes által becsatolt növényvédő szer kiadások, készletezés, mérlegkönyv, termékfelhasználás, könyvelési feladatok, permetezési napló nem voltak meggyőzőek, abban több ellentmondás volt felfedezhető.⁸³

Vannak olyan esetek is, amikor **a károkozó a kimentésben sikerrel jár**. Mentесítette a bíróság a felelősség alól a permetezéssel kárt okozó termelőszövetkezetet abban az esetben, amikor a károsult kellő időben értesítést kapott a permetezésről, annak helyéről, idejéről, az alkalmazott gyomirtó szer mérgező hatásáról, és ennek ellenére *sem tette meg a védekezéshez szükséges intézkedéseket*. Megállapította, hogy *a kárt olyan elháríthatatlan ok, a károsult magatartása idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik*.⁸⁴

Bizonyára ilyen megfontolások vezettek a Legfelsőbb Bíróságnak egyik határozatában tett azon megállapításhoz, hogy a mérgező anyaggal permetező a permetezésre vonatkozó jogszabályokban előírt eljárás megtartása esetén mentesül veszélyes tevékenységének jogkövetkezményei alól, mert ilyenkor a fokozott felelősség megszűnik, illetőleg a mentesülés köre ebben a vonatkozásban kibővül.⁸⁵ Elutasította a bíróság felperes méhésznek az almáskertjét Wofatoxszal permetező termelőszövetkezet alperes ellen kártérítés iránt indított keresetét azzal az indoklással, hogy alperes az illetékes szakigazgatási szervnek a jogszabályoknak megfelelően megtette a permetezésre vonatkozó bejelentését, közölte a védekezés he-

79 PJD VI. 218. sz.

80 P. törv. V. 21009/1980.

81 LB P. törv. V. 20 645./1973.

82 LB P. törv. V. 20 604/1974.

83 4.P.20045/2003/37.

84 2. Pf. 20402/1979.

85 Pfl.20 086/1971.

lyét, a felhasználásra kerülő permetezőszert és a permetezés idejét. Ezzel alperes mentesült a kártérítési felelősség alól, mert a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik.⁸⁶

A fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója elháríthatatlan külső okra hivatkozással csak akkor mentesülhet a felelősség alól, **ha a károsodás objektíve elháríthatatlan volt**; egymagában nem ad alapot a felelősség alóli mentesülésre az, hogy e tevékenység folytatójának magatartása nem sérti a jogszabály valamilyen speciális rendelkezését.⁸⁷ Csatlakozom Zoltán Ödön álláspontjához, hogy a környezet és a méhek megvédéséhez fűződő társadalmi érdek magas követelményszintet igényel, amit olyan magasan indokolt megszabni, hogy **a károkozó gyakorlatilag csak vis maior esetén mentesülhessen a kártérítési felelősség alól**, csak akkor, ha ez előrelátással és megfelelő intézkedésekkel sem volt elhárítható.⁸⁸

Összefoglalva a **feltételezett károkozó bizonyítási lehetőségei a következők**: nem keletkezett, illetve nem a megjelölt mértékű kár keletkezett, a kár nem vezethető vissza az alperesi tevékenységre, a kár részben vagy egészben más okra vezethető vissza, az alperes nem minősül üzemben tartónak, illetve hogy a kár több mint három éve történt, tehát elévült. Ezekhez tipikusan a következő bizonyítási eszközöket veheti igénybe: okirat, szakértő, tanú, fénykép.⁸⁹

4. 1. 6. A kár és annak megállapítása

A jogalap mellett a **kár összecszerűsége** is vita tárgyát képezheti. A peres felek érdekében áll, hogy a kár mértéke már a méhek elhullása után megfelelően felmérésre kerüljön, mert a kár bekövetkezése és a kárigénynek érvényesítése között eltelt hosszabb idő a bizonyítást megnehezíti.⁹⁰ **A méhmergezéses ügyekben a polgári jogi kártérítés hagyományos tételeit kell figyelembe venni.**⁹¹

A károsult vagyonában beállott értékcsökkenés az az érték, amittől a károsult valamely dolog megsérülése, elpusztulása vagy megrongálódása folytán elesik. Mértéke elvileg mindig pontosan megállapítható: a 70-es évek bírósági gyakorlata már az ítélelhozatalkor fennálló értéket vette figyelembe. A kárért felelős személy köteles megtéríteni **az elmaradt hasznot** is. Meghatározásánál körültekintően kell eljárni, mert a bíróság az ezen a címen támasztott igényt csak akkor ismeri el jogszerűnek, ha valóságos, ellenőrizhető adatokon alapul. Figyelembe kell venni a károsult kárenyhítési kötelezettségét, illetve azt, hogy a *lucrum cessans* milyen jellegű jövedelem kiesésében jelentkezik.

A kárért felelős személy köteles megtéríteni **a károsultat ért hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges költségeket is**. Itt érvényesíthető pl. a méh-és növénymin-

86 2.Pf. 20 402/1979.

87 LB P. törv. I. 20 019/1967, P.törv. V. 20 652/1974.

88 Zoltán 131-132. o.

89 <http://www.mehmergezes.hu/mergezes.html>

90 Zoltán 193. o.

91 Ptk. 355. § (4) bek.

ta vizsgálati díja, a többletmunka értéke, a kárszakértő munkadíja. Csak azt lehet megítélni, amely célszerű és indokolt volt, közömbös az, hogy a kár kiküszöbölése, illetve csökkentése érdekében tett beavatkozás eredményes volt-e. A károsult nem tarthat igényt olyan költségek megtérítésére, amelyek eleve kilátástalannak tűnnek. A szükségesség vizsgálatánál értékelni kell a kialakult társadalmi felfogást, illetve a kárenyhítési kötelezettséget is.⁹²

A törvény értelmében a bíróság a kártérítés összegét, ha a szakértői vélemény vagy más bizonyíték alapján meg nem állapítható, a per összes körülményeinek mérlegelésével belátása szerint határozza meg. Adott ügyben a bíróság a kár mértéke tekintetében elfogadta, hogy szinte teljes mértékű elhullás volt tapasztalható, ezt azért is fogadta el, hiszen hozzáértő állatorvos, növényvédelmi felügyelő és hasonló esetekben jártas személyek tettek ilyen tartalmú tanúvallomást. A szakértő véleményét is elfogadta a kár mértéke vonatkozásában, hiszen összehasonlító adatokat szerzett be, széles körű adatgyűjtést végzett és tényleges kárfelvételi jegyzőkönyvek hiányában becsléssel állapította meg az elmaradt hasznot, a felmerült költségeket pedig igazolások alapján. Az értékcsökkenés mértékét a tanúvallomások, a szakértő véleménye alapján állapította meg, mint az elmaradt hasznot és a hátrány kiküszöböléséhez szükséges indokolt költségeket. Kimondta azt is, hogy a Ptk. 359.§ (1) bek. és a Pp. 206.§ is ***az általános kártérítés körében a bíró kezébe adja azt a lehetőséget, hogy pontosan meg nem határozható kár érték esetén a bíróság határozhatja meg a kár összegszerűségét.*** A Pp. szerint abban az esetben, hogyha a bizonyítékok alapján a kártérítés összege nem állapítható meg, a Ptk. szerint akkor, ha a kártérítés összege pontosan nem számítható ki. A bíróság e tevékenységet szakértő segítségével végezte el, aki beszerezte a mézhozamok adatait, a méz nagykereskedelmi leadási árait, méhcsaládok árát.⁹³

Vegyszeres permetezéssel okozott méhpusztulás esetén a gyakorlat szerint ***az elpusztult méhállomány*** szempontjából annak van jelentősége, hogy a méhcsaládok értéke hogyan alakult volna, ha a mérgezés nem következik be. E vonatkozásban nem hagyható figyelmen kívül a méhek fejlődési, szaporodási, illetőleg természetes elhullási sajátossága sem.⁹⁴

Szakértő által kell tisztázni, hogy a méhcsaládok állapota az állománycsökkenés és az időközi szaporodás mellett meghaladta volna-e azt a mértéket, melyet a családok a méhek részbeni pusztulása ellenére elérték fokozott gyógyszeres cukorfogyasztással. Ha ezt megállapítják, akkor kártérítés címén csak az a különbözet vehető figyelembe, mely a szokásos gyógyszer- és cukorfogyasztás, és a károsodás következtében felmerült többletfogyasztás értéke között felmerült. A károkozás előtti helyzet visszaállításához szükségképpen felmerült költség jut ebben az értékben kifejezésre. ***A kár fennállásának vizsgálatakor azt kell felmérni, hogy milyen értéket képviselt volna a méhállomány betelepüléskor, ha károkozás nem következik be, és hogy a felperesek vagyona a károsodás folytán milyen mértékben csökkent.***⁹⁵

Megállapíthatjuk tehát, hogy az igazságügyi szakértőknek nem csak a perbeli bizonyításban, hanem a kár mértékének meghatározásánál is nagy szerepe van. Tevékenysége elősegíti az eljárás méhészeti tényeinek megismerését, azok megfelelő értékelését, de a

92 Zoltán 194-196. o.

93 4.P.20045/1003/37.; 2. Pf. 21 848/1999/3.

94 LB P.törv. I.20 784/1971.

95 LB P.törv. III/B. 20 243/1965., BH 4573.

bizonyítást sose várjuk el tőle, az nem az ő feladata, mert egy biológiai szabály ismerete még nem bizonyíték.

Összefoglalva: a károsultat olyan helyzetbe kell hozni, mintha a méhelhullás meg sem történt volna. Meg kell téríteni *tényleges kárukat* (méhpusztulás), *elmaradt hasznukat* (kiessett méztermelés, elmaradt szaporulat, anyák értéke) és az ezek után járó *kamatokat*.

4. 1. 7. A közös károkozás

Közös károkozás esetén a főszabály az egyetemlegesség, amit a Ptk. 344. §-ának (1) bekezdése mond ki: *ha többen közösen okoznak kárt, felelősségük a károsulttal szemben egyetemleges, egymással szemben pedig magatartásuk felróhatósága arányában oszlik meg*. Ebben a károsultak érdekeinek elsődleges védelme jut kifejezésre. Nagyobb biztonsággal jutnak kártérítéshez, mert kevésbé vannak a károkozók fizetéseképtelenségének kitéve, és nem kényszerülnek többszörösen perre, mert a jog felmenti őket annak vizsgálata alól, hogy melyik károkozónak milyen fokban róható fel magatartása. *Nem állapítható meg* azonban akkor, *ha több személy egymástól függetlenül okoz kárt és ezek nincsenek okozati összefüggésben egymással*.⁹⁶

Egyetemleges felelősség megállapítható a vegyszeres permetezéssel méhekben okozott kár megtérítése iránt indult ügyekben is. A bizonyítási eljárás eredménye alapján azt állapította meg a bíróság, hogy alperesek felelőssége felpereseknek okozott kárért a Ptk. 344. § (1) bekezdése alapján egyetemleges.⁹⁷ A Legfelsőbb Bíróság is rámutatott arra, hogy ha a kárért valamilyen szabálytalanság miatt a községi tanács is felelős lenne, a károsultak a kárak megtérítését választásuk szerint mindegyik felelős személytől vagy bármelyiküktől követelhetnek, tehát mindegyik felelős személy kártérítési felelőssége a károkozók terhére eső kár mértékéig teljes egészében fennáll, mert egyetemleges felelősség van. Közös károkozás esetében ezért a bíróság az egyetemleges felelősség következtében az egyik károkozóval szemben érvényesített követelést a többi károkozótól függetlenül is elbíráltatja, de ebben az esetben nem bocsátkozhat annak vizsgálatába, hogy a másik vagy a többi károkozót terheli-e kártérítési felelősség.⁹⁸

Megállapítható akkor is, ha a kárt közösen okozók más-más felelősségi szabály alapján felelnek: pl. az egyik a Ptk. 339. §-a, a másik pedig a Ptk. 345. §-a alapján. A termelőszövetkezet megrendelésére az állami gazdaság vegyszeres permetezést végzett a tulajdonában lévő repülőgéppel, és a vegszertől a felperes méhei elpusztultak. A Legfelsőbb Bíróság azt állapította meg,⁹⁹ hogy *a termelőszövetkezet a Ptk. 339. §-a alapján felelős*, mert nem tett eleget a jogszabályban előírt bejelentési kötelezettségének, és felperessel sem közölte a permetezés pontos időpontját, aminek következtében felperes nem tudott megfelelő intézkedéseket tenni méhei megvédése érdekében. **Az állami gazdaság viszont mérgező**

96 Zoltán 119-120. o.

97 3.P.20521/2001/34.

98 P.törv.III/B. 20 408/1965.

99 Pf. V. 21 379/1979.

anyaggal végzett permetezést, tehát fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytatott, s ezért kártérítési felelőssége a Ptk. 345.§-a alapján áll fenn. A termelőszövetkezet és az állami gazdaság együttesen okozták a kárt, így a felelősségük a felperessel szemben egyetemleges. Az egyetemleges felelősség megállapításának az okozati összefüggés megállapítása a feltétele, amit a bíróság bizonyítottnak talált pl. azon az alapon, hogy alperes felperes méhészete közelében nagy területeken alkalmazta a vegyszert, és a kár ezzel egy időben következett be. Az okozati összefüggés bizonyítottasága mellett pedig nincs jelentősége annak, hogy ismeretlen származású vegyszer is közrehatott a károkozásban. Alperes felelőssége ugyanis a Ptk. 345.§-ának (1) bekezdése alapján áll fenn. Ha a másik vegyszert más alkalmazta, akkor a kárt többen közösen okozták, amely alperesnek és a másik – ismeretlen – károkozónak felperessel szembeni felelőssége egyetemleges. Így közömbös, hogy a károkozók egymás tevékenységéről tudva vagy attól függetlenül jártak-e el, a hangsúly az együttes közös károkozáson van, nem pedig azon, hogy a kár közös tevékenység eredménye legyen. Az egyetemleges felelősség szabályai szerint pedig **a kártérítés bármelyik károkozótól teljes összegben követelhető.**¹⁰⁰

4. 1. 8. A kármegosztás és az arra okot adó körülmények

A kár okai között a károsult magatartása is szerepelhet. Ha felelősségének feltételei megvannak, ugyanúgy köteles jogellenes magatartásának következményeit viselni, mint a károkozó. **Ilyenkor kármegosztásra kerül sor.**¹⁰¹ A Legfelsőbb Bíróság is rámutatott erre, amikor kimondta, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatásából eredő kárért való felelősség tekintetében a Ptk. 345.§-ának (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy **nem kell megértíteni a kárt annyiban, amennyiben a károsult felróható magatartásából származott.**¹⁰² Ennek a megoldásnak elvi alapja az, hogy a megelőzésnek – mint alapvető jogpolitikai célnak – a vétkes magatartással okozott károk tekintetében legalább annyira érvényesülnie kell, mint a fel nem róható módon – csupán fokozott veszéllyel járó tevékenység során – történt károkozásoknál. A társadalom érdeke kívánja, hogy annak tagjai tartózkodjanak mind a vétkes, mind pedig a vétkesség nélküli károkozástól. A károsító magatartásokkal szemben a társadalom minden tagját jogvédelem illeti meg. **Védeni kell a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatóját is mások felróható károkozásaival szemben.** Elvi alapja a fenti megoldásnak az is, hogy e tevékenység folytatója csak az ebből eredő kárt viseli. Ami nem ebből ered, az már nem feltétlenül őt terheli. Viseli a kárnak azt a részét, melyet tevékenysége folytatásával maga okozott, azt a részét, amit ugyan nem ő, hanem fel nem róható magatartásával és esetleg elháríthatatlanul harmadik személy okozott. **Sem elvi, sem jogpolitikai okból nem viselheti azt a részét, amely e tevékenység folytatása közben keletkezett ugyan, de nem ebből, hanem a károsult felróható magatartásából származott.**

100 Zoltán 122-123. o.; 20 411/1979., 20 222/1980., Pf. 20 411/1980., Pf. 21 129/1980.

101 Zoltán 148. o.

102 PK. 38. sz.

Kármegosztás csak akkor lehetséges, ha a károsult magatartása felróható, melynek *bizonysítása a veszélyes tevékenység folytatóját terheli. Aránya a felróható közrehatás arányához igazodik, ahol mindig a károkozóval szemben kell szigorúbb mértéket alkalmazni*, mert a fokozottan veszélyes tevékenység folytatása felróhatóság nélkül is megalapozza felelősségét.

A kármegosztás kérdése felmerül a peszticidekkel méhekben okozott kár megtérítése iránt indult perek esetén is, és azzal függ össze, hogy nemcsak a termesztők eljárását, hanem a méhészek kötelezettségeit is **jogszabályok szabályozzák**, s ezek **megsértése veti fel a károsult közrehatásának kérdését**. Vizsgálni kell azt, hogy a méhész mennyiben tett eleget kármegelőzési és kárenyhítési kötelezettségének.¹⁰³ A Legfelsőbb Bíróság a kár kétharmadának megtérítésére kötelezte a repülőgépes vegyszeres permetezést végző növényvédő szolgálatot abban az esetben, amikor a károsult méhész engedély nélkül telepedett le a permetezést végeztető mezőgazdasági nagyüzem területén, és ezzel megnehezítette a védekezést.¹⁰⁴ Elvi éllel mutatott rá arra is, hogy a mezőgazdálkodás körében az egyik legnagyobb feladat a hatásos növényvédelem. Erre módot nyújtanak az erőteljesen fejlődő vegyipar termékei, a különféle vegyszerek, melyek szükségesek és kívánatosak a terméseredmények fokozása érdekében. Mérgező anyagnak még a kívánatos cél érdekében való felhasználása sem mentesíti a felhasználót a felelősség alól, de felmerül a károsultak magatartásának kérdése. A méhészeknek tudniuk kell arról a közismert tényről, hogy különösen a mezőgazdasági nagyüzemekben nagymértékben elterjedt a vegyszeres növényvédelem. Ezért méhészkedésüket úgy kell megszervezniük, hogy szükség esetén – akár a méhek elszállításával is – a méhek elpusztulását elhárítsák, de legalábbis mennyiségileg csökkentsék.¹⁰⁵ Vegyszeres permetezéssel méhekben okozott kárral kapcsolatban a bíróság egy másik ügyben is kinyilvánította, hogy a nagyüzemi gazdaságokban fokozott védekezés folyik, ezért a méhészekről is el kell várni, hogy óvatosan, körültekintően járjanak el.¹⁰⁶ Olyankor pl., amikor egy nagy táblára meghirdetik a vegyszeres védekezést, el kell várni a méhészekről, hogy méheik kiengedése előtt előzetesen tájékozódjanak, mert ellenkező esetben kármegosztás alkalmazásának lehet helye. Figyelemmel kell lenni arra, hogy *az elvárhatóság objektív kategória, az adott helyzetben a társadalom minden tagjától általában elvárható magatartás zsinórmértéke*.¹⁰⁷

A Legfelsőbb Bíróság kármegosztásra alapot adó körülménynek tekintette még a következőket:

– Vegyszeres permetezéssel méhekben okozott kár esetén azt, hogy a méhészek nem tettek eleget jogszabályban meghatározott kötelezettségüknek, mely szerint a méhészkedést minden év február végéig, ha pedig a méhészkedést később kezdték meg, a kezdést követő nyolc napon belül a méhek tartása szerint illetékes tanácsnál be kell jelenteni. Továbbá annak a kötelezettségüknek, hogy csak a terület tulajdonosának előzetes

103 Zoltán 148. o.

104 LB Pf. V. 21060/1980.

105 Pf. I. 21 077/1974.

106 1965. El. II. D. 14/4. sz. jkv.

107 Zoltán 149. o.

- hozzájárulásával és a telepítéstől 5 km-es körzetben levő mezőgazdasági nagyüzemek előzetes értesítése mellett telepítsék a méheket, és a telepítést a területileg illetékes helyi növényvédelmi szakigazgatási szervnek előzetesen írásban jelentsék be. Bár a gyümölcsfák porozása a község közelében történt, a porozott terület állapotáról, veszélytelenségéről a méheik kieresztése előtt megtekintés útján sem győződtek meg.¹⁰⁸
- Nem értesítették a permetező üzemet a méhek elszállításával kapcsolatos nehézségeikről, s nem kérték annak a segítségét.¹⁰⁹
  - A termelőszövetkezet területén letelepedett méhészek a termelőszövetkezetnél történő jelentkezést elmulasztották.¹¹⁰
  - Tudomást szereztek a permetezésről, de nem jártak el megfelelően méheik védelme érdekében.¹¹¹
  - Közvetlenül a kár bekövetkezése után méhek beszerzésével nem pótolták méhállományukat.¹¹²

A másodfokú bíróság alperest azért kötelezte a **kár 50%-ának** megtérítésére, mert álláspontja szerint felperes méhész köteles lett volna az alperesi gazdaságnál tájékozódni, hogy a tanyája körül pontosan melyik napra várható a Malya Péter: méhekre veszélyes növényvédő szerrel történő permetezés.¹¹³ Az egyik bíróság pedig ítéletében a felperes méhész-házaspár kártérítési felelősségét **30%-os arányban** állapította meg.¹¹⁴

5. A méhmérgezések büntetőjogi vonatkozásai

E téma vizsgálata során – a polgári jogi kártérítési felelősség mellett – semmiképpen sem hagyhatjuk figyelmen kívül a felvetődő büntetőjogi vonatkozásokat. Le kell azonban szögezni, hogy elsősorban a polgári jogi és a közigazgatási jogi felelősségi rendszernek kell érvényesülnie, de bizonyos esetekben a büntetőjogi felelősség is felmerülhet, hiszen a környezet és ezen belül a méhek védelmébe a büntetőjog szerepvállalása is bele kell, hogy tartozzon. Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy a környezetvédelem nem büntetőjogi feladat, viszont a jelenleg kialakult helyzet ismeretében, úgy tűnik, ultima ratioként e sajátos szankciórendszerrel felvértezett jogágra is szükség van.

A környezetvédelemmel kapcsolatos büntetőjogi felelősségi szabályok – így a Btk. 280-281. §-aiban fellelhető környezetkárosítás és a méhmérgezések kapcsán csak közvetetten érvényesülő természetkárosítás tényállása – ma Magyarországon magas szinten, az európai normáknak megfelelően szabályozottak, sajnos azonban a jogérvényesítés elmarad a szükséges és eredményes mértéktől. A méhmérgezések veszélyeinek felismerésére vonatkozó társadalmi tudat el sem éri azt a szintet, amely elvárható lenne a védelmük érdekében.

---

108 P. törv. IV. 21 339/1964.

109 P. törv. I. 21 099/1966.

110 Pf. IV. 20 227/1970.

111 Gf. IX. 30 108/1974.

112 Zoltán 149-150. o.; P. törv. I. 20 784/1971.

113 Pf. I. 20.316/1970.

114 P. V. 21.345/1970/31.

Úgy gondolom, hogy itt is az önkéntes jogkövetésnek van a legkiemelkedőbb jelentősége. Fontos lenne, hogy a szabályokat az emberek a jól felfogott érdekükben betartsák, megértésük a méhek gazdasági jelentőségét, és azt, hogy az elpusztításuk milyen helyrehozhatatlan károkat okozhat, és igyekezzenek megelőzni ezeket. Feltétlenül szükség lenne jobb propagandára, amely segítene megértetni az állampolgárokkal, hogy a méhekért való felelősség számukra is kiemelkedően fontos, hiszen a sok kisebb cselekmény együttesen, összeadódva a kipusztulásukat eredményezheti, ezáltal az emberiségnek felbecsülhetetlen károkat okozhat.¹¹⁵ Bármilyen magas szintű is a jogi szabályozás, abban az esetben, ha a társadalom felfogása nem megfelelő, nem érvényesül az önkéntes jogkövetés, a jogszabályok is végrehajthatatlanná válnak.¹¹⁶

A méhek védelme és a környezetvédelem problémáinak megoldásában nem szabad lebecsülnünk a jogi eszközök jelentőségét, ehhez azonban a jogalkotás mellett megfelelő jogérvényesítésre is szükség van. Kutatásaim során arra a következtetésre jutottam, hogy a Btk.-ban fellelhető környezetkárosítás és a közvetetten érvényesülő természetkárosítás tényállásának szabályozása megfelelő, és a mézelő méhek **jelentős mértékű** növényvédőszeres permetezéssel történő szennyezése, veszélyeztetése, károsítása esetén is alkalmazható. Azaz, csak alkalmazható lenne. Sajnálatos módon e vonatkozásban, a gyakorlatban mind-ezidáig egyetlen egyszer sem alkalmazták, pedig – bizonyos esetekben - a mind gyakrabban előforduló **jelentős mértékű** peszticid károkozások kapcsán alkalmazni kellene. Szakhatósági, önkormányzati, ügyészségi lépések nem történnek ez irányban. Érdemes lenne elgondolkodni azon a kérdésen, hogy miért van ez így? A kérdés megválaszolása azért is lehet érdekes, mert az illetékes szervek egy-egy védett növény vagy állat veszélyeztetésekor, elpusztításakor azonnal eljárást kezdeményeznek, a méhekkel kapcsolatban pedig még egyetlen ilyen esetről sem hallottam.¹¹⁷ Pedig némely jelentős esetben érdemes lenne a büntetőjogi felelősség megállapítását fontolóra venni, azért, hogy a károkozók a jövőben változtassanak a hozzáállásukon, és elgondolkodjanak azon, hogy a jogszabályi előírásokat betartják-e, milyen növényvédőszeret, mikor, és hogyan használnak. Nem azt mondom, hogy a károkozókra a legszigorúbb szankciókat kell alkalmazni, hanem nagyobb összegű pénzbüntetéseket kellene kiszabni. A jelenlegi viszonyok ismeretében ugyanis a növénytermesztők – visszatartó erő hiányában – meggondolatlanul, a környezetvédelem szempontjait, a méhészek érdekeit figyelmen kívül hagyva, néha a nagyobb termésmennyiség elérése érdekében, gátlástalanul nyúlnak olyan szerekhez, amelyek adott esetben nem csak az állatvilágra, hanem az emberekre is veszélyesek lehetnek. Ha nem vigyázunk, akkor a

115 A méhek kipusztulása esetén, az emberek csak gabonafélékkel és húsfélékkel táplálkozhatnának.; Gellérthe-gyi István: A környezetvédelmi felelősség. Rendészeti Szemle. 1990/1. 79-80 o.

116 Gellérthe-gyi István: A környezetvédelmi felelősség. Rendészeti Szemle. 2990/1. 64-65 o.

117 Ha jobban megnézzük a méhmérgezések kapcsán nem csak a méhek, hanem közvetetten a méhekkel táplál-kozó élőlények – így a sünök és egyes madarak – is veszélyeztetve vannak. Adott esetben még el is pusztul-hatnak. Például a gyurgyalag, mely 1982 óta fokozottan védett madár, a Vörös Könyvben, mint aktuálisan veszélyeztetett faj szerepel, a számuk hazánkban több mint 25.000 párra tehető, természetvédelmi értéke 100.000,- Ft, is 90%-ban méhekkel táplálkozik. Egy jelentősebb mértékű méhmérgezéses eset kapcsán, ahol több millió méh pusztul el idegméreggel történő mérgezés miatt, ezen madarakból is rengeteg elpusztulhat. 10 egyed eszmei értéke 1.000.000,- Ft. A kérdésem a következő: ki felel mindezért? Kell-e büntetőeljárás indítani természetkárosítás büncselekménye miatt?

peszticidés permetezések elérhetik azt a mértéket, melyet a méhek és a környezet már nem tudnak elviselni, nem képesek a regenerációs folyamataik által kompenzálni, ezáltal felborulhat az a természetes egyensúly, amit végső esetben már helyre sem lehet állítani.¹¹⁸

Összegzés

A korszerű mezőgazdaság ma már elképzelhetetlen vegyszeres növényvédelem nélkül. A méhekre a legnagyobb veszélyt a virágzó növények rovarölő szeres kezelése jelenti, ami bizonyos kártevők fellépésekor szükséges. A méhmérgezéses esetek növekvő száma is jelzi, hogy nehéz a növényvédelmet és a méhészkedést párhuzamosan zökkenőmentesen folytatni. A következő táblázat is ezt szemlélteti, mely a légi növényvédelem méhpusztulással kapcsolatos hatósági intézkedéseinek számát mutatja. Láthatjuk, hogy *az elmúlt három évben nőtt a hatósági bejelentések, intézkedések és a kiszabott összes bírság mértéke is, amiből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a méhmérgezéses problémája manapság is időszerű.* Ki kell azonban emelni, hogy *a korábbi évekhez képest csökkent a légi védekezések száma,* és ez által a légi növényvédelem méhekre vonatkozó kockázata is.¹¹⁹

Bejelentések száma			Hatósági intézkedések száma			Összes bírság		
2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007
7	8	20	1	5	5	120e	200e	300e

Ennek ellenére *a földi védekezések száma nem csökken,* ez továbbra is fokozott rizikót jelent a méhek számára. A problémát az veti fel, hogy mindkét oldalon vannak olyanok, akik nem tartják be a rájuk vonatkozó írott és íratlan előírásokat.

A bíróságoknak szigorúan kellene büntetniük a mérgezések okozóit, mivel a szakértők segítségével látniuk kellene a méhek gazdasági jelentőségét. A kártérítési, a büntető-, és a közigazgatási jogi felelősség a méhek és a környezet védelmének legfontosabb jogi eszköze, de ez nem lehet megoldás a mérgezéses esetek számának csökkentésére. A károkozások elkerülésén van a hangsúly. Ehhez az szükséges, hogy a növényvédelem és a méhészet együttműködő partnerekké váljon, felismerjék és tiszteletben tartásuk egymás érdekeit, megismerjék, megértsék egymás gondjait, egymáshoz kölcsönösen alkalmazkodjanak, és kapcsolatot tartsanak fenn. *Érdemes a fellépő problémák kiküszöböléséhez az általam javasolt megoldások megfontolása, a hibás jogszabályi rendelkezések módosítása, mert a jogbiztonság és a méhészek érdekeinek védelme megköveteli az egyértelmű szövegezést, ami az érintettekkel világosan és pontosan megérteti jogait és kötelességeiket, és lehe-*

118 Kínában a növényvédőszeres kezelések miatt annyira megfogyatkozott a méhek száma, hogy a kínaiak kézzel porozzák a körtefákat. Viszonyításként: egy ember egy nap alatt egy fát sem tud beporozni, addig egy család méh több hektárnyi körtefát poroz be.; Dr. Tilki Katalin: A környezetkárosítás és a természetkárosítás jogalkalmazói gyakorlata. Ügyészek Lapja. 2004., 70.o.

119 Forrás: FVM Jogi Főosztálya 2008.

tővé teszi a bíróságoknak annak biztosítását, hogy ezeket betartsák. Ezen kívül szükséges az önkormányzatok segítségével egy olyan közösségi fórum kialakítása, melyen az érdekelt méhészek és gazdálkodók megismerhetnék a másik fél gondjait, és erre közösen kereshetnének megoldásokat.

Utalva **Rachel Carson** könyvének gondolataira, komoly figyelmet érdemel a növényvédő szerek felelőtlen alkalmazása, mellyel elszennyezzük környezetünket és lassan saját magunkat is. Nem azt állítom, hogy nem szabad ilyen szereket használni, azt azonban igen, hogy megkülönböztetés nélkül adunk mérgező anyagokat olyan emberek kezébe, akik alig, vagy egyáltalán nincsenek tisztában azok kockázataival. A természet és a méhek megóvása érdekében szükséges, hogy környezettudatos, józan mezőgazdálkodást folytassunk, és a peszticideket az előírásoknak megfelelően kezeljük.¹²⁰ Nem az egyes jogi eszközöknek, hanem a megelőzésnek, az emberi tudat, illetve a hozzáállás megváltozásának, valamint a technikai-technológiai megoldásoknak lehet elsődlegesen meghatározó szerepük.¹²¹

Irodalomjegyzék

- Benedek Pál: A növényvédelem és a mézelő méhek. Mezőgazdasági Kiadó. Bp., 1986
- Benedek Pál: A növényvédő szerek hatásának formái a mézelő méhekre. Méhészet. 1982/1.
- Benedek Pál: A „méhkímélő technológia” kidolgozásának rövid áttekintése. Méhészet. 1982/9.
- Benedek Pál: Méhkímélő növényvédelmi technológiák kidolgozásának módszertani alapjai. Növényvédelem. 1975/4.
- Benedek Pál: Méhlegelő és megporzás. Méhészet. 1983/8.
- Benedek Pál: A szintetikus piretroid rovarölőszerek méhveszélyessége. Méhészet. 1982/10.
- Benedek Pál: Peszticidek méhveszélyességének megítélése. Növényvédelem. 1976/11.
- Benedek-Manninger-Virányi: Megporzás mézelő méhekkel. Mezőgazdasági Kiadó. Bp., 1974
- Biológiai Lexikon 3. Akad. Kiadó. Bp., 1977
- Flumbort József: Növényvédőszer hatása a háziméhre. Keszthely, 1988
- Gellérthegyi István: A környezetvédelmi felelősség. Rendészeti Szemle, 1990/1.
- Gubicza András: A mézelő méh mezőgazdasági haszna. Magyar Mezőgazdaság. 1986/7.
- Halmágyi Levente-Szalay László: Méhlegelő képekben. AGROINFORM Kiadó. Bp., 2001
- Kecskés Csaba-Kulcsár Rózsa: Méhészet Magyarországon 2000-ben. KSH. Bp., 2001
- Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris Kiadó. Bp., 2006
- Kovács Géza: A méhmérgezésekről. Méhészet. 2001/10.

120 Rachel Carson: Néma tavasz. Katalizátor Kiadó. Bp., 2007., 14-17. o.

121 Dr. Tilki Katalin: A környezetkárosítás és a természetkárosítás jogalkalmazói gyakorlata. Ügyészek Lapja. 2004., 70.o.

- Loch Jakab – Nosticzius Árpád: Agrokémia és növényvédelmi kémia. Mezőgazda Kiadó. Bp., 2004
- Malasics László: Inszekticidok hatása a háziméhekre. Keszthely, 1982
- Malya Péter: Bizonytalanságok a bizonyításban. Méhészet. 2001/11.
- Malya Péter: Ismeretek a perrendtartásból. II. Méhészet. 1996/12.
- Malya Péter: Törvény a növényvédelemről. Méhészet. 2001/6.
- Malya Péter: Egy méhmérgezés bejelentése. Méhészet. 1997/9.
- Malya Péter: A peren kívüli egyezség. Méhészet. 1998/10.
- Malya Péter: Ismeretek a perrendtartásból I. Méhészet. 1996/11.
- Malya Péter: Ha elmaradt a bejelentkezés. Méhészet. 1997/8.
- Malya Péter: A peren kívüli egyezség. Méhészet. 1998/10.
- Násfay Zoltán: Gondok az új növényvédelmi törvénnyel. Méhészet. 1999/ 9.
- Nikovitz Antal: A méhészet kézikönyve II. Az Állattenyésztési és Takarmányozási Kutatóközpont és a Hungaronektár. Bp., 1983
- Örosi Pál Zoltán: Méhek között. Börze Kft. Bp., 1989
- Rachel Carson: Néma tavasz. Katalizátor Kiadó. Bp., 2007
- Schirilla György: A DDT okozhat-e idegrendszeri károsodást? Növényvédelem. 1978/8.
- Schirilla György: A növényvédelmi és a környezetvédelmi kárfelelősség jogi összefüggései. Növényvédelem. 1982/4.
- Schirilla György: A méhészek kötelezettségei a növényvédőszerrel okozható méhelhullások megelőzésére. Növényvédelem. 1972/5.
- Schirilla György: A méhészek és a mezőgazdasági nagyüzemek együttműködése növényvédő szerrel okozható méhelhullások megelőzésére. Növényvédelem. 1988/8.
- Schirilla György: Irányt mutató bírói ítélet egy méhészerben. Növényvédelem. 1976/3.
- Schirilla György: A légi növényvédelemmel kapcsolatos kártérítési jogviták. Növényvédelem. 1978/6.
- Schirilla György: A növényvédőszer okozta méhelhullásoknál a kár mértékének bizonyítása. Növényvédelem. 1973/7.
- Schirilla György: Kármegosztás növényvédőszer okozta méhelhullásoknál Növényvédelem. 1972/6.
- Schirilla György: Keresetet elutasító ítélet permetezéssel kapcsolatos méhelhullás miatt indított kártérítési perben. Növényvédelem. 1976/9.
- Schirilla György: A növényvédő szerek okozta méhelhullásoknál a kár mértékének bizonyítása. Növényvédelem. 1973/7.
- Schirilla György: A növényvédelem jogi vonatkozásai. Mezőgazdasági Könyvkiadó. Bp., 1970
- Suhayda Jenő: Tudnivalók vándorlaskor, méhmérgezőskor. Méhészet. 1998/ 5.
- Szabadi Gusztáv: Növényvédő szerek, termélnövelő anyagok I. Agrinex Bt., Bp., 2007
- Szentpáli László: A meg gondolatlan permetezés. Méhészet. 2002/3.
- Szentpáli László: Napjaink problémája. Növényvédelem, méhészet, méhmérgezés. Méhészet. 2005/11.
- Szücs Lajos (szerk.) Méhegészségügyi ismeretek. Mezőgazdasági Kiadó. Bp., 1973
- Tilki Katalin: A környezetkárosítás és a természetkárosítás jogalkalmazói gyakorlata. Ügyészek Lapja. 2004

Vicze Ernő: Méhek, méhészet, környezet II. Méhészet. 2008/10.

Vicze Ernő: Méhek, méhészet, környezet III. Méhészet. 2008/11.

Zoltán Ödön: Kártérítési felelősség a környezet védelmében. Akad. Kiadó. Bp., 1985

Zsidei Barnabás: Méhészeti ismeretek. Fazekas és Fiai Nyomda. Szarvas, 1993

<http://www.mehmergezes.hu/mergezes.html> (2008. 11. 10.)